S. GOLUBOV

DIN SCÎNTEIE VA IZBUCNI FLACARA

EDITURA TINERETULUI

S. GOLUBOV

DIN SCÎNTEIE VA IZBUCNI FLACĂRA

Traducere de Aga şi Jianu

EDITURA TINERETULUI
1955

С. Голубов

ИЗ ИСКРЫ — ПЛАМЯ

Детгиз

1950

În acea luntre mulţi eram;
Vîntrela unii mînuiau,
Alţii în visle se-opinteau
Cu toţii deodată...

A. S. PUŞKIN

PARTEA ÎNTÎIA

„Unde-i privi, vezi roşul guler,
Ca o sfidare-n faţa ta...“
M. I. Lermontov

CAPITOLUL I

Palida seceră a lunei se furişa sfielnică printre marginile zdrenţuite ale norilor. Şi deodată dispăru. Cerul negru se prăvăli peste pămîntul întunecat. Un vînt rece, pătrunzător, porni să bată cu furie dinspre mare. Şi felinarul, agăţat de stîlpul înalt şi vărgat al barierei, începu să se clatine, în timp ce ochiul său galben se zbătea înspăimîntat, în dosul geamului ud.

— Sus bariera!...

Strigătul subofiţerului din caraulă şi scîrţîitul barierei se pierdură în urletul furtunii ce se dezlănţuia. O trăsură cu coşul ridicat, trasă de doi cai, intră în oraşul de reşedinţă Sankt-Peterburg. Caroseria trăsurii, roţile şi burţile supte ale cailor păreau lăcuite, atît de tare le stropise noroiul pe drum. Subofiţerul care cercetase trăsura la barieră se înapoie grăbit în clădirea corpului de gardă şi, aşezîndu-se la măsuţa şchioapă, despături la lumina lumînării, zapisul de drum pe care i-l dăduse călătorul sosit. Se apucă să treacă cele cuvenite în darea de seamă zilnică... dar, deodată, se opri nedumerit.

— Hei, Vdovenko! strigă din odaia vecină comandantul gărzii. Pe cine ne-o mai fi trimis dumnezeu?

Subofiţerul zăbovi cu răspunsul. După ce netezi bine hîrtia, puse deoparte pana învechită, îşi smorcăi cu zgo-

mot nasul, își răsuci cu mișcări bruște mustața și abia după aceea, cu zapisul în mînă, trecu pragul odăiței comandantului.

In seara ploioasă de 6 noiembrie 1824, paza de la bariera „Moscova“ se afla sub comanda locotenentului Bistrom din garda imperială, regimentul de grenadieri, un om trecut de prima tinerețe și ofițer destul de priceput în treburile ostășești. Stătea tolănit pe canapeaua de mușama, cu tunica descheiată, fără nici o grijă, știind că pe o asemenea vreme nici o „mărime“ nu va veni să inspecteze straja.

— Ei?

— Ia priviți, înălțimea voastră... M-am codit să-l trec în darea de seamă. Rangul, să spun drept, pare cam ciudat. Iar numele e și mai năstrușnic!

După ce citi zapisul de drum, locotenentul rîse cu atîta poftă, încît fața i se făcu stacojie.

— Vai, ce mișel! Comandorul Rochus Pumpernikel... Ia te uită ce nume și-a scornit! Păi Pumpernikel e un erou dintr-o farsă nemțească... Ce oameni! Ha-ha-ha! Și zici că-i ofițer de marină, hai?

— Întocmai, e locotenent.

Bistrom reciti zapisul și hohotele de rîs îl făcură să se cutremure din ce în ce mai tare pe canapea.

— Strașnic boier ne-a mai trecut bariera... Pumpernikel! Și e tare trufaș în născocirile lui... Comandor... Ha-ha-ha! Comandorul Rochus Pumpernikel... Ha-ha-ha!... Un mișel sadea! Bravo, Vdovenko, bine că nu l-ai trecut în darea de seamă pe pungașul ăsta...

— Sînt bucuros să îndeplinesc porunca înălțimii voastre! Să mai poftească dumnealui pe aici că n-o să-i mai dau drumul fără să-l cercetez cum se cuvine.

Nu trecuseră decît vreo trei ceasuri de la această întîmplare, și iscusitul călător, grandoman în închipuirile lui, stătea culcat într-un pat moale sub plapumă, într-o odaie caldă, bine dichisită. O bătrînică uscățivă, gălbejită — noul venit se oprise la Petersburg, la mătușă-sa — se frămînta în jurul patului, cu lumînarea în mînă.

— Ți-o fi cald, Mitenka? Ai mîncat de-ajuns? Te-ai spălat bine? Îți mai trebuie ceva, dragul meu?

Cercevelele ferestrelor tremurau zguduite de furtună. Geamurile zăngăneau. In coșul sobei fluiera și vuia vîn-

tul. Locotenentul Dmitrii Irinarhovici Zavalişin, locotenent în al optulea echipaj al flotei, aştepta cu nerăbdare clipa cînd mătuşa se va plictisi să-l mai dădăcească.

În cele din urmă sosi şi clipa aceea şi mătuşa plecă.

Atunci stinse repede luminarea şi, ghemuindu-se sub plapumă, îşi spuse mulţumit: „Iată-mă-s. Sînt tînăr, n-am cine ştie ce grad şi de statură-s mic, şi nici nu-s prea arătos... Cîţi sînt ca mine? Milioane... Dar mîine, la unsprezece dimineaţa, mă voi înfăţişa împăratului întregii Rusii şi voi sta cu el de vorbă despre o chestiune care nimănui nu i-ar fi putut trece prin cap..."

În întuneric, chipul lui Zavalişin părea ca o pată cenuşie. Ochii săi mici şi înguşti, acoperiţi de nişte pleoape umflate, aveau din cînd în cînd o lucire mată. Cuprins de măreţia gîndurilor ce i se îngrămădeau în minte, Zavalişin se simţea plutind într-un fel de ceaţă plăcută. „Comandorul Rochus Pumpernikel..." Da, lui Zavalişin îi plăcea să-i prostească pe cei slabi de înger. Îi plăcea să şi-i închipuie cum rămîneau năuciţi, cu gura căscată. Dar isprava ştrengărească de la barieră era o nimica toată pe lîngă farsa nemaiauzită pe care locotenentul o pusese la cale cu aproape un an în urmă. Aceea nu mai era o simplă glumă.

Mîine, soarta lui Dmitrii Zavalişin se va hotărî! O, şi cîte nu pusese el la cale pentru ca această zi să vină!

Anul trecut, Zavalişin pornise în prima sa călătorie în jurul lumii, la bordul unei mari fregate, de curînd construită, numită „Kreiser". Drumul ducea spre Anglia, Tenerif, Brazilia, Australia...

Din Brazilia, locotenentul trimisese ţarului Alexandr o scrisoare însoţită de un proiect cu totul neobişnuit.

Cînd, în primăvară, fregata „Kreiser" ajunse la Sithu, colonie a Companiei Ruso-Americane, unde urma să-şi descarce mărfurile aduse, Zavalişin găsi ordinul scris al împăratului, de a pleca imediat spre Capitală. Împăratul dorea să stea de vorbă cu el despre proiectul trimis. S-a prins deci! Şi iată că Dmitrii Irinarhovici sosise în grabă la Petersburg, înfruntînd ploile, noroaiele de netrecut, viscolele şi furtunile, sleind în goană zeci de cai, cu ochii umflaţi de bătaia vîntului şi de nesomn. Ştia el ce face!

Locotenentul aruncă la o parte plapuma şi se aşeză pe marginea patului. Mulţi îl socoteau un visător nebun, un om perfid, mîndru şi neastîmpărat. Neghiobii! Îl judecau

după felul lor de a fi, uitînd că încă din şcoala navală îşi uimise profesorii prin darurile sale înnăscute, că se dovedise un matematician fără pereche, că în timpul călătoriei în jurul lumii învăţase uşor şi repede spaniola, engleza, franceza şi germana. Se ştia un om de mari orizonturi, cu multe cunoştinţe, cu planuri vaste. Cînd n-avea decît optsprezece ani, se gîndise cum s-ar putea ca Rusia liberă să devină eliberatoarea tuturor popoarelor din lume. Acum avea douăzeci de ani şi mîine îi va vorbi chiar împăratului, între patru ochi, despre ideea sa... Da, Zavalişin e deştept. Şi poate e şi ambiţios. Vrea să deschidă, de pe culmile revoluţiei, un drum nou, strălucit, istoriei...

Locotenentul se lăsă pe pernă şi îşi trase plapuma pînă sub bărbie.

„Doamne, dumnezeule! Oare nu sînt eu mai viclean decît acest chilug de împărat de paie? Oare să nu mă pricep eu să-l trag mîine pe sfoară?"

În coşul sobei suspina şi vuia vîntul, lovea urlînd în fereastră şi zgomotul lui se rostogolea prin odaie. Uneori de pe cămin se auzeau bătăile răguşite ale ornicului. Sunetele fremătătoare se depăşeau unul pe altul, ca semnalele unui naufragiu. Dar cui se datora naufragiul? Desigur, de vină erau guzganii. Ei au ros toate pînzele şi funiile de pe corabia cea mare. Ei au găurit toate butoaiele cu rom... Iată că ornicul bate de patru ori. Noaptea se apropie de sfîrşit. Curînd, foarte curînd, Zavalişin va sta în faţa împăratului... Dar pînă atunci trebuia să chibzuiască bine ce-i va spune. Altfel, totul va fi pierdut. Absolut totul...

Locotenentul adormi. Dar şi în somn tot nu încetă să se gîndească şi să se frămînte.

— Mitenka! Mitenka!... striga din sală mătuşa disperată. Vino-ncoace, dragul meu, vino repede...

Zavalişin sări din pat, îşi aruncă pe umeri halatul şi se repezi în sală.

Înconjurată de droaia slujnicelor, mătuşa se închina cu mişcări pripite şi mărunte, tremurînd toată.

— Mitenka, ia te uită pe fereastră, scumpule, şi spune-mi ce vezi în stradă...

Zavalişin aruncă o privire pe fereastră şi înlemni.

Acolo unde ieri lucea pavajul de piatră plin de noroi, se rostogoleau acum clocotind şi vuind valurile furioase

şi tulburi ale unui rîu, ivit într-un chip cu-totul de neînţeles.

Răbufnirile turbate ale vîntului împrăştiau piezis ploaia; stropii de spumă albă clocoteau. Prin şuierul şi tunetul furtunii, răzbătea din fortăreaţă bubuitul surd al semnalelor de alarmă trase cu tunul. Valurile năvalnice mînaseră spre grilajul ferestrei vecine un sicriu împodobit cu glazură aurie. În haosul înnegurat zburau şomoioage de fîn şi grămezi de sfărîmături. Pe gardurile şi acoperişurile clădirilor abia se desluşeau siluetele negre ale unor oameni care-şi ridicau deznădăjduiţi mîinile, cerînd ajutor. Iar pe cer goneau nori groşi şi cărunţi, din dosul cărora apărea uneori, doar o clipă, soarele, pentru a lumina mai bine înfiorătoarea privelişte a năpastiei şi a prăpădului.

De-a lungul străzii zbura plutind un cuter cu o duzină de matrozi la vîsle, avînd la cîrmă un general cu nasul acvilin. Generalul, înfăşurat într-o manta cenuşie, ud leoarcă, dădea un ordin vîslaşilor, cu mîna întinsă înainte.

— Mitenka, ce s-a-ntîmplat?

— Îl văd, mătuşico, pe guvernatorul-general, contele Miloradovici, cum trece pe stradă, într-un cuter cu douăsprezece vîsle.

— Cum vine asta, Mitenka, într-un cuter? Pe stradă?...

Zavalişin îşi trosni degetele şi se depărtă grăbit de la fereastră. Faţa îi era palidă.

— Da, da, da — repetă el în neştire, chibzuind în grabă asupra situaţiei. Da, pe stradă... Mătuşico, oare nu vezi că oraşul e inundat?

Bătrînica se cruci. Fetele din casă boceau zgomotos în cor.

— Tăceţi, toantelor! Slavă domnului că-i inundaţie. Altminteri, aş fi crezut că am înnebunit văzîndu-l pe contele nostru cum trece în barcă pe stradă...

Pe scară se înghesuiseră înspăimîntaţi, cu boccele, samovare şi icoane, locatarii din subsoluri. Paturile erau îngrămădite pe cufere. Sus, aproape de tavan, se iveau saltelele şi pernele, coşurile înfăşurate în zdrenţe şi leagănele pline cu lucrurile copiilor. Femeile boceau şi se jeluiau:

— Ne-a părăsit împăratul ceresc!...

Cineva strigă mînios:

— D-apoi că nici cel pămîntesc nu se prea sinchiseşte de noi!

Uraganul urla în fața porții. Vîntul smulse pana neagră a bicornului lui Zavalișin, o răsuci în vîrtej și o luă cu el. Prin fața casei înota un cal bălțat, înhămat. O santinelă cocoțată pe o gheretă trecu vertiginos, manevrînd cu alebarda, în loc de cîrmă. La răscrucea străzilor, unde spuma se învolbura și mai sus, deasupra valurilor plumburii, se învîrtea o plută cu o vacă ce mugea jalnic.

Nu era chip să ajungi la Palatul de Iarnă. Să plutești — n-aveai pe ce. Zavalișin încremeni, nedumerit și furios. Era cea mai însemnată, poate cea mai hotărîtoare clipă din viața sa! Și într-o asemenea clipă, să te trezești neputincios...

În urma plutei apăru o barcă. La cîrmă se afla un ofițer tinerel, care dădea ordine, silindu-se să acopere cu glasul său urletul furtunii.

— Mai cu nădejde, flăcăi!

Vîslașii vajnici se aplecau cu putere pe vîslele care trosneau. Unele se rupeau, dar erau repede înlocuite cu altele de rezervă. Barca înainta anevoie. Ofițerul dădu ordin ca barca să fie îndreptată în direcția vîntului.

Zavalișin stătea pînă la genunchi în apă, în fața ușii de la intrare și-și agita bicornul. Vîntul mîna barca de-a dreptul spre el. Curînd, Zavalișin se trezi printre niște trupuri amorțite, aproape neînsuflețite, aruncate grămadă pe fundul bărcii. Comandantul arătă spre ele:

— I-am salvat în cartierul Salnîi, din marginea Petersburgului.

În cîteva clipe, Zavalișin află că ofițerul se numea Piotr Beleaev, că era miciman din flota de gardă, că potrivit poruncii țarului, trimisă prin contele Miloradovici, barca sa ieșise să scape oamenii de la înec și că acum mai avea de trecut doar pe la bariere ca să ridice caraulele. Zavalișin îl apucă pe Beleaev de mînecă:

— Te implor!... Pare-mi-se, am fost coleg la școala militară cu fratele dumitale, Alexandr... Ai un frate Alexandr? Da? Ei, vezi... Te implor! Pentru numele lui dumnezeu! Du-mă la Palatul de Iarnă, înainte de-a trece pe la bariere...

Micimanul Beleaev își miji uimit ochii mari și albaștri. Fața-i gingașă și fragedă, ca de copil, se încreți. Buzele îi tresăriră de mînie.

— Cum de nu ți-e rușine! strigă el. De palate ne arde nouă, cînd cocioabele pier?! În cartierele Peterburg și

Vîborg apa a trecut de un stînjen. În portul Galernaia, case întregi au fost acoperite de ape — știi cum sînt căsuțele sărăcimii de pe acolo... Și dumneata... De altminteri, uită-te, privește!

Pe un gard stătea un bărbos, într-un caftan, și agăța cu o cange lemnele care pluteau prin fața lui, împingîndu-le spre șopronul magaziei. Cîțiva oameni se cățărau pe gard. Avarul îi împingea cu cangea și apoi se apuca iar să-și strîngă lemne pentru iarnă.

— Hai, flăcăi, să-l învățăm minte pe dobitocul ăsta!

Lațul de funie, zvîrlit cu îndemînare, îl trînti pe bărbosul în caftan, de pe gard. Doi oameni cu capetele sparte de cange fură luați în barcă.

Zavalișin își dădu deodată seama că nu va putea ajunge în ziua aceea la Palatul de Iarnă... Și de ciudă, scrîșni din dinți.

Dar iată și corpul de gardă...

Pe acoperișul clădirii de piatră a corpului de gardă care n-avea decît parter și etaj, stătea aliniată pe două rînduri garda, cu arma la picior. În flancul drept se afla subofițerul Vdovenko. În față, veselul locotenent Bistrom.

— Hei, hei! striga el cu o voce răgușită de bas, agitînd ceva care semăna cu un steag. Hai, vîsliți mai repede spre noi, scumpilor! De vreo cinci ceasuri vă tot așteptăm... Ne-a pătruns frigul pînă la oase... Poftim!

Scoase din buzunar bidonul cu rom și-l întinse micimanului Beleaev.

Garda coborî în barcă. Mai rămînea de salvat avutul statului, aflat în clădirea corpului de gardă. Fusese cu grijă strîns și așezat în pod, sub acoperiș.

— Spargeți luminatorul podului, băieți! porunci Bistrom. E singura intrare în pod. De jos nu se mai poate pătrunde! Spargeți-l!...

Traseră în grabă puntea de debarcare și, legînd-o, izbiră cu ea în fereastră. Cercevelele duble zburară zgomotos sub acoperiș. Niște cojoace, lacăte, buloane, rastele pentru arme și alte boarfe se rostogoliră din pod în barcă.

Subofițerul Vdovenko îi făcea mereu semne locotenentului său, aruncînd priviri piezișe spre Zavalișin. În cele din urmă, pierzîndu-și răbdarea, îl arătă cu degetul. Locotenentul îl luă deodată pe Zavalișin de gît și-l sărută pe gură.

— Domnule comandor Rochus Pumpernikel, tare mă bucur că ne-am întîlnit! Aseară m-ai făcut să rîd cu poftă, domnule comandor.

Micimanul Beleaev porunci matrozilor:

— La cazărmile artileriei de marină de pe Galernaia... Acolo îi vom preda pe cei salvați.

Lîngă cazărmi, barca întîlni cuterul guvernatorului-general. Miloradovici stătea tot la cîrmă, ca și mai înainte. Marginile tricornului muiat de ploaie îi cădeau pe umeri. Semăna cu un făclier dintr-un convoi funebru. Zărind în barca ce se apropia vreo douăzeci de oameni salvați, precum și straja de la barieră cu tot avutul ei, generalul strigă:

— Miciman, la mine!

Beleaev sări ușor, ca la instrucție, din barcă în cuter.

— Îți mulțumesc în numele majestății sale, pentru curajul arătat în timpul serviciului!

Generalul își smulse de pe pieptul său bombat și lat crucea cu panglicuța cu dungi negre și roșii și o prinse pe pieptul îngust al lui Beleaev.

— Majestatea sa împăratul îți acordă Ordinul Vladimir clasa a patra, pentru bărbăție, credință și virtute. Te felicit!

Zavalișin urmărea cu nesaț cele ce se petreceau în cuterul guvernatorului-general. Văzu cum Beleaev își întinse înainte amîndouă palmele, refuzînd înaltul ordin, socotind că ar fi o cinste prea mare pentru el, și cum apoi își acoperi fața palidă și emoționată.

Miloradovici bătu din picior, izbind colacul de funie:

— Cînd atotmilostivul nostru monarh te răsplătește, să nu mai îndrăznești să discuți, tinere!

— Ura! strigă plin de însuflețire și de bucurie locotenentul Bistrom. Ura, ura!...

Zavalișin trecu din barcă în vasta și întunecata clădire a cazărmilor artileriei de marină. Sub tavanul boltit al camerelor de rezervă stăteau și zăceau de-a valma aproape o mie de nenorociți salvați de la moarte. Toți erau uzi pînă la piele, zdrențuiți și murdari. Răniții — destui la număr — gemeau. Matrozii aduceau hrană caldă în ciubere.

Dar Zavalișin nu vedea acest jalnic tablou. Gîndurile îi erau îndreptate spre propriul său insucces. Și noi planuri se nășteau în mintea lui întreprinzătoare. La despărțire, strîngîndu-i mîna lui Beleaev, îi spuse:

— Te felicit din tot sufletul, prietene! Dă-mi voie de aci înainte să te numesc aşa. Am văzut multe lucruri uimitoare în viaţă. Dar minunata pildă de bărbăţie pe care ai dat-o astăzi, n-am întîlnit-o nicăieri — nici pe insulele Sandwich, nici în depărtata Californie.

Beleaev tresări şi îşi potrivi decoraţia de pe piept. O licărire de curiozitate îi lumină privirea:

— Cum? Ai fost în California?

Zavalişin dădu afirmativ din cap.

— Te rog, spune-mi cum te numeşti.

— Zavalişin.

— Dar locotenentul din gardă îţi spunea parcă altfel. Comandorul... nu mai ştiu cum.

Zavalişin îşi încrucişă braţele pe piept. Lui Beleaev i se păru că ofiţerul acesta scund, cu faţa cenuşie şi pleoapele umflate, crescuse deodată şi chiar se lăţise oarecum în umeri.

— Locotenentul din gardă este un tont. Şi din tot ce a spus, nu e adevărat decît un singur lucru: că sînt comandor. Zavalişin îşi lăsă privirea în pămînt şi adăugă în şoaptă: Marele comandor...

— Ce înseamnă asta?

— Poate că vei afla mai tîrziu, prietene. Şi acum, la revedere!

Pentru noile sale planuri, Zavalişin avea neapărată nevoie de oameni simpli şi curajoşi, de soiul lui Beleaev.

CAPITOLUL II

În iarna anului 1824 se vorbea mult la Petersburg despre noile puneri în scenă ale renumitului maestru de balet Dideleau. Mai ales „Zefir şi Flora", „Theseu şi Ariadna", „Raoul de Créqui" plăceau mult publicului. Dar spectacolul dat în cinstea primei balerine Noviţkaia, pe scena Teatrului Mare, cu baletul „Asis şi Galathea" pe excelenta muzică a lui Antonolini, stîrni un adevărat delir.

Seara, sala Teatrului Mare, de curînd construit în piaţa de lîngă podul Poţeluev, era ticsită.

Mătăsurile rochiilor de bal, aurul epoleţilor şi al eghile-

ţilor, diamantele cifrelor[1] şi ale ordinelor în formă de stea străluceau în cele trei rînduri de loji. Fracurile negre aveau un aspect sever şi grav. Zgomotul surd al vocilor şi foşnetul uşor al paşilor răsunau solemn. Uriaşul policandru arunca o puternică lumină peste sutele de capete iscusit coafate. Lămpile de cristal scînteiau în sclipiri vii. Cortina, înfăţişînd un templu grecesc antic, se clătina încet.

Generalii, impunători, treceau spre orchestră, în primul rînd al parterului, cu un umăr scos înainte şi răspunzînd la saluturi fie cu un zîmbet binevoitor, fie cu un semn din cap, care abia se putea desluşi.

— Şi cînd te gîndeşti că fiecare dintre aceşti generali se crede deştept, spuse căscînd un tînăr zvelt, cu ochelari şi frac. Vai, frate Alexandr, cît sînt de proşti deştepţii ăştia !...

Se vedea că ştie să se poarte simplu şi firesc, chiar în lumea bună. Plictisindu-se, căscă de cîteva ori la rînd.

Vecinul lui era un adolescent foarte chipeş, cu ochi mari, albaştri, sub arcadele negre ale sprîncenelor şi ale genelor. Purta uniforma neprihănit de albă a cavaleriei de gardă. Işi întoarse profilul fin spre prietenul său plictisit şi rîse :

— Ştii de cine-mi aminteşte aspra îndrăzneală a minţii tale ? De un arici. O voi spune mai departe şi tot Petersburgul va repeta în cor : Griboedov — ariciul galant...

De data aceasta rîseră amîndoi. Griboedov spuse :

— Destul am tot flecărit. Hai, dezleagă-ţi sacul cu poveşti. Aşadar, ieri, noul comandant al Corpului de Armată a trecut în revistă garda călare ?

— Da. Mai întîi am trecut unul cîte unul tot regimentul prin faţa lui. Apoi — de două ori pe plotoane, la pas şi în trap. In manej era întuneric şi generalul a rămas mulţumit. Intre altele, ni se dau chivăre noi, mai turtite decît cele dinainte, care seamănă cu cele romane. De altminteri toate astea-s prostii.

— Intr-adevăr, te pizmuiesc, frate, rosti Griboedov. N-ai nici un fel de griji. Pe cînd eu ? Din vară, cînd am

[1] *Cifra* — monograma ţarinei împodobită cu pietre scumpe ; semn pe care aveau dreptul să-l poarte numai doamnele de la curte. (Nota red. ruse.)

petrecut împreună la Strelna, și pînă astăzi n-am avut decît griji. A trebuit să mă țin mereu de unchiul tău Lanskoi, de Miloradovici și de mulți alți dregători, și n-o să-i las în pace pînă ce n-o să scot aprobarea cenzurei pentru „Gore“ [1]. Unde mai pui că-mi citesc peste tot comedia !... E adevărat, cu mare succes. Griboedov se întoarse deodată în fotoliu, cu o mişcare pripită, care se potrivea cu firea lui : Dar fără nici un folos ! Spune, Odoevski, ce să fac ?

In ochii lui Odoevski se ivi o licărire.

— Indrăgosteşte-te.

— Aici ? De cine ? Nu văd. Scena e plină de sclave care țopăie toată seara, se învîrtesc, se schimonosesc și apoi zac în nesimțire, istovite prin culise...

— Ce trivial eşti ! Ce fel de sclave ?

— Iți repet cuvintele unui om vestit pentru înțelepciunea lui, un ambasador al Turciei care a avut odată prilejul să ia parte la un bal, la Paris ! L-au întrebat ce crede...

— Despre dansuri ?

— Da... „E foarte frumos, — a răspuns el, — numai că nu pricep de ce toți aceşti oameni de vază se obosesc să danseze, cînd pot tocmi în locul lor nişte sclavi...“ Prietene, trebuie să recunoşti că noi urmăm întocmai sfatul înțeleptului oriental, cînd aici, în balet...

Griboedov căscă din nou. Odoevski roşi.

— Să te văd ce-o să mai spui cînd o să apară pe scenă neasemuita mea Nastenka !

Se uită cu tîlc la prietenul său. Griboedov oftă.

Militarii se ridicară în picioare. In loja guvernatorului-general apăru contele Miloradovici. Se apropie de marginea lojei și salută binevoitor publicul. Sub lenta lată, pieptul său puternic părea albastru. Şi pe el, ca pe cer, străluceau orbitor diamantele stelelor. Miloradovici îl imita pe țar; își legăna lornieta de aur, își mişca în mers şoldurile și era parfumat cu parfum englezesc. Se ştia că făcea de mult curte dansatoarei Teleşova, o fată frumoasă care, pentru a obține întîietatea în corpul de balet, ducea o luptă crîncenă cu dansatoarea în cinstea căreia se dădea spectacolul din seara aceea.

---

[1] Este vorba de comedia lui Griboedov : „Gore ot uma“ — „Prea multă minte strică“. (N. T.)

— Teleşova şi Miloradovici o urăsc pe Nastenka mea, îi şopti Odoevski lui Griboedov. Şi-s foarte neliniştit! Vezi, şi tu spuneai că n-am nici o grijă...

Cortina se ridică. Printre flori şi verdeaţă zburau pe scenă siluete aeriene de femei. Teleşova apărea în rolul Galatheei, iar August în Poliphem cel cu trei ochi. Noviţkaia era Asis. Şi tocmai asupra ei se aţintiră privirile nesăţioase ale întregii săli.

Noviţkaia nu dansa. Cînta fără cuvinte şi fără glas, numai prin mişcările trupului şi ale picioarelor. Dansul ei minunat exprima tot ceea ce se poate reda în cuvinte şi chiar ceea ce nu poate fi cuprins în ele. Şi dansînd, interpreta. Firea lui Asis se dezvăluia în faţa spectatorilor nu numai în paşii uşori şi avîntaţi ai Nastenkăi, ci şi în jocul ei subtil, desăvîrşit.

Faţa gingaşă a lui Odoevski ardea. Griboedov urmărea cu luare-aminte, prin ochelari, jocul de pe scenă.

Primul act se scurse ca o clipă. Şi cînd orchestra încetă, un ropot de aplauze se rostogoli prin sală, iar pe scenă se revărsă o ploaie de buchete.

— Fora!...[1] Fora!... striga parterul dezlănţuit. Noviţkaia, fora!

De Teleşova uitaseră toţi. Şi nimeni nu băgă de seamă că mîinile guvernatorului-general, în mănuşi albe, nu se desprinseră nici măcar o singură dată de pe marginea lojii. Miloradovici se simţea crunt jignit pentru favorita sa. Şi era hotărît să nu-i ierte Noviţkaiei acest succes strălucit.

Odoevski, sunînd din pinteni şi spadă, alerga prin culise. După el, venea Griboedov.

În seara aceea, în pauză, prinţul Alexandr Ivanovici trebuia neapărat s-o vadă pe Nastenka. În viaţa unui tînăr artist, primul spectacol dat în cinstea sa este o zi mare. Şi Odoevski îşi dădea seama de acest lucru. Cum ar fi putut, într-o asemenea zi, să nu-i spună Nastenkăi că o iubea! Bucuria succesului n-ar fi fost întreagă dacă ar fi lipsit această mărturisire...

Prin culise trebăluiau oamenii, mutînd maşinile, înfăşurînd pe scripeţi funiile lungi. Sclipirea mată a lămpilor cu ulei, umbrele ciudate de pe pînze, mirosul de igrasie şi de

[1] *Fora* — în zilele noastre, bis. (Nota red. ruse.)

vopsele proaspete, toate acestea îi părură lui Odoevski nespus de atrăgătoare. Se simţea în împărăţia Nastenkăi.

Totuşi nu era uşor să ajungi la cabina sărbătoritei. Furios, maestrul de balet Dideleau certa un mecanic pentru nu se ştie ce pricină.

— Eşti un porc... strigă el cu glas ascuţit, repezindu-se cu pumnii la mecanic, apoi îşi şterse în grabă fruntea năduşită şi sfîrşi istovit, aproape în şoaptă: eu...

Zărindu-l pe Odoevski, îl lăsă pe mecanic în pace:

— Domnule ofişcier, riog nu îndrazniţi treceţi... Încotro? Încotro? Riog afară... Domnul conte şi cu mine noi aşa hotărît... Da, vă riog...

Odoevski izbuti cu greu să se strecoare.

— Alexandr, nu trebuie să mergi mai departe, spuse deodată Griboedov. Nu vreau să ai neplăceri. Dideleau te ameninţă cu Miloradovici. Nu-i de glumit. Vezi, frate...

— Sînt gata la orice, spuse Odoevski.

— La orice, e prea de tot! De ce o iubeşti atît de mult?

Odoevski se opri, mirat:

— Cum? Tu nu ştii de ce iubeşte un om? Doamne! Iubesc pentru că iubesc! Nu iubesc pentru că nu iubesc! E uşor să iubeşti pentru nimic şi e foarte greu să iubeşti pentru ceva. Iar Nastenka...

Peste scripeţii şi colacii de funie păşeau grav cinci capeldineri [1], ducînd pe cap nişte coşuri mari, rotunde. Din ele răsăreau tufe de trandafiri, orhidee bogate, iar miresme dulcegi şi discrete se răspîndeau în jur. O întreagă seră de trandafiri şi orhidee, iarna, la Petersburg! Era un dar scump şi frumos.

— Pentru cine? întrebă Griboedov.

— Pentru doamna Teleşova, din partea excelenţei sale, contele Miloradovici.

Nu degeaba se zicea că guvernatorul-general primise din partea ţarului, după inundaţiile din noiembrie, o tabacheră de mare valoare în care se aflau cincizeci de mii de ruble.

Un triton cu o perucă verde se apropie de Odoevski şi-şi aruncă peste braţ coada lungă de peşte.

— Plecaţi, pentru numele lui dumnezeu! Ce căutaţi aici? Miloradovici a oprit intrarea ofiţerilor în culise.

---

[1] *Capeldiner* — cel care indică locurile spectatorilor într-o sală de teatru sau de concert. (N. R.)

Griboedov îl recunoscu pe triton după glas și pufni într-un hohot de rîs :

— Petrușa, tu ești ?

— Firește, Alexandr Sergheici, eu sînt... Îndeobște contele nu se dă înapoi de la cele mai năstrușnice isprăvi. Acum trei zile l-a arestat pe fratele meu pentru lipsă de respect față de directorul teatrelor. Vezi dumneata, Vasea nu s-a sculat în picioare cînd a trecut directorul pe lîngă el...

— Cum ? L-a arestat pe celebrul tragedian Vasilii Karatîghin, podoaba teatrului rusesc, mîndria noastră ?

— Da, podoabă, mîndrie... Dracu' știe ce o mai fi acum! Apoi l-a expulzat pe un dobitoc de străin care a fluierat-o pe Teleșova. Judecă și dumneata...

Dideleau tuna și fulgera, curățind drumul. După el venea Miloradovici. Nasul său mare, cocoșat, adulmeca aromele serii ; nările i se umflau ca niște pînze. Buclele negre tresăreau semeț pe capul trufaș ridicat.

Odoevski încercă să se ascundă după un decor mai vechi. Dar uniforma albă îl trădă.

— Domnule locotenent, oare ordinele mele nu te privesc și pe dumneata ? Ofițerii n-au ce căuta în culise ! Te rog să pleci de-aici ! Marș !

Odoevski țăcăni din pinteni. Plecînd, izbuti totuși să-i strecoare ceva tritonului. Între timp, Miloradovici strîngea în mîinile sale puternice și musculoase, degetele subțiri ale lui Griboedov.

— Știu prea bine ce vrei să mă rogi, Alexandr Sergheici, știu... Toți sînt entuziasmați de piesa dumitale „Gore". Eu, cel dintîi... Îl voi vedea mîine pe suveran. Vino poimîine să prînzești la mine. Îți voi spune rezultatul.

— Vai, dragă conte, numai de-ar ieși ceva ! „Gore" — pe scenă ! Ar fi o fericire pentru bietul autor !

Miloradovici zîmbi :

— Fericirea e ca sănătatea : o ai cînd n-o simți. Fericirea dumitale stă în talentul pe care-l ai.

Tritonul intră în fugă în cabina dansatoarei Novițkaia :

— Nastasea Semionovna, ține !

Nastenka era înaltă și zveltă. Pe fața-i însuflețită, ochii ei mari, cenușii, păreau speriați, cînd făcea pași deosebit de dificili sau alerga ușor în vîrfuri pe scenă, săltîndu-și cu grijă fusta străvezie. In muselină și zorzoane, Odoevski o găsea uimitor de apropiată și de dragă. Acasă, însă, în

rochița simplă, de culoare deschisă. Nastenka era pentru el o fată de împărat din basme, travestită... Fata trecuse de douăzeci de ani. Era cunoscută pentru comportarea ei mai presus de orice clevetiri. Le învăța cu sîrg pe „mînăstirencele“ de la Smolnîi să danseze. Și se bucura de o bunăvoință deosebită, demnă de invidiat, din partea împărătesei văduve Maria.

Acum, Nastenka strălucea de fericire. Sprintenă și ușoară, se repezi spre triton :

— Petrușa, de la el ? Un bilet ?

— A încercat să vină la dumneata. Nu l-au lăsat. L-au gonit din culise și l-au trimis în sală.

Pe bilețel erau cîteva rînduri strîmbe, scrise cu creionul :

„Făr' rătăcire nu-i noroc.
După un fluture un copilaș aleargă ;
Fantasma-i dragă, sufletu-mi o cată-n lumea largă...“

Nastenka duse bilețelul la buze. Obrajii îi erau îmbujorați.

— Citește și pe partea cealaltă, o îndemnă tritonul. Da' citește mai repede, că se isprăvește pauza.

„Cu dușmănos toiag, realitatea
Zdrobi visările — și nu mai sînt poet !...“

— Bietul Sașa, spuse Novițkaia. Sărmanul !...

Lacrimi strălucitoare îi atîrnau pe genele lungi.

CAPITOLUL III

Casa înaltului consilier Dmitrii Sergheievici Lanskoi și a soției sale Varvara Alexandrovna era socotită ca una dintre cele mai plăcute din Petersburg. Totul era aci „autentic“ : și portarul în livrea aurită de la intrarea principală, și scara împodobită cu flori din Sud, și lumina vie a nenumăratelor policandre și candelabre, și salonul împodobit cu marmură trandafirie, și îndatoritoarele gazde; el, în frac albastru-deschis, cu nasturi plați de aur, cu străvechi inele cu diamante, în degete, și un uriaș briliant strălucind în cutele bogatului jabo ; ea, cu fața palidă și fină. La toate acestea mai trebuie adăugate ospețele neobișnuit de sățioase și de alese și veselele gustări urmate de dans. Ca să

ne dăm seama de locul pe care casa Lanskoi îl ocupa în înalta societate, trebuie să amintim că printre oaspeţi figurau şi distinsele bătrîne de nouăzeci de ani, pe care însuşi ţarul le vizita de sărbătorile Paştelui. Contele Miloradovici era şi el un obişnuit al casei. Ii plăceau mîncărurile grele şi discuţiile uşoare. Luă parte şi la ospăţul la care Lanskoi îl pofti curînd după spectacolul dat în cinstea dansatoarei Noviţkaia. Minunat ospăţ!

Gazda îşi întîmpină cinstitul oaspete în sala cea mare, albă, lîngă statuia muzei. Contele, spătos, bine făcut, elegant, intră grăbit, cu pieptul bombat.

— Iată-l şi pe neînfricatul şi neprihănitul nostru cavaler. Bună ziua, scumpul meu conte! spuse Varvara Alexandrovna, ridicîndu-se de pe canapea.

Miloradovici avea o faţă deschisă, îndrăzneaţă, şi o privire vioaie. Luase parte la cincizeci de bătălii şi nu fusese niciodată rănit. Fără îndoială, înfăţişarea şi trecutul său glorios îi dădeau o aureolă de cavaler medieval.

— Serso! strigă el ca de obicei cu glas tare. O, de cîtă vreme n-am mai jucat serso şi cît de mult îmi place acest joc minunat!

Intr-adevăr, cîteva tinere doamne şi cîţiva bărbaţi stăteau în sala albă şi aruncau din paloşe de lemn sau prindeau în ele inele uşoare, împodobite cu verdeaţă şi flori. Muza, cu o făclie scînteietoare în mînă, răspîndea lumină asupra jucătorilor. Miloradovici trase spada şi se pregăti; îndemînatic şi sprinten, îi puse de la început la grea încercare pe tinerii săi parteneri. Lama strălucitoare a spadei sale prindea şi arunca fără greş cununile.

— Oţelul spadei mele e vrăjit, — rîse contele, — l-a vrăjit prietenia marelui duce Konstantin Pavlovici. Ţareviciul mi-a dăruit această spadă după campania din Italia, la care am luat parte împreună sub comanda marelui Suvorov, în anul una mie şapte sute nouăzeci şi nouă.

Şi îndată ce jocul se isprăvi prin izbînda contelui, toţi se îngrămădiră în jurul său, admirînd minunata inscripţie de pe spadă: „Prietenului meu Miloradovici".

— Ura! strigă Dmitrii Sergheievici, şi faţa i se acoperi cu broboane de sudoare. Ura!... Bayardului [1] nostru i se

---

[1] *Bayard* — cavaler francez, vestit pentru faptele sale de arme, pentru curajul şi cinstea sa exemplară. A trăit în secolul al XVI-lea, în epoca lui Ludovic al XII-lea şi Francisc I. (N. T.)

cuvine astăzi o nouă răsplată... Varenka, de ce nu-l încununezi pe gloriosul nostru erou?

Varvara Alexandrovna se şi afla lîngă el, cu braţele ridicate, ţinînd în vîrful degetelor cununa. Miloradovici păşi spre ea, îşi plecă spada lungă şi ascuţită şi se lăsă într-un genunchi. Cununa îi fu pusă pe buclele negre.

— Ura!... strigară musafirii. Ura!...

O fetiţă se lipi de rochia mamei sale şi, admirînd aurul de pe uniforma contelui, întrebă:

— Mamă, ăsta-i brad?

Uşa sălii se deschise. Majordomul în frac negru de catifea rosti solemn din prag:

— Masa este servită.

Sufrageria era puternic luminată de luminările de ceară care ardeau în policandre şi candelabre. Oaspeţii se aşezară la masa cea lungă. Cei mai de vază erau guvernatorul-general şi bătrînica în rochie de mătase trandafirie, cu un buchețel de flori la pieptu-i galben ca şofranul. Faţa bătrînei era sulemenită, sprîncenele date tare cu ristic. Contele şedea alături de această distinsă mumie şi-i striga la ureche tot felul de linguşiri. Ea dădea din cap, mugind uşor, şi clipea fără rost.

— Voinic mai eşti, tătucule, — spuse ea deodată, — atît de voinic, că ies aburi din tine.

Contele săltă pe scaun şi îngrozit se depărtă de vecina sa.

Şapte feluri de mîncare fură servite. Surpriza fu peştele, adus solemn în sufragerie pe o tavă uriaşă purtată de patru feciori. Dmitrii Sergheievici dădea voios din cap, mişcîndu-şi peruca roşcată. Îşi deschidea tabachera, ciugulea din ea cu degetul, ca o pasăre cu ciocul, şi şoptea în dreapta şi în stînga:

— Şalăul vîrezub e o raritate. Nu se găseşte decît în rîul Sosna. Am poruncit să fie anume adus la Petersburg, cu poştalionul de ieri...

— Vai!... exclamau uimiţi oaspeţii.

Urmară apoi, pe rînd, stridii, homari, ficat de mihalţ, cuci fripţi în unt, prepeliţe umplute cu nuci, îngheţată şi fragi proaspete. Majordomul, plin de demnitate, îi servea pe meseni cu băutură. Apropiindu-se pe nesimţite, rostea:

— „Ermitage"! Malaga „Pedro Himenes"!

Şi vorbele sale sunau atît de convingător, încît era cu neputinţă să refuzi.

Miloradovici simţi deodată că nu mai putea mînca. Oftă adînc, împinse la o parte farfuria şi spuse disperat:

— Nu, nu mai pot!

Oaspeţii se ridicară de la masă şi trecură în salon, unde erau pregătite dulciurile: jeleuri, dulceţuri, pere şi mere murate, cafea.

Dmitrii Sergheievici îl luă de braţ pe Miloradovici şi-l conduse într-un birou, să fumeze. Aici îi aşteptau pipele olandeze din lut alb şi vazele de porţelan cu knaster[1] aromat de Virginia. Gazda se aşeză într-un jilţ. Musafirul îşi descheie tunica şi cu pipa aprinsă între dinţi se trînti pe canapea.

— Cam pe cînd, dragul meu Dmitrii Sergheievici, vrei să pleci în străinătate? întrebă el.

Lanskoi făcu un gest vag:

— Drept să-ţi spun, nu ştiu... Bani, bani... Am poruncit să fie adunat de prin sate tot tineretul care a mai crescut în ultimii cinci-şase ani şi să fie vîndut. Am poruncit să se vîndă şi casa din Moscova — am acolo o casă peste drum de mînăstirea Strastnoi. Cred că aş putea lua vreo cincizeci de mii bani peşin. Şi totuşi, nu ştiu dacă vom putea pleca. Nu ştiu nimic, scumpul meu conte. E atît de greu, atît de greu! Nici nu mai pot să răsuflu de atîtea datorii...

Culoarea roşie, ca a şuncii, dispăru de pe obrajii lui Lanskoi.

Îşi aminti cu ciudă de mirosul greu, de mult înrădăcinat în odăile mai depărtate ale luxoasei sale locuinţe din Petersburg, de lumînările de seu, de lămpile cu ulei, de livretele de tot felul, purtate şi răspurtate, ale slugilor, de fotoliile roase, de geamurile sparte ale vechilor gravuri englezeşti reprezentînd scene din Shakespeare... Toate acestea nu le ştiau musafirii, fiindcă ei nu-şi aruncaseră niciodată privirile în cealaltă jumătate locuită a casei. Dar aceasta era trista realitate.

— Iată, contele Stroganov, — spuse mîhnit Dmitrii Sergheievici, — de un veac se străduieşte să se ruineze şi tot nu izbuteşte. Ce-i pasă, cînd are un milion de ruble venit anual! Iar eu dacă adun cu totul vreo cincizeci de mii. Din ce să trăiesc? Hambarele-s goale, nici crupe, nici

---

[1] *Knaster* — tutun aromat, extrem de tare. (N. R.)

cartofi, nici mazăre. Ţăranii n-au cai. Nici un braţ de fîn, nici un fir de paie. Vătafii sînt şireţi, leneşi, nepricepuţi şi hoţi... Doar am destule fîneţe, iar imaşuri şi mai multe. Tîlharii...

— Cîte deseatine ai ?

— Parcă le mai pot ţine minte ? Planul hotarelor a rămas la ţară. Fără el, cum să mai ştii ?... Porunceşti să taie pădurea pentru vreo zece mii — îţi doboară pentru douăzeci. Acum un an au furat toată recolta. Dacă pun să-i bată, vin ticăloşii cu tot felul de minciuni: că la vecini, chipurile, pămîntul e nou şi-i cu cernoziom, iar la noi e vechi şi cu pietriş. Ei, şi pînă la urmă dai dracului totul... Inchipuie-ţi, conte, numai pentru hrana vitelor mi s-au dus în timpul iernii treizeci şi şase de mii de puduri de fîn ! Şi cînd am pus să se verifice, s-a văzut că n-aveam nici un fel de vite.

— Dă-mi voie ! Păi asta ajunge pentru hrana cailor unui întreg regiment de cavalerie pe timp de un an !

— Se prea poate, spuse Lanskoi, cu un accent de deznădejde în glas. Din toate părţile numai supărări !

— Dar ceva moşteniri nu-ţi mai vin ?

Dmitrii Sergheievici se mai însufleţi puţin :

— Varenka, nevastă-mea, avea o soră bună, Praskovia Alexandrovna, prinţesa Odoevski, care a fost măritată cu prinţul Ivan Alexandrovici şi a răposat întru domnul în anul una mie opt sute douăzeci. A fost foarte bogată, fie-i ţărîna uşoară, că era o prinţesă tare cumsecade. Dar şi-a lăsat toată averea, avere de peste două mii de suflete, soţului ei, aşa că acum o să revină fiului lor Alexandr, cel mai desfrînat flăcău din lume...

— N-o fi cumva frumuşelul acela care e locotenent în cavaleria de gardă ?

— El e, conte.

Miloradovici se răsuci repede pe canapea :

— Unul dintre acei bravi despre care suveranul spunea de curînd : nu se pricep să treacă cum trebuie prin faţa plotonului, dar vor să te înveţe cum să conduci ţara.

— Intocmai. Acum Alexaşka, nepotu-meu, s-a îndrăgostit de o actriţă, Noviţkaia, şi i-a intrat în cap să se însoare cu ea. Puţin îi pasă mucosului că bătrînul prinţ Ivan Alexandrovici se prăpădeşte cu firea din pricina isprăvilor lui. Tîrăşte în noroi şi calcă în picioare un nume străvechi. Iar pentru Varenka şi pentru mine, ca rude apro-

piate, este de-a dreptul o ruşine. Nu odată am încercat să-l aduc pe drumul cel drept. E surd ca un cocoş de pădure. Şi o să se însoare, ascultă-mă ce-ţi spun!

Miloradovici sări de pe canapea şi, păşind iute spre Dmitrii Sergheievici, îi puse mîna pe umăr:

— N-o să se însoare, prietene!

Lui Lanskoi îi zvîcneau tîmplele:

— Cum adică, conte?

— Treaba mea! Iar pe stricata aia de Novitkaia, o s-o învăţ eu minte...

CAPITOLUL IV

Încă de dimineaţă, Serghei Lvovici Puşkin era foarte morocănos. În primul rînd îşi pierduse ieri lornieta şi fără ea nu mai vedea nimic. În al doilea rînd descoperise că-i lipseau cîteva scufii de noapte. În al treilea rînd, pe cînd se îmbrăca, se apucase să-i povestească valetului Nikita că văzuse în vis cum fiul său Levuşka se însurase parcă. Nikita se văitase ca de obicei:

— Tătucule, soarele nostru luminos, nu-i a bine visul ăsta...

Atunci, Serghei Lvovici se supărase şi-i trăsese lui Nikita o palmă.

— Nu-i a bine, zici? Îţi arăt eu ţie, netot bătrîn!

Toate acestea îl făcură pe Serghei Lvovici să rîdă „galben" la gustarea de dimineaţă. Era un rîs deosebit de veninos şi de nervos, care adesea vestea lacrimi. Da, viaţa se arăta din ce în ce mai grea!

Ca să se mai potolească, Serghei Lvovici se duse după gustare într-o odăiţă lîngă iatac, unde îşi bea de obicei ceaiul de ierburi de leac şi fuma ascunzîndu-se de soţia lui, Nadejda Osipovna. Dar nici nu i se încinsese bine pipa, cînd în odăiţă năvăli Leon şi se opri lîngă uşă, ţinînd-o întredeschisă, pesemne, pentru ca Nadejda Osipovna, trecînd pe acolo, să-l poată vedea pe Serghei Lvovici fumînd.

Mezinul semăna cu fratele lui mai mare, dar era mai scund şi mult mai robust. Avea părul blond, buclat, faţa albă şi buzele groase şi roşii. Serghei Lvovici îl iubea nespus de mult. Dar de data aceasta Leon era de nesuferit. Ţinînd uşa cu mîna, repeta îndărătnic:

— La optsprezece februarie, de sfîntul Lev, a fost ziua mea. Se cuvenea, pare-mi-se, ca dumneata, tatăl meu, să-mi dăruieşti ceva! Dar n-am primit nimic. Şi acum am nevoie de nişte pantofi de bal, cu catarămi. Fără ei, mă simt ca şi cum n-aş avea picioare. Ce-i cu pantofii?

— Doamne, dumnezeule, — suspină Serghei Lvovici, — n-ai decît să-i iei pe-ai mei, pe ăia vechi cu care am dansat şi eu...

— Cînd? Pe vremea ţarului Pavel? Iţi mulţumesc! Nu, de data aceasta vreau pantofi noi!

Serghei Lvovici simţi cum îi bătea inima dureros de repede. Unde să se ascundă pentru a scăpa de prădalnicul ăsta? In pădure? In care pădure? Serghei Lvovici îşi aminti, cum demult, într-o vară, Saşka, fiul său cel mare, plimbîndu-se cu barca, scosese din buzunarul vestei, una după alta, cîteva monezi de aur, le aruncase în apa liniştită şi străvezie şi se desfătase privindu-le cum se oglindeau în adînc. Şi acum? Nici Leon nu se arăta mai bun. De cînd fusese dat afară din pensionul nobililor, pentru că bătuse un supraveghetor, Leon nu mai făcea nimic altceva decît datorii. Pînă acum, Serghei Lvovici se văzuse nevoit să plătească pentru el vreo optsprezece mii de ruble. Şi între timp, obrocul se ducea în buzunarele fără fund ale primarilor, iar satul din gubernia Nijni-Novgorod era ameninţat să fie vîndut, vîndut la mezat pentru neplata dobînzilor datorate consiliului tutelar. „N-am un ban în casă. Totul se prăpădeşte, slujitorii trîndăvesc şi nici o nădejde de schimbare nu se arată..." Desigur că el, Serghei Lvovici, e dator, ca tată, să-l hrănească pe Leon, dar să-l mai şi îmbrace, şi să-i dea şi şampanie, asta-i tare greu!

Inima îi bătu mai tare. Serghei Lvovici îşi lovi fruntea cu pumnul său mic şi galben şi strigă cu glas ce aducea cu un vuiet puternic:

— De ce mă chinuiţi? Sînt un nenorocit!... Lăcustelor!...

Din coridor se auziră paşi înceţi, care-l înspăimîntară pe Serghei Lvovici. Venea Nadejda Osipovna. Leon deschise larg uşa. Nadejda Osipovna se opri impunătoare şi gravă, cu o lucire de prospeţime în frumuseţea ei cam trecută.

— Dumnezeule, fumează!

Rosti aceste cuvinte cu un ton care-l făcu pe Serghei Lvovici să se apuce îngrozit cu mîinile de cap şi să izbucnească în hohote de plîns.

— Proşka, Gruşka, ce staţi cu gura căscată!...

Proşka, ajutorul de bucătar, aduse în fugă un pahar cu apă. Gruşka, slujnica, dispăru: spărsese o farfurie şi se temea să se mai arate în faţa stăpînei.

— Dumnezeule, fumează! Şi asta acum, cînd dintr-o clipă într-alta trebuie să ne sosească musafirii! Şi nici n-avem destulă veselă şi feciorul de la bufet e beat...

Nadejda Osipovna se clătină. Faţa-i oacheşă păli deodată, prinzînd o culoare cafenie. Ochii i se închiseră; Leon o aşeză cu grijă în jilţ.

Pe obrajii lui Serghei Lvovici se rostogoleau lacrimile. Işi ridică mîinile, deznădăjduit:

— Facă-se voia cerului!

În faţa clădirii cu un etaj de lîngă podul Kalinkin, unde locuia familia Puşkin, se opreau trăsurile. Nikita întîmpina oaspeţii, smerit şi grav. Militarii erau în uniforme, civilii în fracuri cafenii, verzi, albastre, purtînd cizme înalte, cu ciucuri peste pantaloni. Tinerii, spilcuiţi, aveau cizme cu manşete galbene, aşa cum cerea moda de pe vremea aceea.

Oaspeţii erau numeroşi şi curînd salonul se umplu de fum. Serghei Lvovici uitase toate neplăcerile din dimineaţa aceea. Şedea lîngă cămin şi povestea cu haz anecdotele franţuzeşti de la curte, presărîndu-şi vorba cu tot felul de calambururi. La picioarele lui moţăia bătrînul seter irlandez Ruslan.

— Asta-i un prieten adevărat, — repeta din cînd în cînd Serghei Lvovici, rostind foarte elegant litera „r", — nu fură, nu bîrfeşte, nu-i gîlcevitor...

Oaspeţii rîdeau şi-l mîngîiau pe Ruslan. Nadejda Osipovna, solemnă, frumoasă şi răzbunătoare juca boston[1] cu cîţiva generali.

— Mi-e greaţă de cei care fumează, spunea aruncînd soţului ei o privire şi un zîmbet acru, de parcă ar fi muşcat dintr-o lămîie. Nu pricep de ce se mai spală pe dinţi!... Că nu le mai ajută la nimic.

Dar Serghei Lvovici nu auzea nici atacurile soţiei sale, nici întrebările celor din jur, pentru că tot povestind anecdote franţuzeşti pline de haz, se înăbuşea uşor din pricina unor accese plăcute de palpitaţie.

Levuşka, în mijlocul celor tineri, recita nişte versuri ale fratelui său mai mare, scrise de curînd în singurătatea

[1] *Boston* — joc de cărţi. (N. R.)

surghiunului din satul Mihailovskoe şi necunoscute încă publicului. Recita foarte frumos, însufleţit, cu glas tare, stîrnind entuziasmul tuturor:

„Levuşka-i fericit şi pe dreptate,
Că frate-său îi este frate..."

Înduioşat, Serghei Lvovici îşi şterse de cîteva ori cu batista lacrimile. Apoi strigă deodată, cu glas subţirel:

— Să vină şampania!

Şi într-adevăr, nu se ştie de unde apăru şampanie. Proşka o servi în pahare înalte de cristal, pe o străveche tavă de argint.

— În sănătatea neasemuitului meu fiu Alexandr!

Între timp, doi tineri intrară în salon. Unul părea greoi, cu faţa puhavă şi purta nişte ochelari foarte mari. Celălalt era înalt, slab, cu mişcări înfrigurate, cu faţa lungă şi nasul subţire, alungit în jos. Aceşti tineri, foşti colegi de liceu ai poetului care lipsea, se îndeletniceau şi ei cu poezia. Versurile celui dintîi erau vestite prin nostalgica lor armonie. Pesemne că şi autorul lor trebuie să fi avut o fire tristă. După ce intră şi salută, se retrase îndată într-un colţ şi-şi cufundă trupul moale într-un jilţ. În schimb, al doilea străbătu agitat salonul, strigînd ceva nedesluşit, bîlbîindu-se şi dînd fără rost din mîini.

— Eşti de multă vreme în Petersburg, Willi? îl întrebă nepăsătoare Nadejda Osipovna.

Willi era cam surd de o ureche şi întrebă foarte puţin cuviincios:

— Dacă sînt de mult? De vreo cîteva zile. Am venit la Petersburg pentru o slujbă. Mi s-a făgăduit catedra de literatură rusă, înfiinţată pentru ofiţerii flotei din Marea Neagră.

Se vedea cît de colo că se lăuda. De aceea Levuşka îşi umflă mîndru buzele groase şi declamă:

„Al clopotului dangăt, mulţimea spăimîntată
Spre sfînt locaş o-ndeamnă să se grăbească-ndată.
Ascultă, doamne, ruga mulţimilor, fierbinte,
Şi le păstrează pururi tu ţelul muncii sfinte..."

— Willi, îţi aduci aminte? Eşti un geniu...

Erau nişte versuri vechi, din liceu, ale lui Willi. Mulţi se uitară la el cu teamă. Dîndu-şi seama de acest lucru, Willi se aprinse ca o rachetă.

— Lev, nu te întrece cu glumele tale proaste. Mă știi : sînt înfricoșător la mînie și nu iert nici o jignire. Dacă vrei, leagă-te de baron, că e cam molîu, pe cînd eu...

Levușka se repezi în colțul unde ședea baronul cel gras și palid și îl îmbrățișă :

— Delwig ! Küchelbeker zice că ești cam molîu. Așa o fi ?

— Dimpotrivă, răspunse Delwig. Glumește !

Serghei Lvovici îi porunci lui Proșka să-i servească șampanie lui Küchelbeker.

— Bea, Willi, în sănătatea adevăratului dumitale prieten, Alexandr.

Willi bău și supărarea i se risipi. Era ca un copil uriaș, vioi, năvalnic, deștept, care nu știa încă nici ce-i focul, nici ce-i apa.

Doi consilieri de stat stăteau lîngă o fereastră și discutau în contradictoriu despre o hotărîre a senatului.

— Primul departament a dat greș, spunea unul dintre ei. Doar primul procuror trebuie să cunoască stările sociale din imperiul rus, stabilite de legi. Astăzi, orice băiețandru le știe...

Și îl trase blînd pe Küchelbeker de mîneca scurtă a fracului albastru și foarte învechit.

— Spune, tinere — nu știu cum te numești — cîte stări avem în Rusia ?

— Două, excelență, răspunse Willi.

— Cum două ? De ce două ?

— Numai două. E foarte adevărat : tirani și sclavi.

Consilierii de stat se depărtară îngroziți. Dar Küchelbeker îi înghesui într-o clipă pe amîndoi spre fereastră, apucîndu-l de un nasture pe cel care se afla mai aproape.

— Pot să vă dau o dovadă, o întîmplare de curînd petrecută în Petersburg. O știu din izvoarele cele mai sigure...

Pe măsură ce Willi povestea, musafirii se strîngeau în jurul său. Și el dădea tot mai tare din mîini și ridica tot mai mult glasul.

—... și iată, pentru a-i face pe plac contelui, Dideleau a pregătit un nou balet, în care Teleșova are rolul principal, iar Novițkaia cel mai neînsemnat. Novițkaia, prima balerină ! L-a rugat pe Dideleau s-o scutească de acest rol, să-i îngăduie să facă pur și simplu un pas de dans oarecare. Dideleau s-a apucat și i-a spus contelui, care a

chemat-o pe Novițkaia la el. Biata fată aștepta tremurînd în sala de primire. Contele a ieșit avînd într-o mînă o batistă, iar în cealaltă, tabachera. Ochii îi fulgerau: „Dacă nu dansezi în rolul ce ți-a fost dat, te trimit într-o casă de corecție". Novițkaia a izbucnit în plîns. Iar el i-a spus: „Doamnă, lacrimile dumitale nu mă mișcă. Eu am văzut curgînd sînge, doamnă... Ține minte: într-o casă de corecție!"

După această crudă răfuială, Novițkaia s-a întors bolnavă acasă și a căzut la pat. Suferă de o fierbințeală nervoasă. I se năzare mereu că poartă veșminte de pușcăriaș, cu număr pe spate... Iată un fapt. Judecați, excelență, cîte stări sînt în Rusia. Contele — despot, cea mai bună balerină a noastră — sclavă. O stare intermediară nu există.

Küchelbeker se tot sucea, holbînd ochii și trăgîndu-și nervos manșetele nu prea curate din mînecile scurte ale fracului.

— Doamne, ce tot spune băiețandrul ăsta nebun?! suspină Serghei Lvovici. Ce se apucă să vorbească în casa mea!... La urma urmelor, facă-se voia cerului!

Unul dintre consilierii de stat răspunse:

— Și totuși nobilul nostru conte are dreptate. Oamenii nu pot fi conduși decît prin convingere sau prin constrîngere. Supunerea oarbă nu se obține decît prin frică. Contele n-avea altceva de făcut.

Levușka își scutură capul buclat:

— Asta s-ar fi potrivit dacă excelența voastră ar fi vorbit nu despre oameni, ci despre măgari. E drept că pe un măgar nu-l poți convinge să bea, cînd nu vrea. Dar oamenii...

— Oamenii talentați, suflă din colțul său Delwig.

— E doar vorba despre înalta artă. Și cînd în acest domeniu pătrund sentimentele cele mai josnice... Teleșova... O mînă spală pe cealaltă...

— Nu spală, ci murdărește, se amestecă din nou Delwig. Are haz!

— Facă-se voia cerului! repetă disperat Serghei Lvovici.

După cină, consilierul de stat care luase apărarea contelui Miloradovici îl pofti pe Küchelbeker la masa de joc. Willi refuză mîndru:

— Mulțumesc, excelență, nu joc cărți.

Consilierul de stat se uită mirat la nasul lung al tînărului şi spuse cu părere de rău :

— Ei, tinere, te aşteaptă o bătrîneţe foarte tristă.

CAPITOLUL V

În Petersburg, primăvara începuse încă din aprilie. Pe Neva pluteau sloiuri uriaşe de gheaţă, se năpusteau cu zgomot surd unele peste altele, se spărgeau şi se fărîmiţau, cufundîndu-se în adîncul apelor. Bătea un vînt rece dinspre miazănoapte şi apus. Nori plumburii se rostogoleau în grabă pe cerul jos.

Trecu în cele din urmă şi a doua gheaţă. Neva părea o oglindă de necuprins, străjuită de clădirile care se reflectau tremurător în apă. Oglinda se întindea spre golf, pierzîndu-şi marginile depărtate în zarea trandafirie. Din canalul Ladoga sosiră pe Neva marile vapoare, aducînd cu ele miros de smoală şi cînepă, strigătele cîrmacilor şi fluturatul vesel al steagurilor. În jurul pieţei Birjevaia acostau corăbiile cu pînze ale neguţătorilor străini. Lîngă clădirea bursei se deschisese o expoziţie de păsări exotice, de cîini şi maimuţe.

Sărbătoarea regimentului de gardă călare căzu în anul acesta în Joia patimilor. De aceea, spre marea bucurie a lui Odoevski, obişnuita paradă nu fu urmată de tradiţionalul ospăţ la palat. Lui Odoevski nu-i ardea de ospăţuri. Îşi petrecu prima zi de Paşti lîngă patul fetei pe care o iubea şi care zăcea grav bolnavă. Nici nu gustă şunca afumată sau brînza de vaci din care toată lumea se înfrupta în ziua aceea, în întreaga Rusie.

Vremurile fericite trecuseră. Altădată, Odoevski sosea vesel, cu o pereche de bidivii suri, în faţa impunătoarei clădiri de pe strada Torgovaia, peste drum de tîrgul de carne Litovski, închiriată de direcţia teatrului pentru artişti. Suia în goană scara întortocheată, pînă la etajul trei. În săliţa îngustă, duşumeaua era puţin ridicată şi el se împiedica întotdeauna de aceeaşi scîndură ieşită înafară. Pe pereţii văruiţi atîrnau portretele unor cavaleri necunoscuţi, în tainice veşminte, şi ale unor doamne cu scufii uriaşe. Bărbosul Ermak Timofeici se holba într-una la un arhiereu cu barba mare.

Nastenka îl întîmpina într-o rochie albă, cu mărgele de granat la gît. Şi, ieşind de după un paravan, îi dădea un ciubuc lung, bine închis, fumegînd cu o mireasmă dulceagă. Ochii mari, cenuşii, îi jucau, buzele îi rîdeau. O bucurie curată, luminoasă îi strălucea pe faţa gingaşă. Odoevski îi săruta mîna frumoasă, cu vinişoare albăstrui şi cu pieliţa fină, şi îi admira părul castaniu atît de bine pieptănat şi cele două bucle care-i cădeau atît de armonios pe umeri.

Mama Nastenkăi intra legănîndu-se. Bătrînica trecuse de şaptezeci de ani, dar nu se plîngea decît de scumpetea traiului. In rochia neagră de nanchin, cu o găteală neagră pe cap, cu faţa rotundă, surîzătoare, amintea prin bătrîneţea-i rumenă, prospeţimea trainică a frunzelor de toamnă. Avea întotdeauna un săculeţ de catifea cu lucrul de împletit, tocul de ochelari şi păhărelul cu hrean. După ce lua o priză de hrean, acoperea păhărelul cu o coajă de pîine şi spunea :

— E de mare folos hreanul, îţi limpezeşte mintea.

Cînd Nastenka începea uneori, într-o zi mai umedă, să tuşească, bătrînica o doftoricea imediat, cu un ceai de mere sau din rădăcini de măcrişul calului.

— Ca să-ţi mai uşureze pieptul, maică. Altminteri, vezi ce tuse te-a apucat...

Cît despre ea, nu ştia ce-i tusea. Răspîndea în jur o aromă de mere uscate. Cînd o privea, Odoevski se bucura pentru Nastenka şi se întrista gîndindu-se la soarta lui : de cînd o îngropase pe maică-sa, îşi dădea seama cît de mult preţuiau mîngîierile unei mame. Dar cozonacii moi de sîmbătă, dar dulceaţa din coajă de fructe zaharisite, dar legăturelele de scoruş zaharisit, dar ciupercile marinate !...

Vremurile fericite trecuseră. Se sfîrşiseră din ziua cînd Nastenka fusese chemată la guvernatorul-general.

In seara acelei zile, Odoevski venise la Noviţkaia pentru a chibzui împreună ce avea de făcut. Mama Nastenkăi spunea cu o urmă de mustrare în glas :

— Am simţit eu îndată că nu-i a bine... Gîndeşte-te numai : s-a dus într-o vineri la conte, într-o trăsură cu cal alb. Cum să-i meargă bine ?

Un etaj mai jos locuiau Karatîghinii. Petruşa veni şi se aşeză pe canapea lîngă ei. Lumina candelabrului cădea dintr-o parte şi făcea ca siluetele celor de faţă să pară

culcate în umbre cocoşate pe peretele alb. Deodată, Nastenka sări de pe canapea:

— Nasuri!... Nasuri!... Salvaţi-mă!... Nu vreau să ajung la ocnă! Sînt nasurile lui!...

Faţa Nastenkăi se aprinse toată. Ochii i se înceţoşară.

Petea se repezi după un medic. Bătrînica ofta şi cotrobăia cu lumînarea în mînă, căutînd în scrin sticluţa cu aiasmă.

— N-aveţi cumva vreo altă doctorie? întrebă încurcat Odoevski, aşezînd-o pe Nastenka în pat.

— Este, cum să nu fie, scumpul meu prinţişor... Uite aici praf de cărbune — se ia cîte o jumătate de păhărel cu roua de dimineaţă culeasă de pe romaniţă. Iată şi un ceai din fierea pămîntului, şofran, floare de pucioasă şi zahăr cu rachiu franţuzesc — potoleşte nervii şi durerile de cap... Da' ce poate fi mai bun decît aiasma? Îmi aduc aminte de răpostau' bărbatu-meu; într-o zi era cît p-aci să dea ortul popii şi cum a luat mestecătura asta i-a trecut şi după un ceas mînca ciorbă cu caşă de hrişcă şi mazăre cu şuncă...

Spunea toate acestea plîngînd cu lacrimi amare.

— M-am îmbrăcat, m-am îmbrăcat! strigă Nastenka. Nu trebuie să mă duceţi la balamuc, nu sînt furioasă!... M-am îmbrăcat, m-am dus!... Vai, nasuri, nasuri!...

În seara aceea îngrozitoare, Odoevski află că, potrivit vechilor scripturi, dumnezeu hărăzise unor sfinţi darul lecuirii: cuviosul Maroi lecuieşte boala tremuriciului, iar pentru izgonirea duhurilor rele cuviosul Nifon poate fi de mare folos. Pesemne însă că mama Nastenkăi le mai încurca, pentru că se ruga şi mucenicului Fedor Tiran, care nu se pricepea decît să ajute la găsirea lucrurilor furate şi a robilor fugiţi.

Domnul Ruel, medicul împărătesei văduve Maria, trecea drept cel mai bun doctor din Petersburg. Aflînd de boala Nastenkăi, împărăteasa i-l trimise pe Ruel. Cînd sosi medicul, Odoevski şedea ca de obicei lîngă patul Nastenkăi şi îi dădea cu linguriţa supă de pasăre.

Bolnava aiura mereu! I se năzărea că se află într-o pădure întunecoasă, plină de copaci cu trunchiuri înalte, legate între ele prin fire de păianjen tot atît de dese ca împletitura mamei! Şi în mijloc şedea un păianjen cu un nas mare, coroiat ca al contelui Miloradovici, cu pieptul

lucios și bombat, cu ochi negri și rotunzi. Oriunde se îndrepta, Nastenka dădea de păianjeni cu ochi ca de foc, care-și întindeau spre ea labele păroase. Iar firele de păianjen i se încolăceau de gît și de picioare. Nu putea pleca, iar dacă rămînea pe loc, nu mai putea răsufla. Și era atît de îngrozitor, încît striga cît o țineau puterile. Atunci răsărea deodată în fața ei un tron înalt, pe care ședea un țar de fier cu un sceptru de aur. Acesta era și mai înfricoșător, și ea striga din nou. Și păianjenii își mișcau iar labele.

Ruel obișnuia să-și trateze bolnavii cu zicale nemțești. După ce o examină pe Nastenka, trecu în odaia alăturată. Și în timp ce mama bolnavei îi turna apă ca să se spele pe mîini, el se adresă lui Odoevski, spunîndu-i cu un aer solemn și parcă cizelîndu-și cuvintele:

— *Jeder ist seines Glückes Schmidt*[1] Doamna Novițkaia nu trebuie să ajungă la o asemenea zdruncinare nervoasă. Asta, în primul rînd. În al doilea...

— Dar ce are? întrebă Odoevski.

— Al doilea: pregătiți un terci de orz cu găină. Apoi, dați-i un purgativ nu prea puternic ca să-i curețe mațele de resturile dăunătoare. În al treilea rînd...

— Dar ce are?

— Al treilea: un praf răcoritor este leacul care destinde nervii și ușurează circulația sîngelui. Dați-i să bea vin alb cu zahăr și portocală amară.

— Vom face totul așa cum ați spus, domnule doctor — zise Odoevski, încredințat că toate sfaturile lui Ruel erau de prisos și simțind o ură puternică împotriva acestui medic cu favoriți deși și negri și cu decorație la gît. Vom face toate acestea. Acum vă rog să-mi spuneți ce are doamna Novițkaia.

Medicul familiei imperiale își șterse mîinile cu ștergarul curat, îl luă pe Odoevski de cot și îl duse deoparte. Rămase cîteva clipe tăcut, jucîndu-se cu brelocurile lanțului de aur de la ceas. În cele din urmă rosti cu o voce de bas:

— Tuberculoză galopantă.

Lui Odoevski i se păru că n-a auzit bine.

— Cum?

— Da. Tuberculoză galopantă.

Barba lui Ermak Timofeici și a arhiereului din perete crescură topindu-se în una singură, uriașă.

---

[1] Fiecare om își făurește propria-i fericire! (N. R.)

— Poate scăpa ?

— Nu, spuse cu tărie Ruel. Va muri. E de mirare ca gheaţa a şi trecut pe Neva, şi ea tot mai trăieşte.

Lui Odoevski i se păru că aude aceste vorbe ca într-un vis. Şi cum se întîmplă în vis, dintr-un fapt de necrezut luă naştere îndată un altul şi mai neverosimil. Alexandr Ivanovici scoase din buzunar punga grea, doldora de aur — „salariul" pe şase luni abia primit de la tatăl său — şi i-o întinse lui Ruel.

— Doctore, iată banii. Ia-i pe toţi. Şi îţi voi mai da cît pofteşti. Numai s-o scapi !

Medicul familiei imperiale se dădu în lături.

Faţa i se înroşi. Alexandr Ivanovici băgă deodată de seamă că dinţii lui Ruel săltau ca o claviatură. „Pesemne, sînt falşi..."

— Matematica şi medicina sînt două ştiinţe foarte exacte, rosti doctorul supărat. Nici cu cinci milioane de ruble n-ai izbuti să faci ca două copeici şi cu două copeici să dea cinci copeici ! Şi toţi banii dumitale, prinţule, preţuiesc mai puţin decît o viaţă omenească. Bolnava trebuie să moară, pentru că aşa cere ştiinţa...

Odoevski îşi pierdea rareori cumpătul, dar cînd i se întîmpla aceasta, nu mai era acelaşi om. I se tăiau picioarele, răsuflarea i se oprea, ochii i se înceţoşau...

Nu-l mai vedea pe Ruel. Totuşi, punga cu aur nimeri drept în dinţii medicului imperial şi căzu cu un sunet greu pe podea. Pumnul lui Alexandr Ivanovici despică aerul.

— Ştiinţa !... Dacă nu te pricepi să vindeci un bolnav, lasă-te de meserie, latinistule !...

În clipa aceea, Odoevski simţi că cineva îl ţinea strîns de umeri şi-l trăgea înapoi. După degetul anchilozat, nu-i fu greu să-l recunoască pe Griboedov.

Alexandr Sergheievici tocmai intrase în odaie şi, dîndu-şi îndată seama de cele ce se petreceau, se repezise la prietenul său deznădăjduit.

Ruel dispăruse. Odoevski se lăsase pe canapea, ţinîndu-şi plecat capul blond. Petea Karatîghin îi povestea în grabă lui Griboedov cele întîmplate.

— Vai, frate Alexandr, — spuse Alexandr Sergheievici, aşezîndu-se lîngă Odoevski şi luîndu-l de umeri, — nu vreau să te dojenesc. Eşti prea nefericit. Dar nici o nenorocire nu poate...

— Ştiu, — îl opri Odoevski, fără să-şi ridice privirea, — ştiu totul! Sînt vinovat, pentru că încă din copilărie m-am deprins să-mi fac singur dreptate. Aşa a fost şi tata, aşa a fost şi bunicul şi străbunicul meu şi toţi prinţii Odoevski, de la Riurik încoace timp de o mie de ani. Noi am fost întotdeauna stăpîni, şi năravul ăsta blestemat l-am deprins încă din scutece...

Griboedov vedea cum obrajii lui Alexandr Ivanovici se îmbujorau. Orice vorbă ar fi fost de prisos.

Deodată! prinţul îi luă mîna lui Griboedov, dibui în grabă degetul anchilozat de pe urma unei împuşcături la un duel, şi-l duse la buze.

— Aici, lîngă patul Nastenkăi, îţi jur că urăsc acest nărav îngrozitor şi mîrşav, şopti el. Îţi jur că îl voi strivi în mine!...

Prietenii se îmbrăţişară.

— Da, presimţirile nu se împlinesc niciodată. Nici mie nu mi-e dat să cunosc fericirea în viaţă.

Curînd după plecarea lui Griboedov şi a lui Odoevski, Nastenka îşi reveni deodată, pentru prima oară de la începutul bolii. Petea Karatîghin îi auzi cu bucurie chemarea abia şoptită, conştientă. Ea arăta spre ceaşca de ceai, pe care Odoevski n-o băuse.

— Petruşka, scumpule, dă-mi-o, te rog!

Petea i-o întinse. Nastenka luă cu mîna-i slabă şi tremurîndă ceaşca şi o bău încet, pînă la fund.

— Fetiţa mea, — se agită bătrîna-i mamă, — nu cumva ai poftă de mîncare? Vezi ce înseamnă aiasma? Da, şi cuviosul Maroi... Bea, Nastenka, mai bea...

Nu, n-avea poftă de mîncare. Mîna bolnavei nu se mai ridică să ia a doua ceaşcă. Totuşi, văzînd pe jilţul de lîngă pat un buchet înmiresmat de lăcrămioare proaspete, Nastenka întrebă cu glasul stins:

— De la Saşa? Apoi urmă, făcînd o sforţare: Lăcrămioarele îngheaţă... Le e frig... Petea, acoperă-le...

. . . .

În sală intrară în vîrful picioarelor rudele, bătrîni actori cu pelerine, ferchezuiţi şi cărunţi, cu sprîncene şi favoriţi negri, cu buzele subţiri, încleştate.

CAPITOLUL VI

Trecuse o jumătate de an din ziua aceea de pomină, de 7 noiembrie 1824, cînd valurile care năvăliseră asupra Petersburgului încurcaseră tainicele socoteli ale „marelui comandor Rochus Pumpernikel". Între timp, comandorul își dăduse seama că planurile care-l aduseseră în capitală se spulberaseră cu totul.

— Este un lucru foarte, foarte greu, îi spusese țarul, unuia dintre curtenii săi mai apropiați.

În gura prudentului monarh, aceste cuvinte însemnau o categorică respingere a proiectului lui Zavalișin.

Dar multă vreme locotenentul tot mai așteptă cu nerăbdare audiența la țar.

Așteptarea se dovedi însă zadarnică. Trecuseră săptămîni și luni de-a rîndul. Zăbovea la Petersburg. Cunoscuții îl întrebau :

— Ce cauți aici ? De ce nu ești pe vas ?

Ar fi fost umilitor să le spună adevărul, iar de mințit era prea primejdios. Comandorul se mărginea să dea răspunsuri în doi peri :

— Am fost chemat din înaltă poruncă... Suveranul...

Situația îndoielnică în care se afla, îl făcea să sufere. Dar ea avea și o latură plăcută : figura enigmatică a lui Zavalișin trezea un interes din ce în ce mai mare.

Pentru ca să nu fie cu totul dat uitării în cercurile înalte, locotenentul încercă să înainteze ministrului marinei o cerere în care își exprima dorința să i se primească demisia din marina militară și să fie mutat în serviciul Companiei Industriale Ruso-Americane. Cînd era întrebat de ce făcuse această cerere, Zavalișin dădea din umeri :

— O să vie vremea cînd toată lumea o s-o poată afla. Deocamdată, o știu numai cei de-acolo...

La începutul lunii aprilie, Zavalișin primi din partea Ministerului Marinei ordinul de a nu părăsi marina militară și de a nu pleca din Rusia... Stînd în poziție de drepți în fața amiralului, Zavalișin întrebă, tremurînd de ciudă și de amărăciune :

— De ce a binevoit majestatea sa să-mi respingă atît de necruțător cererea ?

Dar amiralul nici nu luă în seamă această întrebare.

— Pentru cercetarea unora dintre propunerile dumitale, care ar putea prezenta un interes, suveranul a porun-

cît să se alcătuiască o comisie din amiralii Mordvinov, Şişkov şi ministrul afacerilor străine contele Nesselrode, sub preşedinţia contelui Arakceev.

Zavalişin nu izbuti să afle mai mult. Un altul s-ar fi mulţumit şi cu atît. El însă găsi că era prea puţin. „Aha, — îşi spuse „marele comandor", — împăratul s-a speriat de planurile mele. Va să zică se teme de mine. Oare n-o fi ghicit, bănuitor cum e, adevăratul tîlc al gîndurilor mele ?"

În proiectul trimis de Zavalişin din Brazilia, se arăta pe larg necesitatea de a se înfiinţa un ordin secret pentru restaurarea drepturilor puterii legale. Din punctul de vedere al ţarului, puterea legală aparţinea monarhilor şi guvernelor numite de ei. Zavalişin privea altfel lucrurile : socotea că poporul este singurul deţinător al drepturilor şi al puterii legale. Și dacă s-ar fi aprobat înfiinţarea ordinului propus, desigur că el s-ar fi priceput să-i îndrepte activitatea pe drumul cuvenit. S-ar fi trecut astfel dintr-o taină în alta, dintr-o conspiraţie în altă conspiraţie. Şi atunci... Dar ţarul simţise, pesemne, capcana. În situaţia aceasta, ce-i rămînea de făcut ? Sau să înfiinţeze ordinul fără ştirea guvernului, pentru a lupta împotriva lui, sau... Nu, trebuia lucrat cu mai multă şiretenie !

Zavalişin era atît de adîncit în gîndurile sale, încît ceasurile se scurgeau şi el tot mai şedea la fereastră, cu o carte în mînă, nemişcat, cu ochii închişi ca şi cum ar fi aţipit, cu răsuflarea aproape tăiată. Şi nu era putere pe lume care să-l silească să dezvăluie cît de cît în faţa altuia noile sale planuri, născute încă în ziua inundaţiei, cînd îl cunoscuse pe micimanul Beleaev, şi care acum luaseră proporţii. Voia în orice caz să încerce un joc nou cu metode vechi : un dublu ţel cu mijloace duble.

Cînd ajunse la această hotărîre, Zavalişin stărui să fie primit în audienţă de amiralul Mordvinov.

Amiralul Nikolai Semionovici Mordvinov, care apăra interesele Companiei Industriale Ruso-Americane în sînul guvernului, se bucura de faima de a fi cel mai luminat dintre dregători. Iubind tot ce era străvechi, Mordvinov totuşi nu era un adept al biciului, iar acest fapt, îndeobște cunoscut, îl făcea să fie socotit ca un om cu principii liberale. În sfîrşit, cînd se discutau diferite proiecte de legi în Consiliul de Stat, el obişnuia să spună :

— Scara, domnilor, trebuie măturată începînd de sus.

Amiralul avea un chip plăcut, cu zbîrcituri de femeie bătrînă, şi-şi purta părul cărunt în plete lungi pînă la umeri. Înfofolit în paltonul albastru-închis, cu guler de catifea, pus peste tunică, îi spuse lui Zavalişin, care şedea sfios pe marginea scaunului:

— Sînt de părere că pentru dezvoltarea agriculturii în coloniile companiei noastre trebuie să trimitem agricultori ruşi din ţară. Asta este şi ideea dumitale. Trebuie schimbată şi conducerea coloniilor. Se vorbeşte ceva despre asta şi în proiectul dumitale, cred că ar fi foarte folositor pentru compania noastră să treci în slujba ei. Dar, din păcate, suveranul n-a binevoit...

În faţa lui Mordvinov şedea în fotoliu un om tînăr, brunet şi firav. Ochii săi mari, adînci, care păreau şi mai adînci sub sprîncenele dese şi îmbinate, aveau o privire ce fugea mereu de la amiral la Zavalişin şi înapoi. Era Rîleev, directorul Companiei Ruso-Americane, poftit de Mordvinov să ia parte la discuţii. Vorbea puţin, poate din respect faţă de şeful său. Dar Zavalişin nu luă tăcerea lui Rîleev drept dovada unei firi ascunse şi îşi dădu seama că dacă s-ar fi simţit în largul lui s-ar fi arătat foarte vorbăreţ. Locotenentul se gîndi că ar fi bine să mai stea de vorbă cu el, după ce va pleca de la Mordvinov.

În birou, unde ardeau numai două lumînări, era aproape întuneric. Părul argintiu al amiralului şi colţul stelei ce-i ieşea de sub palton străluceau. Discuţia lîncezea fără rost. Deodată, Mordvinov se întoarse spre Rîleev şi-i spuse arătîndu-l pe Zavalişin:

— Kondratii Fedorovici, în ideile domnului locotenent sînt multe lucruri importante pentru coloniile noastre, foarte multe... Foarte!

Rîleev privi spre Zavalişin şi făcu o plecăciune binevoitoare.

— Ar fi bine să vă împrieteniţi, căci amîndoi sînteţi tineri, adăugă Mordvinov ridicîndu-se.

Viitorii prieteni părăsiră biroul unul după altul.

— E atît de greu să înfăptuieşti ceva la noi, rosti locotenentul ajungîndu-l din urmă pe Rîleev.

Acesta zîmbi. Şi, pe neaşteptate, faţa-i se înfrumuseţă. Era o frumuseţe lăuntrică, deosebită, care apare uneori chiar şi pe chipurile foarte urîte.

— Parcă n-o ştiai? îi răspunse el printr-o întrebare. Da, e greu să înfăptuieşti ceva într-o ţară unde respectul se confundă mereu cu umilinţa, iar prudenţa — cu laşitatea.

Zavalişin tresări. Aceste vorbe atît de îndrăzneţe nu puteau fi rostite decît de un om sigur de el. Oare ce-o fi însemnînd aceasta? Dmitrii Irinarhovici se gîndi să-l iscodească mai adînc pe Rîleev.

— Oamenii ştiu prea bine, — spuse el, — că nu iese fum pînă nu faci foc şi de aceea se tem de fum.

Rîleev îi duse mai departe ideea:

— Se tem nu numai de fum, ci şi de umbra fumului!

Zavalişin se gîndi: „E foarte sensibil şi nimic nu-i scapă. E ca un clopot de sticlă care vibrează la cea mai mică atingere".

La intrarea principală, noii prieteni se opriră.

— Dragă Dmitrii Irinarhovici, — spuse grăbit Rîleev, ţinîndu-şi cu mîna sa mică jobenul pe cap, — sînt foarte bucuros că am avut prilejul să ne cunoaştem. Mai ales că te-am văzut atît de bine informat despre starea întreprinderilor Companiei Ruso-Americane...

Vîntul îi flutura poalele fracului şi de aceea părea că zboară.

— Oare numai din pricina aceasta sînteţi mulţumit că ne-am cunoscut? întrebă cu tîlc Zavalişin.

Rîleev chibzui o clipă:

— Nu. Sînt mulţumit şi pentru că eşti un om deştept, cu multe cunoştinţe şi cu o minte îndrăzneaţă.

Mai rămase puţin pe gînduri.

— Să vorbim deschis, Dmitrii Irinarhovici. Doar eu ştiu ce ai scris suveranului din Brazilia...

Zavalişin nu se aştepta la această mărturisire. Simţi cum i se îmbujorau obrajii. Şi, ca un hoţ, se bucură de întunericul serii. O mulţime de gînduri îi trecură într-o clipă prin minte. Oare Rîleev ştia cu adevărat sau voia numai să-l înşele? Dacă ştia — de unde? Dacă voia să-l înşele — de ce? Jocul pe care-l dusese Zavalişin pînă atunci se complicase deodată; existau oameni care voiau să-i pătrundă planurile. Cu ce scop? O bănuială nelămurită se ivi din beznă. Nu cumva o fi existînd în Petersburg o societate secretă? Şi nu cumva Rîleev făcea parte din ea sau era chiar şeful ei? Cînd Zavalişin ajunse la această

presupunere, îl luă pe Kondratii Fedorovici de braț și-i spuse încet, lăsînd ochii în pămînt:

— Poți să mă învinuiești dacă-ți place, dar gîndurile mi-au fost curate atunci cînd i-am scris țarului.

Frații Beleaev locuiau în două odăi luminoase și încăpătoare, însă destul de goale, din cazărmile echipajului flotei de gardă de pe bulevardul Ekaterinenhof. Cei doi frați erau săraci. Cu banii pe care bătrîna lor mamă li-i trimitea din îndepărtatul sătuc din Penza abia o scoteau la capăt. Deși făceau parte dintr-o unitate de gardă, Beleaevii nu duceau viața strălucitoare și plină de ispite a Petersburgului și ocoleau societatea în care oamenii nu erau prețuiți decît pentru banii și rangul lor de noblețe. Trăiau foarte modest.

Și cu toate acestea, în odăile lor pustii se strîngeau aproape în fiecare seară numeroși tovarăși din marină. Își descingeau săbiile și le puneau într-un ungher. Pe masă clocotea fluierînd uriașul samovar de aramă; deasupra ceainicului se învolbura aburul și șuvițele albastre ale fumului se ridicau din ciubucele de chihlimbar. Discuțiile se învîrteau mai ales în jurul temelor politice. Vorbeau despre felurite republici, străvechi și noi, despre adunările populare, despre dragostea fierbinte de patrie, despre bunăstarea altor țări și despre drepturile de neprețuit pe care le oferea libertatea...

Îmbujorat de emoție, cu o lucire vie în ochi, Piotr Beleaev se plimba în sus și în jos pe un preș țărănesc, care ținea loc de covor, și striga ridicînd mîna:

— Prieteni, nu absolutismul, nu! Legea, numai legea poate să îngrădească dreptul sfînt al libertății!

— Așa e!... Așa e! strigau tinerii ofițeri. Dar la noi ce se întîmplă?... În anul o mie opt sute doisprezece, cînd eram la ananghie, ni s-a făgăduit marea cu sarea și nu ne-am ales cu nimic. Curată nelegiuire!

Posomorît, nădușit de atîtea pahare de ceai cîte băuse, locotenentul strigă îmbujorat:

— Să nimicim, să facem totul praf și pulbere! Fără lege nu există dreptate!

Zavalișin ședea singur într-un colț și asculta cu luare-aminte. Venea des pe la frații Beleaev, dar vorbea puțin. Își avea locul său retras și o poză anume aleasă: își ținea brațele încrucișate pe piept și privirea tainic pierdută în de-

părtări. Vorbea puţin. Dar ceea ce spunea, făcea totdeauna o puternică impresie asupra celorlalţi. Şi acum, amestecîndu-se pe neaşteptate în vorbă, spuse deodată cu glasul său liniştit, fără patimă :

— Păi, şi la noi, domnilor, există legi. De pildă, noi, dvorenii, avem drepturi date şi recunoscute dvorenilor. Totuşi, să încerce vreunul dintre noi să se folosească de ele, şi va fi imediat socotit rebel şi trimis să putrezească în Siberia. Aşadar nu-i vorba de lege...

— Dar atunci despre ce-i vorba ? întrebară deodată cîţiva dintre cei de faţă.

— De felul cum se aplică legea. În Rusia numai drepturile celui mai tare sînt apărate de lege. În cel mai absurd dintre state, întemeiat cu chiu, cu vai prin forţa autocraţiei, aşa cum e Rusia, nici nu poate fi altfel...

Toţi ascultau în tăcere, tulburaţi. De la o vreme, Zavalişin era socotit în cercul Beleaevilor ca un om de vază. Era mai inteligent decît gazdele şi decît oaspeţii lor obişnuiţi. Şi apoi era mult mai şiret decît toţi ceilalţi.

Într-o zi, în clipa plecării, Dmitrii Irinarhovici lăsă să-i scape o hîrtie. Era un zapis scris pe pergament, în limba spaniolă. O pecete mare de ceară atîrna pe două şnururi groase. Niciunul dintre cei de faţă, nici Beleaevii, nici Arbuzov, nici locotenentul Mihailo Karlovici Küchelbeker, fratele lunganului Willi, aflat din întîmplare acolo, nu ştiau limba spaniolă. Şi totuşi reuşiră să descifreze ceva în textul neînţeles : „Eu, don Dmitrii Zavalişin, prin libera alegere a cercurilor, Mare Magistru al ordinului militar al Restaurării, Mare Restaurator..."

— Ce-o mai fi şi asta, fraţilor ? şopti cu buzele livide Arbuzov. Hai ?

Alexandr Beleaev alergă la Dmitrii Irinarhovici pentru a-i înapoia acest document care părea foarte important şi pe care-l pierduse în chip atît de imprudent. Îl găsi pe Zavalişin singur în odaia sa. Locotenentul şedea într-un fotoliu, avînd pe cap o pălărie spaniolă în trei colţuri, cu un văl verde deasupra şi un fular roşu la gît. Toate acestea păreau foarte ciudate şi tainice. Cînd cineva îl întreba de rostul lor, „marele comandor" nu dădea nici un răspuns. Arbuzov cel posomorît era mistuit de o chinuitoare curiozitate. Seriosul şi meditativul Mihailo Küchelbeker ridica din umeri şi îşi scărpina scăfîrlia pleşuvă.

Îl ascultară pe Zavalişin, cu răsuflarea tăiată.

— Nu-i vorba numai de lege, ci de cel care aplică legea şi în ce scop o face, — urmă el, — şi mai ales cine şi de ce n-o aplică. In Rusia nu există lege care să statornicească robia pentru ţărani. Totuşi ei sînt robi. Dacă ar încerca să-şi redobîndească libertatea pe cale juridică şi dacă ar exista o judecată dreaptă, ţăranii Rusiei ar scăpa fără îndoială de iobăgie. Totuşi, e oare cu putinţă acest lucru la noi, domnilor? Şi oare primul ţăran care şi-ar ridica sfios glasul în apărarea legii n-ar fi biciuit de moarte?

Zavalişin tăcu, desfătîndu-se de impresia produsă.

— A sosit fratele domnului locotenent Küchelbeker, raportă ordonanţa, arătîndu-se în prag.

Şi în odaie năvăli Willi:

— Bună ziua, domnilor! Bună ziua, Mişa!... Mă mir cum de nu mi-a trecut de la început prin minte să te caut mai întîi aici.

Mihailo Karlovici se uită atent la faţa scofîlcită a fratelui său şi-l întrebă:

— Unde ai luat masa azi?

Willi îşi ridică spre plafon degetul lung:

— La marele ospătar. Vreau să spun... nicăieri. Ştii ultima noutate? Mi s-a refuzat catedra de literatură rusă. Griboedov crede că sînt un mare ghinionist. Şi are dreptate. Zice că dacă m-aş face fabricant de pălării, oamenii s-ar naşte fără cap. De altfel, Griboedov e un prieten credincios şi se zbate să-mi găsească un loc la o revistă. Mi s-a făgăduit şi la Poştă o slujbă.

— N-ai decît să-l scuipi în obraz Willi, pe acela care ţi-a făgăduit slujba la Poştă! spuse Mihailo Karlovici. Te-a amăgit.

— Se prea poate, — răspunse Willi, îmbucînd plăcinta cu peşte rămasă de la prînz, — dar nu pot să-l scuip în obraz, că mă trimite în surghiun în Siberia. Mi-a făgăduit-o chiar ministrul... Sau, poate, ar trebui totuşi să-l scuip?

„E cam zăpăuc băiatul, — se gîndi Zavalişin, — dar tocmai de oameni de soiul ăsta am nevoie“.

Piotr Beleaev începu din nou să se plimbe pe preş:

— Despre ce vorbeam, domnilor?... Da, despre faptul că într-un stat autocrat legea nu face două parale. Să vă dau un exemplu. Caracterele şi virtuţile înalte, adevărata puritate a moravurilor nu sînt posibile decît într-o republică. Ce fericiţi erau cetăţenii străvechilor democraţii greceşti sau cei ai gloriosului nostru Novgorod...

Willi, isprăvind plăcinta, strigă :

— Sînt un partizan al republicii ! Şi ard de nerăbdare s-o văd înfăptuită şi în Rusia ! Dar...

Arbuzov izbi tare cu pumnul în masă :

— Care „dar“ ? Prostii ! Sînt gata să-mi dau şi viaţa pentru libertate ! Ce înseamnă o viaţă ? De s-ar cere mii, milioane, douăzeci şi cinci de milioane de vieţi, pentru ca restul de douăzeci şi cinci de milioane să dobîndească libertatea, eu n-aş şovăi... Istoria ne-o arată. Revoluţia franceză...

. „Înflăcărat, îşi spuse Zavalişin. E bine. Pare-mi-se sînt de ajuns de copţi. Cred că a sosit timpul.“

Se ridică. Le şopti ceva la ureche lui Arbuzov şi fraţilor Beleaev şi trecu cu ei în odaia vecină.

Aici, Dmitrii Irinarhovici scoase din buzunarul hainei un plic, îl învîrti cu importanţă în aer şi spuse :

— Iată pentru ce am fost chemat de suveran la Petersburg. A sosit clipa, domnilor, cînd eu, marele comandor al Ordinului Universal al Restaurării, socotesc că vă pot dezvălui această taină.

Arbuzov era palid. Piotr Beleaev îşi apăsă cu mîna pieptul pe care preţioasa decoraţie de curînd primită îi sălta năvalnic. Alexandr Beleaev se uita ţintă la Zavalişin.

— Lumea este plină de o reţea de societăţi secrete, revoluţionare, care toate împreună alcătuiesc Ordinul Universal al Restaurării. Acest ordin are o putere nemărginită. L-am silit pe ţar să mă cheme la Petersburg. Trebuia s-o fac, deoarece ordinul m-a însărcinat să recrutez noi membri în Rusia. Aceasta e tot ce aveam de spus.

Arbuzov îl apucă de mînă :

— Cum totul ? Dar unde-i conducătorul ordinului ? Cine-i ?

Beleaevii întrebară într-un glas :

— Ce drepturi restaurează acest ordin ? Cum o face ?

Pe chipul lui Zavalişin trecu un zîmbet ironic. Ascunse repede plicul în buzunar şi-şi încrucişă braţele pe piept. Pleoapele îi deveniră grele, păreau parcă şi mai umflate. Chipul îi era ca de ceară. Tăcea. Arbuzov spuse sfios :

— Simţeam noi, Beleaevii şi cu mine, că în vremea noastră e nevoie de aşa ceva. Voiam să înjghebăm o socie-

tate secretă în cadrul flotei. Ba chiar am început să-i alcătuim statutul. Numai că nu ştiu cum...

Zavalişin îşi ridică încet capul :

— Mai sînt oare, în afară de voi, prietenii mei, şi de fraţii Küchelbeker, oameni în Petersburg care poartă în sufletul lor visul libertăţii ? Oameni despre care se spune pe ascuns că au idei liberale ? Trebuie să le ştiu numele !

Arbuzov îndoi un deget la mînă :

— Rîleev...

— Da, — adeveri Piotr Beleaev, — desigur Rîleev.

— Şi alţii ?

— Apoi Alexandr Bestujev, aghiotantul ducelui de Würtemberg. Fratele lui, Nikolai Bestujev, directorul Muzeului Maritim.

— Şi alţii ?

— Prinţul Odoevski, din garda călare... Dacă vrei, Dmitrii Irinarhovici, pot să iau legătura cu ei, ca să aflu de nu cumva au înjghebat vreo societate, se oferi Arbuzov, îndatoritor.

Zavalişin făcu un pas înapoi :

— Doamne fereşte ! V-am încredinţat o taină. N-aş vrea să-mi pară rău că am făcut-o. Iar în ceea ce priveşte felul cum cei iniţiaţi trebuie să păstreze taina, asta numai eu o ştiu.

CAPITOLUL VII

Plecînd de la regiment, Odoevski trecu pe acasă pentru a-şi schimba hainele, dar nu porunci vizitiului să deshame caii. Voia să se ducă mai departe în piaţa Torgovaia, la Noviţkaia.

Alexandr Ivanovici ţinea cu chirie în piaţa Isakievskaia o locuinţă alcătuită din opt încăperi, cu covoare, perdele grele şi mobilă străveche, tapisată cu mătase. Locuinţa era luxos mobiliată şi nespus de plăcută. Aici începuse şi înflorise în chip minunat dragostea sa pentru Nastenka. Îşi iubea „colţişorul“ din piaţa Isakievskaia. E adevărat că unchiul Lanskoi spusese în repetate rînduri că nu se potrivea pentru un tînăr ofiţer burlac o astfel de locuinţă „ministerială“, care ocupa un etaj întreg. Dar Odoevski îşi avea socotelile lui de viitor. Deocamdată, Griboedov stătea la el şi iarna, şi vara. De cînd locuiau împre-

ună, se legase între cei doi veri o prietenie de nezdruncinat. Iar Ivan Alifanîci Kuriţîn, bătrînul slujitor al prinţului, se bucura, căci îl socotea pe Griboedov drept cel mai deştept om de pe lume. Şi preţuindu-i cumpătarea şi înţelepciunea, era încredinţat că va avea cea mai binefăcătoare înrîurire asupra prinţului. Pe vremuri, Kuriţîn se îndeletnicise cu creşterea ogarilor pe moşia din Iuriev a bătrînului prinţ Ivan Alexandrovici, şi timp de mulţi ani izbutise să crească haită după haită. Cînd prinţesa Praskovia Alexandrovna se aflase pe patul de moarte, îl chemase şi-i spusese:

— Îţi încredinţez, Alifanîci, pe orfanii mei. Jură-mi că le vei purta de grijă...

Alifanîci jurase, şi de atunci bătrînul de statură uriaşă, neobişnuit de uscăţiv, cu şuviţe de păr cărunt, cu favoriţi, cu basma de percal la gît, cu vestă roşie şi haină lungă, albastră, se aflase neîncetat în preajma tînărului prinţ. Pentru a vedea mai bine ce se petrece în jurul său, începuse să poarte ochelari, şi pentru a-şi putea supraveghea mai îndeaproape ciracul înafara casei, îşi făcuse o şapcă bine căptuşită pe care o folosea şi vara, în zilele vîntoase. Şi grija pe care i-o purta, nu-i dădea linişte nici ziua, nici noaptea.

— Ai venit să mai stai şi pe-acasă, la o adică? bombăni el surd, întîmpinîndu-l pe Alexandr Ivanovici. Sau iar ai de gînd să te repezi pînă la „ea" ? Nu uita să-l iei şi pe Alexandr Sergheievici. Cînd eşti cu el, la o adică, sînt mai liniştit.

Ochii lui Alifanîci clipiră şiret în dosul ochelarilor: „Ştim totul, pricepem totul!" Se vedea limpede că el îl rugase pe Griboedov să-l însoţească pe prinţ în piaţa Torgovaia.

Şi într-adevăr, cînd Odoevski intră în birou, Alexandr Sergheievici puse jos pana şi, lăsîndu-se pe spate în jilţ, zise:

— Schimbă-ţi hainele, frate. Mergem?

— Da, — îi răspunse Odoevski, — dacă vrei, mergem împreună... Vai, ce teamă îmi e...

— De cine? De oameni? Dacă ţi-e teamă de oameni, înseamnă că-i răsfeţi prea mult. Mie nu mi-e teamă de nimeni. N-am decît un adînc dispreţ pentru înfumurarea boierilor, îmbinată cu laşitatea de robi a contemporanilor

mei! Fii şi tu, prietene, tare. Nu e vina noastră dacă oamenii deştepţi se prostesc, iar cei proşti fac pe deştepţii.

Cînd Griboedov scăpa de nostalgie, sîngele îi îmbujora obrajii şi fiecare cuvînt lovea drept la ţintă, cu strălucitorul ascuţiş al gîndului. Şi tot ce spunea el atunci, răsuna tăios ca o acuzare împotriva banalităţii veacului şi amarnic ca o părere de rău.

Odoevski se aşeză pe marginea mesei:

— Nu mi-e teamă de oameni, ci de altceva... Sînt slab ca un prunc şi de aceea, se vede, pot să fiu tare. Slăbiciunea mă face să îndur totul. Dar ce mă aşteaptă? Mă înspăimîntă viitorul... Orice bucurie nu durează decît o clipă, iar durerea evocă una după alta amintiri amare şi în acelaşi timp plăcute...

Discuţia se prelungea peste măsură, o adevărată discuţie prietenească, în care fiecare voia să asculte, să gh[illegible]cească, să prindă deodată gîndul născut după atîta trudă, să-şi însuşească şi să ducă mai departe fiece gînd, să clădească din ele lumi noi, uriaşe, mărete.

. . . .

— Să mergem! spuse Odoevski şi se încheie la haină. Dar uşa se deschise deodată şi în prag apăru Petruşa Karatîghin.

— Ce s-a întîmplat? se repezi spre el Odoevski. De ce ai venit?

— Veşti proaste... şopti Petea şi izbucni în plîns.

Alexandr Ivanovici îşi acoperi faţa cu amîndouă mîinile...

Din piaţa Torgovaia, Odoevski şi Griboedov se întoarseră tîrziu acasă. Kuriţîn şi puiul de cazac Mitea nu dormeau. În fiecare odaie ardea cîte o lumînare. Griboedov porunci să fie stinse: în noaptea albă a Petersburgului, care urma după o zi întunecoasă, se putea vedea şi fără lumini.

Prietenii trecură în salon. Odoevski se aşeză lîngă fereastră. Alexandr Sergheievici se plimbă fără zgomot în lungul şi în latul odăii. În lumina palidă a lunii, chipul lui Odoevski părea albastru. Vîntul intra pe fereastră şi îi mişca buclele albe.

— Nu numai în dragoste poţi găsi fericirea, frate Alexandr, rosti în cele din urmă Griboedov şi se opri. Fe-

ricirea o poţi afla şi dacă îţi închini viaţa unui ţel nobil şi cinstit !

Odoevski tăcea.

— Eu văd acest ţel în lupta împotriva hidoşeniilor veacului nostru necăjit. Din numeroasele mijloace de luptă care există, am ales şi eu unul — literatura. Comedia mea serveşte de pe acum acest ţel. E citită şi transcrisă ; pe unii îi înflăcărează, pe alţii îi înfurie. Dar cît de mult va servi „Gore“ cînd va fi jucată pe scenă !

Odoevski continua să tacă.

— O să-ţi dezvălui o taină, Saşa. Pentru mine „Gore“ înseamnă un stadiu depăşit. Sînt pe cale să isprăvesc o dramă cu un important subiect istoric — despre Rusia şi poloveţi. Am pe jumătate gata şi o altă dramă istorică — „Fedor Reazanski“. Le voi lua cu mine în Caucaz, unde o voi pune la punct pe cea dintîi şi o voi sfîrşi pe cea despre „Fedor“. În subiectul istoric al acestor două drame am arătat tîlcul luptei politice din vremurile noastre. Subiectul a fost un simplu pretext pentru a ascunde aceste idei. Chipul măreţ al stupidei noastre cenzuri nu e bine să fie evocat decît pe scenă. Iar arma ta, Saşa, sînt versurile...

Odoevski se întoarse. Profilul său fin se topi în strălucirea lunii.

— Eşti întocmai cum am fost şi eu cînd eram tînăr, urmă Griboedov. Dar tu ai pe deasupra atîtea, care mie îmi lipsesc de cînd mă ştiu. Am o minte rece. A ta e înfierbîntată. În ţara zăpezilor, tu eşti un visător înflăcărat. Poezia vremii noastre este harfa lui Eol, pe coardele căreia cîntă furtuna... Scrie versuri, publică-le, tună cu versurile tale. Iubeşte-ţi meseria aşa cum o iubesc eu — fără măsură, pătimaş ! Iată unde îţi vei afla fericirea ! Unii vor şi nu se pricep, alţii se pricep, dar nu vor. Tu te pricepi şi trebuie să vrei ! Scrie, scrie şi publică, Saşa !

O umbră uriaşă, lungă, cu două felinare luminoase în loc de ochi, se mişcă lîngă uşă. Odoevski tresări. Griboedov rîse, recunoscîndu-l pe Kuriţîn. Ochelarii bătrînului străluceau. Glasul său surd răsună mînios :

— Nu mă aşteptam tocmai de la dumneata, Alexandr Sergheici, la o adică... Nu mă aşteptam ! Pentru numele lui dumnezeu, la o adică, nu-i mai vîrî gărgăuni în cap... Iar tu, prinţule, să nu-i asculţi sfaturile astea dăunătoare, să nu dai drumul stihurilor ca să le ştie tot poporul. Unii

n-or să le priceapă, alţii şi aşa sînt împotriva ta, la o adică, şi pînă la urmă o să iasă cum e mai rău şi o să te ducă la pierzanie. Nu te mai lua după alţii, la o adică, e primejdios.

Alifanîci ţinea într-o mînă un ciorap de împletit, iar cu cealaltă gesticula ca un adevărat orator. Odoevski se apropie în grabă de bătrîn şi-l îmbrăţişă.

— Jur să nu-mi dau niciodată versurile la tipar! Acum mă bucur uneori cînd mă întreabă unii: „De ce nu-ţi publici versurile?“ Dar cum m-aş simţi dacă mi-ar spune: „De ce le publici?“ Nu caut gloria, n-am nevoie de ea.

— Ispita gloriei nici nu mi-a trecut prin minte cînd ţi-am vorbit de datoria şi de cinstea de a fi un luptător! strigă Griboedov mirat.

— Ştiu tot, tot, spuse Odoevski încet, alegîndu-şi parcă fiecare cuvînt din zeci de cuvinte nepotrivite. Sînt atîtea pricini pentru care trebuie să mă răzbun pe veacul nostru nevrednic. Acesta-i ţelul meu. Dar nu răzbunare prin versuri! Le voi scrie, le voi citi cu glas tare, dacă aşa îmi va cere inima. Şi cine vrea, n-are decît să le transcrie. Dar eu vreau să mă răzbun şi să lupt prin fapte. Prin fapte drepte! Şi asta jur că o voi face!

CAPITOLUL VIII

După moartea Nastenkăi, zîmbetul pieri cu totul de pe buzele lui Odoevski, anume zămislite parcă pentru podoaba unui surîs fugar. Acum rămîneau încleştate, purtînd o urmă de amărăciune. Nu mai era văzut în trăsură pe chei, nu se mai plimba pe bulevard. Nu se mai ducea în grup cu unii tovarăşi de regiment la o cîrciumă vestită, nu mai bea cu ei punch şi nu se mai întorcea acasă ameţit, cu capul greu... Cei mai mulţi dintre tovarăşii săi de regiment se pricepeau să povestească frumos, în trei limbi cel puţin, tot felul de fleacuri şi prostii. Cîntau, dansau, ştiau o sumedenie de cuplete de vodevil, îl citeau pe Byron şi pe Walter Scott. Dar habar n-aveau cîţi locuitori are Rusia, dacă pămîntul se învîrteşte în jurul soarelui sau soarele se învîrteşte în jurul pămîntului, sau în ce fel şi-au slujit patria Dmitrii Donskoi sau prinţul Pojarski. Înainte, Odoevski făcea haz de deşertăciunea şi nesoco-

tința lor. Acum însă, cînd i se întîmpla să le mai asculte flecăreala, se trezeau în el simțăminte ciudate și neplăcute, începea deodată să-l doară capul sau îl podideau, pe neașteptate, lacrimile. De altfel nu mai rămăsese în legătură decît cu vreo doi-trei ofițeri de gardă.

Veni și vara, vara Petersburgului, pe care Griboedov o numea „iarna verde". Și într-o frumoasă seară de iunie, în vasta locuință a lui Alexandr Ivanovici se strînseră cîțiva prieteni. Fiecare mai adusese și alți prieteni încercați și locuința prinse din nou viață. Kurițîn, Mitea, puiul de cazac, și Alexandr Gribov, lacheul lui Griboedov care lipsea de acasă, așezară repede în salon cîteva mese una lîngă alta, le acoperiră cu o față de masă și rînduiră foi groase de hîrtie albastră, grămăjoare de pene de gîscă și pachețele cu nisip pentru presărat paginile scrise, prefăcînd salonul într-un birou.

Ofițerii luară loc în jurul mesei lungi.

— Repede, repede, — strigau unii, — altfel n-o să putem copia nici două acte! Hai Bestujev, n-o mai lungi!...

Un iunchăr spătos din garda călare declama din Horațiu:

— „Mi s-a urît cu vinul dulce de Falerno, băiete, dă-mi din cel amar."

Și atunci toți strigară zgomotos:

— „Gore"! „Gore"! Bestujev, dă-i drumul!

Un dragon de gardă, înalt și zvelt, în uniformă de aghiotant, trecu în față, cu un caiet în mînă, și lovi de trei ori cu spada în dușumea. Se făcu liniște. Dragonul tuși. Capetele blonde, roșcate, brune se aplecară cu sîrg într-o parte.

— „Actul întîi. Tabloul întîi. Un salon cu o pendulă mare; în dreapta, o ușă care dă în dormitorul Sofiei, de unde se aude pianul și flautul, care apoi amuțesc. În mijlocul odăii, Lizanka doarme sprijinită de speteaza jilțului. Dimineață. Se crapă de ziuă. Deodată, Lizanka se trezește, se ridică din jilț și privește împrejur. Se luminează de zi! Ce repede a trecut și noaptea asta!..."

Hîrtia foșnea. Penele alergau scîrțîind. Se transcria comedia interzisă, a lui Griboedov.

După un ceas, toți se simțiră obosiți. Se făcu o pauză. Bestujev, care citea limpede, cu glas tare, pe placul tu-

turor, strigă mînios, jucîndu-se din obişnuinţă cu şnurul alb al eghiletului:

— ...„Dacă-i iei unul cîte unul, vezi că toţi sînt vînduţi". S-ar putea oare arăta mai bine hidoşenia vieţii noastre sociale, ticăloşia moravurilor şi neomenia boierilor noştri?! Totul se schimbă în Rusia, poate că actuala Rusie va dispare chiar, iar nemuritoarea satiră a lui Griboedov va trăi de-a pururi!

Petea Karatîghin îl asculta încîntat pe Bestujev.

— Alexandr Alexandrovici, păi noi era cît pe-aci să jucăm „Gore" la şcoala de artă dramatică. Îl cîştigasem de partea noastră pe inspector. Chiar şi elevele aveau voie să asiste... Ce bucurie pe noi! În două zile am scris rolurile şi într-o săptămînă le-am învăţat. Alexandr Sergheievici venea la repetiţii. Privea şi ne lăuda frecîndu-şi mîinile... Dar deodată, în ajunul spectacolului, ni s-a adus ştirea: contele Miloradovici nu îngăduie liberalismul. O piesă interzisă pe scena teatrului nu poate fi jucată nici la şcoală. Şi aşa a trebuit să renunţăm la ea.

Bestujev dădu din mînă:

— Trebuie să ne obişnuim! Soarta oamenilor deştepţi este să-şi trăiască o mare parte din viaţă alături de proşti. Nu căuta, frate, o judecată sănătoasă acolo unde se arată puterea lui Miloradovici.

— Tot ce spui ne merge la inimă.

Petea rîse făcînd un semn cu degetul spre Mitea, puiul de cazac, care stătea lîngă uşă aşteptînd poruncile. Avea vreo cincisprezece ani. Se gătise pentru această seară, îşi pomădase părul şi îşi scotea mîndru la iveală, de sub hăinuţa verde, noua vestă de tricou de curînd dăruită de boier.

— Alexandr Alexandrovici, băiatul ăsta fercheş ştie pe de rost toată piesa.

Mitea adeveri foarte demn:

— Aşa e, o ştiu!

— Oare? se miră Bestujev. Ia să te vedem!

Puiul de cazac dispăru îndată. În locul lui apăru în faţa lui Bestujev bosumflatul şi înfumuratul Famusov, care începu să-i spună lui Skalozub, deşi acesta era invizibil:

> „Geaba-i mustrăm pe-ai noştri juni sărmani,
> Pe bieţii feciorași şi nepoţei;
> Priviţi-i, doar la cincisprezece ani

Chiar pe profesori îi învață ei!
Dar bătrîneii?? Hei, cînd se-înfierbîntă,
În ori şi ce dispută părerea lor e sfîntă,
Că doar de neam sînt toți, nu cîntă-n strune;
Chiar de guvern o vorbă de ți-or spune,
Apoi..."

. . . .

„Şi hotărît vă zic: abia
De poți găsi oraş ca Moscova..."

Famusov dispăru. Skalozub se proțăpi cu piciorul stîng înainte, ca pentru un marş ceremonios şi îşi răsuci semeț mustața închipuită:

— „După umila mea părere,
Incendiul îi dădu avîntul să prospere..."

— Bravo, Mitea! se mirară oaspeții îmbulzindu-se în juru-i. Flăcăul ăsta are un talent deosebit. De mîna întîi! O comoară, nu un pui de cazac... Dar cine l-a învățat să joace, cine i-a dat textul?

— Dumnealui, spuse modest Mitea, arătîndu-l pe Petruşa Karatîghin.

Petea roşi:

— În el zace un actor minunat. Ar trebui să lucreze serios! Fireşte, din pricina vîrstei vocea nu-i încă destul de formată pentru rolul lui Skalozub.

— Dați-mi voie să joc eu rolul lui Skalozub, răsună o voce de bas răguşit.

Toți se întoarseră. Servitorul lui Griboedov, Alexandr Gribov, îşi holba ochii plumburii, întocmai ca faimosul colonel:

— „Sînt bucuros de a tovarăşilor soartă,
Vacanțele încep cum e mai bine:
Unii, mai mari, au şi zburat pe poartă
Iar alți îşi dau sufletu-n suspine..."

Mitea, suspinînd compătimitor, rosti pentru Famusov;

— „Pe cine-l află domnul, îl înalță..."

Jocul se desfăşura mai departe. Rîsetele şi aplauzele nu mai conteneau.

Cînd în sfîrşit se aşezară toți la loc şi Alexandr Bestujev bătu cu spada în duşumea pentru a cere linişte,

Odoevski se apropie pe neaşteptate de Mitea şi-l îmbrăţişă :

— În faţa voastră, domnilor, fac un legămînt: voi stărui pe lîngă tata, de îndată ce-l voi vedea, să-l dezrobească pe Mitea şi apoi îl voi trimite la şcoala de artă dramatică. De va ajunge artist — cinste mie! De nu — îmi voi fi îndeplinit datoria faţă de omenire.

Mitea rămase cu gura căscată. Nu pricepea, pesemne, nu-şi putea da atît de repede seama de fericirea ce i se pregătea. Petruşa îi trase un ghiont în coaste, şi atunci băiatul căzu în genunchi, lipindu-şi buzele, faţa şi capul de mîna lui Odoevski. Cei din jur strigară :

— Bravo, bravo! Bravo, prinţule Alexandr Ivanovici, bravo!...

Odoevski îl ridică pe Mitea. Îl îmbrăţişă încă o dată. Şi pentru prima oară de la moartea Nastenkăi, un zîmbet i se ivi pe buze.

În sală intrară noi oaspeţi: Wilhelm Karlovici Küchelbeker şi Dmitrii Irinarhovici Zavalişin.

Zavalişin stăruise pe lîngă Küchelbeker să-l aducă aci. Mulţi dintre cei de la masă aflaseră de misteriosul locotenent. Şi de aceea, la neaşteptata sa apariţie, se auziră şoapte în salon. Marele comandor se înclină. Strîngînd uşor din umeri sub privirile celor curioşi, trecu într-un colţ şi se aşeză. Cîţiva tineri ofiţeri se repeziră îndată spre el, cu tot felul de întrebări. Enigmaticul personaj, cu faţa cenuşie, răspundea sigur, fără să şovăie, dar cu un tîlc nelămurit :

— Sînt, domnilor, anumite lucruri... Ca să le înţelegi, trebuie să ştii cîte ceva despre problemele care interesează nu numai Rusia, ci lumea întreagă. Sînt probleme cu un caracter universal...

Küchelbeker, umflîndu-şi cu furie obrajii supţi, încerca să dovedească ceva unui cavalerist de gardă, în uniformă roşie. Dar acesta nu-l asculta, ci încerca să prindă cu nesaţ cuvintele şi frînturile de fraze ce se auzeau din colţ. Alexandr Bestujev, căruia de la început nu-i plăcuse Zavalişin, făcea să-i răsune sabia. Bestujev îi judeca întotdeauna pe oameni după prima impresie. Şi deşi îşi dădea prea bine seama că se putea adesea înşela, totuşi, din pricina firii sale nestăpînite, nu izbutea să scape de acest nărav. Acum se gîndea aproape cu mînie la Zava-

lişin şi la flecăreala în doi peri a acestuia: „Minte!" Îi simt înşelătoria în sunetul glasului. Cum zice oare fabula? „Cu glas de păuniţă nu pot să cînte cei cu voce groasă, după cum nici ploşniţa a trandafir nu poate să miroasă". Locotenentul ăsta e şi el ca o ploşniţă".

Se apucară din nou să scrie şi lucrul mai ţinu mult, pînă după miezul nopţii. Cînd scribii, istoviţi, se pregătiră să plece, se întoarse şi Griboedov acasă. Fu întîmpinat cu salutări, îmbrăţişări şi aplauze înflăcărate. Purta un frac negru, cuviincios, şi în jurul său, în vestiar, se învîrteau ca într-o horă pestriţă uniformele colorate ale ofiţerilor. Strîngînd mîinile celor din jur, Alexandr Sergheievici primea obosit şi fără nici un chef toate laudele.

Zavalişin se apropie de Küchelbeker.

— Prezintă-mă imediat lui Griboedov, îi spuse el cu un ton poruncitor. Auzi?

Willi tresări:

— Ce înseamnă asta? E o poruncă?

— Nu. Dar trebuie să mă prezinţi!

— Poftim.

Îl duse pe Dmitrii Irinarhovici la Griboedov.

— Nu cred să existe în lume un admirator mai înfocat şi mai credincios al talentului domniei voastre, îi spuse Zavalişin. Plec de aici, dar nu voi uita niciodată întîlnirea noastră din această seară. Vai, Alexandr Sergheievici, cît de mult aţi ajutat prin comedia dumneavoastră la ridicarea conştiinţei oamenilor.

Griboedov se uită ţintă la micul locotenent şi obrajii i se învăpăiară. Îi spuse tăios, cu un surîs uşor:

— Dacă mi-ai spune că vrei să ai nasul mai lung sau mai scurt, dorinţa aceasta mi s-ar părea ciudată, pentru că nu poate fi împlinită. Dar în ceea ce priveşte conştiinţa, care adesea amăgeşte simţurile, omul, dacă vrea, poate să ajungă la rezultatul dorit. Mă bucur din tot sufletul dacă piesa mea te ajută să devii mai bun decît eşti.

Zavalişin păli de ciudă. Obişnuia să-i împartă pe oameni în două categorii. În prima intrau cei pe care-i socotea mai proşti sau mai slabi din fire decît el. Pe aceştia nu-i preţuia şi izbutea foarte uşor să le impună, să le poruncească. Din a doua categorie făceau parte puţinii oameni a căror superioritate intelectuală sau morală era nevoit s-o recunoască din diferite motive. Nici pe aceştia nu-i stima, dar se temea de ei. Nu-i iubea, ci aproape îi

ura. De îndată ce cunoştea pe cineva, Zavalişin îl trecea în categoria respectivă şi rareori dădea greş. Astfel îi socotise în prima categorie pe Piotr Beleaev şi pe toţi prietenii acestuia din echipajul flotei de gardă. Şi la fel de limpede îşi dădea seama că Griboedov făcea parte din a doua categorie. Dmitrii Irinarhovici se înclină şi se depărtă.

Mulţumindu-i lui Odoevski pentru prieteneasca sa primire, îi spuse:

— Nu cumva s-ar putea găsi şi pentru mine un exemplar din „Gore"?

— Cu plăcere, îi răspunse binevoitor Alexandr Ivanovici şi îi dădu o copie care-i prisosea.

Cînd Petruşa Karatîghin veni la Odoevski, îl găsi pe Alexandr Gribov vesel şi mulţumit ca întotdeauna, cîntînd la pianul lui Griboedov.

„Cocoană jucăuşă,
Întinde piciorușul..."

Alexandr Sergheievici ascultă îndelung muzica ferchezului flăcău, urmărind cum îi săltau pe claviatură degetele ţepene şi nepricepute.

— Hei, tizule, habar n-ai să cînţi la pian! De ce te-ai apucat să mi-l strici? Du-te mai bine de cîntă...

Alexandr Sergheievici se opri neştiind ce să propună fratelui său de lapte, în locul preţiosului pian Erard. Gribov se ridică şi rămase nemişcat, aşteptînd să i se spună la ce anume ar mai putea cînta.

— La ce porunciţi?

Alexandr Sergheievici se supără deodată:

— Lasă-mă în pace, du-te în curte şi joacă-te de-a ghiuleaua, cu Mitiuşka!

Gribov tăcu. Pe faţa-i rumenă se ivi o umbră de mîhnire. Clătină dojenitor din cap:

— Frumoase lucruri îmi porunciţi! Să mă joc de-a ghiuleaua! Acum o să vă mai şi lăudaţi poate: „Uite, adică, cum l-am pus la punct pe Saşka al meu!..." Ehei! Şi nu-i ruşine?

Griboedov se aşeză la pian:

— Ei, iartă-mă, tizule. Cîntă la ce vrei, numai lasă-mi pianul în pace. Apropie luminările...

— Cît eşti de înzestrat, Alexandr Sergheici! spuse suspinînd Petea Karatîghin. Eşti şi poet, şi desăvîrşit

muzician. Ai fost un straşnic cavalerist, vorbeşti cinci limbi... Ehei !...

Din dosul ochelarilor, privirea plină de înţelepciune a lui Griboedov se îndreptă mîngîietoare către tînărul actor.

— Crede-mă, Petruşa : cine are prea multe daruri, nu-l stăpîneşte pe niciunul cu adevărat. Prinţul Alexandr Ivanovici e mult mai înzestrat decît mine. Aşa-i ! Numai că, din păcate, dispreţuieşte tot ce-i tipărit.

Degetele lui Griboedov zburau tot mai repede şi mai liber pe claviatură şi se împrăştiau ca nişte perle pe o catifea, în sunetele melodiei din „Don Juan" de Mozart.

Deodată, aduse ca de un vînt uşor, se auziră de la fereastră cuvinte rostite de un glas încet şi cald. Armonia versurilor improvizate se împletea cu ingenioasele triluri ale frazelor muzicale, şi minunata îmbinare a sunetelor plutea prin încăpere. Odoevski stătea lîngă pervaz, palid, cu ochii închişi. Ritmul versurilor aci creştea impetuos, aci se domolea, pentru a se topi apoi în sunetele muzicii, fără a se mai deosebi de ele :

„Eu din mulţime obosit fugii
Şi, aplecîndu-mi fruntea-nfierbîntată,
De geamul rece o sprijinii
Privind la Neva-nvolburată.
Ea, presărată de smaralde
Dormea-ntre maluri de granit,
Şi luna-ncet s-a pogorît
În apa-i lină să se scalde.
Mult zăbovit-am..."

. . . .

Petea Karatîghin asculta, vrăjit.

CAPITOLUL IX

Bestujev îl găsi pe Odoevski foarte abătut. Prinţul şedea cu coatele sprijinite pe genunchi. Lipsit de vlagă, îşi ţinea capul plecat. Ochii îi erau pierduţi în depărtare, fără a clipi.

Bestujev se simţi mîhnit :

— Alexandr Ivanovici ! Trebuie să te stăpîneşti.

— M-aş stăpîni, — răspunse Odoevski, fără să se mişte, — dar nu-mi mai aflu nici un rost în viaţă. Niciunul! Şi dacă nu ştii pentru ce trăieşti pe lumea asta, atunci îţi piere orice nădejde...

Înciudat, Bestujev se plimbă de cîteva ori prin odaie, încurcîndu-şi pintenii în părul des şi alb al blănii de urs ce servea de covor. Pe chipul său hotărît şi îndrăzneţ alergau tot felul de umbre, una după alta. Ar fi vrut să spună ceva. Şi nu ştia ce îl împiedica să vorbească. După o lungă tăcere, îşi izbi tare mănuşa albă, de picior:

— Hai să mergem chiar acum la Rîleev! Acolo vom găsi oameni adevăraţi! Cine ştie? Poate că tocmai la Rîleev îţi vei afla şi tu un rost în viaţă...

Odoevski se ridică:

— La Rîleev? Cine mai e şi ăsta?... Dar mi-e tot una! Să mergem.

Kondratii Fedorovici locuia la parterul clădirii Companiei Ruso-Americane, pe Moika, lîngă podul Sinii. Ferestrele dinspre stradă ale locuinţei sale aveau gratii arcuite.

— Aci e fereastra biroului, arătă Bestujev. Eu însă locuiesc deocamdată cu un etaj mai sus. Am stat pînă acum la Rîleev, dar de cîtva timp i-a venit soţia de la ţară.

— Dacă vrei, poţi să te muţi la mine, îi propuse Odoevski. În curînd Griboedov va pleca în Caucaz şi voi rămîne singur.

Odăile locuinţei lui Rîleev erau atît de mici, încît semănau cu nişte coteţe.

Soţia gazdei nu era acasă. Rîleev îşi întîmpină oaspeţii în pragul biroului.

— Daţi-mi voie să vă prezint, dragi prieteni, — spuse Bestujev foarte simplu, — dar să nu uitaţi că în vremurile noastre pînă şi banalul cuvînt de „salutare" nu poate fi rostit, fără un anumit tîlc ascuns.

Întinzîndu-i lui Odoevski mîna mică, cu degete lungi, Rîleev rîse:

— Să ne spunem deci „salutare", prinţule!

Zîmbetul şi ochii senini ai lui Rîleev îi făcură de la început o bună impresie lui Alexandr Ivanovici. Îl privi cum stătea pe pervaz, cu spatele la lumină, străpuns parcă de razele soarelui.

În birou se aflau trei oameni. Unul, înalt şi serios, era fratele mai mare al lui Bestujev, Nikolai, căpitan-locotenent şi director al Muzeului Maritim. Povestea despre

starea dezgustătoare în care găsise muzeul, pe care de curînd îl luase în primire.

— Arhivele sînt maldăre de hîrţoage pline de praf şi de mucegai, cu filele smulse. Iar în aceste maldăre se află preţioasele manuscrise ale lui Petru cel Mare. Plînge istoria, nu altceva...

— Oare se va găsi vreodată cineva să răscolească arhivele, căutînd manuscrisele noastre, Konrad, îl întrerupse vesel Alexandr Bestujev.

Rîleev şi Alexandr Bestujev editau almanahul „Poliarnaia Zvezda". În ultimul număr al acestui almanah, Alexandr Alexandrovici publicase un articol entuziast despre „Gore", piesa lui Griboedov: „Viitorul va şti să preţuiască aşa cum se cuvine această comedie şi o va trece printre cele mai de seamă creaţii pe care poporul şi le-a însuşit".

— Întotdeauna am spus că Griboedov a scris o operă mare, nemuritoare!... Cine-i Ceaţki? Sîntem noi, tinerii propovăduitori ai noii vieţi care se trezeşte. Famusovii, Skalozubii reprezintă blestemata vîltoare a stagnării morale în care se scufundă vechea Rusie. Două tabere — da! Dar adevărul nu e decît unul singur. El e cu noi. Şi adevărul comediei lui Griboedov este adevărul nostru!...

— De aceea şi Griboedov e al nostru, spuse gazda.

Bestujev tresări la cuvîntul „nostru". Odoevski îi prinse privirea grăbită, pe care o aruncase lui Rîleev. Acesta surîse.

— Apropo, — Bestujev zîmbi şi el, — mi se pare, prinţule, că n-ai citit „Voinarovski", cartea lui Rîleev, care a apărut acum două luni la Moscova?

Rîleev îi întinse lui Odoevski cartea, după ce îi scrise pe prima pagină o dedicaţie:

— Deasupra unei dedicaţii — alta.

Dedicaţia tipărită era adresată lui Alexandr Bestujev:

„Primeşte-aceste roade grele
De melancolice tînjiri;
Ştiu: le va-nvălui pe ele
Căldura-ntregii tale firi;
Al lui Apollo fiu discret,
Nu vei găsi în ele artă,
Ci simţuri vii ce-n suflet poartă
Un Cetăţean, căci nu-s Poet."

— Cît de minunată e ultima strofă! spuse Odoevski.

Alexandr Bestujev îl îmbrăţişă pe Rîleev:

— Strofa e minunată, dar nu se potriveşte. Konrad al nostru e un adevărat poet şi de aceea preferă adevărului convingerea, chiar dacă aceasta nu este întemeiată.

— Ce absurditate! spuse Nikolai Alexandrovici.

— Iar Seherezada, zîmbi Rîleev.

— Nu sînteţi de acord — nu-i nimic! strigă Alexandr Bestujev. Îmi place să fac ghiduşii în vorbe.

— A trecut vremea să flecărim, e timpul să trecem la fapte, spuse străinul în civil, care şedea într-un colţ.

Purta o redingotă lungă, liliachie şi foarte uzată. Avea un aer sfios, jalnic, stingherit. Dar buza mare de jos, care-i atîrna, îi dădea o înfăţişare mîndră. Vorbea tăios, chiar brutal.

— Vai, dragul meu Kahovski, — îl cicăli Bestujev, — păi ce tot spun eu mereu? Susţin că trebuie să trecem la fapte. A sosit vremea să trecem la fapte, asta spun şi eu. Libertatea ne cheamă, domnilor, libertatea!... Oare nu-i aşa, Kahovski? Libertatea! Nu ne e teamă de moarte pe cîmpul de luptă, dar pentru omenire şi pentru dreptate ne temem să rostim un cuvînt. De ce? Oare cuvîntul nu e şi el o faptă? Eu sînt pentru libertate! Unde nu există libertate legală, domneşte libertatea nelegiuirii. Unde nu există libertate, nu este nici suflet, nici adevăr...

— Despre ce fel de libertate vorbeşti cu atîta căldură, Bestujev? întrebă Kahovski, întinzîndu-şi mînios buza. Libertatea politică a săracului, de pildă, nu e decît o formă a sclaviei.

Bestujev nu auzi întrebarea. Vorbind, se admira singur fără să-i mai pese de Kahovski.

— Prejudecăţile ne astupă gura. Dar prejudecăţile sînt raţiunea celor proşti. Un mănunchi de oameni, străini de ţara noastră prin educaţia şi felul lor de viaţă, pervertiţi de luxul în care trăiesc şi de plăcerile lor deşarte, conduc destinele unui mare popor. Cum e cu putinţă? Poporul nu-şi dă seama de unde vine răul, dar îi simte prea bine urmările. Ţarii însă nu vor să ştie nimic nici de pricina răului, nici de urmările lui. Cînd poporul strigă „ura“, cei din palate se tem de revoluţie. Guvernul Rusiei nu este atît de trainic, cît e de temut, iar şahul Persiei care fără nici o ruşine şi-a luat titlul de „fiu al soarelui, frate cu luna,

oaia rîioasă a turmei cereşti“, se vede cît colo că e un neghiob! Veacul minciunii şi al linguşirii a luat sfîrşit! Rusia s-a trezit! Somnul îndelungat i-a dat puteri pentru clipa deşteptării! Nu există decît un singur mijloc pentru a scăpa de măsurile nimicitoare ale guvernului. Să vă spun care?

— Spune! strigă deodată Odoevski.

Faţa lui Bestujev strălucea de înflăcărare şi de bucurie, şi o îndrăzneală nemaipomenită o lumina.

— Este avîntul poetic al istoriei, pe care nimic nu-l poate împiedica! E revoluţia!

Cuvîntarea lui Bestujev îi făcu o impresie adîncă lui Odoevski. Niciodată nu bănuise în acest ofiţer din lumea bună, literat la modă, o gîndire atît de limpede, de atrăgătoare, de îndrăzneaţă şi de pătrunzătoare, o asemenea pricepere de a împleti amărăciunea adevărului cu rîsul veninos. Dar nu numai pe Odoevski îl mişcară cuvintele lui Alexandr Alexandrovici.

Kahovski stătea lîngă Rîleev şi-l scutura de umeri:

— Auzi? Să ceri societăţii să fixeze data... M-am hotărît şi o voi face! O voi face neapărat! Auzi?

Rîleev îl trase repede spre fereastră. Din şoaptele lor agitate, Odoevski desluşi cîteva fraze:

— Înţelege, nebunule, nu putem recurge la această măsură decît într-un caz extrem.

— Pentru tine, aşa o fi... Dar pentru mine, este actul cel mai însemnat, de cea mai înaltă moralitate.

Şi se depărtară de la fereastră, despărţindu-se.

— Ehei, totul e atît de liniştit şi în Rusia, şi la Petersburg, şi la noi, spuse ofiţerul din infanteria de gardă, cu epoleţi proaspeţi de căpitan, care pînă atunci rămăsese nemişcat pe canapea. Se ridică, şi gropiţe vesele îi străluciră pe obraz. Puşkin şi Narîşkin la Moscova, Trubeţkoi la Kiev...

Cel care vorbea era Mihail, cel mai tînăr dintre fraţii Bestujev.

— Da, — întări Alexandr Alexandrovici, — linişte. Şi încă ce linişte... Numai spionii roiesc!

La cuvîntul „spion“ toţi tresăriră. Cineva îl întrebă pe Rîleev:

— Ei, cînd mergem la Kronstadt? N-ar fi rău să verificăm poveştile lui Zavalişin despre spiritul înaintat al ofiţerilor de acolo... Cînd mergem, Konrad?

— Şi mîine dacă vrei, spuse Rîleev. Trebuie neapărat să mergem!

Odoevski se apropie de Kondratii Fedorovici. Din cele auzite aci, în seara aceasta, pricepuse unde se afla şi ce fel de oameni îl înconjurau.

„Societate secretă. Complotul libertăţii. Măreaţa muncă plină de jertfă de sine, pentru salvarea patriei... Da, există pe lume atîtea lucruri minunate în afară de dragoste şi de fericire! Ce poate fi mai minunat decît crezul aceluia, care în numele acestui crez îşi trimite prietenii la moarte?... Îi mulţumesc lui Bestujev că m-a adus aici. Şi cît sînt de sinceri... Doamne! Oare nu mi-au arătat că mă socotesc ca pe unul de-ai lor?"

Odoevski simţi o adiere luminoasă şi curată. Se uită cu bucurie în ochii lui Rîleev.

— Kondratii Fedorovici, vreau să merg şi eu cu voi la Kronstadt.

Rîleev roşi, zîmbind încurcat.

— Pentru ce? rosti el încet. N-ai ce căuta acolo.

Alexandr Ivanovici nu se aşteptase la acest refuz, şi de aceea îl primi aproape ca pe o jignire. Sîngele îi năvăli deodată în obraji şi strînse pumnii:

— Cum? N-aveţi încredere în mine? Vă feriţi de mine atunci cînd sufletul meu arde de dorinţa de a lupta pentru binele patriei? Cum de îndrăzniţi?...

Se înăbuşea de mînie. Dar îşi aminti de întîmplarea cu Ruel, medicul familiei imperiale, de jurămîntul făcut lîngă patul Nastenkăi şi se potoli numaidecît.

— Bine! Fie! Ştiu, sînteţi oameni cinstiţi şi inteligenţi. Dar ce să fac? Dacă-i aşa, îmi iau bicornul cu panaş alb şi plec.

Deşi se găsea într-o situaţie grea, Rîleev îl admira pe Odoevski. Entuziasta înflăcărare a lui Alexandr Ivanovici afla un ecou călduros şi compătimitor în sufletul lui. „E de-al nostru, se gîndi Rîleev. Se poate oare să-l lăsăm pradă lui Zavalişin şi jocului său îndoielnic?" Şi Kondratii Fedorovici îi şopti lui Alexandr Bestujev:

— Ţi-l încredinţez! Primeşti?

— Desigur, răspunse Alexandr Alexandrovici.

În ajunul plecării sale, Griboedov îl aduse pe Wilhelm Küchelbeker la Odoevski. Willi avea o înfăţişare neîngrijită, aproape sălbatică. Fracul albastru îi lucea tare în coate şi la spate. Pantalonii aveau subpiedurile rupte. Se afla într-o situaţie disperată. Locuia la cunoscutul ziarist Greci, a cărui familie îşi petrecea vara la ţară. În odăile pustii ale locuinţei lui Greci, de pe Bolşaia Morskaia, Willi scria de dimineaţă pînă seara versuri şi bea ceai. Toate încercările sale de a găsi o slujbă rămăseseră zadarnice. Ministrul îl dusese cu vorba. Nu obţinuse nimic nici la Poştă, nici la Departamentul Minelor. Dar Willi nu-şi pierduse nădejdea.

— Ştii, prinţule, — strigă el, bulbucîndu-şi ochii rotunzi şi albaştri, — astăzi Alexandr Sergheici m-a împăcat cu Levuşka Puşkin.

— Dar ce? Eraţi certaţi?

— Şi încă cum! Am vrut să-l provoc la duel. Am căutat chiar un pistol.

— Din ce v-aţi luat la harţă?

— Închipuie-ţi eram la ei într-o seară. Cînd s-a servit şampania, pe mine m-au uitat şi Leon a făcut o glumă trivială, rîzînd de această întîmplare. Ce să vezi? N-am dormit trei nopţi. Şi în cele din urmă l-am provocat la duel.

Willi îşi agită deodată amîndouă mîinile. Apoi se răsuci pe-un călcîi şi începu să fredoneze un cîntec franţuzesc de vitejie.

— Destul! spuse Griboedov. Lasă fleacurile. Frate Alexandr, ai în faţa ta un om care nu-ţi cere nimic, dar care e foarte pretenţios pentru că are ceva în creier. Acest om este în toate privinţele mai bun decît mine. Dar trebuie dădăcit. Dacă-l scapi din ochi, fie chiar o clipă, e în stare să-şi spargă capul de podea. Lipsurile lui Küchelbeker preţuiesc cît însuşirile multor oameni. E sensibil şi bănuitor, are o sete nesăţioasă de frumos, e gata să jertfească totul pentru artă. Merită şi stimă, şi compătimire, căci dragostea de glorie e înnăscută în el şi e nefericit din fire.

Alexandr Sergheievici privi pătrunzător prin ochelari şi rîse:

— Pînă azi, faima atmosferei Küchelbekeriene i-a făcut vînt lui Wilhelm de pretutindeni. În sfîrşit, astăzi,

nevoia l-a dus la tipografia lui Greci şi a lui Bulgarin... Primindu-l, domnii aceştia au crescut în ochii mei cu cinci la sută.

Willi strigă, cîntînd ca să nu se bîlbîie:

— Iată ce-a făcut pentru mine Alexandr Sergheici! Vai, cît îi mulţumesc! Şi mai e ceva foarte important. Greci şi Bulgarin mi-au făgăduit, cînd m-au luat colaborator, că o să publice şi o culegere din operele mele.

— Aiurezi, Willi, spuse Griboedov. Se vede că Bulgarin ţi-a făcut această făgăduială după un ospăţ copios...

— Da, la Greci.

— ...lingîndu-şi buzele şi mîngîindu-şi pîntecul. După masă îi place omului să glumească în felul lui. Dacă ţi-a făgăduit, e sigur că nu se va ţine de cuvînt. Ar fi o prostie să-l crezi. Mă bucur că Willi va avea de lucru şi va primi un salariu. N-a fost uşor de rezolvat această problemă. Greci şi Bulgarin au o deviză: să fie cît mai neobrăzaţi şi cît mai prevăzători! „Şi cum de i-a unit dumnezeu?" Asta e din „Gore", dar li se potriveşte de minune.

Willi rîse în hohote:

— Tusea şi junghiul! Dar şi eu o să fiu cu ochii-n patru. Ieri, pe cînd eram acolo, a venit Rîleev la Greci; am vorbit toţi trei pe faţă. Apoi Rîleev l-a întrebat: „Ei, ia spune-mi, Nikolai Ivanîci, ce-ai face dacă ai fi poftit să intri într-o societate secretă?" „Aş primi cu plăcere, — a răspuns canalia, — dar numai cu o condiţie: ca preşedintele societăţii să fie neapărat şeful poliţiei din Petersburg". Eu şi cu Rîleev am murit de rîs. Ca să se mai liniştească, Rîleev a fost nevoit să bea un pahar cu apă.

Griboedov îşi şterse ochelarii cu o mişcare iute şi bruscă:

— Nu pot pricepe unde se sfîrşeşte stîngăcia şi unde începe dibăcia la aceşti oameni.

— Chiar eu am citit în „Severnaia Pcela", spuse Odoevski. „Poliţia este sufletul legalităţii cetăţenilor şi fundamentul securităţii omeneşti". Atunci unde mai poate fi vorba aici de stîngăcie sau de dibăcie? E pur şi simplu o mîrşăvie!

— Robi şi laşi! turba Küchelbeker. Dar eu voi fi prevăzător... Îţi mulţumesc, Alexandr, prietene, îţi mulţumesc...

Odoevski îl luă de mînecă:

— Ascultă, Wilhelm Karlovici, cînd trebuie să te muţi de la Greci?

— Cum? Să mă mut?... La sfîrşitul lui august.

— Locuinţa mea va fi liberă. Te poftesc să locuieşti la mine, în august...

Alexandr Sergheievici se sui în trăsură. Gribov, îmbrăcat cu mantaua de drum, se agita potrivind învelitoarea de piele şi controlînd curelele de pe cele două geamantane. Caii sforăiau nerăbdători, uitîndu-se în lături. Vizitiul legăna hăţul. Odoevski se întoarse pentru a-şi ascunde lacrimile:

— E trist să ai prieteni...

Alexandr Bestujev locuia de cîtva timp la Odoevski. Intr-o seară se întorceau împreună acasă. Cerul alb strălucea între norii nemişcaţi, în geana amurgului. Şi pe fondul lui se ridica oraşul ca o siluetă neagră, tăiată parcă din hîrtie.

Inspre răsărit, zarea era întunecată şi în umbră faţadele clădirilor străluceau scăldate în sclipirea amurgului.

Odoevski îl luă de mînă pe Bestujev:

— Priveşte, Alexandr, cît e de frumos! Spre asfinţit, cerul e luminos şi oraşul în întuneric, iar în partea dinspre răsărit cerul e întunecat şi clădirile ard sub văpaia luminii.

Intr-adevăr, era ceva minunat în acest contrast. Părea că Petersburgul, înălţîndu-se deasupra apelor de sidef ale Nevei, se legăna între cer şi pămînt, gata să dispară în neant.

Bestujev aruncă o privire asupra liniei pure a profilului lui Odoevski, care se desena limpede sub uriaşul bicorn cu panaş alb. „Stă acum în puterea mea să-l fac fericit pe băiatul acesta, se gîndi el. Işi caută zadarnic, cu nesaţ, un rost în viaţă, aşa cum am făcut şi eu înainte. Dar pasul istoriei răsună limpede, şi el l-a şi auzit!"

— Scumpul meu prinţ, — spuse Alexandr Alexandrovici, — te-ai gîndit vreodată că noi trăim bine şi liniştiţi, dar dacă am adînci rostul existenţei noastre ne-am da seama că această viaţă e cu neputinţă de îndurat?

Odoevski tresări şi ascultă cu luare-aminte.

— M-am gîndit de multe ori, — spuse el în grabă, — pentru că sînt deprins să chibzuiesc. Dar mai există oameni care gîndesc? Spune-mi...

Bestujev îl cuprinse de umeri. Şi merseră astfel înainte, schimbîndu-şi mereu pasul şi clătinîndu-se ca ameţiţi.

— Ce să-ţi spun? Patria noastră suferă sub cel mai prostesc şi mai odios jug, şi în schimbul acestei suferinţe nu dobîndeşte nimic. Ţinta tuturor oamenilor luminaţi care gîndesc este salvarea patriei! Nu sîntem mulţi. Dar acelaşi gînd ne uneşte, şi atîta e de ajuns! Veacul nostru poartă pecetea avînturilor revoluţionare. Fără ele, am rămîne nişte simpli visători şi ne-ar lipsi pămîntul de sub picioare. Tu gîndeşti la fel ca şi noi. Aşadar, eşti de-al nostru. Asta-i tot.. Fraţii mei, Nikolai şi Michel, sînt şi ei cu noi. Şi Rîleev, fireşte. Restul îl vei afla mai tîrziu.

Bestujev nu-i mai spuse nimic lui Odoevski. Nu-i ceru nici un fel de jurăminte sau făgăduieli. Nici Odoevski nu-l mai întrebă nimic. Se uită numai drept în ochii lui Alexandr Alexandrovici şi îi strînse tare, milităreşte, mîna.

Cînd se apropiară de casă, auziră strigătele copiilor din curte:

— Bătrîne Simbalda, bună ziua! Hei, Simbalda, o să mai stai mult?

Glasul unchiaşului Kuriţîn răsună surd din poartă:

— Simbalda nu-i al vostru! Hai, căraţi-vă, la o adică, afurisiţilor, cu giumbuşlucurile voastre!

Curînd, Odoevski şi Bestujev zăriră silueta lungă a lui Alifanîci, căruia îi luceau ochelarii.

— Vai, scumpul meu prinţ, la o adică, unde mi-ai fost pînă acum? Te aştept de cum s-a lăsat seara şi-s tare neliniştit...

— Ar fi bine să nu-mi mai porţi atît de grijă, Alifanîci...

— Cum adică, să nu-ţi port de grijă? Uite, m-am culcat, la o adică, să aţipesc şi eu oleacă după prînz. Abia am închis ochii şi am visat; se făcea că se aude un sunet de goarnă, de pe munte, la o adică, şi cineva ţi-a dat brînci la vale, şi un leu s-a repezit... Ei, şi m-am trezit înspăimîntat: numai de nu ţi s-ar întîmpla ceva, la o adică. Parcă-i greu să cazi în păcat? Mergea în urma lui şi tot bodogănea: Alexandr Sergheici m-a părăsit. Şi toţi prietenii tăi îs noi şi focoşi. Dumnezeu ştie, la o adică, cine-or mai fi...

Bestujev rîse. Odoevski se întoarse şi spuse aspru:

— Mă plictiseşti! Pleacă de aici!

— Nu plec! răspunse îndărătnic Kuriţîn. Orice ar fi, tot nu plec!... Răposata prinţesă m-a pus să jur că n-o să te pierd din ochi, la o adică. Nu plec!

— Lasă-mă în pace, Alifanîci, nu mă scoate din fire!

— Dezleagă-mă de jurămînt, şi te-oi lăsa în pace, la o adică.

Odoevski şi Bestujev izbucniră amîndoi în hohote de rîs.

Michel veni îngrijorat la Alexandr Alexandrovici. Părea posomorît. Nu-i rămăsese nici urmă din gropiţele vesele din obraji. Îşi fuma pipa, cu o îndîrjire mută, şi, nepricepîndu-se să tragă fumul în piept, tuşea.

Alexandr Alexandrovici ghici despre ce era vorba:

— Michel, poţi să vorbeşti pe faţă. Prinţul este de-ai noştri.

Pipa zbură într-un ungher.

— De-ai noştri? De mult? Ce bine! Nu ne poate auzi nimeni, prinţule? Aş vrea să vă povestesc ceva. O istorie îngrozitoare!... Am trecut astăzi pe la Greci — îl cunosc, căci am călătorit împreună în străinătate. Am intrat. Am luat loc. Am discutat. Băgasem de seamă că nările lui Greci se umflau mereu parcă adulmeca aerul, ca un dulău. Şi deodată mi-a zis de-a dreptul: „Ia spune-mi, Michel, faci parte dintr-o societate secretă? Ce ţel urmăreşte această societate şi ce are de gînd?“ Eu, ştiţi, am înmărmurit. Nu-mi venea să cred ce auzisem. Mă uitam la el şi nu-l vedeam. O mie de gînduri îmi vuiau prin minte...

— Şi ce i-ai răspuns? întrebă pălind Alexandr Alexandrovici.

— Iată... „Dumneata, Nikolai Ivanîci, — i-am zis, — nu eşti spion şi nici eu nu-s denunţător. Dar dacă mă înşel în privinţa dumitale, apoi trebuie să ştii că eu nu sînt Iuda şi nu vînd nişte nevinovaţi pentru cîteva ruble de argint!“

— Bravo! Bravo, Michel! Nici nu se putea să-i răspunzi mai bine!

— Bineînţeles, am plecat de acolo ca ameţit. Mă durea capul. Abia pe drum, în trăsură, venind încoace, mi-am mai revenit puţin.

În odaie domnea liniştea. O taină adîncă plutea în văzduh. Odoevski se apropie de uşă pentru a o încerca dacă e bine închisă. Deodată, Michel începu să rîdă zgomotos:

— Bine i-a mai zis Puşkin lui Greci...

— Cum ?

— Graci [1]-tîlharul ! Pînă acum credeam că aceşti speculanţi care ţin un ziar rămîn nepăsători la marile evenimente, aidoma muştelor ce nu simt clătinarea corabiei pe valurile oceanului. Dar acum, vă spun drept, nu ştiu ce să mai cred !

Odoevski îşi aminti de discuţia avută de curînd cu Griboedov despre Bulgarin şi Greci.

— E limpede, spuse el cu o mînie nestăpînită în suflet. Nu-s decît nişte spioni !

Alexandr Bestujev îşi răsuci nodul eghiletului şi apoi îi dădu drumul. Obişnuia să facă acest gest cînd se pregătea să glumească. Ochii săi negri luciră şiret.

— Nu, iubitul meu prinţ, nu-s numai nişte simpli spioni. De azi înainte au un nume mai răsunător : primii spioni ai majestăţii sale împăratul Rusiei !

Odoevski nu putea adormi. Lumina palidă, străvezie şi lipsită de viaţă a nopţii îl enerva. Flacăra albastră a luminării pîlpîia slab, împrăştiind în jur umbre ieşite parcă din mormînt. Cartea îi cădea din mîini. Mobila frumoasă şi confortabilă a dormitorului, atît de bine cunoscută, îi părea acum fantastică, fără rost. Inima îi bătea cu putere. În odaie era zăduf. Odoevski se întoarse pe o parte.

Uşa scîrţîi uşor. Şi în odaie păşi fără zgomot Alifanîci.

— Nu dormi, la o adică ? îl întrebă el dojenitor. Dacă nu dormi, nici pe mine, la o adică, nu mă prinde somnul din vina ta... Mă culcasem, dar mi s-a năzărit iar ceva rău. De parcă m-ar fi izbit, la o adică, în coastă.

Alifanîci stătea după jilţ şi se legăna încet, cu tot trupul, înainte şi înapoi, cum fac bătrînii satului cînd povestesc un basm lung.

— Şi ce ţi s-a năzărit ? întrebă Odoevski.

— Te-am visat că îmbrăcai opt cojoace. Şi apoi, la o adică, s-a făcut cald şi m-am dus să ţi le scot. Am scos unul, am scos două, la o adică l-am scos şi pe-al treilea. Am scos şapte. Cînd colo, al optulea nu mai era. Ia-l de unde nu-i... Stai acum, la o adică, ce tîlc ar putea avea povestea asta ?

— Ei, spune-mi tu !

---

[1] *Graci* — cioară de cîmp în limba rusă. (N. T.)

Deodată, Kurițîn trecu în fața jilțului și se prăbuși în genunchi, în dreptul patului. Se auzi cum îi trosneau încheieturile picioarelor. Buzele sale căutau mîna lui Odoevski. Lacrimile îi străluceau pe sticlele ochelarilor.

— Prințișorul meu drag! Ascultă-mă, că-s om bătrîn, n-o să te-nvăț de rău, la o adică. Lasă-te de prietenii tăi! Și de Sașka Bestujev, și de neamțul ăla bîlbîit... O să te vîre în păcat. Nu-s oameni, la o adică — poșircă. Dracu' știe ce mai însemna și asta! Odoevski sări din pat și se așeză:

— Nu-ți dau voie să-mi ocărăști prietenii. Nu-ți dau voie! Înțelege că nu îngădui așa ceva!

Kurițîn se ridică, își scoase basmaua mare, găurită, și își scutură cu ea genunchii.

— Hei, copilule, copilule, suspină el cu amărăciune.

I se părea ciudat și de neînțeles dîrzenia cu care prințul își apăra noii săi prieteni. Și visurile prevesteau o nenorocire. Iar străvechiul calendar, în care Kurițîn obișnuia să caute un sfat, nu arăta nici el a bine. Acest calendar minunat cuprindea preziceri amănunțite pentru fiecare zi a anului și arăta cînd trebuiau puse lipitorile, cînd se cuvenea să iei hapuri sau ceaiuri, cînd să începi însămînțările, cu ce să hrănești puii de ogar... Anul o mie opt sute douăzeci și cinci de la nașterea lui Cristos era însemnat în calendar ca un an „negru".

— Hei, copilule, copilule!...

Kurițîn își binecuvîntă ciracul și ieși din dormitor. Dar în prag se opri și rosti povățuitor:

— Ehei!...

„Cel ce citește seara la lumînare
Să n-ațipească, căci boclucu-i mare..."

Rostind aceste cuvinte, se întoarse și stinse lumînarea.

Mitea, puiul de cazac, se sculă ca în fiecare zi o dată cu găinile. Se spălă pe față, își făcu rugăciunea, își puse șorțul și se apucă de treabă de parcă l-ar fi împins cineva. Îndatoririle lui Mitea erau numeroase și nu prea ușoare. Viitorul artist își începu ziua lustruind cizmele boierului. Curînd, două perechi fură puse la rînd lîngă perete, lucitoare și frumoase. La cea de-a treia muncea cu sîrg, cu mîinile negre de cremă și o pată neagră pe

vîrful nasului ager. Ivan Alifanîci stătea lîngă usciorul uşii de la odăiţa lui Mitea, urmărindu-l cu privirea.

— Dar ia spune, Ivan Alifanîci, — întrebă Mitea lustruind vîrful cizmei, — din ce-i făcut cerul ?

— De unde s-o ştiu ? Pîn' la cer, la o adică, nu s-a căţărat nimeni...

— Dar soarele şi luna, astea cum îs ? Vin, pleacă... De unde vin, Ivan Alifanîci ?

— Hei măi, filfizonule, coada vacii ! De unde, la o adică, vin şi unde se duc ? Doar pentru asta-i puterea domnului ! Dacă aşa-i, înseamnă că aşa trebuie să fie !...

Kuriţîn aruncă o privire spre ungherul unde, în faţa icoanei întunecate, licărea încet candela verde, şi cu mişcări largi îşi făcu semnul crucii. Mitea îl imită.

— Grăbeşte-te, grăbeşte-te, îl îndemnă unchiaşul. E timpul să dai fuga pînă la birt pentru gustarea de dimineaţă ! Şi se duse în odaia sa.

Pentru mai multă siguranţă, Mitea mai dădu o dată cu peria peste cizme, suflă şi le şterse din nou. Apoi le puse deoparte şi, închizînd un ochi, le admiră de departe lustrul. Hei, de l-ar vedea şi prinţul ca să-l laude !

Deodată, peria scăpă din mîna îndemînatică a lui Mitea. Băiatul încremeni : în prag se afla chiar prinţul Alexandr Ivanovici, ceea ce nu se mai întîmplase pînă atunci. Era nespălat, neras, palid, în halat — aşa cum se sculase din pat ; ţinea în mînă un teanc de hîrtii, legat cu şnur de mătase. Prinţul trecu repede spre ungherul unde se afla icoana. Şi, sărind pe taburet, băgă cu grijă hîrtiile în cutia icoanei mari, după scîndură. Apoi se întoarse spre Mitea :

— Ascultă, Dmitrii ! Am ascuns aici ceva care mi-e mai scump decît orice pe lume. Am adus aici la tine tot ce e mai preţios pentru mine. Pricepi ?

— Pricep, şopti uluit Mitea.

— Jură-mi, dar, Dmitrii, că-mi vei păstra comoara pînă la sfîrşit.

Mitea se opri în faţa icoanei :

— Ia-mi, doamne, viaţa, pedepseşte-mă cu chinuri veşnice, nu-mi izbăvi sufletul...

Faţa băiatului ardea. Glasul îi tremura. Rostea cu atîta însufleţire îngrozitoarele cuvinte ale jurămîntului, încît nimeni nu s-ar fi putut îndoi de devotamentul său.

Odoevski îl luă pe Mitea de umeri şi-l întoarse spre el :

— Te cred, dragul meu!

Ochii prințului aveau o privire nespus de mîngîietoare. Pe buzele trandafirii îi tremura un zîmbet atît de blînd cum nu mai văzuse niciodată Mitea. „Dumnezeu mi l-a adus în minte! se gîndi Odoevski. Dacă s-o întîmpla ceva, nu vor veni să caute la puiul ăsta de cazac! Măcar scrisorile Nastenkăi le voi salva! E tot ce am mai scump pe lume!“

CAPITOLUL XI

De cînd marii duci Nikolai și Mihail Pavlovici, amîndoi foarte tineri, fuseseră numiți comandanți ai diviziilor de infanterie de gardă, serviciul se înăsprise cumplit. Dis-de-dimineață mărșăluiau prin Petersburg regimentele, ba la instrucție, ba înapoindu-se spre cazărmi. Bătaia tobelor răsuna pînă seara. Manejele erau pline. Comandanții de unități se certau care să ocupe mai întîi locul unde se făcea instrucția de front a trupelor.

Marele duce Nikolai se credea un toboșar și un gornist fără pereche. Cunoștea la perfecție pasul de defilare și mînuirea armelor. Pentru a-i face pe ofițeri și soldați să defileze în formații cît mai exacte, cerea o precizie cu neputință de realizat. În fiecare seară chema la palatul Anicikov cîteva grupe de efreitori[1] mai bătrîni. În sălile palatului se aprindeau luminările, policandrele și lămpile. Și Nikolai mîna aproape pînă în zori rîndurile obosite pe netedul parchet, culcîndu-se cu burta la pămînt pentru a controla mai bine alinierea.

Alexandr Bestujev, ca aghiotant al ducelui de Würtemberg, știa întotdeauna multe lucruri interesante și le istorisea prietenilor săi. Îi povestea lui Odoevski numeroase amănunte despre tînărul mare duce, care, judecînd după cele spuse, părea brutal, crud, iute la mînie ca și tatăl său, Pavel I, și răzbunător ca și fratele său mai mare, țarul Alexandr. Odată, Bestujev îi povesti lui Odoevski că cei din cercurile conducătoare erau foarte neliniștiți de incidentul petrecut la regimentul de gardă Finleandski, unde marele duce Nikolai ar fi strigat ofițerilor:

---

1 *Efreitor* — soldat fruntaș. (N. R.)

— Porcilor, vedeţi-vă de slujbă şi lăsaţi filozofia! Toată cultura voastră nu face doi bani dacă nu ştiţi să staţi reglementar în front !... Eu n-am nevoie de deştepţi, ci de oameni de front! O să-i frec pe toţi filozofii, pînă ce-o să-i bag în oftică!!

Toţi ofiţerii din Finleandski şi-ar fi dat în corpore demisia.

Odoevski nu-l crezu pe Bestujev, care se lua uneori după zvonuri şi le dădea drept fapte adevărate. I se părea că această poveste neînchipuit de absurdă întrecea orice măsură. În aceeaşi zi, Alexandr Ivanovici prînzi la unchiul său Lanskoi. Printre oaspeţii mai de vază se afla şi poetul Jukovski, care preda limba rusă soţiei marelui duce Nikolai. După masă, Dmitrii Sergheievici îl duse pe Jukovski în biroul său, unde vestitul poet se aşeză în voie pe o sofa, alături de gazdă. Galben la faţă ca un turc, avînd o privire blîndă în ochii mari ca de viţel, sorbea cu plăcere cafeaua neagră din ceşcuţa aurită şi îi povestea ceva cu jumătate de glas lui Lanskoi. Văzîndu-l pe Odoevski, Jukovski se ridică şi spuse ţuguindu-şi buzele în chip de inimioară şi sfîrşind în grabă discuţia sinceră şi prietenească:

— Din păcate, scumpe Dmitrii Sergheievici, ofiţerii din Finleandski au dreptate. Nu ne putem aştepta la nimic bun. Judecă şi dumneata. Nu l-am văzut niciodată cu o carte în mînă; n-are decît o singură preocupare: frontul şi soldaţii!

Jukovski era omul palatului. Şi, fireşte, nu spunea niciodată ceva de prisos. Odoevski crezu cele povestite de Bestujev.

Plecînd de la unchiul său, Alexandr Ivanovici se întoarse pe jos acasă, colindînd îngîndurat prin oraş. Soarele apusese. Deasupra Fontankăi plutea o pîclă străvezie. Tăcerea era întreruptă de plescăitul vîslelor a cîtorva luntri şi de cîntecul armonios al unui cor de ţărani de pe o barcă ce plutea dusă pe ape. După ce îşi cîntară rugăciunea de seară, barcagiii se aşezară în linişte la cîrmă, să cineze.

Lumina palidă nu semăna nici cu cea de zi, nici cu aceea a lunii. Reflexul ei fermecător se aşternea peste tot, şi Petersburgul pustiu la ceasul acela părea o uriaşă panoramă. Chiar şi murdarele curţi ale birjarilor, pe strada cărora rătăcea Odoevski, îi părură ciudate, necunoscute.

Apropiindu-se de o ulicioară fără nume, Alexandr Ivanovici auzi zgomotul unor paşi grăbiţi. Şi deodată, de după colţ, se iviră doi soldaţi uriaşi care veneau ca vîntul

spre Odoevski. Prinţul n-avu decît o clipă pentru a-i recunoaşte. Soldaţii îl ocoliră din amîndouă părţile şi alergară mai departe. Totuşi Odoevski izbuti să-şi dea seama că erau doi ostaşi din plotonul său, băieţi buni şi de ispravă. Se opri şi strigă :

— Hei, Prîtkov, Basnin, încotro ?

Dar soldaţii fugiră şi dispărură după un colţ. Ce s-o fi întîmplat ? Dacă Odoevski îi recunoscuse, desigur că şi ei îl văzuseră. N-aveau de ce să se ascundă de el, tot plotonul îşi iubea comandantul care nu jignise niciodată vreun ostaş. Alexandr Ivanovici strînse nedumerit din umeri şi porni mai departe.

Toate acestea se petrecură mai repede decît se poate povesti. Pînă la colţ nu mai era decît un pas. Dar Odoevski nu mai avu cînd să-l facă, deoarece zări deodată, în faţa lui, o siluetă înaltă şi zveltă în uniformă de general. Era marele duce Nikolai. Gîfîia. Părul tuns scurt, după regulament, îi ieşise de sub bicorn. Faţa-i palidă, de o rară frumuseţe, dar nespus de aspră, lucea de sudoare. Se vedea că alergase o bună bucată de drum după soldaţi. Şi, dînd din fugă peste Odoevski, se opri atît de brusc, încît medaliile pe care le purta zăngăniră. Odoevski duse două degete la bicorn, salutînd. Ochii mari şi negri ai marelui duce mijiră.

— Cine eşti ? întrebă el cu un glas limpede, de tenor, care îi tremura uşor fie de oboseală, fie de mînie.

— Prinţul Odoevski, locotenent în regimentul de gardă imperială călare, alteţă imperială.

Marele duce răspunse la salut. În mişcările sale nu era nici înfumurare vădită, nici grabă uşuratică, ci numai o adevărată asprime.

— Cine-s ticăloşii care au trecut pe lîngă dumneata ? Dacă n-ar fi auzit chiar în ziua aceea povestirea lui Bestujev şi cele cîteva cuvinte rostite în trecere de Jukovski, poate că din spirit de disciplină Odoevski i-ar fi numit pe fugari, fără a mai sta pe gînduri. Acum însă acest spirit nu mai vibra în el. E adevărat, nu era vorba decît de nişte soldaţi de rînd, pe cînd el era ofiţer. Dar marele duce Nikolai era un tiran crud, care-şi năpăstuia ostaşii. Şi oricît de vinovaţi ar fi fost soldaţii Prîtkov şi Basnin, cel care-i urmărea, era desigur de o mie de ori mai vinovat în faţa lor.

— Nu pot să ştiu, alteţă, spuse Odoevski.

Pe fața lui Nikolai se ivi un aer amenințător, autoritar și impunător. Își dăduse seama că ofițerul pe care-l avea în față nu era nici laș, nici un lingușitor meschin. Și întotdeauna îi urîse pe cei care nu voiau să-și plece spinarea.

— Minți,! Erau din garda călare. Te-am auzit cum i-ai strigat. In corpul de armată de gardă sînt douăzeci și patru de regimente, șase batalioane și divizioane independente. Totuși, eu îi știu după chip și după nume aproape-aproape pe toți ofițerii și subofițerii. Nu se poate ca dumneata să nu-i cunoști pe soldații din regimentul dumitale! Minciună! In sfîrșit, repet, te-am auzit strigîndu-i!

— Alteța voastră imperială n-a auzit bine, eu nu i-am strigat.

Nikolai se uită înfuriat la Odoevski:

— Fugi de prinde-i!

— Nu pot, alteță imperială.

— Cum de îndrăznești? Iți poruncește marele duce, fratele suveranului dumitale!

— Nu pot, alteță. Am piciorul vătămat.

Cîteva secunde se priviră amîndoi în tăcere. Nikolai observă deodată că Odoevski era foarte chipeș. Orice superioritate, fie chiar și exterioară, îl supăra. Și frumusețea lui Odoevski i se păru jignitoare. Își ridică repede degetul și-l agită chiar sub nasul lui Alexandr Ivanovici. Glasul lui răsună metalic, ca niște lovituri de ciocan:

— Va să zică așa! O să mi-o plătești, locotenente!...

Odoevski se dădu la o parte, luînd poziția de drepți. Nikolai trecu pe lîngă el.

Prințul Alexandr Ivanovici rămase mult timp pe loc, adunîndu-și gîndurile. Apoi, fără grabă, își văzu de drum. Trecu de podul Anicikov cu turnulețe la capete, de podurile înguste Kazanski și Polițeiski. In cele din urmă zări Neva lucind într-o bogată ramă de granit trandafiriu. Odoevski se opri, dădu din cap, ca și cum s-ar fi împăcat cu sine însuși, și, întorcîndu-se, se îndreptă spre casă.

Regimentul de gardă imperială călare era adunat în careu. In mijloc se îmbulzeau ofițerii. Manejul cel mare, plin de uniforme albe, părea luminos, strălucitor de voie bună. Dar fețele soldaților erau posomorîte. Nu era pentru prima dată că regimentul fusese adunat pentru a se

căuta cei vinovaţi de jignirea adusă vreunui frate al ţarului. Întotdeauna vinovaţii erau descoperiţi. Şi după aceea dispăreau din regiment. Soarta acestor nefericiţi nu era o taină pentru nimeni : bătaia cu vergile, spitalul, povara serviciului silnic într-o garnizoană depărtată... „Eh, cui i-o veni azi rîndul ?“ se gîndeau mohorîţi ostaşii uriaşi.

Se apropiară escadronul unu şi doi, care îşi aveau garnizoana în linia a şaptea pe insula Vasilievski. Toată garda călare era adunată.

— Regiment, drepţi !... Domnilor ofiţeri !...

În mijlocul careului păşi comandantul regimentului, generalul-maior Alexei Fedorovici Orlov, un bărbat foarte arătos, amintind de legendarii viteji ai vechii Rusii. Îşi roti privirea aspră asupra rîndurilor nemişcate. Şi nu salută, ceea ce era semn rău.

— Băieţi ! rosti el ameninţător. În rîndurile voastre există doi ticăloşi care nu l-au salutat ieri pe alteţa sa imperială, marele duce Nikolai Pavlovici, fratele atotbinevoitorului nostru suveran, şi care au fugit de dreapta lui mînie, dispărînd în întunericul nopţii. Băieţi ! În garda călare nu trebuie să existe fugari şi ticăloşi ! Regimentul nostru este peidestalul tronului... Mai vorbi la fel încă multă vreme. Şi în cele din urmă, strigă cu glas tare : ieşiţi din rînduri, trădătorilor !

Nimeni nu se mişcă. Orlov se înroşi. Soldatul Basnin se afla în rîndul întîi al plotonului din care făcea parte, lîngă un subofiţer nu departe de Odoevski. Era un soldat de statură uriaşă, cu mustăţi lungi şi favoriţi. Nimerise în regimentul de gardă, cu zece ani în urmă, fiind recrutat datorită staturii sale impunătoare. Cîte nu trăsese el din pricina înfăţişării sale de bărbat chipeş ! Basnin nu putea uita trecutul. Nu-i ieşişe nici o clipă din minte. Nici felul cum fusese adus, simplu flăcău de la ţară, legat de sanie. Nici cît de mult şi de dîrz se împotrivise, nevrînd să se predea. Fusese luat din izbă, într-o noapte friguroasă, şi el îşi dezlegase fiarele şi fugise. Îl păziseră cu străşnicie şi totuşi izbutise, cel puţin de opt ori, să scape. Într-atît se împotrivise, încît în cele din urmă fusese adus legat ca un porc, în sac. Fusese adus şi predat...

Generalul nu mai ameninţa.

— Băieţi, — spuse el blînd şi dojenitor, — nu vă e ruşine ? Oare trebuie să purtăm această pată ? Voi stărui, îl voi ruga pe alteţa sa să-şi uite mînia, să se îmbuneze

şi să-i ierte pe vinovaţi. Alteţa sa este binevoitoare. Vă făgăduiesc îndurare din partea sa. Numai nu dezonoraţi regimentul nostru prin acte de nesupunere. Vinovaţii să mărturisească singuri.

O clipă, Basnin fu cît pe-aci să iasă din rînduri. Dar se stăpîni îndată şi numai dorul îl opri. Fără dorul de casă, el n-ar fi putut îndura viaţa din cazarmă şi de pe terenul de instrucţie, nici necontenitele lovituri de baston. În neînţelesul şi neîndrăgitul Petersburg, ostaşul se gîndea la satul său, la familia sa, la cele ce se petreceau în gospodăria lor, cum au strîns fînul, cîte căpiţe de grîu s-au treierat, dacă cei de acasă au cumpărat oare vacă... Şi de zece ani, Basnin visa să afle şi să vadă din nou toate acestea... Mai avea încă cincisprezece ani de visat. Generalul făgăduise că va fi iertat, putea deci să iasă din rînduri. Dar dacă se va întîmpla ca întotdeauna, dacă va începe răfuiala ? Atunci, adio vis ! Şi atunci nu-şi va mai vedea niciodată satul. Basnin îşi lipi şi mai tare mîinile pe şolduri şi se propti cu picioarele în pavajul de cărămidă.

Şi el, şi Prîtkov ştiau prea bine că nu pot fi găsiţi. Numai un singur om pe lume ar fi putut să-i trădeze. Acesta era locotenentul prinţ Odoevski. Şi cei doi soldaţi se chinuiau aşteptînd.

Orlov striga :

— Ticăloşilor ! Ucigaşilor ! Tîlharilor ! Ştiu că trebuie să vă caut în plotonul întîi al escadronului întîi. O să dau eu de voi, aşa cum mă pricep ! Locotenentul prinţ Odoevski ! Treci prin faţa plotonului dumitale ! Uită-te la oameni, dar uită-te bine, prinţule ! Nu se poate să nu-i recunoşti. Poftim !

Odoevski porni de la locul său şi trecu prin faţa plotonului. Basnin păli şi îşi muşcă mustaţa. Dar locotenentul nici nu se uită la el. În schimb se opri lîngă Prîtkov. „M-am ars ! se gîndi cu groază şi deznădejde Prîtkov. Mă vor biciui... Mă vor stîlci în bătaie..." Odoevski îşi puse mîna albă cu inele pe umărul lui şi zîmbi. „Sînt pierdut !"

— Excelenţă, — spuse Odoevski zîmbind tot mai larg şi mai voios, — chiar dacă aş trece pînă deseară, prin faţa frontului, tot n-aş putea recunoaşte nişte oameni pe care nu i-am văzut.

Orlov se repezi spre Alexandr Ivanovici. În clipa aceea, zîmbetul se şterse de pe faţa prinţului. Generalul se opri :

— Locotenente, spada dumitale ! La arest !

Regimentele de gardă cantonau în tabăra de la Krasnoe Selo. Zilele de vară sînt lungi. Dar tot nu ajungeau pentru instrucţie şi pentru trecerile în revistă. O dată cu sosirea ţarului în tabără, la toată această învălmăşeală se mai adăugaseră şi alarmele de noapte. Pe cer se înălţau rachete, ploaia de stele multicolore cădea, tobele băteau, ţarul galopa prin tabără şi oamenii somnoroşi alergau cît îi ţineau picioarele la locurile de adunare, răsturnîndu-se unul pe altul şi înjurînd cu disperare.

Odoevski se simţea scîrbit de slujba lui. Subtilităţile frontului nu-l atrăgeau; periile de cai şi unsoarea de copite nu-l interesau. Se gîndea la ţar: „Iată un înfumurat fericit, în slujba căruia îmi irosesc viaţa. Şi el socoteşte că aşa se cuvine. Dar nenumăratele forţe omeneşti de care dispune din belşug ar putea servi cu mai mult folos pentru fericirea obştească. Ce îngrozitor e că atîţia oameni sînt siliţi să-şi petreacă viaţa în lipsuri pentru desfătarea şi bunul trai al unui singur stăpîn!"

Se apropia şi ziua cea mai agitată a vieţii din tabără: trecerea în revistă a trupelor de către ţar.

Roua mai lucea pe iarbă sub soarele dimineţii, cînd regimentele o porniră spre locurile dinainte statornicite pe cîmpul de defilare. Generalul Orlov, călare pe o iapă zveltă, galopa prin faţa frontului, mişcîndu-şi ca un berbec capul cu părul creţ. Pumnii săi puternici se plimbau pe fălcile soldaţilor.

— Ceafa!... Hei, flancul drept!... Prea mult! Aşa!... Plotonul patru! Întinde dîrlogii!...

Fiecare pumn al lui Orlov, după cum spuneau soldaţii, „mirosea a mort".

Spectacolul era frumos. Cuirasele sclipeau pe uniformele colorate ale cuirasierilor. Rîndurile multicolore ale husarilor şi ale ulanilor aveau nuanţele curcubeului. Liniile de oţel ale baionetelor luceau. Steguleţele viu colorate fluturau în văzduhul albastru.

— Drepţi!... Lancia în mînă! Scoateţi săbiile! Atenţiune! Domnilor ofiţeri!...

Muzicile regimentelor răsunară toate odată. Şi în înfiorătorul urlet al trompetelor se pierdu orice sunet izolat. Ţarul galopa pe un cal englezesc, în fruntea unei numeroase suite.

— Bună ziua, gardă călare!...

— Să trăiţi, majestate! Ura!...

Alexandr galopa mai departe, ridicînd nori de praf. Aghiotanţii se împrăştiară printre coloanele trupelor, şfichiuind cu cravaşele caii şi transmiţînd cu glas tare ordinele.

Trecerea în revistă se sfîrşi. Ţarul ieşi în faţa regimentelor şi se opri în mijloc. Purta un tricorn pus într-o parte, cu una din laturi în faţă. Trupul lui părea puţin încovoiat, faţa îi era proaspătă şi strălucea. Ochii albaştri priveau voios. Îşi ducea mereu la ochi lornieta de aur, apoi o ascundea în mîneca uniformei şi zîmbea binevoitor miilor de oameni gata să-i îndeplinească într-o clipită porunca.

Alături de el, se înălţa în şa silueta de şarpe a unui general de artilerie. Parcă ar fi dat un raport lung, mincinos şi prost ticluit; aşa cel puţin i se păru lui Odoevski. Era contele Arakceev, omul care conducea Rusia în numele ţarului şi care-l privea acum nesăţios, cu veneraţia unui cîine înrăit.

Soarele începea să dogorească. Alexandr îşi săltă tricornul şi îşi trecu mîna peste chelia acoperită cu puf roşcat. Se apropia momentul defilării. Odoevski călărea pe Arlekin, un armăsar negru, lucios, cu gîtul ca de lebădă şi capul mic, cu urechi ascuţite, ochi bulbucaţi şi cu botul atît de căscat, încît îi puteai băga pumnul în el. Era un dar primit de curînd din partea tatălui său, şi colegii din regiment îl invidiau. Alexandr Ivanovici se socotea un bun călăreţ. Învăţase încă din copilărie toate tainele artei manejului. Stăpînea orice cal şi îl făcea să păşească graţios şi să pozeze. Şedea bine înfipt în şa, trăgînd cu dibăcie în jos călcîiele în aşa fel, încît scările şeii îi jucau sub vîrful cizmei. La ţară i se întîmplase de multe ori să cadă cu capul în jos în timpul celor mai periculoase sărituri. Dar niciodată nu-şi pierduse cumpătul. Şi acum nu-i era cîtuşi de puţin teamă de vreun accident. Ar fi putut chiar nici să nu se gîndească la cele ce se petreceau, de n-ar fi fost întrebarea pe care şi-o punea cu ciudă: „Pentru ce? La ce bun toate acestea?“

— Escadroane, de la dreapta cîte unu, trap!...

Odoevski se lăsă în voia legănatului uniform al şeii, ascultînd cu luare-aminte tropotul zgomotos al miilor de copite şi sunetul săbiilor în teacă şi al scărilor de şa. Tre-

buia acum să schimbe viteza. „Ei, hai în galop, strîngeți calul ghemotoc!“

— Scurtați dîrlogii! Marș, marș!

Pămîntul tresări. Uriașa masă de cai se repezi înainte. Praful aruncat în sus, în coloane negre, îl lovi pe Odoevski dureros în față. Ceva îi șuieră pe deasupra chivărei. Odoevski ghici: era o potcoavă. Sabia ridicată pe jumătate se lăsă vertical în toată lungimea mîinii. Vîrful ei descriind un semicerc, atîrna după pintenul drept. Regimentul trecea prin fața împăratului.

Era un spectacol foarte frumos și Alexandr nu-și ascundea încîntarea. Cînd generalul Orlov veni să se alăture suitei țarului, acesta îl chemă:

— Regimentul tău merită să fie pus într-un dulap pecetluit, ca să rămînă așa cum e! Nici nu vreau să fie mai bine!

Țarul se aplecă din șa spre Orlov pentru a-l îmbrățișa. Și într-adevăr îl îmbrățișă: își puse amîndouă mîinile pe umerii lui și-și lipi obrazul de obrazul lui Orlov.

De unul din regimente rămăsese nemulțumit. Și îi spuse comandantului necăjit:

— De altminteri, și eu sînt prost că te mai țin în postul de comandant...

— Săbiile în teacă!...

Aceasta însemna sfîrșitul defilării. Văzduhul se cutremura de nechezatul voios al cailor, care se descurcau în comenzi mai bine decît unii dintre comandanții de regimente.

Se întoarseră în tabără cu muzică și cîntece. Pe fețele prăfuite ale soldaților se iveau zîmbete: viața în tabără lua sfîrșit. Prîtkov cînta cu glasul lui limpede de tenor, puțin întretăiat:

> „Fosta-n lume un cocor, un cocor...
> Era tare tinerel, tinerel...“

Sute de guri se deschiseră, cîntînd refrenul:

> „Hei, da, un cocor, tare, tare tinerel...
> Și-o să-i tai aripile, și-o să-i rup picioarele...“

Generalul Orlov, voios și plin de sudoare, îi întîmpina pe ofițeri în fața corturilor. Pe unii îi săruta, pe alții îi strîngea la piept.

— Vă mulţumesc din suflet, domnilor! Cu asemenea ofiţeri pot să mă duc liniştit nu numai la inspecţia ţarului, ci chiar şi la domnul dumnezeu.

Unul dintre ofiţeri îl luă pe Odoevski de braţ:

— Hei, frate, destul ne-am chinuit... Da' ştii că la escadronul trei au fost striviţi doi soldaţi?! Dea domnul să luptăm, un veac sabia să n-o scoatem!

Odoevski îşi lăsă capul în jos:

— Ce stupiditate!

Cînd ţarul Alexandr trecu în revistă trupele, călărind frumos pe calul său englezesc, mulţimea adunată la marginea cîmpului de inspecţie şi alcătuită mai ales din grădinari, strigă:

— Ura!...

Împreună cu grădinarii strigă „ura" şi Ivan Alifanîci Kuriţîn. Bătrînul încerca un sentiment solemn. Cavaleria galopa, iar el simţea cum îl gîdilă ceva în nas şi lacrimile i se îngrămădeau ca un aspru ghemotoc în gîtlej. Dar această înflăcărare se risipi îndată ce îşi aduse aminte că peste o jumătate de ceas prinţul se va întoarce obosit şi flămînd în cort şi va cere de mîncare, iar el, unchiaşul, nici nu ştia măcar ce făcea bucătarul şi ce bucate pregătise. Frămîntat de acest gînd, Kuriţîn începu să-şi facă loc cu înverşunare pentru a ieşi din mulţime, zorind spre tabără.

Soarele apunea. Unităţile se aliniau şi, cu chivărele în mînă, cîntau armonios: „Fie slăvit domnul nostru în Sion". Muzica răsuna puternic. Apoi unităţile se împrăştiară.

Pe cîmpul taberei, în amurgul luminos, răbufni văpaia portocalie a focurilor. În fumul vînăt-roşu, lîngă bucătării, se agitau umbrele slugilor. Undeva, în depărtare, răsuna un cîntec simplu de la ţară, oprit de autorităţile neîngăduitoare:

„Akulina, asta ce-i?
Hei, boierule, ce vrei?"

Din Petersburg şi din vilele apropiate venise multă lume, mai ales bogătaşii şi oamenii de vază, pentru a lua parte la inspecţia ţarului în tabără. După inspecţie, oaspeţii se răspîndiră prin corturile ofiţerilor — rude şi prieteni.

Lacheii forfoteau încolo şi încoace, servind cina; farfuriile răsunau, lumînările ardeau cu o flacără vie pe me-

sele de lemn nevopsit și corturile luminate în interior păreau niște clopote de sticlă trandafirie.

Kurițîn, cu felinarul în mînă, îi întîmpină pe oaspeți la intrare, în cortul stăpînului său. Ridicînd colțul pînzei ce ținea loc de ușă și ploconindu-se adînc, îi prevenea:

— Băgați de seamă, la o adică, e aici un șănțuleț. Să nu vă scrîntiți un picior, la o adică...

Într-adevăr, în fața cortului lui Odoevski se afla un șanț. Dmitrii Sergheievici Lansoki fu luat de subsuori și trecut peste șanț de nepotul său și de o slugă. Unchiul se așeză în voie pe salteaua de paie, care arăta ca o sofa luxoasă sub covorul bogat. Și rosti cu asprime, adresîndu-se lui Alexandr Ivanovici:

— Te ții de prostii?

— Zău, nu pricep ce vrei să spui, unchiule.

— Te ții de prostii, frate dragă. N-am ce să te întreb. Știu tot. Ai stat la arest? Ai stat. Știu și de ce-ai stat... Ești bun de spînzurat, băiete. Pe taică-tu l-ai mîhnit, iar pe mine și pe mătușa ta ne-ai făcut de ocară.

Odoevski izbucni:

— Te rog, unchiule...

— Numai cerșetorii se roagă. Un boier își dovedește noblețea prin felul cum știe să-și facă datoria!

Ar fi fost zadarnic să discute cu Dmitrii Sergheievici. Alexandr Ivanovici se hotărî să pună capăt acestei gîlcevi neplăcute și de prisos:

— Am avut de cîteva ori plăcerea, unchiule, să-ți amintesc că nu sînt minor...

— Dar ce ești? îl întrerupse Lanskoi. Nici nu știi să vorbești cu cei mai în vîrstă. „Am avut plăcerea"... Nu plăcerea, cinstea! Las' că prințul Ivan Alexandrovici o să te dăscălească. Nu ți-o ascund, i-am scris amănunțit de toate isprăvile tale.

Dincolo de pînza cortului se legăna umbra lungă a lui Kurițîn.

— Băgați de seamă, prea cinstite fețe, — spunea el ridicînd sus felinarul, — aici, la o adică, e un șănțuleț...

În cort intră în fugă, cu brațele deschise, Levușka Pușkin. În urma lui venea legănîndu-se, cu ochelarii săi sclipitori, îngînduratul și blîndul Delwig. Discuția neplăcută cu Dmitrii Sergheievici luă sfîrșit. Curînd apărură unul după altul Alexandr Bestujev, Rîleev și în sfîrșit, un bicorn cu un imens panaș, de sub care se vedea un chip

măsliniu, cu mustăţi lungi da haidamac şi nişte ochi bulbucaţi. Era căpitanul Iakubovici din dragonii de gardă, mutat din pricina unui duel. Bestujev îl cunoştea de mulţi ani. Şi de curînd îl prezentase lui Rîleev şi lui Odoevski. Iakubovici intră, îşi smulse bicornul din cap şi îl aruncă într-un colţ. Purta un bandaj negru de mătase pe frunte. Se înclină şi clipi posomorît din ochii săi negri cu reflexe roşiatice ca de rac. Avea în înfăţişarea sa ceva respingător şi totodată poetic. Lanskoi se dădu cu teamă la o parte: „Doamne! Şi banditul ăsta e prieten cu Alexaşka!"

— Nostim! spuse deodată Delwig.

Căpitanul se uită ţintă la el:

— Pentru dumneata o fi nostim. Am fost rănit într-o cercetare dincolo de Kuban. Am venit să mă refac la Petersburg. Arendt şi Buialski [1] ard şi taie. E nostim? Am îndurat două din cele mai grele operaţii. De sub cutia craniană mi-au extras bucăţele de plumb şi de os sfărîmat. Foarte nostim, nu?

Delwig se tulbură:

— Nu aceasta e nostim. Voiam să spun că...

Iakubovici tuşi tare şi se aşeză:

— Cerchezii mă cunosc, ehei, mă cunosc prea bine!... Închipuiţi-vă, domnilor, o noapte neagră, fără stele. Bălţi. Trestia foşneşte. Cu o sută de tiraliori mă tîrăsc ca o pisică... Urlă şacalii. La cîţiva paşi doarme dus un cioban. Turma de oi a satului, vreo două sute de capete. Mă tîrăsc. Şi deodată, închipuiţi-vă, mlaştină. Mi se cufundă un picior, se cufundă al doilea, al treilea...

Bestujev îl bătu pe umăr pe căpitan:

— Hei, frate, lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa!...

— Cum? Cum îndrăzneşti?

— Păi doar nu puteai să te cufunzi cu al treilea picior în mlaştină!

— Adică, de... de ce?

— Pentru că tocmai atunci ciobanul s-a trezit şi te-a ucis.

Hohote de rîs făcură să pîlpîie flacăra lumînărilor şi să se mişte pereţii de pînză ai cortului. Iakubovici şedea nemişcat, cu ochii închişi.

— Băgaţi de seamă... Aici, la o adică, e un şănţuleţ, se auzi vocea lui Alifanîci.

---

[1] *Arendt şi Buialski* — renumiţi chirurgi de pe vremea aceea. (Nota red. ruse.)

Totuşi Küchelbeker nu scăpă de accident. Şi cînd năvăli în cort, nu numai pantalonii săi negri, ci şi pălăria sa rotundă şi elegantă era murdară. Faldurile lungi ale fracului nou, de culoare verde, fluturau ca nişte steaguri în urma lui Willi. Pe jiletca de culoare deschisă se desfăşura o broderie de mătase, la modă. Lavaliera înfoiată îi atingea obrajii. Într-un cuvînt, Willi era de nerecunoscut, ferchеş, ca scos din cutie. După el venea zîmbind şiret Petea Karatîghin. Levuşka strigă :

— Küchelbeker, locul tău nu-i aici ! Du-te la Paris !

Willi îi întinse mîndru lui Mitea pălăria sa prăfuită :

— Mi-am procurat acest model de pălărie pentru că cele obişnuite din fetru moale par suspecte guvernului, care crede că le poartă numai carbonarii italieni [1].

— Dar fracul, fracul !... Willi, ai pus mîna pe bani ! Greci şi Bulgarin te-au îmbogăţit...

— Cum ? !... urmă Küchelbeker, şi gesticulînd stinse lumînarea. Cum ? ! Ascultă, Leon, acum o lună era cît pe-aci să te împuşc...

Levuşka sări din spatele lui Odoevski :

— Prinţule, vezi cît e de crud acest faimos ziarist ? Porunceşte să i se dea mai repede de mîncare, căci altfel mă înghite şi pe mine.

— Nu te înghit, — spuse mîndru Willi, — căci sînt mahomedan.

Şi din nou hohote de rîs făcură să tremure pînza cortului. Petea îi povestea voios lui Odoevski :

— M-am dus cu Wilhelm Karlovici la tîrgul de vechituri să alegem stofă pentru fracul lui. Cînd acolo, ne întîlnim cu unchiaşul dumitale, cu Ivan Alifanîci. L-am întîlnit o dată, de două ori... În sfîrşit, m-am întrebat : ce-o fi vînînd de atîta timp pe-aici ? Ce să vezi, umbla bătrînul şi cumpăra scurte îmblănite, pîslari, sumane, cămăşi, pantaloni, o adevărată garderobă ţărănească pentru teatru.

Iakubovici îl pofti pe Willi să se aşeze lîngă el şi-i spuse cu un surîs sardonic :

— Vizuinele de munte nu sînt culise de teatru, munteanul cerchez nu e un figurant. Totuşi îmi place teatrul ! Dar, ce-ar fi dacă noi tustrei, dumneata, domnul Karatîghin şi cu mine, ne-am pune hainele de rezervă ale prin-

---

[1] *Carbonari* — membri ai unei societăţi ilegale revoluţionare în Italia. (Nota red. ruse.)

ţului, hai? Să ne îmbrăcăm şi să facem o plimbare în pantaloni vărgaţi prin tabără? Hai?

— Nostim! spuse Delwig.

Dar acestea nu erau pe placul lui Odoevski. Cum de-i trecuse prin minte lui Kuriţîn să cumpere la tîrg straie ţărăneşti? Gluma lui Iakubovici era trivială. Cui i-ar fi plăcut să fie ţinta glumelor prosteşti ale căpitanului?

— Hei, Dmitrii, ia cheamă-l încoace pe Alifanîci!

Kuriţîn intră stingînd din mers felinarul.

— Ce boarfe ai cumpărat de la tîrg? întrebă ameninţător Odoevski. Să-mi spui numaidecît!

Alifanîci făcu feţe-feţe:

— Nu se cuvine să ştii scumpul meu prinţ! Chiar dacă m-ai bate, la o adică, tot nu ţi-aş spune.

Odoevski sări ca ars:

— Spune, neghiobule, îţi poruncesc! Nu vezi că m-ai făcut de rîs?

Alifanîci tăcea, clătinînd îndărătnic din cap. Cunoştea prea bine firea iute a prinţişorului său. Şi de aceea, dîndu-şi seama că treaba nu se va sfîrşi cu bine, îşi sumese poalele surtucului său lung şi făcînd temeneli începu să se retragă, dînd să iasă din cort.

— Tare îndărătnic mai e şi bătrînul ăsta! spuse Dmitrii Sergheievici Lanskoi. Se vede că de mult n-a mai mîncat o bătaie bună. Te pomeneşti că mai şi fură...

Dincolo de prag se auzi cum căzu ceva, cum zăngăni şi se răsuci suspinînd... Odoevski dădu pînza la o parte şi văzu şănţuleţul trădător asupra căruia Kuriţîn atrăsese de atîtea ori luare-aminte a oaspeţilor.

Alifanîci zăcea cu picioarele în sus şi se zvîrcolea în şanţ oftînd şi bombănind:

— Aoleu, ce păcat!... Şi felinarul, la o adică, s-a spart şi nici măcar nu-i al nostru, l-am luat cu împrumut...

Odoevski sări imediat în şanţ. Şi după un minut se înapoie în cort, îmbrăţişîndu-l şi sărutîndu-l pe bătrîn. Rîleev se apropie de Odoevski şi-i strînse cu putere mîna:

— Pace vouă, prinţule! Eşti un om de ispravă. Cu adevărat un om de ispravă!

Dmitrii Sergheievici se ridică mînios de pe saltea. Faţa îi era stacojie de revoltă.

— Daţi-mi jobenul! — porunci el. Şi pelerina!

Vinul se înspuma în cupe şi scînteia viu, fremătînd. Sticlele se perindau mereu. Levuşka declama un episod din noua operă a fratelui său, romanul în versuri „Evghenii Oneghin" :

„Nu pot dormi ; e zăpuşeală !
Deschide-un geam şi stai ; te-ascult..."
— Ce ai, Tatiana ? — „Plictiseală.
Să-mi spui din vremea de demult".
— Dar despre ce ? „Odinioară
Păstram în minte o comoară
De basme despre duhul rău
Şi despre fete ; azi e-un hău.
In mine, Tania, sînt buimacă :
Tot ce-am ştiut, uitat-am. Da,
Venită-i vremea cea mai grea !
Ruină-s..." — „In trecut, dădacă,
Simţişi în inimă porunci ?
Hai, spune-mi, ai iubit pe-atunci ?" [1]

— Minunat ! E atît de simplu, de limpede şi de curgător ! strigă Bestujev. Levuşka, prietene, convinge-l pe fratele tău să ne vîndă mie şi lui Rîleev acest episod, pentru „Poliarnaia Zviezdocika". Nu vom sta la tocmeală în ceea ce priveşte preţul.

Levuşka sorbi o înghiţitură de vin :

— Cît ?

— Cinci ruble pentru o strofă.

— Mă învoiesc, spuse Levuşka. Şi fratele meu va primi, sînt sigur. Scoateţi banii !

Willi se revoltă :

— Îmi pare rău, Leon, că nu te-am împuşcat acum o lună !

Dar Bestujev se şi apucase să numere galbenii.

— Te-ai păcălit, Leon, — spunea el rîzînd, — te-ai păcălit, iubitule ! De ce n-ai cerut cîte un galben de strofă ! Zău, am fi dat.

— Am fi dat, — întări Rîleev, — sigur că am fi dat. Dar cu o condiţie...

— Care ? întrebă îngrijorat Levuşka.

---

[1] *A. S. Puşkin — Evghenii Oneghin*, traducere de George Lesnea, apărută în „Viaţa Romînească" Nr. 1/1954. (N. R.)

— Să publicăm tîrgul nostru în „Zviezdocika“, să ştie toată lumea cu cîtă tragere de inimă plătim cu aur versurile de aur!

— Bine că Vasilii Andreevici Jukovski nu e de faţă la tîrgul nostru, domnilor, observă Odoevski. Inima-i curată n-ar fi îndurat acest spectacol.

— Prostii! îl contrazise Bestujev. Puşkin îşi vinde munca, iar Jukovski face negoţ cu gloria sa.

Alexandr Alexandrovici luă o coală de hîrtie şi se aşeză la masă.

— Gata:

„El anteriul pe livrea l-a dat,
Pe pudră îşi schimbă cununa lui de preţ.
Cu un ucaz se strecură-n palat
Şi, linguşind pe cel semeţ,
Dă mîna doar lacheului pudrat...
Biet cîntăreţ!...“

Iakubovici aplaudă.

— Nostim, spuse Delwig. Totuşi nu trebuie să muşcăm sînul de la care am supt.

— Dar dacă ne-au crescut dinţişorii? întrebă Rîleev.

— Hei, vreţi să înscăunaţi republica în literatură! rosti Levuşka cu o neaşteptată seriozitate. De ce această învinuire? Nu, fratele meu îl iubeşte totuşi foarte mult pe Jukovski... La revedere, prieteni! Tata, pesemne, mă şi plînge că m-au răpit indienii şi m-au dus spre izvoarele lui Missouri.

Küchelbeker, Delwig şi Petea Karatîghin plecară o dată cu Levuşka. Kuriţîn şi Mitea se duseră să-i petreacă.

— Ei, iată, am rămas singuri rosti cu jumătate de glas Bestujev. Acum să-l ascultăm pe Iakubovici...

Căpitanul scrîşni din dinţi. Ochii îi scînteiară posomorîţi.

— Mă înăbuş! spuse el cu o voce înfricoşătoare.

Şi deodată îşi smulse de pe frunte pansamentul negru, dezvelind crăpătura roşie a osului, cu marginile încă neînchise.

— Mă înăbuş! Ştiţi că am îndurat multe în viaţă, sînt gata să pierd totul, dar vreau să-mi păstrez demnitatea şi independenţa spiritului! Urăsc tirania! Pînă şi prescripţiile medicilor mă enervează.

Sorbind o înghiţitură de vin, trase din buzunarul de dinăuntru al hainei o coală de hîrtie învechită şi o întinse pe masă.

— Iată ordinul meu de mutare din regiment. De opt ani port cu dîrzenie la inimă acest „hap". Da, ţarul m-a jignit crunt! Mi-e sete de răzbunare! Sau voi fi primit din nou în regimentul de gardă, sau mă voi răzbuna!

Tuşi şi, fără să-şi dea seama, îi strînse cu putere mîna lui Odoevski.

— Spaniolii spun că răzbunarea este o mîncare pe care trebuie s-o mănînci rece, spuse prudent Alexandr Ivanovici.

— La naiba cu spaniolii! Domnilor, Bestujev mi-a destăinuit că aţi înjghebat o societate secretă. Dar, vă mărturisesc, nu-mi plac societăţile secrete. Nu vreau să ţopăi la fluierul nimănui. Aş fi putut să-mi îngrijesc rana şi în Caucaz. Şi deşi aveam ţeasta găurită, am vrut cu orice preţ să vin aici, cît mai aproape de cel care m-a jignit. Şi iată-mă-s în tabără, în acelaşi loc unde se află şi el. Nu, n-o să-mi scape!

Rîleev păli. Cuvintele, şoapta răguşită, mişcările nervoase, rana lui Iakubovici — toate îl uimeau. Doamne, ce nu s-ar fi putut face cu un asemenea om! Dar Iakubovici nici nu voia să audă de societate. Nu se lăsa călăuzit decît de ura sa. O să-l omoare pe ţar! Şi societatea nu era încă pregătită pentru o astfel de acţiune. „Ce ocazie preţioasă pierdem, fără putinţa de-a ne mai întîlni altă dată cu ea."

— Căpitane, linişteşte-te, — îi spuse Rîleev, mîngîind cu mîna-i mică pumnii cafenii ai lui Iakubovici, — linişteşte-te şi ascultă glasul raţiunii. Ai putea să fii folositor patriei şi totodată ai putea să-ţi potoleşti şi înflăcăratele-ţi sentimente...

Iakubovici scrîşni din dinţi şi puse mîna pe sabie:

— Nu cunosc decît două sentimente înflăcărate: recunoştinţa şi răzbunarea! Celelalte sînt sentimente mărunte. Vai, ce păcat că nu pot să-l omor decît o singură dată! Am hotărît! Am să-l ucid la paradă, în faţa tuturor, o să vedeţi. Am să încalec un cal negru şi am să îmbrac o tunică neagră, la fel ca un călăreţ cerchez. Am să desfăşor steagul libertăţii sau am să pier! Mi s-a urît cu viaţa! Se plimba cu paşi mari prin cort, mişcîndu-şi nervos trupul uriaş.

„Palavragiu smintit", se gîndea Odoevski.

Rîleev începu să vorbească în şoaptă, rugător şi fierbinte :

— Căpitane, dacă vrei, cad în genunchi în faţa dumitale. In genunchi am să te rog să amîi clipa răzbunării cu o lună sau două. Vrei ? Altfel... Rîleev ardea ca paiele mistuite de flăcări — altfel vei nărui totul... Şi eu nu pot să îngădui una ca asta. Sau te omor, sau aduc la cunoştinţa guvernului, îţi jur !

Iakubovici privi cu ochii săi scînteietori întîi pe Rîleev, apoi pe Bestujev şi în cele din urmă pe Odoevski, de parcă ar fi vrut să aleagă pe unul din ei într-un anumit scop. Apoi zîmbi acru, căscă şi începu să-şi pună mănuşile :

— De altfel, domnilor, sînt de acord să-mi amîn răzbunarea. O fac pentru Bestujev, deoarece e cel mai vechi prieten al meu.

Apoi îşi puse bicornul şi fredonînd o arie la modă din „Oberon" părăsi cortul.

CAPITOLUL XIII

Odoevski mesteca o coajă de pîine de secară rumenită şi gustoasă şi exclama :

— Destul, destul ! De ce „peisaj", cînd bunicii noştri spuneau „privelişte" ? Jos cu „coronamentul", cînd există cuvîntul rusesc „ieşitură" !

Oaspeţii se plimbau prin odăiţele strîmte ale locuinţei lui Rîleev, cu ţigări de foi în gură, mîncau varză cu pîine de secară, şi beau vodcă făcută din cereale.

Era una din „gustările ruseşti" pregătite de Kondratii Fedorovici. Incă din copilărie, lui Odoevski îi plăcuse tot ceea ce amintea viaţa sănătoasă, robustă şi adevărată de odinioară.

Incerca să-şi închipuie acele vremuri. Şi cu ajutorul lor i se părea că vede mai limpede lipsurile epocii sale.

Oaspeţii întîmplători plecaseră. Rămăseseră numai cei intimi. Alexandr Bestujev se trînti pe canapea, azvîrlindu-şi în sus picioarele încălţate în cizme lustruite. Sunetele argintii ale pintenilor umplură odaia.

— Despotismul domnește, iar tirania se întinde pretutindeni. Răbdarea este virtutea cămilelor. Și noi răbdăm! Vai, ce proști sîntem!

Michel strigă:

— Vorbește, te rog, la singular!

— Bine. Vai, ce prost ești! Și se repezi să-și îmbrățișeze fratele.

— Ești Seherezada în uniformă de dragon, Alexandr, spuse dojenitor Rîleev. Ești un fanfaron.

Înalt, înflăcărat și puternic, Bestujev sări de pe canapea:

— Sînteți niște visători, iubiți prieteni, pe cînd eu sînt ostaș! Nu-s omul vorbelor, ci al faptelor!

Iată doi oameni care i-au arătat lui Odoevski drumul pe care trebuie să-l urmeze un suflet cu adevărat nobil. Adesea, Alexandr Ivanovici îi asemuia. La Bestujev, sentimentul era mai puternic decît gîndul. Avea o ciudată putere de stăpînire de sine: se aprindea sau se potolea după voie. Rîleev era mai sincer. Patima ideii îl ducea nemijlocit mai departe decît pe Bestujev. Nu era mai slab, dar părea mai moale. Odoevski credea din toată inima în Rîleev și era gata să-l urmeze pînă la capătul lumii.

Între orele de gardă și cele de instrucție, Alexandr Ivanovici izbutea uneori să scape din tabără. Se ducea în oraș, în strada Moika, năvălea ca o furtună în biroul lui Rîleev și pleca pe neașteptate, ca un vîrtej. Numai în acest cuib unde pluteau atîtea gînduri nemărturisite pe deplin și unde sentimentele erau atît de încordate, simțea că trăiește cu adevărat. Atmosfera de tainică libertate, ce se înfiripa, îl atrăgea cu o putere de neînvins. Cînd n-avea timp să intre în casă, se apropia din stradă de fereastra deschisă a biroului lui Rîleev, se așeza pe grilajul ei și stătea de vorbă cu prietenii săi.

Odată, șezînd pe grilaj, Odoevski se trezi luînd parte la o importantă discuție. Kahovski venise la Kondratii Fedorovici. Buza îi era și mai ieșită înafară ca de obicei. Și ochii negri îi jucau în cap mai mult ca oricînd.

— Nu găsesc nimic eroic, dragă Rîleev, în Iakubovici al tău, spunea el iritat. E un nebun care a fost jignit și vrea să se răzbune. Atîta tot! După mine, o faptă eroică trebuie să fie și folositoare.

— Tocmai de aceea l-am potolit deocamdată pe Iakubovici, răspunse Kondratii Fedorovici. Dar, gîndește-te ce

lecţie ar fi fost pentru ţari: tiranul ar fi fost doborît deodată în mijlocul miilor de opricinici.

În ultimul timp, cînd Rîleev vorbea despre aceste lucruri, părea mai înalt şi mai luminos, parcă trupul său firav ar fi cuprins mai mult spaţiu, parcă i-ar fi strălucit pe faţă un gînd inspirat.

Kahovski îşi rupse cu o mişcare înceată nasturele de la haina liliachie, rămas numai într-o aţă, şi-l vîrî în buzunar:

— Ei, şi ce-i dacă ar fi fost doborît? Mîine ar fi venit alt tiran. Dacă deschizi istoria, vei găsi multe pilde asemănătoare.

Discuţia se desfăşura în chip ciudat. Odoevski avea impresia că Rîleev îl cicălea pe Kahovski, vorbind de Iakubovici, pe care de curînd îl implorase în genunchi să se liniştească. Dar de ce trebuia să-l necăjească pe acela care cu atîta deznădejde năzuia să săvîrşească singur o faptă mare?

— Eh, Rîleev! spuse deodată Kahovski. Păi, trebuie să ştiu şi eu ce vrei. Tu iei totul asupra ta, hotărăşti toate, nu mă prezinţi tovarăşilor tăi, în ochii mei societatea secretă eşti tu. Şi te întreb: oare societatea urmăreşte cu adevărat uciderea ţarului? Nu mă pot lămuri. Iakubovici te joacă pe tine sau tu îl joci cum vrei? Eu însă nu vreau să fiu unealta altora. E foarte simplu să-l ucizi pe ţar. Pentru binele patriei, nu l-aş cruţa nici pe tata. Totuşi trebuie să ştii pentru ce te sacrifici. Doborînd pe cel care conduce, trebuie să ştii pe cine pui în loc.

— Konrad, — întrebă Odoevski, — e adevărat, de ce nu-l prezinţi pe Kahovski celorlalţi membri ai societăţii, cînd el ţi-o cere?

Rîleev tăcea. Şi deodată, Odoevski pricepu cele ce se petreceau. „Din cine era alcătuită societatea? Din Rîleev, Alexandr Bestujev... Kahovski se aştepta să mai fie şi alţii. Dar Rîleev nu voia să-l dezamăgească pe Kahovski, să lase ca flacăra ce ardea în el să fie stinsă ca de un şuvoi de apă rece..."

— Înlătură-mi îndoielile, Rîleev!

Kahovski se arăta blajin, aproape duios.

Rîleev sări din fotoliu:

— M-am înşelat amarnic asupra ta! Îmi pare rău că te-am primit în societate! Pleacă, dacă vrei.

Lacrimi mari şi curate se iviră în ochii lui Kahovski. Se apropie de fereastra pe grilajul căreia şedea Odoevski. Alexandr Ivanovici văzu cum pe faţa acestui om înflăcărat de dragostea de patrie, distrus sufleteşte, dar mistuit de setea de a săvîrşi o faptă măreaţă, curgeau lacrimile...

Săgeata din vîrful catedralei sf. Petru şi Pavel e ca un barometru. Iat-o strălucind ca aurul, şi ziua e senină pînă seara. Iat-o cum pe fondul albastru al cerului curat de dimineaţă se înalţă ca o arătare din poveşti, şi după-amiază un văl de ceaţă pluteşte deasupra oraşului. Iat-o, în sfîrşit, că apare turnată ca din oţel cenuşiu, şi vîntul aduce dinspre mare către Petersburg vremea urîtă. Lucrul acesta se întîmplă tot mai des, căci vara se apropie de sfîrşit.

Venind din tabără în oraş, Odoevski privea superstiţios această săgeată. Sufletul îi era cuprins de nelinişte. Viitorul se apropia mai repede decît pleca prezentul. Căuta să se îmbărbăteze, luîndu-se după semne. Dar acestea nu erau îmbucurătoare. Săgeata cu vîrful şters se pierdea în înaltul cerului tulbure... Toamnă, toamnă... ce primejdii noi va mai aduce şi toamna aceasta?...

Bestujev îi spusese cîndva lui Alexandr Ivanovici că Rîleev nu ştia cum să se mai descurce între Iakubovici şi Kahovski. Şi aceasta părea adevărat. Dar esenţialul nu era aici. Şi Odoevski îl ştia chiar de la Rîleev. Kondratii Fedorovici susţinea întotdeauna că nu mersul general al evenimentelor trebuie să tragă după sine societatea secretă, ci dimpotrivă, ea trebuie să influenţeze mersul evenimentelor. Soborul zemstvei... Constituţia... Conducerea statului în mîinile poporului... Dacă împăratul ar fi murit pe neaşteptate, s-ar fi putut cere instaurarea unei noi orînduiri, răspîndind zvonul că a lăsat un testament prin care a acordat libertate ţăranilor şi a redus serviciul militar la cincisprezece ani. Se putea cere ca testamentul să fie publicat. Şi fiindcă el nici nu exista, se putea face agitaţie, arătîndu-se că guvernul îl ascundea poporului.

Dar societatea nu era încă destul de puternică pentru a ridica astfel de cereri şi a face agitaţie. Douăzeci de ofiţeri de gardă însemna prea puţin pentru a putea trece la fapte. Rîleev se străduia necontenit să sporească numărul membrilor societăţii. Credea că pe la începutul lunii mai a anului viitor, în 1826, se va putea porni la acţiune,

dacă... Totuşi împăratul se bucura de o sănătate înfloritoare! Nimic nu-i prevestea moartea. Ei, şi!... Iakubovici sau Kahovski l-ar fi putut doborî pe tiran, curmîndu-i viaţa. Mai exista în sudul Rusiei, în armata a doua, o societate secretă condusă de colonelul Pestel, care era împotriva monarhiei. Cei din sud erau gata să-l ucidă pe ţar, la cel dintîi prilej.

Aşadar, principala stavilă putea fi înlăturată. Cu cît chibzuia şi vorbea mai mult despre aceste lucruri, cu atît Rîleev era mai încredinţat că fără uciderea ţarului nu se putea înfăptui nimic. Războiul civil... Rîleev nu-l voia şi se temea de el. Nu exista însă decît un singur mijloc pentru a-i înlătura grozăviile. Dacă ţarul şi marii duci ar dispărea, n-ar mai exista motive de neînţelegere. Cum să nu fii de acord cu acest lucru? Republică în Rusia însemna în primul rînd înlăturarea familiei imperiale.

Republica şi regicidul îl atrăgeau şi îl îngrozeau în acelaşi timp pe Odoevski, tulburîndu-l pînă în adîncul sufletului. Vedea acum limpede că absolutismul însemna, de fapt, încununarea firească a statului feudal. Pentru a dori cu adevărat prăbuşirea absolutismului, trebuia să renunţi cu desăvîrşire la orînduirea feudală. Odoevski era împotriva absolutismului şi a orînduirii feudale, dar nu ştia cum va trebui să fie republica rusă în viitor.

Bestujev spuse într-o zi:

— Am ajuns la o concluzie: Rusia este o temniţă a cărei cheie o ţine copilul chilug care şade pe tron.

— Am mai ajuns noi de multe ori la aceeaşi concluzie în discuţiile noastre, răspunse mîhnit Odoevski, pierzîndu-şi răbdarea.

Bestujev făcu un pas spre oglindă — avea o predilecţie pentru oglinzi — şi îşi îndreptă pieptănătura la tîmple.

— Ascultă. Iată concluzia definitivă: nu există alt mijloc de a dobîndi o constituţie pentru Rusia, decît nimicirea ţarului!

— Mare noutate! Şi după aceea?

Bestujev se uită mirat la el. Şi pentru a-şi ascunde uimirea, se apucă să facă pe prostul:

— După aceea ne vom părăsi toate îndeletnicirile vulgare şi prozaice, ne vom pune cununi de trandafiri şi vom merge pe străzi cîntînd imnuri libertăţii.

La întrebarea ce va urma după nimicirea ţarului, Rîleev dădu alt răspuns tot atît de vag:

— Va hotărî Soborul zemstvei. Iar pînă ce se va forma noul guvern, puterea va fi deținută de societatea noastră.

Odoevski îl întrebă pe Rîleev:

— Ce crede Pestel şi cei din sud?

Kondratii Fedorovici dădu din umeri:

— S-au încurcat şi ei cu totul. Pestel vrea să împartă deopotrivă pămîntul între toţi cetăţenii şi să dea drept de vot tuturor, fără nici o deosebire de stare şi de avere. Ce va ieşi de aci? Înainte de toate — o încăierare pentru pămîntul încă neîmpărţit. Îngrozitor! De altfel, prinţul Trubeţkoi a fost trimis la Kiev spre a-i supraveghea pe smintiţii aceştia!

Odoevski înţelese că cei din sud voiau nu numai să distrugă din rădăcini statul feudal, ci să facă şi o altă împărţire a averilor. Prin urmare, nu mai era vorba de reînvierea vechii Rusii, scăpată de samavolnicie şi vindecată de racilele sociale, prin înfăptuirea unor legi drepte, ci de o Rusie cu totul nouă. Dar această Rusie nouă Odoevski nici nu şi-o putea închipui. Şi cînd se gîndea la ea, simţea că se depărtează de gîndul curat care îl însufleţea.

— Nu sînt de acord cu Pestel, — îi spunea el lui Rîleev, — nu sînt de loc de acord!

Trecuse oare mult timp de cînd Griboedov plecase din Petersburg? Şi totuşi, multe, foarte multe se schimbaseră de atunci, şi în Odoevski, şi în jurul lui... De cînd se mutase din tabără în oraş, Alexandr Ivanovici lipsea foarte rar din strada Moika. Bestujev plecase de la Odoevski şi se instalase în locuinţa de la etaj, care fusese reparată. Ca şi mai înainte, nu-l despărţea de Rîleev decît o scară. Se întruneau adesea tustrei în sufrageria lui Rîleev. La prînz, servitorul aducea mîncare de la birt. Soţia lui Kondratii Fedorovici gospodărea la ţară. Căutau să aprindă cît mai tîrziu lampa: în penumbră le era mai uşor şi mai simplu să stea de vorbă despre problemele importante.

— De ce n-a intrat şi Puşkin în societatea noastră? întrebă Odoevski.

Bestujev răspunse:

— Geniul lui e în plină dezvoltare. Se cuvine oare să-i împiedicăm minunata lui evoluţie?

Odoevski voi să întrebe despre Griboedov. Dar îşi

aminti de cuvintele lui Alexandr Sergheievici, rostite înainte de plecare:

„Dacă socotesc că răscoala e justă şi necesară? Da, aşa socotesc! Dar flecăreala prostească a celor ce se joacă de-a revoluţia şi înflăcărarea uşuratică a altora, nu-i pot chezăşui izbînda! Ţine minte, Saşa: pentru izbînda revoluţiei nu ajunge înflăcărarea, trebuie şi multă răbdare, şi o atitudine hotărîtă."

Iar Bestujev susţine să răbdarea este virtutea cămilelor.

— Dar... Zavalişin?

Rîleev săltă pe canapea. Halatul i se desfăcu. Flacăra neliniştii îi lumina faţa. Rosti cumpătat, ridicîndu-se în capul oaselor, fără a-şi coborî picioarele:

— E greu să te descurci cînd ai de-a face cu un suflet străin. Cu cît cunoşti mai mult un om, cu atît e mai greu. Zavalişin mi se pare de temut. Am aflat de la amiralul Mordvinov că i-a trimis, din Brazilia, ţarului o scrisoare cu privire la înfiinţarea unui oarecare ordin secret. Ce fel de ordin o fi acela despre care poţi să scrii ţarului? L-am întrebat de-a dreptul. Din cele ce mi-a răspuns, mi-a fost cu neputinţă să pricep ceva. Nu că ar fi vorba numai de minciuni, ci...

— Bate apa-n piuă! îi ajută Bestujev, căruia nu-i plăcea Zavalişin.

— Da. M-a încredinţat că are cele mai bune intenţii, că a vrut numai să-l amăgească pe ţar. Şi apoi a spus: „Doar în Petersburg există o societate secretă din care faci şi dumneata parte". Am rămas uimit. Şi m-am gîndit: „Omul acesta ştie tot!". Se vede limpede că ţarul l-a respins, dar ofiţerii din flota de gardă îl urmează... Ce să fac? Nu pot să cred că ar fi în stare să ne denunţe şi nici nu are rost să-l lăsăm să-şi organizeze o altă grupare cu ofiţerii din flotă. I-am propus să intre la noi.

Rîleev stătea acum în genunchi în mijlocul pernelor de pe canapea.

— Şi ce-a răspuns Zavalişin? întrebară în acelaşi timp şi Bestujev, şi Odoevski.

— Mi-a cerut să-i arăt cine sînt membrii societăţii noastre.

— Şi tu?

— Am refuzat categoric. Şi ne-am despărţit. Peste o lună, într-o seară, pe cînd şedeam acasă şi citeam ulti-

mele scrisori ale lui Don Juan, Zavalişin a venit la mine şi mi-a vorbit mult despre coloniile ruseşti din America, despre Ordinul Universal al Restaurării, avînd Marele Magistru la Londra... I-am cerut să-mi spună cine sînt membrii ruşi ai acestui ordin. „Bine, — mi-a zis el, — dar mai întîi aş vrea să-i ştiu pe-ai voştri." Întocmai ca în povestea cu cocoşul roşu. „Nu! i-am răspuns eu hotărît. Începe dumneata prin a fi sincer, şi atunci poate îţi voi dezvălui şi eu ceea ce îmi ceri. Ştiu despre dumneata mai multe decît ştii dumneata despre noi. Şi ceea ce ştiu este foarte suspect. Fii sincer. Altfel, degeaba mai stăm de vorbă". S-a supărat şi a plecat.

Rîleev tăcu, şovăind parcă dacă trebuie să mai povestească ceea ce urmase.

— Ei şi? Doar asta nu-i totul!

— Iakov, aprinde lampa! strigă Rîleev. Se ridică de pe canapea, se apropie de birou şi descuie sertarul.

Abajurul verde se clătina deasupra lămpii şi în acelaşi timp pe faţa albă de masă se mişca pata străvezie a luminii. Kondratii Fedorovici puse pe masă nişte hîrtii cu peceţi mari.

— Da' nu e totul... Peste cîtva timp mi-a adus aceste documente. Mi-a zis că unul e statutul Ordinului Universal al Restaurării. Uite acesta. Mi-a lăsat hîrtiile pentru o săptămînă. A spus că va veni să le ia şi că un jurămînt de moarte îl opreşte să-mi dezvăluie mai mult. Asta-i tot. Nu ştiu unde-i adevărul şi unde-i minciuna. Dar vă mărturisesc: Zavalişin mă înspăimîntă.

Rîleev se ghemui pe canapea în halatu-i cenuşiu. Faţa îi era palidă, ochii închişi. Părea istovit şi jalnic ca o mică sălbăticiune hăituită.

Bestujev cercetă cu luare-aminte statutul Ordinului.

— Ei drăcie! strigă el deodată. Pun rămăşag că am mai văzut undeva un asemenea document! Ducele meu m-a trimis cu o felicitare prostească la generalul-aghiotant Cernîşov, despre care se zice că-i favoritul ţarului. Cînd am intrat la Cernîşov, l-am găsit aşezat la birou. Iar pe masă se afla... Să mă bată dumnezeu dacă nu se afla pe masă chiar acest statut! Şi pecetea! Am văzut-o bine atunci: un sceptru cu stele împrejur. Straşnic ordin al libertăţii popoarelor, cu sceptrul pe pecete! Vai, dragii mei prieteni, mi se pare că ne-am ars!

— Păi cum a putut ajunge statutul la Cernîşov? întrebă Odoevski nedumerit.

— Foarte simplu: Zavalişin l-a trimis ţarului, iar acesta i l-a dat lui Cernîşov. Nu-i aşa?

— Mă descurc prost cu franţuzeasca, spuse obosit Rîleev. Prinţule, citeşte dumneata textul.

Odoevski începu să citească uşor, tălmăcind de-a dreptul şi deodată se poticni.

— Ce-i asta? Foarte ciudat: „et chaque jour de la notre vie doit..." — „şi fiecare zi din viaţa noastră trebuie..." Păi aici e greşit. Nu se spune aşa în franţuzeşte.

— Fraza e greşit alcătuită, zise Bestujev.

— Dar cum trebuie spus? întrebă Rîleev.

Din pragul odăii se auzi un glas neşovăielnic:

— De notre vie.

In prag stătea Mitea, ţinînd cu grijă în mîini mantaua stăpînului său. Ploaia bătea pieziş în geamuri.

— Ivan Alifanîci mi-a poruncit să v-aduc mantaua.

— De notre vie? Aşa e! Dar de unde ştii tu franţuzeşte? Şi chiar această nuanţă?

Mitea roşi:

— Din auzite, am învăţat de la excelenţa voastră.

— Extraordinar!

Da, întîmplarea părea într-adevăr extraordinară, căci arăta neobişnuita uşurinţă pe care o avea Mitea de a învăţa limbile străine, dovedind totodată că acesta ştia limba franceză mai bine decît comandorii Ordinului Universal.

— Iată o dovadă categorică împotriva lui Zavalişin! strigă triumfător Bestujev. Totul e limpede! Vă felicit, domnilor! S-a descoperit un nou mijloc de îmbogăţire: n-avem decît să-l cumpărăm pe Zavalişin la valoarea lui adevărată şi apoi să-l vindem la preţul pe care singur şi-l va fixa.

Halatul cenuşiu al lui Rîleev flutura prin odaie.

— Aşadar, ce facem? întrebă el. Cum să salvăm societatea?... A, ştiu! Sînt gata la orice! Chiar mîine, acest trădător va fi expediat din Petersburg...

Era în culmea deznădejdii şi a mîniei. Bestujev îl apucă de umeri:

— Ce tot vorbeşti? Nici să nu-ţi treacă prin gînd! E mult mai bine să luăm alte măsuri. De pildă, să-l provocăm pe rînd la duel... Dar şi mai bine să-l speriem. Ame-

nință-l, Rîleev. Dar în așa fel, încît să se învîrtească și să sară ca un titirez...

Odoevski spuse:

— Trebuie să scoatem copii de pe statut și de pe celelalte fițuici născocite. Ne-ar putea fi de mare folos.

Bestujev își suflecă mînecile și apucă pana:

— Bună idee! Sînt gata!

Rîleev se îngîndură:

— Da... Și să-i trimitem o copie lui Trubețkoi la Kiev. El a fost în străinătate unde a întîlnit mulți conspiratori. Și ne va spune întocmai ce-i cu asta.

Penele scîrțîiră. Bestujev copia statutul:

— Cît de isteț e alcătuit. Poți să-l iei și în folosul monarhiei absolute, și în folosul libertății popoarelor. Se potrivește și pentru una, și pentru alta. „Restabilirea puterilor legale..." Țarul crede că el reprezintă puterea legală. Noi credem că această putere aparține poporului. Halal, Zavalișin!

Odoevski se apucă să copieze diploma de onoare pe care Marele Magistru o dăduse comandorului Zavalișin. Magistrul preamărea zelul și înflăcărarea comandorului. Mitea pipăi cu băgare de seamă colțul hîrtiei și spuse îngîndurat:

— E hîrtie olandeză, simplă, pe care o cumpăr pentru excelența voastră cu zece copeici pachetul, la prăvălia englezească. E hîrtia pe care o folosiți la ciorna stihurilor.

CAPITOLUL XIV

Toți locuitorii Petersburgului cunoșteau casa de pe cheiul Angliiskaia, în apropiere de Ministerul Afacerilor Străine, o clădire uriașă, frumoasă, cu ferestre din bucăți întregi de sticlă de Boemia, cu fațada luxos sculptată și cu o impunătoare colonadă la intrarea principală. Stăpînul casei era contele Alexandr Ivanovici Osterman Tolstoi, eroul glorioasei bătălii de la Kulm, unde își pierduse brațul. Cînd în toiul luptei ghiuleaua îi smulsese mîna stîngă din cot, apucase cu cea dreaptă ciotul smuls și-l aruncase în rîndurile grenadierilor francezi:

— Băieți, înainte!...

Infanteria rusească se repezise după neînfricatul ei comandant, doborîse rîndurile francezilor, capturase nume-

roase stindarde şi tunuri şi-l luase prizionier pe mareşalul Wandam... Faima bătăliei de la Kulm răsunase în toată Europa. Acum Osterman-Tolstoi trăia singur în luxoasa casă de pe cheiul Angliiskaia. Se plictisea de cînd încetase războiul şi nu mai avea prilejul de a săvîrşi fapte vitejeşti. Rîdea de pasiunea ţarului pentru parăzi paşnice şi uimea societatea Petersburgului cu fanteziile lui. În sala cea mare a casei sale se afla un monument, care-l înfăţişa pe conte rănit pe cîmpul de bătaie. Statuia fusese sculptată în Italia şi urma să fie pusă la mormîntul contelui după moartea sa. Osterman se uita la marmura albă-trandafirie şi îşi amintea cît de repede trecuseră zilele. Într-una din odăi, pereţii erau căptuşiţi cu bîrne, duşumeaua şi plafonul cu scînduri, şi toată odaia era o copie exactă a unei izbe ţărăneşti. Aici, contele mînca dimineaţa terci cu lapte acru. În sufragerie, sub o cupolă de sticlă, zburau vulturi, întinzîndu-şi ameninţători aripile de un stînjen. La uşi stăteau, cu halebarde în labe, urşi dresaţi. Contele Osterman era un om cu multe ciudăţenii.

Zavalişin era nepotul eroului. Şi de la mijlocul verii se mutase în casa renumitului său unchi.

La intrare vuiau trăsurile. Oaspeţi de vază, cu pieptul plin de medalii zornăitoare, urcau treptele netede ale scării largi. Dar contele nu ieşea în întîmpinarea lor. Înfofolindu-se înfrigurat în scurta de veveriţă, stătea culcat pe o canapea turcească în odaia din fund şi trăgea dintr-un ciubuc lung, cufundat în amintiri luminoase şi în nădejdi deşarte. Oaspeţii erau întîmpinaţi de Zavalişin.

— Unchiul vă roagă să-l iertaţi, spunea el. Îi este cu neputinţă să vă primească, excelenţă, căci se simte foarte prost. Îi pare nespus de rău.

Oaspeţii de vază îl băteau pe umăr pe tînărul ofiţer atît de îndatoritor şi de cuviincios. Uneori îl pofteau la ei. Vorbele chibzuite ale lui Zavalişin şi felul său de a se purta produceau o impresie plăcută. Pînă în toamnă izbuti să facă multe cunoştinţe foarte folositoare, devenind o figură obişnuită mai în toate saloanele de vază din Capitală. Oricine în locul lui ar fi fost mulţumit de viaţa tihnită pe care o ducea în casa lui Osterman, de relaţiile făcute în înalta societate şi poate că n-ar mai fi dorit nimic altceva. Comandorul Pumpernikel însă era un alt soi de om...

Pe Zavalişin îl neliniştea nespus de mult felul cum se desfăşura jocul nereuşit cu Rîleev. Chiar de-ar fi vrut,

acest joc nu mai putea fi oprit. Pe de o parte, Rîleev şi prietenii acestuia ştiau de existenţa Ordinului Universal al Restaurării. N-avea nici o importanţă faptul că în realitate acest ordin nici nu exista. Totul era că Rîleev credea că ar fi luat fiinţă. Pe de altă parte, şi Zavalişin ştia cîte ceva despre societatea lui Rîleev. Şi deodată, tratativele fuseseră întrerupte.

— Ce dracu'! se aprinsese de mînie Rîleev, cînd Dmitrii Irinarhovici venise la el să-şi ia documentele. Un statut scris într-o limbă străină cu greşeli grosolane! Drept cine ne iei? Sîntem destul de puternici ca să nu ne temem de uneltirile dumitale şi să nu ne lăsăm înşelaţi.

Zavalişin încercase să scape:

— Dă-mi voie, Kondratii Fedorovici, ce-i de mirare că există asemenea greşeli? Am fost primit în ordin pe cînd mă aflam în coloniile spaniole. Acolo mi s-a tradus statutul din limba spaniolă în cea franceză. Doar nu l-am tradus singur!

Rîleev nu-i dădu însă crezare:

— Bine. Dar cum de-a ajuns statutul pe masa generalului Cernîşov? Cum? Noi ştim, dragă Dmitrii Irinarhovici, mai multe decît crezi. Sîntem tari, nu ne sperie maşinaţiunile dumitale. Totuşi, trebuie să le punem capăt! Dacă Cernîşov face parte din acest ordin, înseamnă că întreaga organizaţie e în slujba monarhiei.

Obrajii lui Rîleev ardeau, ochii îi scînteiau, mîna mică i se strîngea pumn. Zavalişin îşi dădu seama că Rîleev amintea mereu despre tăria societăţi sale şi afirma că nu-i era frică de nimic tocmai pentru că se temea. Pe Rîleev îl chinuia gîndul că Zavalişin ar putea să-i denunţe. Şi dîndu-şi prea bine seama de acest lucru, comandorul, la rîndul său, se temea ca Rîleev să nu dea totul pe faţă. Amîndoi se bănuiau unul pe altul şi teama îi apăsa ca o povară de neîndurat. Şi totuşi, vrajba mai putea fi înlăturată. Pentru aceasta, Zavalişin ar fi trebuit să recunoască cinstit că nu exista nici un Ordin al Restaurării şi că toate poveştile şi mărturisirile sale nu fuseseră decît simple născociri. Dar era oare cu putinţă ca un om atît de ambiţios ca Pumpernikel să se hotărască la un pas atît de înjositor? Lucrul acesta era cu neputinţă şi dintr-o altă pricină.

O minciună dă naştere la alta. Zavalişin se plictisise să tot asculte întrebările pe care i le puneau fraţii Beleaev

şi locotenentul Arbuzov. De aceea, într-o bună zi cînd aceştia veniră să-l viziteze, Zavalişin rosti solemn:

— Domnilor, vă felicit! Chiar acum mi-a sosit aprobarea de a vă primi în ordin. De azi înainte sîntem fraţi şi vom lupta împreună pentru cauza comună! Eu sînt frate mai mare şi comandor. De aceea îmi datoraţi ascultare. Vă poruncesc: căutaţi-i pe duşmani, recunoaşteţi-vă prietenii şi daţi-mi de ştire despre toate.

Fraţii Beleaev radiau de bucurie. Arbuzov îşi frecă apăsat fruntea:

— Dar dacă ordinul este atît de puternic, cum spui dumneata, Dmitrii Irinarhovici, de ce nu trece la fapte?

Iar întrebări! Zavalişin se supără şi bătu din picior:

— Cînd o să isprăviţi o dată cu întrebările?! V-am spus tot ceea ce trebuia!

Dar şi Arbuzov se supără:

— Dar eu vreau să ştiu mai mult. Şi nimeni nu mă poate opri!

Dmitrii Irinarhovici spuse înciudat:

— Magistrul şi comandorii lucrează la întocmirea viitoarelor legi şi la pregătirea revoluţiei.

Prin primirea lui Arbuzov şi a Beleaevilor în ordin, acesta tot nu luă fiinţă, dar organizaţia ilegală se născuse în rîndurile flotei şi denunţul lui Rîleev putea să aibă pentru Zavalişin cele mai nefaste urmări. Comandorul nu se gîndea nici la Beleaevi, nici la Arbuzov. La urma urmelor, chiar dacă Rîleev nu l-ar fi denunţat, catastrofa se putea produce. Era de ajuns ca societatea lui Rîleev să fie descoperită de guvern. Lucrul acesta va aduce şi pieirea lui Zavalişin, căci nici Rîleev, nici prietenii acestuia nu-şi vor cruţa adversarul, la cercetări. „Beleaevii şi Arbuzov, — îşi spunea Zavalişin, — sînt nişte neghiobi fără nici o importanţă. Dar, din nefericire, şi neghiobii au limbă. Ar putea să scape o vorbă... Doamne, în ce încurcătură am intrat! Primejdii din toate părţile. Totul atîrnă de un fir de păr. Rîleev nu ştie ce ofiţeri din flotă fac parte din ordin. Noroc că Beleaevii şi Arbuzov n-au nici o legătură cu Rîleev, se ţin departe de el".

Trebuia să facă tot ce-i stătea în putinţă ca ofiţerii din flotă şi adepţii lui Rîleev să nu intre în legătură unii cu alţii. Dar cum? Nu-i putea împiedica decît vremelnic. Şi apoi? Firul urmăririi lui Rîleev cu ajutorul Beleaevilor şi al lui Arbuzov scăpa din mîinile comandorului. Să-şi re-

cunoască minciuna şi să se alăture sincer şi cu sufletul deschis lui Rîleev — îi era peste putinţă. Atunci, ce-i rămînea de făcut? Gîndul de a-şi denunţa prietenii-adversari îl dezgusta. Toate aceste frămîntări îi dădeau lui Zavalişin un fior sfredelitor în coaste. Simţea şi o apăsare ciudată în piept. In cele din urmă căzu bolnav. Unchiul îl chemă pe doctorul Ruel. Şi după ce i se puseră ventuze, Zavalişin fu nevoit să ia şi nişte purgative. Curînd se vindecă, dar îi rămase aceeaşi povară pe inimă. Viaţa luxoasă din palatul unchiului, vizitele prin cele mai renumite saloane din Capitală începuseră să-l dezguste. Dmitrii Irinarhovici nu mai credea că îşi va putea atinge scopurile prin revoluţie. Nici nu se înfăptuise încă revoluţia şi Zavalişin îşi şi simţea prăpastia sub picioare. Planurile i se năruiau. Mistificarea de proporţii atît de vaste, atît de subtil pusă la cale, se reducea acum la o cursă de şoareci, iar marele comandor Rochus Pumpernikel se prefăcea într-o jivină mică, neputincioasă, cu colţii ascuţiţi. Intr-o dimineaţă, cînd îşi lua gustarea în izba ţărănească, contele Alexandr Ivanovici Osterman-Tolstoi ciocăni în masă cu ciotul mîinii stîngi:

— Hei, mai daţi-mi terci!... Apoi îl văzu în pragul uşii pe nepotul său: Aha, tu erai! Te-ai vindecat? Să te duci chiar acum la consilierul Lanskoi şi să-i spui că îmi pare nespus de rău şi aşa mai departe. Zi-i că stau culcat, chipurile, zac, am slăbit, abia îmi trag sufletul şi aşa mai departe şi că-i trimit, chipurile, cele mai respectuoase plecăciuni şi lui, şi soţiei sale. Lua-i-ar dracu' pe toţi! Şi mai ales pe trîntorul ăla roşcat! Du-te!

Zavalişin se înclină:

— Iţi voi face pe voie, unchiule! Mă schimb îndată şi mă duc să-ţi îndeplinesc porunca. Dar îndrăznesc să-ţi mai spun ceva, unchiule... Din pricini neprevăzute, trebuie, cu voia dumitale, să părăsesc săptămîna viitoare această casă atît de primitoare şi să plec la mama la ţară, în gubernia Simbirsk.

Contele mirosi terciul şi-şi făcu semnul crucii în dreptul gurii:

— Cum? Vrei să pleci? Dragoste cu sila nu se poate. Treaba ta! Mic, dar deştept. Ai cam călcat cu stîngul, frate. După mine, poţi să ajungi şi în şanţ. Du-te cu dumnezeu!...

Odaia era plină de geamantane şi de baloturi. Răsunau încuietorile. Sub picioare foşneau bucăţi de hîrtie cenuşie de împachetat. Lacheii, în genunchi, gîfîiau, împachetînd garderoba. In aer plutea un miros de praf şi de tutun. Puneau între haine frunze de tutun. Aprinseră luminările.

— Cum? Pleci, Dmitrii Irinarhovici?

În prag stătea rotofeiul locotenent Arbuzov şi răsufla ca un cal de trap, nedumerit şi tulburat:

— Unde pleci? De ce?

Iarăşi explicaţii! Ptiu, ce neplăcut şi plictisitor era! Zavalişin făcu un semn lacheilor, şi aceştia ieşiră.

— Da, trebuie. Am primit sarcini de cea mai mare importanţă. Plec la Moscova. Mai mult nu pot să-ţi spun!

Arbuzov strigă:

— E atît de neaşteptat!... Şi eu am o noutate îmbucurătoare. Am venit într-un suflet aici, să-ţi povestesc. Trebuie să mă asculţi, Dmitrii Irinarhovici... Îi avem în mîinile noastre!

Zavalişin deveni atent. Îşi pofti musafirul să ia loc. Trase portiera la uşă şi lăsă perdeaua de tafta deasă de la fereastră.

— Spune. Ce s-a întîmplat?

Arbuzov îşi şterse sudoarea de pe faţă şi şopti cu vocea sa de bas:

— Inchipuie-ţi! Eram ieri de gardă la comenduirea pieţii. Lampa abia pîlpîia. Mă plictisisem. Ei, ca întotdeauna. Se lăsa noaptea. Cînd deodată intră cineva în odaia mea... Mă uit — căpitanul-locotenent Bestujev. „Noroc", — „Noroc". Stăm de vorbă, ne scoatem pipele şi fumăm. Discutăm politică. El îmi zice: „Ce vrei, frate Arbuzov, oamenii s-au unit şi vor acelaşi lucru. Coarda s-a întins prea mult. Verigile s-au unit într-un singur lanţ". Aha, mă gîndii, asta e! „Aşa-i, zic eu. Înţeleg, Nikolai Alexandrovici. Şi toate acestea pentru binele omenirii. Fericirea! Înţelepciunea! O singură spiţă nu-i nimic. Dar cînd sînt mai multe împreună alcătuiesc o roată şi pe ea merge trăsura..." El se uită ţintă în ochii mei, să-mi pătrundă în suflet. „Ehei, — zice, — păi văd că eşti destul de înflăcărat". „Ei, şi, — răspund eu, — ce folos, Nikolai Alexandrovici, dacă nu se trece la fapte?..." Atunci s-a ridicat cît era de mare şi mi-a strîns mîinile într-ale lui: „Ei, dacă vrei să treci la fapte, te felicit! Fii gata!... Spune-mi, frate, îl cunoşti pe Rîleev?" „Nu." „Nu? Bine, ţi-l voi

prezenta. De la el vei afla totul". „Cu plăcere, te rog foarte mult, foarte mult !" Şi aşa s-a isprăvit deocamdată... Arbuzov nu mai şoptea, ci tuna : „Iată, îi avem în mîinile noastre ! Nu cunosc încă pe niciunul dintre membrii societăţii. Dar simt că sînt mulţi. Şi vor aduce un aport însemnat ordinului nostru".

Zavalişin îşi ţinea ochii închişi şi mîinile pe piept. Pe faţa cenuşie îi alergau umbre întunecate. Ştirea adusă de Arbuzov îl buimăcise şi îl zguduise. Se întîmplase tocmai lucrul de care se temea. De aci înainte nu mai avea nici o nădejde de salvare. Soarta lui Zavalişin era strîns legată de aceea a lui Rîleev. Şi asta însemna pieirea. Rămînea numai întrebarea: care pe care. Prin prostănacul de Arbuzov, Rîleev va putea afla tot ce voia despre ordin. Dacă-i aşa, mai bine ca neghiobul de Arbuzov să-i fie cît de cît de folos lui Zavalişin...

— Ascultă, Arbuzov, — spuse încet Dmitrii Irinarhovici, fără să deschidă ochii şi să-şi schimbe poziţia, — îţi dau voie să intri în societatea lor numai după ce vei afla din cine e alcătuită, ce face şi ce urmăreşte. Să-ţi îndrepţi îndeosebi atenţia asupra fraţilor Bestujev, asupra lui Odoevski, Iakubovici, Kahovski şi Wilhelm Küchelbeker. Să-i urmăreşti pas cu pas. Şi tot ce vei afla, să-mi comunici la Moscova, unde îţi voi aştepta scrisorile. Principalul e să afli data hotărîtă pentru începerea acţiunii. Şi să-mi dai de ştire. Iată cifrul pentru corespondenţă. Jură-mi că-ţi vei îndeplini întocmai sarcinile.

— Jur, murmură nesigur Arbuzov.

— Pe ce ? Pe cine ? Jură pe viaţa mamei dumitale.

— Jur... pe viaţa mamei.

Dar mama dumitale mai trăieşte ?

— Nu, a murit...

— Dracu' să te ia ! Atunci de ce juri pe viaţa ei ?

— Aşa mi-ai cerut...

— Bine. Jură pe umbra ei.

— Jur pe umbra ei ! şopti Arbuzov şi speriat îşi făcu cruce.

Rămas singur, Zavalişin stătu mult timp nemişcat în faţa biroului. După aceea se plimbă vreun ceas prin odaie, fără a lua în seamă geamantanele împrăştiate pe podea şi împiedicîndu-se mereu de ele. Apoi se întoarse iar la birou, apropie lumînările, puse o coală de hîrtie curată

pe mapă şi luă pana în mînă. Totuşi nu-şi putea redobîndi liniştea obişnuită. Oricine l-ar fi văzut, ar fi spus: „Nefericitul! De ce suferă atîta?"

Faţa palidă a lui Dmitrii Irinarhovici era schimonosită de durere sau de spaimă. Îi tremura nu numai coada pufoasă a penei pe care o ţinea strîns în mînă, nu numai degetele, ci tot trupul. Mai trecu o clipă, apoi alta şi încă una... În cele din urmă Zavalişin se stăpîni şi aşternu pe hîrtia albăstruie cîteva rînduri drepte:

„Atotmilostive stăpîne!

În zadar mă depărtezi de Tine. Trebuie să Te văd şi să-ţi vorbesc. De nu mă înşel, o mare primejdie Te ameninţă şi pe Tine, şi Rusia, şi întreaga Europă. Nu pot să-ţi spun mai mult, înainte de a Te vedea. Dumnezeu, în mîna căruia e inima Ta, să ţi-o înduplece în această clipă. Îndură-Te şi mă chiamă la Tine.

Şi se va înfăţişa.

al Tău supus credincios
Dmitrii Zavalişin,
Locotenent din al 8-lea echipaj al flotei de gardă".

De vreo lună, ţarul împreună cu soţia lui se aflau la Taganrog, lîngă Marea de Azov. Comandorul Pumpernikel scrise pe plic:

„Oraşul Taganrog. Majestăţii Sale împăratului întregii Rusii. Strict confidenţial."

După ce se gîndi o clipă, adăugă adresa mamei sale vitrege, care locuia la ţară. „Ca să ştie unde să mă caute... Vai ce bine, mîine e douăzeci şi şapte octombrie şi din fericire e tocmai ziua cînd pleacă poşta!"

PARTEA A DOUA

„Briciu-i ascuţit,
dar n-are văr nici un cuţit."
(Proverb)

CAPITOLUL I

Frunzele multicolore începuseră să cadă, iar de pe suprafaţa străvezie a Nevei dispăruse jocul luminii molcome. Fluviul devenise vînăt-cenuşiu ca oţelul şi se încreţea în valuri uşoare. În văzduh plutea un fel de puf. Pe drumurile albite deodată, se vedeau urmele negre ale roţilor. Soarele mai strălucea uneori, dar nu mai încălzea. Şi pe genele trecătorilor sclipeau tremurînd fulgii de diamant.

— Fedor Studit sfîntul, răceşte pămîntul, spunea Ivan Alifanîci. De la Studit, la o adică, se trage şi frigul, şi supărarea...

Neva îngheţase. Mitea aducea mîncarea de prînz de la birtul din strada Ofiţerskaia. După masă, Kuriţîn aprindea lămpile şi lumînările. Trecînd cu scăriţa pe umăr din odaie în odaie, bombănea :

— La toamnă secetoasă, vară păcătoasă, la o adică. Dacă pîn' în ziua sfintei Marii din Kazan n-a dat iarna, apăi după aceea s-a zis cu toamna!... Vine iarna seacă. Se strîng lupii în haite. La o adică, lupului ce-i pasă, el cu iarna e deprins, an de an gerul l-a prins. Pentru mujic e mai prost. Ştie şi el ce-i gerul, dar opinca ruptă nu-i ţine de cald la picioare...

Gînduri triste, mohorîte treceau tot mai des prin mintea prinţului Alexandr Ivanovici. „Plictisitoare mai e şi

toamna, își spunea el. Ne-au răsfățat orașele, ne-au tăiat aripile. Stăm la căldură, avem tot ce ne trebuie, ne apără poliția, biserica, armata, sîntem tari pentru că nu ne tulbură nimeni nici avuția, nici bunul trai. Iar dincolo — iarnă grea, lupii se adună în haite, în izbele afumate îngheață oamenii și vitele... Nu, așa nu se mai poate, nu se mai poate!"

Mitea trebuia să-l îngrijească pe Willi, care se mutase de vreo lună la Odoevski cu pieptul zdruncinat de o tuse nemiloasă.

— Ce face Wilhelm Karlovici? îl întreba Odoevski pe Mitea.

— Scrie stihuri, răspundea băiatul.

— Despre ce?

În ochii lui Mitea licărea rîsul. Dar fața și buzele îi rămîneau liniștite:

— Ridică în slavă tot ceea ce îi e dat să vadă.

Într-adevăr, Willi, care se îmbolnăvise în toamnă, se mai înviorase de cînd nimerise în locuința caldă și primitoare a lui Odoevski. Soba trosnea, pendula străveche din lemn roșu ticăia voios. De dimineață pînă seara, Willi, adus din spate, slab și lung, stătea aplecat asupra mesei și scria, mușcînd îngîndurat codița albă a penei.

— Mîncarea-i gata, spunea Mitea din prag. Poftiți la masă.

Willi nu auzea.

— La masă, — striga Mitea, — poftiți la masă!

— Ce-i? răspundea în sfîrșit cu un oftat adînc Willi. Che-che-che... Ce-i?

— Masa...

— Spune-mi mai bine, tinere confident, ce rimă sonoră și viguroasă ai alege tu pentru cuvîntul „necesare" ? Che-che-che... O caut de atîta timp și n-o pot prinde sub pană... che...

— Gustare, — strigă deodată Mitea, — gustarea-i gata, Wilhelm Karlovici! Gustare! Gustare! Necesare-gustare! Iată și rima.

...După ce mîncau stăpînii, Ivan Alifanîci și Mitea își luau cina în sala de mese a slugilor.

— Vezi, de dimineață soarele avea urechi, spunea bătrînul icnind. La o adică, mîine se lasă ger și viscolește.

Cînd îşi isprăvea munca de peste zi, Mitea îşi lua ghitara şi cu glas subţirel cînta cupletele pe care singur le alcătuia şi al căror erou principal era Ivan Alifanîci:

„Nu, nu, nu,
Nu mai eşti acelaşi tu,
Ca-n tinereţea ta,
Ca-n tinereţea ta..."

Bătrînul moţăia pe ladă şi mişca alene cu degetele andrelele în ciorapul de lînă încă neisprăvit.

— Mare scofală să nu mă fi schimbat... La o adică, mi-am trăit traiul, mi-am mîncat mălaiul. Pe cînd eram tînăr şi verde ca stejarul, mi se părea că tot ce zboară se mănîncă, la o adică...

Coardele sonore rîdeau în atingeri risipite, rîdeau şi îi ţineau isonul lui Mitea:

„Azi vorba ţi-i amară,
Şi printre dinţi cu greu se mai strecoară,
O, nu, nu, nu,
Nu mai eşti acelaşi tu..."

— Om vedea noi, la o adică, cum o să fii tu, măi filfizonule, coada vacii, bombănea Alifanîci.

Şi ciorapul i se rostogolea de pe genunchi pe duşumea, iar andrelele făceau un zgomot înăbuşit.

Alexandr Alexandrovici Bestujev îşi serba onomastica la 23 noiembrie. Odoevski şi Küchelbeker veniră într-o sanie uşoară, lăcuită, trasă de o pereche de roibi. Ospăţul începu devreme. Oaspeţii erau voioşi. Discuţiile nu mai conteneau. Rîsetele şi exclamaţiile puternice erau acoperite de pocnetul dopurilor.

— Vai, prieteni, — spunea Rîleev, aruncîndu-şi părul negru de pe frunte, cu o mişcare repede a capului, — răutatea şi minciuna sînt atît de răspîndite în veacul nostru slugarnic! Nimeni nu întreabă: „Ai oare un suflet?" Ci numai: „Cîte suflete ai?" Lui Napoleon nu-i plăcea opinia publică şi s-ar fi războit cu ea, dacă nu s-ar fi temut.

— Păi cum să nu?! strigă Willi tuşind. Opinia publică este mai deşteaptă decît toţi Napoleonii şi Voltairii, decît toţi miniştrii şi savanţii!

— Numai în Rusia nu, spuse Odoevski. Opinia noastră publică închide cu plăcere ochii cînd, sub nasul ei, schimbarea gărzii devine un cadril franţuzesc... se grăbeşte să se ploconească atunci cînd garda e silită să mărşăluiască în mîini... Ce fel de opinie publică avem în Rusia? Dacă marii duci nu se sfiesc să-şi încovoaie pînă la pămînt înaltele făpturi, ca să alinieze vîrful cizmelor grenadierilor, atunci la ce prostii nu te poţi aştepta de la un simplu general?

Willi, care golise pînă atunci două pahare, holbă ochii:

— Vă spun drept: dacă unui general îi striveşti nasul, va curge exact acelaşi sînge ca din acela al unui soldat. Che...

Iakubovici îi povestea sărbătoritului:

— Şi iată, închipuie-ţi, prietene Alexandr, în zece minute s-a întîmplat ceva nemaipomenit: am cîştigat de la contele Saint-Prix o poliţă de cincisprezece mii de ruble. A doua zi am primit de-acasă, de la tata, încă cinci mii. Spune şi tu dacă asta nu-i viaţă?

Odoevski se uită la faţa tuciurie şi la ochii lucitori ai lui Iakubovici. „Flecaru-i lacom. Asta l-a făcut să ia parte la tărăboiul nostru."

— Spune-mi, căpitane, — întrebă el, — ce se mai aude cu mutarea dumitale în gardă?

Semeţ, Iakubovici plescăi din limbă:

— Merge bine! Contele Miloradovici m-a luat sub ocrotirea lui. A pus o vorbă bună unde trebuie. Contele nu poate fi refuzat. În ordinul de zi din douăsprezece noiembrie al corpului de gardă figurează şi numele meu, arătîndu-se că sînt mutat în regimentul de ulani. L-am întîlnit pe conte la nunta actorului Vorotnikov. Ei, şi ca întotdeauna, m-am apucat să povestesc despre Caucaz. Contele m-a îmbrăţişat şi mi-a zis: „Roagă-te lui dumnezeu pentru marele nostru suveran, s-a găsit un locşor în gardă şi pentru sălbaticul locuitor al munţilor." Minunat! Ordinul a fost de mult trimis la Taganrog pentru a fi semnat de ţar. Aştept din zi în zi să sosească.

Iakubovici nu mai semăna de loc cu personajul posomorît, răuvoitor şi răzbunător de acum cîtva timp. Ofiţeri de gardă veseli, vioi şi plini de viaţă erau destui în Petersburg. Căpitanul nu mai contenea cu flecăreala. Şi

ceea ce în povestirile lui nu era minciună neîndoielnică, suna totuşi prea puţin a adevăr.

Ordonanţa lui Bestujev aduse o scrisoare pe tavă:

— Excelenţa sa domnul căpitan Iakubovici, are un plic de la Marele Stat Major.

— Iată, aşadar, iată! strigă căpitanul, luînd scrisoarea şi rupînd plicul.

Deodată faţa i se învineţi, ochii i se holbară injectaţi. Se făcu linişte în toată încăperea. Iakubovici îi aruncă vecinului său, Rîleev, scrisoarea. Odoevski, Küchelbeker şi Bestujev se aplecară asupra hîrtiei în care scria:

„Căpitanului Iakubovici din Regimentul de Dragoni din Nijni-Novgorod.

Întrucît concediul v-a expirat şi totuşi aţi rămas în Capitală fără nici o treabă şi fără nici un rost, din porunca majestăţii sale imperiale, atotmilostivul meu suveran, vă poruncesc, domnule căpitan, să părăsiţi imediat Capitala şi să vă prezentaţi pentru a vă relua serviciul, îndeplinindu-l cu sîrg şi cinste, aşa cum se cuvine unui ofiţer credincios şi supus.

Şeful Marelui Stat Major al înălţimii sale imperiale, general-adjutant baron Ivan Dibici."

Rîleev îi aruncă o privire lui Bestujev. Pe feţele amîndurora se vedea uimirea. Iakubovici mototoli scrisoarea şi aruncînd-o pe jos o călcă furios în picioare:

— Ce, ce mai vor de la mine?! Oare ei nu ştiu de ce am venit la Petersburg? Oare nu-mi stă însemnat pe frunte pecetea sîngeroasă a suferinţelor mele? Îşi smulse de pe cap pansamentul negru: Le pot aduce un certificat de la Arendt! De două ori mi-a sfredelit craniul. Ce mai vor? Doar în slujba ţarului mi-am riscat viaţa, înfruntînd gloanţele! A-a-a!...

— Poţi să urli toate literele alfabetului de la **a** pînă la *z*! Asta n-o să schimbe absolut nimic, spuse Bestujev. Sau Miloradovici te-a amăgit, sau tu ne-ai dus cu vorba.

Rîleev zîmbi trist. Ordonanţa anunţă:

— Excelenţa sa domnul colonel de gardă prinţul Trubeţkoi.

În odaie intră fără grabă un bătrîn înalt, slăbănog, cu nasul mare şi cu epoleţi groşi pe umeri. Crucea de fier dobîndită în bătălia de la Kulm i se legăna uşor pe pieptul slab. Chipul puţin ciupit de vărsat al lui Trubeţkoi părea serios, buzele îi erau strînse.

— Vă salut, domnilor! spuse el subliniindu-şi cuvintele, şi această bineţe obişnuită răsună ca un epigraf la o povestire mai lungă care n-a fost încă scrisă, dar care nu va fi scrisă neapărat.

Rîleev se repezi în întîmpinarea prinţului:

— Serghei Petrovici, ai sosit de mult la Kiev? Pentru cît timp? Cu ce treburi?

Cînd Trubeţkoi începea să vorbească, ţi se părea că buzele îi sînt lipite şi-i vine greu să deschidă gura. Totuşi spuse:

— Am sosit azi-dimineaţă, stimate Kondratii Fedorovici. Pentru cît timp, mă întrebi? Nu ştiu. Cu treburi? Da, desigur, cu treburi. Vom mai sta de vorbă. Trebuie să ne mai întîlnim...

Vorbea tărăgănat. S-ar fi zis că fiecare idee era despărţită la mijloc de un gard, şi cînd vorba ajungea în dreptul lui, se oprea.

După o pauză, Trubeţkoi se aşeză pe canapea, îşi puse tacticos picior peste picior şi îşi ridică atît de sus genunchiul osos, încît nu i se mai văzură ochii mici, cenuşii. Şi numai după toate acestea, trecu grijuliu gardul:

— Astăzi, domnilor, am fost la palat, unde domneşte o mare nelinişte. Ieri, marele duce Nikolai a primit un raport din Taganrog: suveranul este grav bolnav...

. . .

Ivan Alifanîci deschise uşa. Poştaşul intră în vestiarul întunecos, zăngănindu-şi sabia şi scotocind cu degetele roşii în geantă. În timp ce căuta scrisoarea, iar Mitea apropia sfeşnicul pentru a face mai multă lumină, Ivan Alifanîci avu răgaz să-şi spună părerea asupra vremii:

— O să avem, la o adică, o iarnă aspră. Nu ca cea de anul trecut, seacă şi sărăcăcioasă. Azi-dimineaţă fumul s-a ridicat drept din hornuri, la o adică, semn că se lasă ger. Şi focul din sobă e mai luminos, urlă şi trosneşte, asta-i iar semn de ger, la o adică.

— Zăpadă e cam puţintică, spuse poştaşul şi îşi vîrî pînă la cot mîna în geantă.

— O s-avem şi zăpadă destulă. Altminteri, la ce-ar mai croncăni ciorile şi, la o adică, s-ar ciufuli?

— Aha! se bucură poştaşul şi trase afară un plic mare, verde. Asta-i.

Ivan Alifanîci îşi dezlegă punga şi plăti cele douăzeci de copeici, cuvenite pentru aducerea poştei acasă.

— De la bătrînul prinț, — șopti el cercetînd scrisul de pe plic, — se vede cît de colo mîna lui, la o adică. E scrisă, la o adică, chiar de mîna lui... Dar ce-o fi în plic? Ce zici, Mitea?

— Pesemne, sfaturi bune pentru viață, încercă să ghicească Mitea.

Bătrînul cîntări plicul în mînă:

— Cam mult a scris... I-am cerut noi să ne trimită de Crăciun, la o adică, niște carne de porc. Datină strămoșească păstrată de toată lumea, la o adică, de toți creștinii din Rusia.

Mitea își duse înainte piciorul drept și declamă întocmai ca renumitul artist Karatîghin:

— „De la mult încercatul Kremlin pînă la zidurile neclintite ale Chinei..."

Ivan Alifanîci tocmai isprăvise de împletit al doilea ciorap, cînd Odoevski și Küchelbeker se întoarseră de la ospățul lui Bestujev.

— O scrisoare? Dă-o încoace.

Alexandr Ivanovici rupse repede pecetea de pe plic. Vechiul scris, atît de cunoscut, cu un „T" alcătuit din trei bețișoare și „V" din două, apăru cu înflorituri pe pagina lungă. Scrisoarea părintească era plină de amenințări.

Prințul Ivan Alexandrovici scria:

„Mîhnitu-m-a vestea ștrengăriilor tale. Iară Dmitrii Sergheievici e și el tare întristat. Cu durere bate inima unui părinte cînd află că feciorul său se poartă ca un zăpăug. Te-ai depărtat, pare-mi-se, cu totul de sfaturile mele. Ai luat-o razna și mi-e teamă să n-o sfîrșești rău. Ehei, fiule, Alexandr! Ești de neam mare, dar mic la minte. Amărăciunea și mînia rănesc sufletu-mi de părinte. Am cerut mai marilor tăi să-ți dea o dezlegare pentru cîtva timp. Îți poruncesc să-ți iei legiuita dezlegare și să părăsești cît mai neîntîrziat Sankt-Petersburgul. Vreau să văd cu ochii mei cum îmi arată fiul..."

Odoevski citea cu glas tare. Cînd ajunse cu cititul în acest loc, Ivan Alifanîci își făcu cruce:

— Ce vezi cu ochii tăi, aia crezi. Așadar, vrea să te vadă, prințișorule. Oricît m-aș zbate eu în fel și chip urmărindu-te, el tot o să-și dea mai bine seama.

Odoevski strigă:

— Taci odată, Alifanîci!

Willi întrebă, nedumerit, umflîndu-și obrajii:

— Şi cum, pleci?

Alexandr Ivanovici stătea cu scrisoarea în mînă. Capul cîrlionţat îi căzuse în piept. Kuriţîn chibzuia: „Iar în sat babele bat inul şi fetele îşi aşteaptă peţitorii şi se închină: „Maică Paraschivă, adu-mi mai repede un mirişor..." Şi izbele-s astupate cu muşchi de baltă, şi prispele îs pline de uscături, şi grînele se cară la măcinat. Vezi, acum se isprăveşte şi tunsul oilor în sat... Inima moşneagului se strîngea la gîndul celor ce se petreceau în sat: Nu cumva prinţişorul n-o să urmeze porunca părintească? E de rău".

— Pregătiţi-vă amîndoi, — spuse deodată Alexandr Ivanovici adresîndu-se slugilor, — plecăm împreună!

Kuriţîn strigă de bucurie:

— Taman la vreme!... Chiar la vreme! Katerina, la o adică, porneşte cu sania să tragă ca oaspete la Egor!

CAPITOLUL II

La 27 noiembrie, Bestujev avea zi liberă. Nu era de serviciu pe lîngă duce. După ce îşi luă gustarea de dimineaţă, se duse la Rîleev, în arhaluc[1] roşu cu ciucuri galbeni, şi se aşeză pe canapea. Kondratii Fedorovici cerceta ştirile din ajun, stînd culcat în pat: nu se simţea bine. Sunetul pintenilor şi glasul puternic al lui Iakubovici răsunară în vestiar şi îl făcură să se oprească la jumătatea vorbei. Iakubovici alerga prin odăi, în manta, cu şapca pe cap, deschizînd în goană uşile, cu mîna dreaptă întinsă înainte.

— A murit ţarul! spuse el, oprindu-se în prag, fără să-şi lase mîna în jos. Voi sînteţi de vină că mi-a scăpat!

Apoi scrîşnind îngrozitor, se repezi înapoi în vestiar, strigînd din mers:

— La palat se depune jurămîntul de credinţă lui Konstantin... De altfel, nu se ştie nimic precis, se zice că, potrivit testamentului, trebuie să se depună jurămînt lui Nikolai...

Intr-o clipă dispăru.

Bestujev sării în picioare, palid la faţă. Rîleev îşi îngropă obrazul în perne. Niciunul, nici altul nu erau în stare să scoată un cuvînt.

---

[1] *Arhaluc* — haină scurtă, pe care asiaticii o poartă în loc de halat. (N. R.)

Alexandr Alexandrovici, sărind cîte trei trepte odată, urcă în locuința sa, își scoase arhalucul, își trase cizmele și tocmai se pregătea să-și încheie tunica, cînd în odaie intră Nikolai Alexandrovici :

— Ce facem acum ? întrebă el.

— Eu mă duc pe la regimente să aflu cui trebuie să depunem jurămîntul. Mai departe, crede-mă, nu mai știu nici eu.

Și Alexandr Bestujev ieși în goană pe stradă, sări în birjă și porunci vizitiului :

— La regimentul Izmailovski !

Cînd se apropie de cazarma regimentului, începură să-i iasă în drum ofițeri. Îi opri pe rînd :

— La voi cui se depune jurămîntul de credință, domnilor ?

Unul îi răspunse că jurămîntul se depune lui Konstantin, altul dimpotrivă, că lui Nikolai. Un al treilea zise :

— Elizavetei.

Puțin le păsa cui vor depune jurămîntul. Iar pentru societatea secretă această chestiune părea a fi de cea mai mare importanță, căci de ea depindea rezolvarea atîtor probleme.

Bestujev mai colinda încă regimentele, cînd la locuința lui Rîleev sosi o trăsură din care coborî prințul Trubețkoi. Serghei Petrovici aducea ultimele știri de la palat. Buzele i se mișcau ceva mai repede și cu mai multă ușurință ca de obicei. Ședea pe canapea, posomorît și îngrijorat.

— Am văzut, — povestea Trubețkoi, — cum marele duce Nikolai a depus jurămînt fratelui său mai vîrstnic Konstantin, în biserica palatului. După el au depus jurămîntul și demnitarii. Apoi Nikolai a anunțat gărzii moartea țarului Alexandr și a cerut să se depună jurămîntul. Garda a început să murmure : „Păi noi nici n-am auzit ca țarul să fi fost bolnav..." Totuși, a depus și ea jurămîntul.

— Din ce regiment era garda ? întrebă Rîleev.

— Un pluton de grenadieri din regimentul Preobrajenski. Imediat, după ce Consiliul de Stat a depus jurămîntul, curierii au pornit cu raportul la țareviciul Konstantin, care se află la Varșovia.

Trubețkoi se ridică :

— A sosit ceasul, scumpe Kondratii Fedorovici. Cu ce-ar putea societatea din nord s-o ajute pe cea din sud, în cazul cînd aceasta ar trece la fapte?

Rîleev se apropie de fereastră.

— Cu nimic, spuse el încet.

— Dar dacă-i dați drumul din lanț lui Iakubovici?

— Acesta i-ar ridica pe toți împotriva noastră.

Trubețkoi oftă:

— Mai chibzuiește împreună cu ceilalți. Voi trece deseară pe la dumneata.

— Bine. Te rog, prințule, să mă iei cu trăsura dumitale pînă la hotel „Neapole".

— Cu plăcere. Îmbracă-te!

Ajungînd la canalul Ekaterininski, Rîleev sări din trăsură și urcă treptele de la intrarea hotelului. Se sui tocmai la mansardă și dibui o odăiță întunecoasă și sărăcăcioasă de lîngă bucătărie. Pe pat zăcea un om cu buza lăsată în jos și ochi negri, ageri. Văzîndu-l pe Rîleev, își dădu jos din pat picioarele osoase și galbene. Prin gulerul descheiat al cămășii se zărea pieptul slăbănog și păros.

— Konrad!

— Kahovski!

Rîleev se repezi spre acest om părăsit, îl îmbrățișă și-l sărută.

Vocea lui Rîleev tremura; lacrimile îi împăienjeneau ochii:

— Țarul a murit! Cu totul pe neașteptate a sosit clipa pe care ai visat-o! A sosit timpul, Kahovski! Tu ești Brutus, ești Sand[1] al nostru!

Omul cu buza lăsată în jos își ridică pumnul:

— Nu mă voi da în lături! Nici eșafodul, nici ștreangul, nici moartea cea mai crudă nu mă pot face să-mi calc jurămîntul!

Pe la ora opt seara se strînsese multă lume la Rîleev. Venise Alexandr Bestujev, mînios și istovit de-atîta alergătură prin oraș, iar după el, Nikolai Alexandrovici. Apoi sosi în grabă, încrețindu-și voios fața blîndă, un bărbat tînăr purtînd uniforma infanteriei de gardă. Era locotenentul prinț Evghenii Obolenski, membru în comitetul

---

[1] *Sand* — numele studentului neamț, care l-a asasinat pe August Kotzebue, scriitor și politician reacționar. (Nota red. ruse.)

„Societății secrete din nord". Cel din urmă apăru Trubețkoi.

Gazda și musafirii se așezară în cerc, în sufragerie, sub lumina lămpii, și rămaseră cîteva minute tăcuți. Cel dintîi vorbi Nikolai Alexandrovici Bestujev.

— Ascultă, Rîleev, — începu el, — e mai bine de un an de cînd tot te aud spunînd că moartea împăratului va fi pentru noi semnalul pentru a trece la fapte. Aflînd de întrunirea de la palat și de buimăceala în care se găsesc moștenitorii tronului, m-am grăbit să viu la tine. Evenimentul s-a petrecut pe neașteptate și n-a fost vestit de cine trebuia. În loc de a trece la acțiune, cum mă așteptam, văd că tu n-ai știut absolut nimic de tot ce s-a întîmplat. Momentul prielnic a fost pierdut și societatea n-a dat nici un semn de viață, n-a pornit la acțiune. Rîleev, ce înseamnă asta?

Nikolai Alexandrovici vorbea rar și atît de ferm, de parcă ar fi țintuit un piron în fiecare cuvînt. Rîleev tăcea sprijinindu-și cotul pe genunchi și ascunzîndu-și fața în palme. În cele din urmă rosti:

— Această împrejurare arată limpede neputința noastră. M-am înșelat singur. N-aveam un plan bine întocmit, n-am luat nici un fel de măsuri; numărul membrilor noștri din Petersburg este neînsemnat. Să chibzuim ce-i de făcut.

Lui Nikolai Alexandrovici îi fu milă de Rîleev. Se năpustise adineauri asupra lui cu o cruzime și o îndîrjire care i se păreau acum nespus de nedrepte și rușinoase. Se apropie de Rîleev din spate și-l sărută pe creștet:

— Și totuși, domnilor, vă felicit pentru cele întîmplate. E greu de știut cum se va sfîrși totul. Dar e bine că ceea ce a fost nu va mai fi. Mulți dintre ofițerii de gardă pe care îi cunosc mi-au spus că soldații din gardă au depus cu o deosebită plăcere jurămîntul de credință țareviciului Konstantin. Printre soldați se vorbește că la Varșovia soldele au fost plătite în monedă de argint și că vor fi sporite și aici, iar serviciul militar se va reduce cu un an sau doi. N-am putea să folosim pentru cauza noastră aceste frămîntări?

Obolenski încetă să-și mai mănînce unghiile:

— Am întrebat astăzi în regimentul de gardă călare dacă ne putem bizui pe această unitate pentru dezlănțuirea răscoalei. Ofițerii mi-au zis că sînt nebun.

La cuvîntul „răscoală“, Trubeţkoi îşi încreţi mîniat fruntea şi ciocăni cu degetele sale lungi în masă:

— Daţi-mi voie! Cine doreşte o răscoală? Eu cred că nimeni. Poate fi vorba de o lovitură de stat militară, dar nu de o răscoală. O răscoală cu participarea poporului este primejdioasă. Totul trebuie făcut de trupe, sub comanda ofiţerilor. Ferească sfîntul să fie călcată disciplina! Trebuie neapărat să se stabilească măsurile care vor duce la reorganizarea statului. Rostul societăţii secrete e de a hotărî aceste măsuri. Nu-i aşa, domnilor?

Nimeni nu-l contrazise. Rîleev observă cu glas scăzut:

— Dar pentru o asemenea acţiune, societatea nu are destule forţe. Nu sîntem în stare nici să ne împotrivim urcării pe tron a lui Konstantin, nici să întreprindem o acţiune hotărîtoare.

— E foarte regretabil, spuse Trubeţkoi şi dădu din umeri. Iar pentru înscăunarea unei puternice monarhii constituţionale, ar fi de dorit, după părerea mea, ca văduva răposatului împărat să-i urmeze la tron.

Şi această idee cu totul neaşteptată a lui Trubeţkoi păru îndreptăţită şi temeinică. Konstantin era un soldăţoi, un despot, un duşman îndîrjit al tuturor acelora care, într-un fel sau altul, voiau să-şi exprime năzuinţa de libertate. Pe cînd împărăteasa Elizaveta... Cine ştie cum o fi Elizaveta?

Alexandr Bestujev asculta şi se gîndea: „Iată, acum s-a lămurit că toate discuţiile cu neghiobul de Iakubovici, certurile cu nebunul de Kahovski, veşnicile frămîntări fără rost ale lui Rîleev, conspiraţia noastră care aminteşte de un joc copilăresc de-a hoţii şi vardiştii, trufia lui Trubeţkoi — toate erau zadarnice. Societatea noastră n-a fost în stare să facă nimic pînă în prezent şi va şti să înfăptuiască şi mai puţin în viitor. A avut dreptate fratele Nikolai, cînd s-a năpustit astăzi asupra lui Rîleev“.

Şi începu să vorbească simplu şi ferm de parcă ar fi scos din buzunar şi ar fi înşirat pe masă tot ce avea înăuntru! Şi vedea cum vorbele sale se aşterneau în sufletele ascultătorilor. Nimeni nu-l contrazicea. Trubeţkoi şi Obolenski se ridicară de pe scaune.

— Aşadar, activitatea societăţii noastre încetează pentru cîtva timp, rosti cu tristeţe Rîleev.

Obolenski şopti:

— Pentru multă vreme sau poate pentru totdeauna se amînă realizarea celui mai frumos vis al nostru.

Cei doi prinți plecară. Erau aproape ceasurile unsprezece. Rîleev și frații Bestujev rămaseră multă vreme tăcuți. În cele din urmă, Nikolai Alexandrovici spuse:

— Așadar, societatea și-a întrerupt activitatea. Aceasta înseamnă oare că membrii ei vor sta cu mîinile în sîn? Cred că nu! Nici Alexandr nu și-a dat seama că a rostit un adevăr de nepreţuit: acela în care trăiește spiritul societății noastre trebuie să facă ceea ce îi cere acest spirit Posibilități sînt destule și cîmpul de acțiune se arată cît se poate de vast. Am rămas aci numai trei. Nu reprezentăm societatea. Dar ne-am schimbat oare pentru că au plecat Trubețkoi și Obolenski? Nicidecum! Ce-am fi putut întreprinde astăzi?

Rîleev tresări.

— Să întocmim niște proclamații către ostași și să le împărțim pe ascuns prin cazărmi! strigă el.

— Foarte bine!

Hîrtia se așternu în trei stive pe masă. Penele începură să scîrțîie. Foile scrise zburau în toate colțurile odăii. Alexandr Bestujev redactă cel puțin zece proclamații și le rupse. Vorbele nu i se închegau așa cum voia.

— Nu, e cu neputință, — spuse el istovit, — asemenea lucruri nu se fac la comandă!

Rîleev fu de aceeași părere:

— Iată ce cred că trebuie să facem: să mergem chiar acum tustrei prin oraș, să stăm de vorbă cu fiecare soldat, să ne oprim la fiecare santinelă și să le spunem că au fost trași pe sfoară, deoarece nu li s-a arătat testamentul răposatului țar prin care se dădea libertate țăranilor și serviciul militar se reducea la cincisprezece ani.

Își puseră într-un minut mantalele. Ușa care dădea în stradă se închise cu zgomot și trei siluete întunecate se despărțiră repede pe chei, îndreptîndu-se fiecare în altă direcție.

Basnin, ostaș în regimentul de gardă imperială, mergea spre cazarmă, venind de la mînăstirea Nevski, unde locuia un grădinar din același sat cu el. Se gîndea furios că permisia de douăzeci și patru de ore i se sfîrșea la miezul nopții. Peste o jumătate de ceas, Basnin va trebui să stea smirnă în fața ofițerului de serviciu și să strige

din răsputeri cuvintele reglementare ale raportului de prezentare. Ofițerul va căsca, se va întoarce într-o rînă pe canapea și va spune alene:

— Marș la companie!

Și Basnin căscă, dar nu de lene, ci din pricina unui nestins dor lăuntric. Da, dor! Fiecare om e liber sufletește. Sufletul năzuiește spre libertate. Dar căile îi sînt îngrădite, drumul îi e stăvilit și el se zbate ca o pasăre în laț, sub copcile tari ale uniformei albe. Ehei!...

Prîtkov venea în urma lui Basnin. N-avea cunoscuți din satul lui în Petersburg. Și de aceea se ducea și el în permisie la un grădinar de la mînăstire... De aceea se și întorceau cei doi soldați, ca de obicei, împreună.

— Să nu întîrziem cumva, spuse Prîtkov.

— N-om întîrzia. Numai de nu l-am întîlni iarăși, ca astă-vară...

Prîtkov rîse:

— Nu-i arde acum de plimbări! S-a împotmolit în treburi mari. Auzi, îl sapă pe frate-su Konstantin. Vrea să pună mîna pe tron...

Vorba lui Prîtkov era vioaie, curgătoare. Și chipul lui vădea că trebuie să fi fost meșteșugar, dar nu un meșteșugar de țară, ca Basnin, ci unul de la oraș.

— Naiba să-i mai înțeleagă, — spuse Basnin, — pe frații ăștia!... Ia vezi, fîrtate, nu cumva vine un ofițer către noi...

Soldații își potriviră ținuta și își scoaseră chivărele. Vîntul îi smulgea mantaua lui Alexandr Bestujev, răsucindu-i poalele lungi în jurul genunchilor.

— Stați, băieți! strigă el cu glasul său răsunător.

Prîtkov și Basnin se opriră. Doamne, n-o fi cumva beat? Să nu ne țină de vorbă și să ne facă să pierdem timpul...

— Băieți, nu simțiți voi că poporul a fost înșelat? Că drepturile poporului au fost răpite printr-o înșelătorie? Unde-i libertatea țăranilor? Unde-i reducerea serviciului militar? Doar în testamentul răposatului țar se arătau toate acestea... Au ascuns poporului libertatea, i-au furat-o. Și robia nu va avea sfîrșit. Ehei, băieți!...

Vîntul răvășea panașul bicornului lui Bestujev. Mantaua îi lunecase de pe umărul drept. Epoletul lucea puternic. Șnurul alb al eghiletului se răsucea în aer. Bestujev vorbea cu patimă și înflăcărare.

Soldații ascultau și nu le venea să creadă. Un ofițer, un adevărat ofițer, și încă un aghiotant al vreunei mărimi! Și nu se sfia să rostească vorbe pentru care te putea aștepta Siberia și ocna... Ce-o mai fi și asta? Dacă minte, de ce-o face? Pentru ce ar minți ofițerul aghiotant? Dar dacă o fi adevărat că există un testament al răposatului țar prin care se reducea serviciul militar, se dădea libertate țăranilor, desființîndu-se iobăgia, apoi pentru asemenea adevăr făcea să-ți dai și capul...

Bestujev vedea cum treptat soldații își lăsau mîinile în jos, cum pe fețele lor mustăcioase se aprindea o sete nesățioasă și cum o bucurie strălucitoare le licărea în ochi. „Lumină puțină, dar multă căldură. Poporul judecă, deși tace. Nu în zadar guvernul cheltuiește milioane ca să afle ce gîndește poporul."

— Ehei, băieți!... spunea din ce în ce mai înflăcărat Bestujev. Forța poate să doboare înșelăciunea. Prin forță, poporul își poate afla fericirea. Veacurile se înșiruie unul după altul, iar în Rusia șuieră mereu biciul și vergile. Sîngele poporului curge în sate, în orașe și în curțile cazărmilor... Ridică-ți privirea, popor, privește și vei vedea: nu-i drum deschis spre tron. Sfetnicii cei răi au ridicat un zid în jurul țarului. O viață întreagă răposatul suveran a strîns Rusia în chingi, dar înainte de a muri și-a dat seama și ne-a dăruit libertatea. Acum, însă, urmașii lui au ascuns-o, ca să stoarcă și să obijduiască iarăși ca în trecut...

Prîtkov clănțănea din dinți:

— Noi, excelență, am fost destul de obidiți și de asupriți, că ne-a secat inima și ni s-a făcut ca de piatră... Cum să le pricepem singuri pe toate? Dar iată că ne-ați deschis ochii și ne-am luminat. Ce porunciți să facem?

— Duceți-vă la regiment și repetați și camarazilor voștri ce v-am spus eu. Curînd vom porni să cucerim libertatea. Să știe și soldații ruși că nu sînt tîlhari sau ocnași și că nu trebuie să tragi greul o viață întreagă!

Basnin își pironi ochii pe fața palidă a lui Bestujev:

— Dar domnii ofițeri or fi cu noi, sau împotriva noastră?...

Nu pusese într-o doară această întrebare. De felul său, Basnin era viclean și neîncrezător. Dar Bestujev nu se tulbură:

— Unii sînt cu noi, alții împotrivă.

— Dar, de pildă, în regimentul nostru?
Nici de data aceasta Bestujev nu-şi pierdu cumpătul:
— Deocamdată, în regimentul vostru e şi unul de-ai noştri. E locotenentul prinţ Odoevski. De îndată ce se va întoarce din concediu, vă va povesti totul. Să aveţi încredere în el.
— Oare?... Sîntem din plotonul lui, îl ştim. E bun cu noi, soldaţii.
— Tocmai de aceea-i bun.
Soldaţii căscară gurile de uimire şi de bucurie. Va să zică asta era! De aceea nu-i dăduse de gol Odoevski astă-vară! Taina se lămuri deodată. Şi întîmplarea din timpul verii căpătă pe neaşteptate un tîlc nou şi adînc. Toate se îmbinau în aşa fel, încît nu se putea să nu dea crezare celor spuse de aghiotant. Basnin luă poala mantalei lui Bestujev, şi din pieptul lui lat de ostaş izbucni pentru prima oară în timpul celor zece ani de serviciu militar o vorbă liberă, îndrăzneaţă, credincioasă:
— Vă urmăm, excelenţă! O să luptăm pînă la moarte!

CAPITOLUL III

Prinţul Alexandr Ivanovici stătea în faţa oglinzii, potrivindu-şi sub gulerul tunicii înalt şi tare cravata neagră. Iată-l ajuns acasă, în sătucul Nikolaevskoe, din judeţul Iurievo-Polski, gubernia Vladimirskaia, cuibul strămoşesc al prinţilor Odoevski. Cu două zile înainte, cînd se apropiase de Nikolaevskoe, nu-şi închipuise că se va putea obişnui atît de uşor cu traiul acesta, departe de Petersburg. Tot ce la Petersburg i se părea apăsător şi de neîndurat — mai ales firea tatălui său — dispăruse treptat, de la sine. Inima i se încălzise de-a binelea cînd ajunsese pe ultimul deal, de pe care văzuse cum i se desfăşurau în faţa ochilor suprafaţa albă a pîrîului adormit sub gheaţă şi cotiturile lui limpezi între troienele albastre de pe maluri. Iar cînd dincolo de vineţeala uriaşului codru de stejari se ivise printre şiruri de tei clădirea cea mare cu un etaj şi o faţadă împodobită cu o jumătate de duzină de coloane, Alexandr Ivanovici îşi desfăcuse blana, se ridicase în picioare în sanie şi, făcînd spre casă un semn cu mîna, voise să strige ceva...

Oamenii din curte veniseră în fugă să-l întîmpine cu icoane pe ştergare, cîntînd rugăciuni. Iată şi vechea casă atît de dragă, clădită pe o pivniţă, cu foişorul spaţios, cu scară lată, cu tunuri la intrare, cu geamurile strălucitoare ale serei şi balcon în formă de semicerc. Iată şi magazia de unde, cu zece ani în urmă, feciorul Gavrila abia răzbise prin viscol pînă în casă. Prin ce spaimă trecuseră atunci! Iată sala în care, pe o masă, în rochie liliachie, zăcuse mama, cînd murise. Salonul... Aici îi plăcea lui Odoevski să întindă sfori pe spetezele fotoliilor de palmieri şi, atingîndu-le cu degetele, să le facă să zbîrnîie ca nişte coarde, prinzînd sunetul ce vibra. Şi policandrele, şi ceasul străvechi cu muzică rămăseseră aceleaşi. Şi fereastra de la care micuţul Saşa, vrînd să prindă picăturile de ploaie, se aplecase şi căzuse în grădină şi se speriase atît de tare de o vacă. Şi odaia de trecere unde se aflau un portret pictat de minunatul penel al lui Van Dyck, un tablou de Ribera, întunecat dar plin de viaţă şi de o neîntrecută expresivitate, şi două portrete de Greuze. Iată dormitorul mamei... Inima lui Odoevski se strînsese. Abia mai putuse să-şi tragă suflarea. Iată scara care ducea sus spre odaia lui Saşa, unde locuia acum Mary, surioara lui. Jucăriile, icoanele... Alexandr Ivanovici nu fusese în stare să scoată nici un cuvînt.

Se aşezase şi îşi acoperise faţa cu mîinile.

Apoi trandafiria şi blonda Mary, micuţă, cu umerii înguşti. Lacrimi în ochii cuminţi, minaţi, şi un sărut sfielnic, tremurător.

— Bine-ai venit, frăţioare!

Mary nu mai era obişnuită cu el. Nici nu bănuise că fratele ei ar fi putut ajunge înalt ca un uriaş din basme şi mai ales atît de frumos.

Pe podeaua vopsită, cîteva dîre ca nişte cărări arătau pe unde se umbla mai mult, şi se opreau în anumite locuri. Lîngă clavicord. Lîngă orgă. Pe dîrele acestea se auziră paşi apăsaţi şi rari. Şi, în sfîrşit, apăruse şi prinţul Ivan Alexandrovici Odoevski, curat, elegant, cu priviri aspre în ochii căprui.

— Tată!...

— Stai, băiete, aşteaptă, spusese bătrînul prinţ, îndepărtîndu-şi fiul. Vreau mai întîi să te văd de departe, ca să-mi dau seama cum arată astăzi cei care luptă împotriva ţarului şi nu-şi ascultă părinţii!

Așa se petrecuseră lucrurile cu două zile înainte, cînd Alexandr Ivanovici sosise acasă. De atunci, viața i se desfășura pe două căi. Pe de o parte, surioara Mary și slugile, care nu-l lăsau pe musafir să dorească ceva, totul fiind gata și dinainte prevăzut. Bătrînii lachei, în fracuri albastre, cu nasturi plați de aramă, își aminteau gusturile și obiceiurile lui Alexandr Ivanovici : unde să pună biroul lui de scris, pe care fotoliu ședea, ce mîncăruri îi plăceau. Și numai să i se fi năzărit vreo dorință, că îndată i s-ar fi răsturnat la picioare cupa plină a bunătăților de la țară : hambarele ticsite de grîne, uscătoriile de snopi, grajdurile cu herghelia de cai de rasă, curțile cu vite, cămările pline de pînzeturi, stofe, piei, ceară, butoaie cu miere și unt, pivnița igrasioasă și mirositoare cu damigene cărunte cu rachiuri și vinuri... Asta pe de o parte. De cealaltă parte, tatăl, posomorît, mînios și înțepător, ironic și răutăcios. Nici binecuvîntare, nici îmbrățișări. Și numai în ochii căprui, sub sprîncenele albe și dese, se deslușea și altceva în afară de mînie și de zeflemea. Ce viață ciudată !

În ziua aceea, Alexandr Ivanovici se pregătea să se ducă în vizită pe la vreo doi-trei moșieri din vecinătate. Se dichisise mult în fața oglinzii, potrivindu-și cu ajutorul iscusitului Mitea uniforma frumoasă de paradă. Apoi mîncă brînză, plăcintă și frișcă.

La masă servea, ca și altădată, Gavrila, un bătrîn înalt, slab, cu părul cărunt, tuns scurt, și fața gînditoare. Fusese sluga mamei. Alexandr Ivanovici ținea bine minte cum pe vremea cînd era copil mama îi poruncea să se ridice de pe scaun cînd Gavrila intra în odaie. Bătrînul servea și acum masa, cu un ceremonial deosebit, cu o gravitate senină ; nu-i arunca nici o privire fiului său, de parcă Mitea nici n-ar fi fost de față. Și tușea ca și înainte în accese neașteptate, cutremurîndu-se.

— Tot nu te-ai vindecat, Gavrila Nikitici ? îl întrebă Odoevski.

— Nu, excelență, boala asta-i fără leac. Mîncărime în piept. M-a dat gata oftica.

După ce-și luă gustarea, Alexandr Ivanovici se duse gătit de plecare la soră-sa. Purta o chiurasă aurie pe uniforma albă, cizme înalte de lac, își tîra spada mare pe dușumea și ținea sub cot chivăra cu o pasăre mare de argint în vîrf.

Prinţesa Mary broda un covor din lînă colorată berlineză — era îndeletnicirea ei favorită. Cînd intră Odoevski, ghemuleţe multicolore căzură dintre degetele subţiri ale fetei. Sări în picioare, făcu un pas înainte şi încremeni :

— Vai !

I se păru că în odaie izbucnise deodată o flacără. Vîrfurile copacilor, dincolo de fereastră, se aprinseră cu văpăi de mărgean, ca un foc fără fum. Prin ferestre se revărsară raze galbene şi portocalii. Şi apoi totul se cufundă în strălucirea albă a soarelui care se ridicase deasupra grădinii.

Mary stătea în faţa minunatului cavaler şi nu se mai sătura admirîndu-l. Şi acesta era fratele ei, Saşa.

— Saşa, — întrebă ea, revenindu-şi, — te duci la Tregubovi ?

— Da, mi se pare că ei locuiesc mai aproape.

Alexandr Ivanovici se apropie de clavicordul din colţ — o cutie lunguiaţă din lemn de nuc, pe patru picioare subţiri. Capacul era ridicat. Alexandr Ivanovici atinse cu mîna claviatura galbenă cu plăci de os, pe alocuri sărite. Se auzi un sunet slab, jalnic, dar firesc, ceva copilăros, aducînd cu zdrăngănitul şi sunetul guslelor. Şi acest sunet trezi în Odoevski un sentiment trist, gingaş şi cald pentru sora lui. Se întoarse repede spre Mary, o cuprinse în braţe şi o sărută apăsat pe gură.

— Iată că se întoarce şi tata de la vînătoare...

Mulţimea se îmbulzea în piaţa satului, pe care o vedeau prin fereastră — acolo unde se afla biserica albă, cu linii greoaie, în jurul căreia duminicile se ţinea tîrgul, iar o dată pe an, iarmarocul. Trei sănii erau pline cu o jumătate de duzină de lupi şi vulpi roşii şi o grămadă de iepuri. Haitele de ogari şi cîini de vînătoare săreau în jur. Picherul-şef Prohor suna din cornul de vînătoare. Bătrînul prinţ, călare pe un argamac [1], se ţinea semeţ în şa, legănîndu-se uşor, înconjurat de un grup de hăitaşi în caftane roşii. Peste cîteva minute vocea-i aspră, autoritară şi calmă se auzi în casă.

— Înapoi ! Înapoi ! Înapoi ! striga hăitaşul Kuzka din prag. Ho, dulăilor !... Ho-ho-ho !... I-hi-hi !...

Cîinii se năpusteau în cerdac, lătrînd, împingîndu-se şi hîrjonindu-se.

— I-ho !... striga hăitaşul.

---

[1] *Argamac* — rasă de cai de călărie, iuţi şi graţioşi. (N. R.)

— Plecaţi de-aci! spuse prinţul. Nu se mai poate-nţelege om cu om din pricina voastră... Haide! Că acuşi vă ard!...

Rosti aceste cuvinte cu glas încet, intrînd în odăi. Şi deodată totul dispăru — şi cîinii, şi hăitaşul, şi pichorul, şi sunetul gros al cornului — totul se linişti, încremenind sub vocea înceată a prinţului.

Ivan Alexandrovici Odoevski era un vînător înnăscut. Încă de la sfîrşitul lui august nu-şi mai găsea liniştea şi pornea devreme pe mirişti. Deşi era un bun gospodar, îi silea totuşi pe ţărani să strîngă de timpuriu grîul de toamnă, pentru a nu-i stînjeni vînătoarea. Ştia că nu-i drept, dar n-avea încotro. Timpul senin de toamnă îl bucura. O vînătoare straşnică i se părea mai necesară decît pîinea. Pe vremuri, de cum începea iarna, oaspeţii se adunau noaptea în casa lui pentru a porni la vînătoare. Veneau de la conacurile vecine, pe drumuri luminate cu smoală aprinsă în butoaie. Uneori se întorceau de la vînătoare şi cu o sută de cai. De mult nu i se mai întîmplase prinţului să-şi petreacă vreo lună prin mirişti, ca pe vremuri, dar nici acum nu scăpa o vînătoare pe timp frumos, uneori călare, alteori cu haitele de cîini.

Prinţul, cărunt şi drept, într-o scurtă cenuşie căptuşită cu blană de vulpe, încins cu o curea de care atîrna un cuţit lung într-o teacă de aur, pentru spintecarea iepurilor, şi un bidon cu vodcă dulce, învelit în piele, străbătu odăile cu pasul greu şi cumpănit. Faţa îi era roşie din pricina gerului de afară. Mulţumirea îi strălucea în ochii căprui. Era bine dispus. Se opri în pragul odăii, unde fu întîmpinat de fiul şi de fiica sa şi se uită ţintă la feciorul său. Şi, pesemne, nu se putu stăpîni:

— Ei, bravo! Straşnic mai eşti! Vino încoace, prostuţule.

Alexandr Ivanovici făcu un pas înainte, cu capul plecat. Dar bătrînul prinţ îşi învinse duioşia de o clipă şi se întoarse s-o mîngîie pe Mary. Slugile îi luară în grabă şi cu îndemînare cuţitul, cureaua, bekeşa[1] şi pipa mare ce aducea mai mult cu un kisten[2]. Prinţul le spuse vesel:

---

[1] *Bekeşă* — haină ungurească, lungă, avînd aceeaşi croială cu a vestonului. (N. R.)

[2] *Kisten* — armă străveche, de origină turkmenă, avînd mînerul scurt. (N. R.)

— A căzut zăpada şi a acoperit urmele. Ce bine-i pe cîmp! Am zărit un cocoş care stătea într-un picior; vremea-i a ger. Vom mai vîna! Toamna n-a fost tocmai prielnică. S-au pornit ploile şi s-au ţinut lanţ de la Sfînta Fecioară din Kazan, pînă hăt în iarnă. Am dat şi acatiste la biserică Preacuratei, dar ea, ca o mîţă plouată, a lăsat să toarne. Am stat toată toamna ca un cîine în lanţ.

Cînd vorbea de cele sfinte, bătrînul prinţ nu-şi prea alegea cuvintele. Dar nimeni nu ştia ce gîndea. Şi de n-ar fi fost felul acesta mai deşucheat de a vorbi, ar fi putut trece drept cel mai cuvios dintre toţi nobilii din Iurievo-Polski.

I se aduse prinţului gustarea. Lacheul-şef veni cu o carte voluminoasă în mîini şi se opri în spatele jilţului, pregătindu-se să citească cu glas tare despre Ivan cel Groaznic, din volumul de curînd apărut „Istoria statului rusesc" de Karamzin. Dar prinţul îi făcu un semn cu mîna:

— Nu-i nevoie. Îmi ţiuie o ureche.

— Cum te simţi, tată? îl întrebă Alexandr Ivanovici.

— Cum mă simt? Nu atît de bine cum aş fi vrut, dar nici atît de prost cum ar fi dorit anumite rubedenii. Şi apoi, mai slăbeşte-mă cu asemena întrebări petersburgheze. De sănătatea mea se îngrijeşte medicul pe care-l plătesc cu şase sute de ruble pe an. Te duci în vizită?

— Da, tată.

— Treci şi pe la Tregubovi?

— Da.

— Salută-i din partea mea. Sînt oameni cumsecade. Au şi o fată... Soniuşka, pune ochii pe ea. Fetişcana ta din Petersburg a murit înainte de a fi pus stăpînire pe tine. Soniuşka ar fi o mireasă care ţi s-ar potrivi de minune în toate privinţele. Şi ar fi şi pe placul meu.

Alexandr Ivanovici tăcu. Mary roşi. Tregubova era cea mai bună prietenă a ei.

— Ei, dar toate astea-s fleacuri, urmă bătrînul prinţ. Nu mă împac cu copiii năbădăioşi. Numai cine-i inimos şi m-ascultă mi-e pe plac. Uite, o să poruncesc să-l aducă îndată. Da' să vezi cît e de mare şi de voinic, şi are botul numai puf, şi urechile îi stau uite-aşa...

„Despre cine o fi vorba? se gîndi mirat Alexandr Ivanovici. Pe cine vrea s-aducă?"

Picherul-şef, purtînd o cazacă de stofă vătuită, garnisită cu blană pe margini, şi cizme înalte, aduse în birou şi puse pe duşumea în faţa prinţului un iepure monstruos de mare şi zdravăn — trofeul vînătoarei din ziua aceea.

— Să-l duci, băiete, din partea mea Tregubovilor.

— Am înţeles, tată.

Feciorul îi suflă picherului :

— Mă, prostule, trebuia să-l fi adus pe ceva, nu aşa, în mînă. Ai murdărit toată duşumeaua cu sînge.

Prohor se răsti la el :

— Nu te mai băga în treburile noastre, vezi-ţi de farfuriile tale !...

— Ieşiţi afară, neghiobilor ! strigă la ei prinţul. Şi-au găsit unde să se ia la harţă !...

Deşi îi ţiuia urechea, nu-i scăpase şoapta înceată a slugilor.

— Da, toate astea-s fleacuri, Alexandr. Să-ţi spun eu ce-i mai cu miez. Iată ! De politică nu se ţin decît cei cărora le merg prost treburile acasă. Şi asta nu-i stă bine fiului meu. Am nişte vecini nătîngi care cred că cel mai sigur mijloc pentru a-şi spori veniturile este de a însămînţa mai mult pămînt. Dar recolta, de ! e de la dumnezeu. Neghiobii ! Eu însă mă îngrijesc de felul cum se lucrează pămîntul şi de îngrăşarea lui. Vino pe aici vara, să vezi. N-am nevoie de munca fără plată şi fără spor a ţăranilor de pe moşie. Îmi trebuie o muncă rodnică, grijulie. Tocmai de aceea nu-mi măresc suprafeţele de însămînţare şi nici numărul celor care muncesc pămîntul. Şi ţăranii mei o duc din ce în ce mai bine...

Prinţul spunea adevărul. Dar nu întreg. Alexandr Ivanovici nici nu-şi dădu seama cum îi scăpă întrebarea îndrăzneaţă :

— Dar atunci de ce fug ţăranii de la dumneata, tată, şi se duc în Crimeea şi la Odesa ? De ce trimiţi familii întregi în Siberia ?

Prinţul îşi încruntă ameninţător sprîncenele cărunte. În odaie se aşternu o tăcere apăsătoare. Se auzea cum mai gîlgîie sîngele în iepurele urecheat. Prinţul îi făcu vînt cu piciorul.

— Îţi mulţumesc pentru smerenia pe care o ai faţă de mine, rosti el cu un glas metalic, de parcă limba i-ar fi fost de fier şi cuvintele ar fi lunecat de pe ea. Îţi mulţumesc !... Uneori, pe vremea ţarinei Ekaterina se întîmpla să mă duc

la palat. Apăi treceam mai întîi pe la biserică să dau acatiste și numai după aceea mă duceam la țarină. Și n-o făceam de teamă, ci din smerenie. Smerenia pe care se cuvine s-o arăți mamei și tatălui tău! Dar tu? Tu ce-i arunci tatălui tău în față? Dacă așa te porți cu părintele tău, atunci ce faci cînd ești înaintea suveranului?

Prințul se ridică din jilț, palid cu o privire tulbure în ochii neastîmpărați, își smulse peruca de pe cap și o azvîrli fiului său în obraz.

— Na! Ieși afară!...

Alexandr Ivanovici părăsi în fugă biroul. Mary, tremurînd, se lipi cu obrazul de mîna tatălui ei. Prințul își strecură duios degetele în cozile-i aurii. Apoi îi șopti:

— Du-te repede după fratele tău și adu-l înapoi...

Cînd Alexandr Ivanovici se întoarse și păși pragul, prințul, fără să-și întoarcă privirea, rosti:

— Du-te la Tregubovi, la Stromilovi și la Dolgoruki. Lui Tregubov să-i dai cele mai calde salutări din partea-mi. Și să nu uiți să-i duci iepurele. Mergi cu dumnezeu!

Prințul Ivan Alexandrovici se așeză la masă împreună cu fiica sa fără a-și mai aștepta fiul. Deasupra mesei se legănau policandrele grele cu imenși ananași poleiți, trainici și masivi. Sub cornișele superioare luceau palid candelele, amintind de petrecerile strălucitoare și zgomotoase care aveau loc în această vastă încăpere. Prințul părea mulțumit și plin de voie bună.

Orchestra începu să cînte. Ajutorul majordomului sufla tare în flaut, croitorul cînta din corn, cofetarul bătea toba, lampagiul ciupit de vărsat scotea sunete languroase din vioară. Gavrila, pudrat, cu perucă cu coadă, aduse solemn primul fel de mîncare. Tăvi uriașe de argint străluciră pe masă. Pe farfurii apărură grămăjoare negre de icre proaspete. Ciorba de cegă începu să aburească, iar plăcinta cu lapți de pește, să răspîndească un miros îmbietor. Urmară apoi două supe fierbinți și o supă de varză proaspătă. Feciorii înalți stăteau în spatele scaunelor boierești, fiecare ținînd la piept cîte o farfurie curată. Schimbau repede și fără zgomot farfuriile de pe masă. Prințul abia gusta din mîncare; în schimb, carafele cu mai multe feluri de vodcă, amară, cu drobușor și cu mentă, apăreau și dispăreau mereu de lîngă tacîmul său. După ce bău un păhărel de ra-

chiu dres cu esență de coacăze negre și se desfătă cu aroma lui văratecă, bolborosi:

— Curat grădină!

Bătrînul măscărici Varlașka își arătă de sub masă dinții, nările și ochii gălbui de pisică. Lingînd un rest de mîncare, bombăni:

— Amar le e porcilor, dar nouă traiul ne e dulce. Ei, da! Ce mai muzică, bătrîne... Arătă către prințesa Mary: De-ar cînta fata la piană...

Prințul îl lovi cu piciorul în cap. Măscăriciul dispăru sub masă.

Cînd se plictisi de muzică, Ivan Alexandrovici făcu semn orchestrei să înceteze. Mitea apucă mînerul de aramă al orgei uriașe, construită din lemn de palisandru, și triluri puternice izbucniră din tuburile de argint.

— Preludiu de Bach!

Deși părea bine dispus, totuși bătrînul prinț avea astăzi ceva care o făcu pe prințesa Mary să dorească din tot sufletul ca masa să ia cît mai repede sfîrșit. Și nătărăul Varlașka își dădu seama că era mai bine să-și țină gura.

— Mă tem! încercase el să strige așa, din senin. Vai păcate, păcate, liliachii, albastre, galbene!...

Dar prințul îl lovi din nou peste ceafă, de data aceasta atît de tare, încît se rostogoli prin odaie un sunet ca și cum ar fi pocnit un pepene răscopt.

— Chemați-l pe bucătarul Tișka! porunci prințul.

Tișka intră, gras ca o pernă, cu șorțul și scufia strălucitor de albe.

— Îți mulțumesc, Tișka, spuse prințul. Mi-ai gătit pe plac. Vino încoace, porc bătrîn, să-ți strîng mîna.

Ivan Alexandrovici se ținea de tot felul de șotii și își deprinsese de mult slugile cu cele mai năstrușnice glume. Dar asemenea ispravă nu se mai pomenise niciodată. Tișka se pricepu să iasă din încurcătură. Gîfîind și sforăind, se apropie de mîna întinsă a prințului, o sărută și spuse hotărît, ploconindu-se:

— Vai, stăpîne, luminăția ta! Mai bine ai porunci să i se dea robului tău credincios un păhărel de vodcă...

— Varlașka, sînt eu darnic au ba? întrebă prințul.

Măscăriciul se ivi prevăzător de sub masă.

— Spune, ce răspîndesc eu în jurul meu?

— Dărnicie, milă, daruri, bucurie sufletelor sărmane...

— Ai fost mulțumit cînd ți-am dăruit libertatea?

— Cum să nu... Jivina liberă n-are nevoie de zapis de drum: unde vrea, acolo se culcă şi nimeni n-o opreşte.

Varlaşka îşi flutură pe duşumea caftanul roşu împestrițat cu figuri galbene de jivine. Prințul îşi îndreptă peruca şi spuse fiicei sale:

— Ține minte, Mary: e bine să faci pe prostul la nevoie!

Prințesa tresări:

— Ascult, tată!

Prînzul era pe sfîrşite. Pe masă strălucea o fructieră plină cu mere dulci, „mordocika" şi „zvonok". Gavrila aducea ceştile de porțelan pe o tavă aurită. După el păşea ajutorul lui, cu un ceainic pe tavă, al doilea servitor cu zaharnița, al treilea cu frişca, al patrulea cu o carafă de rom, lămîie, dulcețuri şi sucuri de fructe, al cincilea cu pesmeți şi cozonac. Alaiul părea nespus de solemn, dar din vremuri străvechi aşa era datina în casa prințului.

Şi deodată se petrecu ceva cu totul neaşteptat şi înspăimîntător. Feciorii care stăteau la spatele scaunelor se cutremurară. Prințesa Mary închise ochii. Gavrila era gata să pună pe masă tava cu ceşti, cînd deodată aceasta îi săltă în mîna-i iscusită şi dibace. Ceştile zăngăniră. Şi chiar Gavrila, demn şi tacticos în mişcări, săltă din tot trupul, depărtîndu-se de masă. Din gîtlejul lui zbură o bucățică roşie de flegmă şi căzu pe tavă. Pieptul lui Gavrila se cutremură de tuse. Pe obrajii palizi şi slabi, proaspăt raşi, se aprinseră deodată nişte pete trandafirii. Şi nemaiputîndu-şi stăpîni nemilosul acces de tuse, dădu neputincios din mîini.

Prințul Ivan Alexandrovici se uită țintă la el, aproape fără să clipească. Aşa făcea de obicei cînd îl prindea mînia.

În sufragerie totul înmărmuri. Peste cîteva clipe amuți şi tusea lui Gavrila. Prințul întinse fără grabă mîna spre tava cu ceşti, pe care se afla pata roşie a flegmei. Şi dintr-o mişcare, aruncă şi tava, şi ceştile de pe masă. Un sunet moale şi jalnic se rostogoli pe duşumea. Gavrila se lăsă în genunchi.

— Oftică? întrebă prințul. Cum te îngrijeşti?

Glasul lui Gavrila era întretăiat de spasmele tusei care-l înăbuşea:

— Cu pojarniță şi muşețel, luminăția ta. După sfatul răposatei prințese. Şi apoi cu o vodcă de ierburi amare, după obiceiul nostru țărănesc...

— Şi cu mai ce?
— Cu baie de aburi...
— Şi încă?
— Îmi pun pe spate oala de la terci...
— Asta în loc de ventuze?
— Aşa e, milostive stăpîne...
— Nu-ţi ajută?

Gavrila tăcea. Prinţul se ridică de pe scaun:

— Nu-ţi ajută? Atunci cum de îndrăzneşti, scîrnăvie bătrînă, să serveşti la masă cînd ţîşneşte din tine porcăria asta veninoasă? Ai?!

Ivan Alexandrovici era furios. Trăgea cu mîna faţa de masă. De cîteva ori voise să-l lovească pe Gavrila.

— Hei, să vină încoace Prohor şi Kuzka!

Picherul şi hăitaşul, cu nagaicile legate de mîinile lor mari şi negre ca nişte rădăcini de copac, păşiră cu grijă pragul.

— Să-i trageţi, măi băieţi, cîteva bice! Să-l doftoriciţi cum ştiu eu, boiereşte, colo după uscătoria de snopi! Daţi-i să asude!... În loc de ventuze! O să viu şi eu să văd!...

Hăitaşii îl înşfăcară pe Gavrila de subsuori şi-l tîrîră din sufragerie prin coridor pînă în curte.

Mînia prinţului se potoli tot atît de repede precum îl prinsese. Ivan Alexandrovici se uită la fiica sa şi-i zîmbi duios. Apoi muie o bucăţică de zahăr în compotul de fructe uscate şi i-o dădu lui Mary în gură:

— Hai, sufleţelule, ia o acadea.

Un strigăt pătrunzător se auzi din colţul unde se afla orga. Prinţul se uită într-acolo. Mitea se prăbuşea încet, lovindu-şi capul blond, cu grijă ondulat, de colţurile ascuţite ale instrumentului muzical.

— Luaţi-l de aici!

Măscăriciul Varlaşka îl trase pe prinţ de pantaloni:

— Vrei să ştii, bătrîne, ce răspîndeşti în jurul tău?
— Hai, spune!
— Bice, sînge şi morminte... Ehei, canalie bătrînă!...

Varlaşka se ascunse sub masă.

Prinţul rîse şi-l ameninţă cu degetul.

...Sania cea lată brăzda omătul, şuierînd. Caii sătuli, înhămaţi la troică, alergau ca vîntul pe drumul neted; o fulguire uşoară netezea urmele. Cerul se înroşise de ger.

Cîntecul vizitiului era însoţit de sunetul clopoţeilor, prinşi de duga[1]. Prin ceaţă soarele lumina voios. Pojghiţa tare a zăpezii se acoperea de o roşeaţă curată şi străvezie ca cristalul. Depărtările, orbitor de strălucitoare, se întindeau albastre, atrăgătoare. Alexandr îşi simţi sufletul cuprins de un sentiment nedesluşit, impunător, vast, tainic şi nemărginit. Trase aer în piept. Cît de proaspăt era! Aşa poate mirosi numai albul neprihănit al mantiei de zăpadă. Pe alocuri lucea aurul căpiţelor de paie rămase de la secerişul din anul trecut. Şi toată această întindere nesfîrşită, cu vîlcele, poieniţe, cu rîul Kolokşa şi cîmpia netedă, toată această Opolie străveche era patria lui dintru început, singura adevărată, pînă în ultima clipă...

Vizitiul Osip, care alergase vreun sfert de verstă pe lîngă sanie, sări pe capră şi chiui voiniceşte. Aşa îl cunoscuse Alexandr Ivanovici şi pe vremuri, în copilărie, cînd se dădea cu sania pe deal, împreună cu băieţii din curte. Săniuţele erau făcute din te miri ce, şi nimeni, în acele timpuri depărtate şi fericite, nu zbura atît de iscusit cu sania, nimeni nu rîdea cu atîta voioşie şi nu se ridica atît de sprinten de jos, ca Osip.

— Nu ţi-e frig? îl întrebă Odoevski.

— Nu, răspunse Osip. Ce să facă ţăranul cînd se înteţeşte frigul? Aleargă şi se încălzeşte... Da' ziua-i cam friguroasă. Numai că asta-i şi place ţăranului.

— Păi prin ce se deosebeşte ţăranul de boier? Toate astea-s prostii, Osip.

— Ce tot vorbeşti, prinţule Alexandr Ivanovici! Este o deosebire. Oamenii noştri se trag din Ham, pe cînd prinţii şi boierii din Iafet. Aici e tot necazul!

La drept vorbind, Osip ar fi dorit tare mult, bizuindu-se pe vechea lor prietenie şi pe amintirile care-i legau, să-l întrebe pe Alexandr Ivanovici dacă era adevărat ceea ce povestise săptămîna trecută un ostaş lăsat la vatră. Vagabondul acela strigase în cîrciumă că, chipurile, ţarul ar fi ridicat o spînzurătoare dincolo de Moscova, pe drumul Stromînskului, ca să-i spînzure pe boieri. Pe care nu l-o prinde, pe acela aveau voie să-l ucidă ţăranii iobagi. Şi apoi toţi iobagii vor fi dezrobiţi şi nu vor mai fi ai boierilor, ci ai ţarului. Osip chibzuise îndelung cum să-l întrebe pe prinţ mai pe ocolite. Şi totuşi nu îndrăzni.

---

[1] *Duga* — arc de lemn, care uneşte cele două hulube, aşezat deasupra capului calului. (N. R.)

Odoevski îşi aminti de primirea călduroasă pe care i-o făcuseră Tregubovii, de chipul gingaş al Soniuşkăi, de vorba înţeleaptă şi ochii cinstiţi ai bătrînului moşier. Şi-l întrebă pe Osip:

— Dar la Tregubovi ţăranii trăiesc bine?

Osip îşi lovi dintr-o dată toţi trei caii.

— De unde! răspunse el în silă după cîteva clipe de chibzuială. Asta-i trai... Vara trecută tot satul a mers la cerşit. Iar în toamnă, boierul Tregubov i-a vîndut la oaste pe toţi flăcăii, în loc să-i dea pe cei străini. Au rămas numai bătrînii, copiii şi muierile. Se auzise că ar avea de gînd să plece în iarna asta la Moscova să-şi mărite fata. Şi iată că n-a plecat. Ce să-i faci? Stăpînii n-au de dat nimănui seama, pentru ei nu-s oprelişti...

Odoevski nu-i mai puse alte întrebări lui Osip. Şi se bucură mult cînd zări în faţă clopotniţa satului Nikolaevskoe, iar după iazurile acoperite de troiene se arătă şi podul cu doi stîlpi dungaţi. Dar iată şi satul. Acoperişurile de paie ale izbelor... Porumbarul, colivia pentru grauri, leagănul... Trei tunuri la intrarea principală... Steagul deasupra belvederului...

Prin curte se agitau ogarii şi copoii. Îngrijitorii cu căciuli îi rînduiau la mîncare. Departe, răsuna în văzduhul înserării sunetul cornului de vînătoare, chemîndu-i pe cîini la troacele cu terci de ovăz. Deodată, dulăul Naliot se repezi lătrînd spre intrarea principală. După el porni o întreagă haită de cîini roşcaţi, bălţaţi şi pe jumătate bălţaţi, în întîmpinarea hăitaşilor Prohor şi Kuzka. Aceştia tîrau pe scară un bătrîn palid, în caftan negru de mătase.

— Gavrila Nikitici!... Odoevski alergă dînd la o parte cîinii care lătrau şi săreau în jurul acestui ciudat grup de oameni. Unde îl duceţi?

Gavrila locuia în clădirea cea mare, într-o odaie călduroasă. Alexandr Ivanovici o ştia prea bine: plapuma de pe patul mare şi pologul împotriva muştelor, ornicul olandez din perete, cu greutăţi atîrnînd de şnururi din mărgele. Îşi amintea şi de altceva. Pe cînd era copil, Alexandr Ivanovici avea, nu se ştie de ce, impresia că Gavrila venea în casa cea mare nu de-a dreptul din odaia lui, ci din grădina de zarzavat. Şi uneori i se întîmpla chiar să-l caute în grădina de zarzavat pe bătrînul slab, dar chipeş, cu ochi albaştri. Nu ştia de ce îi apăreau acum

în minte toate acestea. Şi iată, Gavrila era tîrît de-a-dreptul spre grădină de Prohor şi de Kuzka.

— Hei, slugilor! strigă Odoevski ameninţător. Daţi-i drumul!... De ce-l tîrîţi?

Hăitaşii abia mîrîiră ceva nedesluşit, se priviră, dar nu-l lăsară pe bătrîn şi nici pasul nu şi-l încetiniră.

— Îl ducem să-l biciuim, — spuse cu sfiiciune Prohor, — din porunca stăpînului nostru. Nu ne osîndi, luminăţia ta...

Odoevski se repezi în sus pe scară, aruncîndu-şi din mers de pe umeri mai întîi cojocul, apoi şuba. Străbătu astfel un şir de încăperi şi în cele din urmă năvăli în salonul de vînătoare.

Focul ardea în cămin, lăsînd să zboare scînteile. Luminile vii ale flăcărilor jucau voios pe mobila îmbietoare, pe grilajul de iederă, pe mesele de joc, pe gravurile sub sticlele cărora se strecuraseră gîzele, rămînînd acolo ca nişte pete negre. Strălucirea candelabrelor cu trei braţe se împătrea în oglinzile înalte şi înguste aflate în spaţiile libere ale pereţilor, pe postamentul de marmură. În odaie era lumină ca ziua. Umbra bătrînului prinţ juca pe perete, devenind cînd mai palidă, cînd mai luminoasă. Ivan Alexandrovici şedea lîngă foc, în jilţul cel roşu şi mare. Purta un surtuc de molton alb, descheiat, şi cizme mari de catifea îmblănite cu urs. Peruca îi zăcea alături. Pe capul bine ras purta o scufie purpurie de postav cu un ciucure liliachiu.

Văzîndu-l pe fiul său în prag, bătrînul prinţ îi făcu un semn binevoitor din cap şi zîmbi.

— Ai sosit, băiete? Ia spune-mi, ai luat o gustare, ai prînzit de mai multe ori? Sau poate nu eşti sătul? Dacă-i aşa, ia loc şi mănîncă, ţi s-a păstrat masa şi acasă.

Alexandr Ivanovici simţi deodată că în odaie plutea un parfum plăcut de rezede, amestecat cu miros de răşină şi fum proaspăt. Aşa fusese şi pe vremea mamei. Mai băgă de seamă cum ornicul cel nou de bronz dintr-un colţ începu să cînte deodată. De cîte ori în copilărie nu dansase şi făcuse pantomimă în sunetele melodiei lui, şi mama îl privise plină de bucurie...

Pe obrajii lui Alexandr Ivanovici se rostogoliră lacrimile. Făcu vreo cîţiva paşi, apropiindu-se de tatăl său. Şi aşa cum era, cu chivăra împodobită cu pasăre de argint, în chiurasa aurită şi uniformă albă, cu cizme înalte de lac,

căzu în genunchi, sunînd cu spada grea în teaca de oțel și aruncîndu-și departe într-un colț mănușile.

— Tată! Pentru... Fie-ți milă de Gavrila Nikitici!

Bătrînul prinț zîmbi duios:

— Ia te uită ce fecior am! Păi tu, băiete, parcă n-ai fi odrasla mea... Parcă ai fi o muiere, o cîrpă, nu ofițer!

Alexandr Ivanovici se tîrî în genunchi pînă la tatăl său:

— Tată!... Te implor!...

Bătrînul prinț sări din fotoliu:

— Să vie slugile! Bice!

Alexandr Ivanovici tresări: „De ce nu! In acest veac sălbatic, asemenea oameni sînt în stare de orice... Contele Golovin și-a bătut fiul — șambelan — pentru că făcuse datorii. De ce nu!..." Glasul îi răsună aproape calm:

— Bate-mă pe mine, tată, dacă altfel nu se poate. Dar pe Gavrila Nikitici iartă-l... Se ridică din genunchi, sunînd din spadă și pinteni: Bate-mă!...

— Pe tine?! îl întrebă mirat bătrînul prinț. Ce? Ai înnebunit de-a binelea, scumpe prietene! Păi cum aș putea să bat un ofițer, chiar dacă din întîmplare ar fi feciorul meu?!... Nu, nu, asta nu... Dar uite, voi porunci imediat să i se tragă și lui Mitea cîteva bice alături de taică-su. Și tu, privindu-l te vei obișnui, și după ce vei suferi puțin, nu vei mai fi atît de slab din fire. Bice!...

Odoevski se îndreptă spre ieșire. După ușă îl zări în coridor pe Mitea, galben la față.

Alexandr Ivanovici îl luă de mîna rece și-l trase după el. Ajunseră astfel împreună într-o sală, o străbătură, ieșiră pe o ușă de unde pe o scară îngustă coborîră în subsol. Acolo se aflau odăi cu tavanul jos, cu paturi de lemn vopsit, cu grămezi de saltele de puf așezate în unghere, cu dulapuri și paravane colorate. Odoevski și Mitea se opriră în una din aceste odăi. Baricadară ușa cu un dulap greu, pe care abia îl mișcară din loc și căruia îi rupseră cu acest prilej mînerul de aramă. Și după ce căutară împrejur, răsuflară ușurați. Alexandr Ivanovici îl sărută pe băiat.

— Vezi? întrebă el scoțînd din teacă tăișul lucitor și ascuțit al spadei. Nu voi lăsa pe nimeni să intre aici! Te poți bizui pe cuvîntul meu!

Prohor și Kuzka se opriră după uscătoria de snopi. Prohor spuse:

— Nu-i nevoie să mergem mai departe; e bine şi aici.
Gavrila zăcea nemişcat pe zăpadă, cu faţa în jos. Simţea o chinuitoare slăbiciune, dar nu era cîtuşi de puţin înspăimîntat. Şi gîndurile zburau libere în mintea bătrînului, de parcă el n-ar fi avut nici o legătură cu grozăvia ce avea să se petreacă. Hăitaşii îi scoaseră repede pantalonii şi îi suflecară caftanul.
Vz-z-ih!...
Biciul fluieră în aerul rece şi căzînd, arse trupul înţepenit.
Vz-ih!...
Gavrila abia simţi durerea fierbinte, pătrunzătoare, şi totul se prăbuşi deodată în el. Durerea cruntă dădu naştere unei alte dureri şi mai cumplite — aceea a ruşinii şi a deznădejdii. Şi amîndouă împreună făcură ca viaţa să i se pară de neîndurat. „Doamne, — se ruga Gavrila, — dăruieşte-mi moartea!" Dar moartea nu venea. Iar durerea trupului creştea. Şi durerea sufletească devenea tot mai haină. Gavrila auzi pasul cunoscut şi glasul şuierat al prinţului, care fredona uşor un marş militar. „Moarte, moarte!"... implora Gavrila şi deodată gemu:
— A-a-a!
Cînd se apropie de locul execuţiei, prinţul Ivan Alexandrovici avea ochii răi ca oamenii care dorm prea mult după-prînz. Dar prinţul nu dormise în ziua aceea. Şi Prohor ridică mai sus biciul şi lovi cu mai multă putere.
Prinţul surîse:
— Mai daţi-i, prieteni, mai daţi-i! Prinţul Alexandr Ivanovici, fiul meu, a cerut-o. Mai daţi-i... Aşa!...
Se întoarse şi, scîrţîind pe zăpadă cu cizmele sale îmblănite cu urs, porni încet spre casă.
Moartea nu venea în ajutorul lui Gavrila. Pe cine să roage să i-o dăruiască? Se încordase în el ceva care-i mai rămăsese. Şi de aceea lăsă să-i scape, fără voie, cuvintele pe care le rosti.
Vz-z-ih!...
— Băieţi, — şopti Gavrila, — oboseala e mai rea decît moartea... Viaţa-i mai haină decît moartea. Omorîţi-mă!... Dacă mă veţi ucide, tiranul nostru va răspunde în faţa legii...
Vz-z-ih!...

— Omorîţi-mă! Aşa poate o să ajungă şi el în Siberia... Avem pilde... Loviţi mai tare, băieţi!... Scăpaţi de mişel...

Cînd Prohor desluşi rugămintea lui Gavrila, mîna i se opri în sus. Kuzka rămase cu gura căscată. „Hei, bătrîne! se gîndi Kuzka. Ţi-ai pierdut minţile!... Dar cum, adică, să-l omorîm?"

Prohor, căruia prinţul îi făgăduise de două ori în dimineaţa aceea că îl va jupui de viu, îşi sumese mîneca pe braţul obosit. Da, s-a mai întîmplat ca pentru asemenea fapte să fie trimişi boierii şi în Siberia.

— Ce tot vorbeşti, Gavrila Nikitici! bombăni Prohor. Cristos să fie cu tine!... Se poate să ucizi un om?... şi îşi suflecă mîneca şi mai mult.

La urma urmelor, Gavrila suferea de oftică în ultimul hal. Şi aşa, tot se topea moşneagul. Cu un picior în groapă, ce fel de viaţă mai era şi asta? Iar după bătaia de astăzi, cum să se mai ridice?... Prohor îl văzu deodată limpede pe prinţul Ivan Alexandrovici cu cătuşe la mîini, în haine cenuşii de ocnaş, purtînd pe spate un număr şi tichie de ocnaş pe capul stigmatizat.

— Omorîţi-mă, prieteni!... horcăi Gavrila, şi sîngele înroşi zăpada lîngă buzele-i vinete. Aşa o să scăpaţi şi voi de el.

— Măi, măi! spuse deodată Prohor. Iartă-ne, Gavrila Nikitici, dar singur ne-ai cerut-o. Dumnezeu să te primească în împărăţia cerurilor şi să-ţi dea odihna veşnică... Hai, Kuzka!...

Vz-z-ih!... Vz-z-ih!...

CAPITOLUL IV

Judecătorii zemstvei sosiră pe neaşteptate în sătucul Nikolaevskoe, în urma denunţului făcut de doi oameni din slujba prinţului Odoevski, general-maior în rezervă, cu privire la „uciderea în bătaie la porunca stăpînului a unui om din curtea prinţului, anume Gavrila Nikitici."

Judecătorii sosiră, şi cercetarea începu. Întrebările şi confruntările aveau loc în sala cea mare, la masa pe care

strălucea zerțalo-ul[1] adus de judecători. Cei chemați la cercetare erau poftiți în sală de un subofițer invalid. Preotul din sat lua martorilor jurămîntul pe cruce și pe evanghelie. În fața zerțalo-ului ședea asesorul nobilimii, în frac roșu-închis, cu resturi de păr cărunt pe ceafă, pe care și le pieptăna peste tivdă în chip de evantai țepos.

— Al cui ești ?

— Mă numesc Prohor Semionov, sînt picher-șef la curtea luminăției sale, prințul Odoevski.

— Cîți ani ai ?

— De la naștere douăzeci și șapte.

Grămăticul scria repede pagină după pagină. Judecătorul răsfoia culegerile groase de legiuiri, căutînd articolul și punctele cuvenite. Secretarul priveghea aducerea și darea afară a celor cercetați. Ispravnicul țipa la martori :

— Să spui tot adevărul, sluțenie ! Ai jurat pe cruce, ai înțeles ?

Purta un dolman de husar, albastru-deschis, decolorat, cu șnururi argintii destrămate. Pe fața-i stacojie se vedea o cicatrice adîncă și vînătă. Ochii tulburi de bețiv i se injectau mereu. Avea un picior țeapăn.

„Dosarul" se umfla mereu. Grămăticul scrisese o sută douăzeci de foi. Răposatul Gavrila Nikitici era principalul, dar nu singurul erou al acestei opere. Era vorba în ea de cel puțin zece victime ale prințului Ivan Alexandrovici : de vizitiul Dormidont, care se spînzurase după ce fusese pedepsit ; de spălătoreasa Fetinia, care născuse sub bici și a doua zi dăduse ortul popii, și de mulți alții. Martorii spuneau adevărul, fără a ascunde nimic. Sosirea judecătorilor zemstvei și activitatea nepărtinitoare a acestora treziseră în martori credința că răposatul Gavrila avusese dreptate prevăzînd pieirea tiranului și că răscumpărase prin moartea sa libertatea celor rămași în viață. Nu numai oamenii de la curte, dar și iobagii și clăcașii își ridicau înaintea judecătorilor glasurile sfioase, învinuindu-și crudul stăpîn. „Dosarul" se umfla mereu, și după felul cum se desfășurau lucrurile prințul Ivan Alexandrovici nu se putea aștepta la un sfîrșit bun. E drept că bătrînul prinț era încredințat că la Curtea Penală gubernială, iar dacă va fi nevoie și mai departe, în Senat, va putea întoarce „dosarul" în favoarea lui. Era doar un moșier de vază,

[1] *Zerțalo* — Prismă triunghiulară, purtînd scrise pe fațetele ei ucazurile lui Petru cel Mare. (N. R.)

bogat, avea un rang înalt şi multe cunoştinţe în ambele capitale. Dar chiar înaintarea „dosarului“ instanţelor superioare ar fi însemnat un adevărat scandal. Şi prinţul se hotărî să împiedice izbucnirea acestui scandal.

Asesorul nobilimii, Sologub, vecinul lui Ivan Alexandrovici, era un moşier cam beţiv, care se ruinase cu totul, vrînd să fabrice uleiuri de iluminat din tarantule [1]. După ce isprăvi cercetarea din ziua aceea, se aşeză la clavicord în salon şi începu să cînte în chip cu totul neobişnuit, căci neajungîndu-i cele două mîini, se ajuta lovind de zor cu nasul în claviatură. Prinţul Ivan Alexandrovici se apropie de el, tîrşiindu-şi încet picioarele, şi-i puse mîna pe umăr. Sologub tresări şi îşi şterse repede nasul cu mîneca fracului. În ochii mari, căprui, ai bătrînului prinţ licărea batjocura. Un zîmbet tăios îi juca pe buzele subţiri. De multă vreme era încredinţat că fiecare om e în stare să săvîrşească orice rău. Şi dacă nu o face, e fie pentru că n-are nevoie, fie că nu găseşte prilejul potrivit, fie că se teme. Prinţul îl cunoştea foarte bine pe Sologub.

— Spune-mi, Ivan Ustinîci, — rosti el, — cum se va sfîrşi, după părerea dumitale, această pricină?

Asesorul îşi întoarse repede capul şi spuse şoptind misterios:

— Această pricină, după cîte mă pricep eu, poate avea două ieşiri, excelenţă... Se vedea că era emoţionat: saliva îi ieşea în clăbuci pe buze, evantaiul cărunt de pe tidvă îi sălta; în timp ce vorbea îşi mirosea nu se ştie de ce degetele mîinii stîngi. Două ieşiri, excelenţă, după cum va fi judecata potrivit legii sau potrivit intereselor excelenţei voastre...

Prinţul, într-un frac cenuşiu, elegant, cu decoraţii pe piept şi în cizme scurte de husar, se apropie de Sologub. Ivan Alexandrovici îşi vîrî mîna în buzunarul de la spate al fracului, de unde scoase un sul gros de hîrtie.

— Două mii de ruble în bancnote, spuse el îndrăzneţ şi ferm. Ia-le. Ispravnicul, secretarul şi popa îşi vor primi osebit partea lor.

. . . .

Noaptea, denunţătorii Prohor şi Kuzka fură puşi în lanţuri din porunca judecătorilor zemstvei şi închişi în grajd

[1] *Tarantulă* — specie de păianjen mare, care trăieşte mai ales în Italia, în Spania şi în sudul Franţei şi a cărui muşcătură era considerată ca primejdioasă. (N. R.)

înainte de a fi trimişi la închisoarea orăşenească. Dimineaţa, judecătorii începură o nouă cercetare, iar grămaticul deschise un alt „dosar“, pornind iar de la pagina întîia.

Nu numai cursul „dosarului“ se schimbă, dar şi legăturile prinţului cu judecătorii deveniră deodată cu totul altele. Ivan Alexandrovici se trezi din somn, îşi luă cafeaua, şi cînd ieşi din birou, fu întîmpinat, cu un aer radios, de ispravnic.

— Ce cauţi aici ?

— Daţi-mi voie, excelenţă, am venit să vă raportez : pînă ce aţi binevoit să vă luaţi cafeaua, i-am lăsat fără colţi pe vreo zece martori.

Ivan Alexandrovici îi pofti pe judecători la masă. Rosbifurile, friptura de viţel, mîncărurile calde fură servite la masă de tînărul lacheu Rodivon, care luase locul lui Gavrila. Mitea îi aducea din bucătărie sosurile şi salatele. Băiatul era palid şi slab, de parcă ar fi bolit. Bătrînul prinţ se uită la el pieziş. Prinzîndu-i privirea, Alexandr Ivanovici îşi dădu seama că ea nu ascundea numai o simplă curiozitate, ci poate şi o urmă de milă şi chiar de remuşcare.

La masă, Sologub se ridică, îşi şterse nasul şi rosti o închinare în versuri, pe care o întocmise singur :

> — „De la Rîurik toţi nobilii au fost în cinste mare,
> De-aceea Rusia fu putere-nfloritoare.
> Puţină carte de aveai — şi asta era bine.
> Dar legea şi dreptatea mereu erau cu tine.
> Mulţi de Paris şi Viena nu ştiau,
> În schimb să fie reazim patriei voiau...“

În acest loc Sologub se încurcă, făcu bale la gură şi începu să icnească. Ispravnicul îl apucă de mînecă şi îl trase atît de tare, încît asesorul nobilimii căzu pe scaun. Peste un minut, sforăia dîndu-şi pe spate capul cu chica-i roşcovană scoţîndu-şi înainte mărul lui Adam.

Prinţul se ridică de la masă şi trecu spre clavicord. Fură aduse lumînările. Ivan Alexandrovici încercă îndelung claviatura. Apoi deodată dădu din umeri şi începu să cînte :

> — „Dumbrava cea verde adoarme în şoapte,
> Iar eu nu pot ochii să-nchid toată noaptea...“

Cînta cu o voce bătrînească şi stinsă, de bas, dar cu atîta pricepere şi însufleţire şi atît de plăcut, încît prinţesa Mary strigă:

— Tăticule, scumpule, mai cîntă!

Prinţul surîse vesel:

— Ia dansează, fetiţo! Ei, ei!...

Ascultătoare, prinţesa făcu un pas înainte şi oprindu-se în faţa tatălui ei se înclină. Alexandr Ivanovici se uită de departe la sora lui. Îi vedea sfiiciunea şi îi era milă de ea. Prinţul rîdea. Mîinile sale mici şi uscăţive zburau pe claviatură şi cîntecul zglobiu se înălţa tot mai sus. Mary stătea cu ochii plecaţi, simţind cum i se opreau bătăile inimii, cum îi tremurau umerii, mîinile, picioarele, şi cum singure, chiar fără voia ei, ar fi fost în stare să facă ceea ce trebuia. Deodată, faţa-i slăbuţă păli şi în ochii negri se ivi un fel de hotărîre plină de extaz. Punîndu-şi o mînă în şold şi ridicînd-o în sus pe cealaltă, pluti încet în jurul odăii. Ispravnicul se clătină pe piciorul său ţeapăn şi-i aruncă batista. Prinzînd-o din zbor, Mary nu se mai gîndi la ce se petrecea cu ea. Umerii ei înguşti apăreau ba ici, ba colo — dansa ca şi cum toată viaţa n-ar mai fi făcut altceva.

Deodată, prinţul încetă cîntecul şi se uită cu asprime la fiul său:

— Dar tu ce stai ca o momîie? Ce tot stai şi judeci, şi dregi? Vreau să mai vorbesc pentru ultima oară cu tine, Alexandr. Să mergem în birou.

— Degeaba crezi tu că ei nu mă iubesc, îi spuse prinţul lui Alexandr Ivanovici, în birou. Degeaba. Ştiu eu mai bine decît tine. Mi s-a întîmplat astă-vară să prînzesc în două rînduri sub un stejar gros şi rămuros. Şi închipuie-ţi, dragul meu, că de atunci i-au dat numele de „stejarul lui Ivan". Ce-ai de spus?

Prinţul rosti aceste cuvinte cu un surîs forţat şi îşi urmări fiul cu privirea.

— Nu glumi, în felul acesta, tată, zise Alexandr Ivanovici.

— Păi nu glumesc de loc.

De după portieră luciră ochii galbeni ai lui Varlaşka:

— He-he-he, adevărul gol-goluţ!... O să-i spună stejarul lui Ivan cînd te-or trimite în Siberia, moşule... He-he-he!...

Prinţul se posomorî deodată:

— Ieşi afară! strigă el măscăriciului, şi Varlaşka se făcu nevăzut. Ascultă-mă acum, Alexandr. Morţii nu mai simt nimic, deşi put îngrozitor. Moartea lui Gavrila mi-a adus mari neplăceri, dar supărarea mi-a trecut. Nu-i vorba acum de el. Ca boier, eu nu trebuie să mă arăt prost, căci altfel mă vor dibui. Cu cît stăpînul e mai netot, cu atît îl înţelege mai bine calul, asta o ştie toată lumea. Prin urmare, cu ţăranii nu mă pot purta altfel şi nimeni nu mă poate învinovăţi. Dar tu? Ai picioare zdravene şi totuşi vrei neapărat să umbli cu ele în sus. Nu-i de mirare cînd cizmarii vor să ajungă boieri! Dar cînd boierii vor să se prefacă în cizmari, nu-i lucru curat. Nătîngii!

— Pe cine cerţi, tată?

— Pe tine şi pe cei de soiul tău!

Alexandr Ivanovici se simţi străbătut de un fior de gheaţă. Semăna acum nespus de mult cu tatăl său şi la faţă, şi la siluetă, şi la glas.

— Vezi, tată, — spuse el tăios, — dumneata urăşti şi dispreţuieşti poporul. Cei care sînt mai proşti şi mai murdari decît dumneta, alcătuiesc toţi împreună poporul, şi dumneata îi urăşti şi-i dispreţuieşti. Dar tot ce-i mai bun din ceea ce-au înfăptuit strămoşii noştri, din ce înfăptuim noi şi vom mai înfăptui de aci înainte, e ceea ce se face pentru popor! Atunci, de unde ai dreptul de a-l urî şi de a-l dispreţui? Cine ţi l-a dat? Ciudat! Eu nu pot să judec astfel...

Alexandr Ivanovici vorbea. Şi pe măsură ce vorbea, îşi dădea seama că tatăl său nu-i va ierta nici un cuvînt din tot ce spunea, că din clipa aceea legăturile lor din trecut luau sfîrşit. Totuşi nu se putu opri. Şi vorbi mai departe. Nu se temea cîtuşi de puţin de tatăl său. Dimpotrivă, dorea să sufere şi pentru el, şi pentru alţii. Îl apăsa, îl chinuia această situaţie de bunăstare materială, de lux şi zădărnicie, în care cele mai bune porniri, năzuinţi şi concepţii ale tatălui său fuseseră înăbuşite. Alexandr Ivanovici însă nu voia să se înece şi să putrezească în această mocirlă:

— Mîine plec la Petersburg, tată!

Prinţul lovi tare cu amîndouă palmele braţele fotoliului:

— N-o să pleci! Nu vreau!

— Mîine voi pleca!

— Minţi, mucosule!

Multă vreme tăcură amîndoi. Prinţul răsufla anevoie, şuierător. Alexandr Ivanovici privea pe fereastra biroului

și se gîndea la vremea de afară. Steluțele de nea cădeau fără zgomot din cerul întunecat. Străluceau, se roteau și parcă se aprindeau în fîșia de foc a razei de soare care nu se mai vedea.

— Rămîi cu bine, tată!

— Bine, pleacă... Dar mai stai o clipă...

Ivan Alexandrovici se apropie de birou, trase sertarul și scoase o coală de hîrtie acoperită cu scrisul lui drept.

— Știam că nu ne vom înțelege. Căile noastre se despart. Și tu nu mai ești fiul meu. În adîncul sufletului meu te-am blestemat. Te blestem acum și cu mintea. Iată testamentul. Moșia mea o las lui Mary. Moșia răposatei tale mame, două mii de suflete, va trece în stăpînirea Varvarei Lanskaia și a soțului ei, Dmitrii. Ție nu-ți las nimic, căci nu mai ești fiul meu. Judecătorii zemstvei se află aici, în casa noastră. Și ei vor întări chiar azi, potrivit legii, această hîrtie pe care-și vor pune pecețile și semnăturile. Totul s-a sfîrșit. Pleacă!

Alexandr Ivanovici răsuflă atît de ușurat și de liber de parcă pieptul i s-ar fi lărgit deodată, cuprinzînd nemărginitul univers.

— Rămîi cu bine, tată!

Prințul Ivan Alexandrovici stătea lîngă birou cu spatele la fiul său. Și nici măcar nu-și întoarse capul.

Multă vreme pe bătrînul prinț nu-l prinse somnul. În dormitor era cald. Plapuma de mătase roșie îl apăsa neobișnuit de greu. Un gîndăcel rodea zgomotos în ungher peretele. Și gîndurile i se perindau unul după altul prin minte. Prințul se strădui să nu se gîndească la fiul său și izbuti. Își aminti de anii tinereții, de tatăl său, de maică-sa, de bunica... Demult, demult o întrebase pe bunica:

— Isus Cristos a fost și el un Odoevski?

Bătrîna îi răsfirase pletele, cu mîna osoasă:

— Dacă Isus Cristos ar fi avut și un nume de familie, fără îndoială că l-ar fi purtat pe acela de prințul Odoevski...

Aceasta se petrecuse demult. S-ar fi părut că prosteasca îngîmfare a bătrînei, care murise de atîta vreme, n-avea nici o legătură cu fiul său și totuși, dacă se gîndea bine, exista o legătură. Ce beznă adîncă o despărțea pe străbunica de strănepot! Și în mijlocul acestei bezne se afla el, prințul Ivan Alexandrovici, căruia și trecutul, și viitorul îi păreau

deopotrivă de ciudate. Iar prezentul, parcă intrase naiba în el!

Bătrînul prinţ se ridică din pat, sună şi, aruncîndu-şi pe umeri halatul, se aşează în jilţ.

— Să vină aici Kuriţîn! porunci el feciorului.

Moşneagul păşi în dormitor ploconindu-se adînc şi se opri în uşă. Prinţul îl cercetă cu luare-aminte:

— Ei hai, povesteşte!

Ivan Alifanîci se fîstîci. Ce să povestească?

— Povesteşte repede! Ce vrei, mi-e tot una...

Kuriţîn mai făcu o plecăciune:

— Ascult, prea luminate prinţ. La o adică, de la moartea lui Gavrila Nikitici, îl văd în fiecare noapte în vis. Palid, la o adică, plin de sînge pe buze...

— Nu zău? întrebă curios prinţul.

— Îi zic: „Nu-mi ascunde, Gavrila, spune-mi şi mie, la o adică, cum o duceţi voi pe-acolo?" Iar el îmi zice: „Păi nouă, frate Ivan Alifanîci, nu ne e îngăduit, la o adică, nu se cuvine să pălăvrăgim". „Ei, totuşi?" „Prost, frate, tare prost! În fiecare zi mîncăm bătaie, ne snopesc, nu mai putem îndura! Pune să se facă nouă parastase pentru mine, Ivan Alifanîci, poate mi s-o uşura traiul, la o adică..."

Prinţul se încruntă supărat:

— Nu pentru asta te-am chemat, dobitocule! Povesteşte-mi cum o să-l îngrijeşti pe Alexandr Ivanovici, acum că l-am afurisit şi i-am luat moşia! Asta vreau să aflu de la tine!

Kuriţîn se clătină uimit. Picioarele lungi începură să-i tremure. Ochelarii îi alunecară pe vîrful nasului. „L-a afurisit? L-a dezmoştenit?... Fir-ar..."

— Ucigaşule!... Ce-i Gavrila!... La o adică, eşti ucigaşul fiului tău!

Nu rosti, ci lătră din prag aceste cuvinte îngrozitoare.

Prinţul îşi puse picior peste picior:

— Taci, dobitocule! Vezi că-i plină casa de poliţişti, iar tu... O să poruncesc aşa, pe neaşteptate, să ţi se tragă şi ţie o bătaie zdravănă.

Dar lui Alifanîci nu-i mai păsa de nimic. Dădea din mîini şi vorbea cu o îndrăzneală nemaipomenită:

— Ei şi ce, la o adică, o să mă baţi, şi gata, dar pe copil n-o să-l las de batjocură! Răposata prinţesă mi l-a încredinţat în ultimele clipe ale vieţii. Nu-ţi mai e fiu acum,

la o adică, să te ierte dumnezeu, fie şi aşa. Dar noi o să trăim şi fără tine...

Prinţul îl întrerupse:

— Numai din dragoste îi iei apărarea?

Pe Alifanîci aceste cuvinte îl izbiră ca o lovitură de bici. Lacrimile îl podidiră:

— Din dragoste... din dragoste... Păi sînt gata să-mi dau şi sufletul pentru el! Eşti prinţ şi de aia crezi că ai de-a face cu un neghiob, dar răposata prinţesă nu şi-a încredinţat fiul unor deştepţi, ci unui prost ca mine... M-a pus, la o adică, să jur...

Prinţul spuse:

— Alifanîci, treci înaintea icoanei şi întăreşte vechiul jurămînt cu unul nou. O să-i porţi de grijă lui Saşa?

Kuriţîn căzu în genunchi:

— Să mă bată dumnezeu dacă-mi voi călca jurămîntul! Să pier fără împărtăşanie ca un hoit, la o adică, fără să am parte de o înmormîntare creştinească, dacă-l voi călca!...

Prinţul se uită pe fereastră:

— Du-te, Alifanîci. Nu mai am nevoie de tine. Să-l slujeşti cu credinţă pe Saşa...

După plecarea moşneagului, prinţul îşi simţi inima uşurată. Clătină din cap, se ridică din jilţ, aruncă halatul şi se culcă în pat. Deschidea ochii, şi vedea întuneric în jur. Îi închidea, şi tot peste întuneric dădea. Şi era greu de spus care era mai negru şi mai de nepătruns.

Din odăile depărtate se auzea bătaia ornicului. Bătu două, apoi trei... Gîndăcelul încetase să mai roadă. Tăcerea îi ţiuia în urechi. Deodată, prinţul prinse nişte sunete ciudate. Undeva, în apropiere, se desluşi zgomotul unor paşi de femeie, o rochie uşoară foşni şi uşa începu să scîrţîie încetişor. „Ce-o fi asta?" Ivan Alexandrovici se săltă într-un cot, întorcîndu-şi faţa spre uşă. Nu vedea nimic. Dar glasul care răsună lîngă uşă era neîndoios glasul surd şi galeş al răposatei prinţese:

„Vai, Jean, ce-ai fost în stare să faci! Ai ucis un om nevinovat, care te-a slujit cu tot atîta credinţă ca şi pe mine. L-ai jignit pe Alexandr... Unde-ţi vei găsi alt fiu?... Ai lipsit-o pe Mary de un frate... Şi mai vrei, pare-mi-se, să-i iei lui Saşa pe căzăcelul lui, la care ţine atît de mult, pe Mitea, fiul lui Gavrila... De ce toate astea, Jean, de ce?"

Prinţul sări din pat, scăpă de pe măsuţa de noapte sfeşnicul în care se afla lumînarea şi se repezi spre uşă... Nimic. Nu mai departe, dincolo de salon, se auzea bocănitul tocul mic şi subţire şi foşnind rochia uşoară...

Dis-de-dimineaţă, Alexandr Ivanovici străbătu toată casa. În amintire, revedea un tablou din viaţa de odinioară. Tatăl, mama, oaspeţii, masa lungă la care se aflau atîtea chipuri scumpe şi dragi. Şi odaia mamei, unde acum ardeau topindu-se şi fumegînd lumînările pe care nu se ştie cine le aprinsese în timpul nopţii, era plină de o lumină vie şi de un miros plăcut.

Odoevski ieşi pe scara principală şi de acolo trecu în grădină. În timpul nopţii căzuse o zăpadă albă, neprihănită. Pe zăpadă se zăreau urmele mărunte, grijulii, ale unui dihor care venise noaptea după pradă. Grădina vuia sub puternicile răbufniri ale vîntului. Norii alergau ca fumul, repede şi jos, deasupra vîrfurilor copacilor. Crengile de jos ale mestecenilor, împovărate de zăpadă, aproape atingeau pămîntul. Dincolo de seră abia se desluşea în întunericul zorilor aleea de stejari, sădită de bunicul lui Alexandr Ivanovici. Iar şi mai departe se desfăşura cîmpia. Acolo îi plăcuse lui Odoevski, în copilărie, să asculte cum se strigau în amurg prepeliţele una pe alta, prin lanurile de secară, cum vuiau spicele grele şi cum ţipau nevăzuţii locuitori ai pămîntului. De acolo admirase cum se ascundea soarele dincolo de rîu şi cum cerul se acoperea de un luciu trandafiriu.

Da, viitorul soseşte mai repede decît pleacă prezentul. Ce să-i faci! Simţămîntul părintesc este minunat şi sfînt, dar puterea părintească nu e întotdeauna aceeaşi...

Alexandr Ivanovici se îndreptă spre sania la care erau înhămaţi caii. Alifanîci îi spuse voios:

— Tătuca ne-a trimis poruncă să-l luăm, la o adică, şi pe Mitea cu noi.

Mitea se învîrtea pe lîngă sanie, aşezînd în ladă bucăţi de viţel fript, plăcintă cu carne de pasăre, turte şi colaci. Nu era o treabă uşoară, pentru că Alifanîci voia să vîre în ladă şi farfuriile de tablă, şi ceainicul, şi piperniţa, şi sare, şi vodcă, şi ceai, şi zahăr, şi şerveţele...

— Mitea, — îl întrebă Alexandr Ivanovici pe puiul de cazac, — cine l-a înduplecat pe tata să-ţi dea voie să vii cu mine?

Mitea își lăsă în pămînt ochii ageri și triști :

— Răposata prințesă i-a apărut noaptea în vis... Ea l-a rugat...

Alifanîci se supără :

— Nu mai trăncăni, la o adică, țîncule !

Alexandr Ivanovici se uită cu luare-aminte la băiat. Apoi îl apucă de umăr, îl trase lîngă el și-i șopti :

— Nu cumva ai umblat cu șiretlicuri ? I-ai vorbit tu în locul mamei ?

Băiatul se aplecă repede și își lipi buzele de mîna lui Odoevski.

Călătorii se suiră în sanie. Kurițîn și Osip îndesau pătura grea. Din sat se auzea slab și surd dangătul clopotelor.

Alifanîci își făcu semnul crucii :

— Zgomotele-s înăbușite, miroase a ninsoare, la o adică... Ei, și ce ! De-o cădea omătul, s-o face pîine...

Zurgălăii sunară, caii se opintiră, tălpicele de fier scîrțîiră. Se iviră și apoi dispărură în curte cîinii de vînătoare, spălătoresele cu rufe, fetele din casă, lipăind în ghete trase pe piciorul gol, cîteva slugi în surtucuri lungi din postav de culoarea biliardului... Podul cu doi stîlpi pestriți... Mai departe, netedă ca palma, cîmpia albă. Iar după ea — codrul negru. Drumul trecea peste imașuri, de-a curmezișul cărora se întindea o împrejmuire de nuiele. Vîntul bălăngănea poarta larg deschisă. Vifornița alerga pe ogoare și cîmpii, împrăștiind suspinele amenințătoare și triste ale dumbrăvii depărtate.

— Îndrăzneț mai ești, Dmitrii, cînd e vorba să joci un rol ! spuse Alexandr Ivanovici. Pînă și pe tata l-ai amăgit !...

Băiatul avea fața roșie din pricina vîntului și a frigului. Lacrimile îi sclipeau în ochi. Zîmbi, și lacrimile îi curseră pe obraji.

Surioara voastră s-a îndurat de mine, Maria Ivanovna, rosti el în șoaptă. M-a ajutat și mi-a dat și rochia.

Nimeni n-ar fi crezut că prințul Ivan Alexandrovici nu dormise aproape toată noaptea. Curat și elegant, cu pipa scumpă de chihlimbar în gură, se depărtă de la fereastra din mijloc a biroului, cu geamul mare, și spuse încet :

A nins în timpul nopții. Și parcă se pornește viscolul.

— Așa-i, luminăția ta, răspunse și mai încet primarul.

— Ce te aduce la mine?
— Nimic.
— E ceva rău?
Da, rău. Nevasta starostelui a venit să mi se plîngă că asesorul, vedeţi, s-a îmbătat, a luat o puşcă şi se ţine de ea şi o ameninţă... Iar starostele, de după colţ, şi-a scos cuţitul...
— Şi tu?
— Am poruncit ca starostele să fie legat.
— Hm...
— Aşa-i. Şi bucătarul Grigori şi-a închis fiul sub lacăt.
— Pentru ce?
— A ascuns sub pernă un topor... De n-ar căşuna vreun rău dregătorilor.
— Du-te!
— Am înţeles!
Fluierînd, prinţul porni încet spre sala unde judecătorii zemstvei se dregeau după cheful de ieri. Ivan Alexandrovici se opri în prag.
Zerţalo-ul zăcea în tava cu bucăţi de gîscă friptă. Cartea cu legi zăcea pe duşumea, într-o băltoacă de vin. Capul lui Sologub atîrna sub masă. Judecătorul se certa cu secretarul.
— Iată unde-l duce ştiinţa pe om! Neputînd să şi-o vîre în cap, omul şi-a pierdut minţile şi tot trăncăneşte prostii, de parcă ar fi turbat...
Ispravnicul îşi turna în pahar resturile multicolore din paharele nebăute şi striga:
— Vin, vin, vin!...
Prinţul privi în tăcere cîteva minute acest spectacol dezgustător, apoi chipul îi fremătă şi ochii i se tulburară. Tropăi zgomotos şi strigă:
— Afară de-aici, murdarilor! Afară din casa mea! În clădirea din curte, la staul, unde vreţi!... Voi porunci îndată să fiţi luaţi de guler şi zvîrliţi afară.
Se întoarse, trecu repede în birou şi închise uşa după el, răsucind cheia. Se opri în mijlocul odăii şi ascultă cu luare-aminte. Era linişte. Singurătatea făcea ca liniştea să pară şi mai mare. Ticăitul orniciului, pe care de obicei nu-l lua în seamă, era ciudat de puternic. Prinţul Ivan Alexandrovici îşi luă capul în mîini şi strigă din răsputeri:
— Fiul meu! Nemurirea mea!...

Lacrimi mari i se rostogoliră pe obrajii scofîlciţi. Plîngînd în hohote, alergă spre birou, scoase testamentul prin care-l dezmoştenise pe fiul său şi rupse în bucăţele coala groasă de hîrtie albastră, pînă ce degetele îi obosiră...

CAPITOLUL V

In dimineaţa zilei de 29 noiembrie, Rîleev se îmbolnăvi. Avea gîtul umflat, glasul îşi pierduse obişnuita sonoritate, transformîndu-se într-un horcăit surd; fierbinţeala i se vedea în ochii injectaţi şi în obrajii care-i ardeau ca para focului. Nu putea înghiţi. Doctorul declarase:

— Anghină!

Iacov, sluga lui Rîleev, alerga cu reţete latineşti la farmacie. Rîleev stătea culcat pe canapea. Gîtul îi era strîns înfăşurat într-un fular. Cînd voia să-şi mişte capul într-o parte, trebuia să se întoarcă cu tot corpul. Cele două nopţi pe care le petrecuse străbătînd oraşul, nu rămăseseră fără urmări. Rîleev zăcea pe canapea şi în fiecare zi şi chiar de cîteva ori pe zi se adunau în jurul lui fraţii Bestujev, Trubeţkoi, Obolenski sau Kahovski şi Iakubovici, ba uneori toţi împreună. Îşi amintea de ţarul Alexandr, care trecuse atît de neaşteptat în strîmtul şi întunecosul coşciug.

In vitrinele magazinelor din Petersburg fuseseră expuse busturi de ghips ale „eroului de gazetă“ [1]. Pe degetele doamnelor străluceau inele cu inscripţia mişcătoare: „Îngerul nostru în ceruri“. Începură să apară portrete ale noului ţar Konstantin, cîrn ca şi tatăl său, avînd sprîncene galbene şi groase deasupra ochilor decoloraţi ca albeaţa. Şi în acelaşi timp se răspîndeau prin oraş tot felul de zvonuri, după care Konstantin n-ar fi primit scaunul împărăţiei, ci ar fi abdicat, trimiţînd, prin fratele său Mihail, o scrisoare din Varşovia. Trubeţkoi — care putea prin rudele sale sus-puse să afle direct de la palat cele mai precise ştiri — întărea aceste zvonuri. Aşadar, cine era împărat în Rusia? Un cadavru! Dar oamenilor vii le vine greu, foarte greu să se simtă legaţi de un cadavru.

---

[1] Alexandr I era foarte larg în privinţa făgăduielilor. Ziarele, mai ales cele străine, proslăveau în întreaga lume liberalismul acestui monarh. De aici, porecla sa de: „erou de gazetă“. (Nota red. ruse.)

— Dragi prieteni, — horcăia Rîleev, — fie că vom trece sau nu la fapte, în orice caz trebuie să avem un conducător chibzuit, cu sînge rece şi prevăzător. Şi cel mai potrivit, mi se pare Trubeţkoi. Are un nume, unităţile de gardă îl cunoscu, şi epoleţii lui de colonel au destulă greutate în faţa trupei. Propun ca Trubeţkoi să fie ales dictator.

Nimeni nu se împotrivi. Prinţul Serghei Petrovici încercă să refuze încurcat:

— Daţi-mi voie, domnilor! De multă vreme eu nu mai am serviciu de front. Ostaşii din unităţile de gardă m-au uitat. Trebuie să mă întorc la Kiev. În sfîrşit, domnilor, să vă spun tot adevărul în ceea ce mă priveşte: atunci cînd e vorba şi de altceva decît de îndrăzneală personală sau acte de vitejie, şovăi şi sînt nehotărît...

În cele din urmă primi totuşi, cu destul de puţină tragere de inimă. Şi noua situaţie strălucită pe care o dobîndi în societatea secretă nu-i netezi niciuna din numeroasele cute de pe faţa-i uscăţivă.

Întrunirile de pe Moika, în jurul canapelei lui Rîleev care zăcea bolnav, deveniră curînd un fapt obişnuit. Veneau aici să afle ultimele noutăţi, să se intereseze de sănătatea gazdei, să se vadă între ei, să povestească cele auzite în timpul zilei. Cei care luau parte la aceste întruniri îşi dădeau bine seama că Kondratii Fedorovici nu se gîndea cîtuşi de puţin să renunţe la acţiune. În odăiţa strîmtă era cald, şi norii vineţii ai fumului de pipă se învolburau sub tavan. Rîleev se înăbuşea. Stacojiu din pricina febrei, răguşit, se răsucea pe canapea şi vorbea. Cuvintele îi alunecau greu de pe limba uscată şi păreau ciudate şi neaşteptate.

— Prevăd, — susţinea el, — că nu vom izbuti, dar e necesară o zguduitură. Tactica revoluţiei se poate rezuma într-un singur cuvînt: îndrăzneşte! Şi dacă acţiunea noastră va avea un deznodămînt nefericit, totuşi chiar prin nereuşita noastră îi vom învăţa pe alţii...

O astfel de viziune a viitorului era neobişnuit de atrăgătoare. Universul devenea cu totul altul. De aci înainte era totuna ce se va întîmpla şi cum se va întîmpla. Să cazi sub gloanţe, să stai la închisoare, n-avea nici o importanţă. Totul era să se trezească şi să prindă viaţă împărăţia care de veacuri era cufundată într-un somn adînc.

Între timp, marele duce Mihail plecase din nou la Varşovia. Buimăceala din jurul tronului devenea tot mai evi-

dentă. Trubeţkoi era încredinţat că în curînd va trebui să depună un nou jurămînt, de data aceasta nu lui Konstantin, ci lui Nikolai.

Iakubovici le povestea prietenilor săi discuţia avută cu contele Miloradovici :

— I-am spus deschis, fără înconjur : „Conte, pînă ce Konstantin Pavlovici nu va veni personal să abdice, eu nu voi depune jurămîntul altcuiva !“ El mi-a strîns tare mîna: „Crede-mă, căpitane, că nu eşti singurul care gîndeşte astfel“. .

Dacă jumătate din povestirea lui Iakubovici era adevărată, faptul prezenta o deosebită importanţă. Şi căpitanul strigă hotărît şi înflăcărat :

— Eu o să atrag de partea noastră regimentul Izmailovski !

Locotenentul Arbuzov, care venea la Rîleev de două ori pe zi, repeta posomorît :

— Da, sigur ! E foarte uşor să-i mişti pe soldaţi. De pildă, n-ai decît să iei o carte mare cu o copertă aurită, să scrii pe ea cu litere mari „LEGE“ şi s-o arăţi soldaţilor, ca să faci ce vrei din ei...

Rîleev se simţea mai bine. Nu mai stătea culcat, ci şedea lîngă măsuţa cu cărţi şi medicamente. La gît, în loc de fular, avea o uşoară legătură albă. Totuşi, din deprinderea căpătată în ultimele zile, îşi mişca nervos gîtul, căutînd parcă să şi-l elibereze din strînsoarea cravatei.

— Avarul îşi poartă la gît cheile, credinciosul — o fărîmă din moaşte, iar spînzuratul — frînghia, glumi Alexandr Bestujev.

Toţi rîseră, în afară de Rîleev, care tăcu. Chipu-i slab, galben şi nemişcat era ca o mască. Urmă o clipă de tăcere deplină. Bestujev voi să spună ceva, dar nu izbuti. Rîleev făcu un ocol prin odaie, tîrîndu-şi poalele halatului şi se aşeză în jilţ. De pe pervaz pică parcă ceva. Kahovski sări hotărît, iute, înfierbîntat. Nu-l vedea decît pe Rîleev, care şedea în faţa lui, şi se apropie de el :

— Ei, cînd ? Cînd, te întreb ? Vreau să mă jertfesc ! Sînt gata să ucid pe oricine, pentru a sluji interesele societăţii. Aştept numai cuvenitele indicaţii. Kahovski se depărtă atît de brusc de Rîleev, de parcă ar fi călcat cu piciorul gol pe un cui : Arătaţi-mi, arătaţi-mi pe cine trebuie să lovesc, şi o s-o fac ! Toată lumea e nedumerită

și frămîntată. Ar fi de ajuns o singură lovitură, ca toți să treacă de partea noastră. Hotărîți ziua! Răsuflarea îi era întretăiată, anevoioasă:. Tiranii n-au primit niciodată de bună voie constituția... Băgați de seamă, nu întîrziați! Vedeți ca nu cumva să regretați amarnic, domnilor!

Din vestiar se auzi un zgomot de voci. Nikolai Alexandrovici Bestujev se duse în întîmpinarea oaspeților. Iakov, servitorul lui Rîleev, lua în primire mantalele, silindu-se să țină minte ale cui erau. Küchelbeker arăta cuiva mantaua sa nouă, luată ieri pe datorie de la croitor.

— Uite ce biber! De Kamciatka! E atît de pufos și de moale!

Ținînd mucul de lumînare lîngă cuier, netezea distrat capul lui Iakov în locul biberului pufos de la guler.

— Ha! strigă Nikolai Alexandrovici. Cînd? Cum de v-ați întîlnit amîndoi? Pușcin! Odoevski!

Tînărul rotofei și rumen îl îmbrățișă pe Bestujev.

Porniră toți spre odaie. Kahovski se așeză pe pervazul ferestrei. Buza de jos îi tremura:

— Tiranii, cred că numai ei sînt deștepți! În aceasta stă toată înțelepciunea lor...

Cînd intră în birou, Odoevski auzi tocmai aceste cuvinte. „Dar tata? se gîndi el repede. E și el un despot pe tronul de acasă..." Și, intrînd grăbit cu brațele larg deschise pentru a-și îmbrățișa prietenii, strigă:

— Kahovski are dreptate, domnilor!

Lîngă paravanul după care se ascundea Rîleev ședeau Trubețkoi, Obolenski, un locotenent-colonel inginer și un civil mai vîrstnic, aproape bătrîn, în frac albastru și cu ochelari. Odoevski și Pușcin se așezară lîngă ei. Se întîlniseră pe drum, venind de la Moscova, se cunoscuseră, se înțeleseseră și cînd ajunseseră în Petersburg erau prieteni buni.

Ivan Ivanovici Pușcin fusese coleg de școală cu Küchelbeker și cu poetul Pușkin, și rămăsese prieten cu ei. Pe lîngă aceasta, mai era și unul dintre cei mai vechi membri ai societății secrete. Locuia la Moscova. Nimeni nu-l chemase la Petersburg. Venise știind că era momentul potrivit de a se trece la fapte. Și voia să ia parte la ele.

— Ni s-ar putea spune, și pe drept cuvînt, că sîntem niște ticăloși dacă am scăpa prilejul unic de acum, îi zise

el lui Trubeţkoi. Şi o mîndrie dîrză i se întipări pe chipul plinuţ şi trandafiriu.

Trubeţkoi era de aceeaşi părere:

— După cît se pare, Konstantin va abdica, renunţînd la tron. Un moment mai prielnic pentru cucerirea drepturilor poporului nici nu se poate aştepta pentru Rusia.

Küchelbeker, Arbuzov şi mulţi alţii se îmbulzeau în sufragerie. Rîleev se arătă de după paravan şi strigă voios:

— Avem aici un întreg regiment de liberali!

Civilul în frac albastru îşi mîngîie obrazul palid.

— Şi totuşi nu se poate vorbi de republică în Rusia, zise el cu un glas pe care îl au de obicei actorii cînd joacă într-o tragedie fără a-şi cunoaşte bine rolul şi se tem de improvizaţii. Revoluţia care va urmări acest scop se va sfîrşi printr-o catastrofă. Moscova are două sute cincizeci de mii de locuitori, dintre care nouăzeci de mii sînt iobagi pe la curţi, gata să pună mîna pe cuţite. Primele victime, domnilor, vor fi bunicile, mătuşile şi surorile noastre. Dacă doriţi însă neapărat o schimbare a ordinii, atunci e mai bine să facem revoluţie la palat şi s-o proclamăm împărăteasă pe Elizaveta Alexeevna.

Rîleev se împotrivi:

— Cum de nu înţelegi, baroane, că nu-i vorba de un tiran, ci de însuşi despotismul pe care-l urăşte întreaga omenire?!

Baronul strînse din umeri şi se apropie de Odoevski.

— Mă numesc Vladimir Ivanovici Steinghel, spuse el. Am venit de curînd de la Moscova... după treburi. Am poposit în casa aceasta, la etaj. Pe Rîleev îl cunosc bine, dar uneori nu sîntem de acord. Adevărul e aşa cum este şi nu poate fi schimbat. Eu cunosc mai bine viaţa. Dragostea de libertate este un sentiment minunat. Dar pentru a dobîndi şi a păstra acest bun nepreţuit, nu se poate ca floarea naţiunii să-şi rişte viaţa sub securi şi în închisori. Iată, îndrăznesc să presupun că poate aveţi şi dumneavoastră un tată sau să zicem o surioară... Inchipuiţi-vă numai ce se va întîmpla!...

Odoevski avea impresia că vede o lavină uriaşă care se rostogoleşte pe străzi, din mahalale spre centrul oraşului, umplînd pieţele, revărsîndu-se în jurul palatului, învîrtejindu-se la porţile principale prin faţa cărora bieţii

oameni de rînd se obişnuiseră să treacă posomorîţi scoţîndu-şi şepcile, şi în dosul cărora se ţesea păienjenişul de fier al sclaviei. Vedea cum aceste porţi se prăbuşesc sub năvala valurilor de oameni, cum se clatină vechiul palat blestemat... O furie nemărginită îi umplea pieptul lui Alexandr Ivanovici. „Fericirea!" Şi deodată, aceeaşi lavină se rostogolea pe scara largă de piatră a casei de la ţară, opincile murdare călcau pe covoare, zvîrleau de pe pereţi portretele, zăngăneau jalnic cristalul candelabrelor, şi capul însîngerat al bătrînului în frac cenuşiu se izbea de podea ca o bilă de popice... Iar Mary...

Odoevski se cutremură. Nu mai auzi întrebarea pe care i-o punea pentru a treia oară Steinghel. Şi nu dădu nici un răspuns întrebărilor mirate ale acestuia.

Trubeţkoi ridică mîna, cerînd să se facă tăcere şi să fie ascultat:

— Domnilor, iată planul de acţiune: cu prilejul depunerii noului jurămînt, vom arăta soldaţilor că au fost înşelaţi, că marele duce Konstantin nici nu s-a gîndit să renunţe la tron, că pentru a-şi dovedi credinţa faţă de ţar trebuie să se adune în Piaţa Senatului şi să ceară lămuriri de ce e nevoie de un nou jurămînt. Aşadar, trupele se vor strînge în piaţă, iar noi vom intra în Senat şi vom spune: „Poate că o fi renunţat Konstantin, dar atîta timp cît el mai e în viaţă, noi nu vom depune altuia jurămînt!" Apoi trebuie să smulgem Senatului un ucaz pentru convocarea Marii Adunări în vederea votării constituţiei. Iar pînă atunci, să se alcătuiască o conducere provizorie, care să întocmească un manifest pentru a proclama sfîrşitul iobăgiei, egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii, instituirea unui tribunal public, anularea dărilor şi a rămăşiţelor de biruri...

— Da, un astfel de manifest va face să vuiască întreaga Rusie! spuse unul dintre cei de faţă.

— Trupele vor trebui scoase din oraş şi duse în tabără, — urmă Trubeţkoi, — iar călcarea disciplinei va fi pedepsită fără milă...

— Dar cum să ridicăm trupele? întrebă cineva.

— Propun următorul plan: primul regiment răsculat se va duce la un altul, îl va ridica şi vor porni împreună la cel de al treilea şi aşa mai departe, iar în cele din urmă toate trupele se vor aduna în Piaţa Senatului.

Rîleev căzu pe gînduri.

— Eu nu sînt de părere că regimentele trebuie să treacă unul la altul, spuse el deodată. Va dura prea mult.

Trubeţkoi îşi scoase pipa din gură :

— Nu se poate altfel. Şi încă ceva : dacă regimentele vor merge unul la altul, noi nu va trebui să le însoţim mereu, va fi de ajuns să pornim cu primele.

— Se va putea intra şi la palat ! strigă bucuros Alexandr Bestujev.

Locotenentul-colonel inginer îşi săltă capul lung ca de cal :

— Doamne fereşte ! Palatul trebuie să fie un loc sfînt. Dacă soldatul se atinge de palat, nici dracu' nu-l va mai putea opri.

Rîleev încheie discuţia :

— În fortăreaţă poate trece direct regimentul de grenadieri din garda imperială.

— Păi, e de partea noastră ? întrebă Odoevski.

— Îi avem acolo pe comandantul de companie Suthof, pe adjutantul de batalion Panov şi alţii. I-a adus de curînd Kahovski în rîndurile noastre.

— Fortăreaţa nu trebuie în nici un caz ocupată ! rosti autoritar Trubeţkoi. Aceasta ne va împărţi forţele. E extrem de periculos şi cu totul nepotrivit.

Vedea că Rîleev nu era de aceeaşi părere cu el şi nu-şi ascundea iritarea.

Din odaia vecină se auziră strigătele furioase ale lui Arbuzov :

— Cu o mînă de soldaţi se poate face totul !

Trubeţkoi îşi încreţi faţa :

— Kondratii Fedorovici, nu e bine ca membrii societăţii să fie răzvrătiţi ! Ascultă-i, vorbesc ca nişte ucigaşi.

Kahovski rîse pe neaşteptate de pe pervazul unde stătea aşezat. Rîleev zîmbi şi el :

— Se vor linişti !... Aşadar, spune, prinţule, ce forţe ne trebuiesc pentru a trece la acţiune ?

— Cel puţin şase mii de soldaţi. Dacă sîntem siguri că cel puţin un regiment de gardă va trece de partea noastră şi va fi urmat de flota de gardă, iar în alte regimente vor fi unele şovăieli, atunci chiar şi în acest caz putem începe, deoarece cu ajutorul primului regiment vom putea scoate în piaţă şi alte unităţi. Dar primul regiment trebuie să fie dintre cele vechi, un regiment de gardă de prin locurile acestea, cum ar fi, de pildă, Izmailovski, pentru

că e îndoielnic că celelalte regimente se vor alătura celor tinere.

Rîleev închise, apoi deschise iar ochii, de parcă ar fi socotit ceva în sinea lui.

— Pentru două regimente, adică regimentul Moskovski, unde Michel Bestujev comandă o companie, şi cel de grenadieri de gardă, unde îi avem pe Suthof şi Panov, răspund fără nici o şovăire. Şi, desigur, pentru echipajul flotei de gardă, unde e Arbuzov. Un căpitan hotărît e de ajuns pentru a ridica un întreg regiment! Şi noi avem asemenea oameni şi în regimentul Finleandski, Izmailovski şi Egherski...

În uşă se ivi pentru o clipă capul unui ofiţer din regimentul Egherski, cu părul îngrijit pieptănat la tîmple. Ofiţerul îşi plimbă curios ochii blînzi şi cenuşii asupra celor de faţă, apoi dispăru.

— Cine-i? îl întrebă Alexandr Bestujev pe Obolenski.

— E locotenentul Rostovţov, aghiotant ca şi mine. Sîntem amîndoi de serviciu la infanteria de gardă. Pesemne a venit să mă caute.

Obolenski se ridică şi, aplecîndu-se spre Bestujev, îşi încreţi radios faţa:

— E un om bun şi sufleteşte e alături de noi! Am anumite planuri pentru el. Mă duc să văd ce vrea...

Peste cîteva minute, Obolenski se întoarse bombănind:

— A şi plecat. Ce repede!

Alexandr Bestujev îi spunea lui Odoevski, ţinîndu-l strîns de mîini:

— Vai, scumpul meu prinţ, eu stau şi ascult toate aceste discuţii, dar iată ce am în faţa ochilor: regimentele vuiesc, oamenii îşi iau puştile din rastele, aleargă din dormitoarele cazărmilor în curţile regimentelor, cad uşile împinse de sute de trupuri şi în fruntea lor sînt ei! Vei vedea, aşa va fi! A, mi-am adus aminte, în regimentul tău, pare-mi-se chiar în plotonul tău, sînt doi soldaţi. Nu le ştiu numele. Dar sînt gata la orice. Am vorbit cu ei noaptea trecută. Vor veni ei la tine, sau le vei da tu un semn... Ce zici? Bănuieşti despre ce soldaţi e vorba?

Odoevski stătea nemişcat, cu mîinile pe genunchi, ca şi cum braţele i-ar fi fost istovite şi vlăguite după o muncă grea. Cele întîmplate acasă, la ţară, erau îngrozitoare. Ruptura cu tatăl său se datora faptului că el se despărţise de mult de societatea şi orînduirea pe care o întruchipa atît de

viu bătrînul prinț Odoevski. Și cele petrecute astăzi, în locuința lui Rîleev, erau poate și mai îngrozitoare. Se trezea la acțiune și era chemat la luptă spiritul întunecat al mulțimilor. Se temeau, dar nu se puteau lipsi de el. Și nu va fi oare el acela care va hotărî, în timp ce aici se pierdea vremea în discuții ? Îngrozitor !... Bestujev vorbea de soldați. Și parcă soldații nu alcătuiau aceeași mulțime neștiutoare, dar dezlănțuită, cu baionetele alăturate, în stare să strivească la nevoie orice stavilă cu pieptul de fier al rîndurilor sale ? Și Basnin, și Prîtkov, despre care, pesemne, vorbea Bestujev, făceau parte din aceeași mulțime. Și acasă — Prohor și Kuzka.

— Dar răspunde-mi o dată, scumpul meu prinț, se supără Bestujev. Sau ai surzit ? Te întreb : bănuiești de ce soldați e vorba ?

— Închipuie-ți, iubite Alexandr, că nu-mi pot da seama, răspunse Odoevski. Sînt atît de mulți și toți seamănă unul cu altul...

Se ridică să plece. Nu se simțea bine : capul îi ardea, dorul îi încleșta inima și pieptul îl durea, ca sub o povară de neîndurat. Se simțea stingher nu numai în această odaie gălăgioasă, ci în lumea întreagă.

Alexandr Ivanovici se apropie de Rîleev :

— Sînt istovit de drum, rupt de oboseală. La revedere, Konrad.

CAPITOLUL VI

Dezghețul care, în ultimele zile făcuse să se topească zăpada și să se scurgă în pîrîiașe murdare prin șanțuri, deși un vînt umed sufla deasupra orașului, încetă deodată, prefăcîndu-se în ger. Cheiul se acoperi cu luciul mat al unei pojghițe subțiri de gheață. Picioarele gloabelor, care trăgeau anevoie trăsurile grele ale birjarilor, alunecau neputincios în toate părțile.

În după-amiaza zilei de sîmbătă, 12 decembrie, Odoevski și Küchelbeker porniră pe jos spre strada Moika. Trubețkoi dăduse ca sigură, cu două zile înainte, abdicarea lui Konstantin. Încă de ieri, tot orașul nu vorbea decît de acest lucru, repetînd cuvintele pe care țareviciul le spusese la Varșovia ultimului curier sosit din Petersburg. „Prostimea ! S-a gîndit să mă aleagă țar !..."

Willi era revoltat:

— Bună treabă: şi supuşii, şi armata sînt prostime! Aşa o fi! Dar cine-i ţareviciul şi ce-s fraţii lui, care au făcut din Rusia un obiect neînsufleţit al maşinaţiunilor familiei?... Aruncă tronul din mînă în mînă. Îşi oferă unul altuia coroana, ca pe-o ceaşcă de ceai, şi nimeni nu vrea s-o primească...

Pelerina largă a mantalei noi se umflase pe Willi ca pînza unei corăbii. Jobenul îi zburase din cap.

— Dracu' să-i ia pe toţi ţarii cu pavajele astea! strigă el, împiedicîndu-se deodată şi căzînd.

— Taci, nebunule!

Odoevski se gîndi cît de îngrozitoare era această agravare prematură a crizei dinastice. Al doilea jurămînt trebuia să hotărască totul; marele duce juca pe o singură carte soarta sa şi a familiei imperiale, iar societatea ilegală punea în cumpănă soarta Rusiei. În această mare încercare de forţe, vieţile conspiratorilor puteau fi zdrobite. Dar se putea ca lucrurile să nu se întîmple astfel. Rusia n-avea nici un ţar deocamdată. Vechea putere legală era pe cale să dispară prin abdicarea lui Konstantin. Puterea cea nouă a lui Nikolai n-avea încă fiinţă legală. Şi în aceste împrejurări, oare nu fiecare avea dreptul să ia parte la întocmirea unei noi puteri legale?

— Ştii, Willi, — spuse Odoevski, — Alexandr Bestujev a trimis ducelui său un raport de boală şi nu se mai prezintă la serviciu.

Willi rîse cu hohote:

— N-are decît să se servească şi singur ducele!... Şi Puşcin i-a trimis o scrisoare lui Puşkin la Mihailovskoe, făcînd aluzii destul de străvezii: vino, avem o problemă foarte importantă... Nu mai e nimeni de serviciu la noi, ne asigurăm singuri paza.

— Nu mai alerga, nu mai sări şi nu mai striga atîta, Willi, că am ajuns.

Odăile locuinţei lui Rîleev erau pline de lume. Veştile soseau din belşug. Amiralul Mordvinov şi Speranski, membru în Consiliul de Stat, fură însărcinaţi să întocmească un manifest vestind suirea pe tron a marelui duce Nikolai. Dimineaţa sosise de la Pestel un ofiţer, cu asigurarea că cei din sud dispun de şaizeci de mii de soldaţi din armata a doua, pentru a-i sprijini pe cei din nord. În

timpul zilei se adunase la Obolenski o seamă de ofiţeri din cîteva regimente de gardă. Deoarece publicarea manifestului prin care se cerea depunerea noului jurămînt de credinţă faţă de Nikolai trebuia aşteptată pentru poimîine, 14 decembrie, se alese anume această zi pentru începerea acţiunii. Se hotărî ca regimentele să nu treacă de la unul la altul, cum cerea Trubeţkoi, ci să se strîngă toate deodată în Piaţa Senatului, cum susţinea Rîleev.

Trubeţkoi se ridică şi rosti autoritar, căutînd să-şi ascundă astfel neaşteptata schimbare de atitudine:

— Eu plec, domnilor, mă aşteaptă o chestiune importantă. Totuşi, dacă vom vedea că la paisprezece va ieşi puţină armată în piaţă, o companie sau două, atunci nu e cazul nici să ne alăturăm lor, nici să trecem la fapte.

Rîleev dădu tulburat din cap, arătînd că a înţeles. Dictatorul urmă adresîndu-se de fapt lui:

— Te însărcinez pe dumneata, Kondratii Fedorovici, să pregăteşti în numele Senatului un manifest către popor, în care să arăţi că ţareviciul suveran şi marele duce Nikolai Pavlovici au renunţat la tron şi că de aceea Senatul a găsit necesar să reţină familia imperială şi să convoace într-o Mare Adunare pe reprezentanţii tuturor păturilor sociale, ca să hotărască soarta statului prin voturile lor. Mai trebuie adăugat un îndemn, ca poporul să păstreze liniştea, şi apoi asigurarea că averile, atît cele ale statului, cît şi cele ale particularilor, rămîn inviolabile. Pentru păstrarea ordinii sociale, Senatul transmite puterea executivă unui guvern provizoriu, în care-l numeşte pe amiralul Mordvinov şi pe consilierul Speranski; ceea ce urmează, vă este cunoscut. La revedere, domnilor!

Trubeţkoi îşi luă bicornul şi ieşi.

Disciplina şi ordinea dispărură o dată cu dictatorul. Kahovski sări de pe pervaz şi alergă spre masă.

— Ehei, cu aceşti filantropi n-o să ajungem prea departe! strigă el. Trebuie ca răscoala noastră să fie o pildă! Să începem cu ceea ce alţii sfîrşesc: să-i nimicim deodată pe toţi, ca să avem cît mai puţine încurcături!

Iakubovici se plimba prin sufragerie vorbind cu glas tare:

— Da, totul ar fi fost mai simplu dacă nu m-aţi fi împiedicat să-l ucid pe ţarul Alexandr. Şi acum...

Deodată se opri în mijlocul odăii şi o sclipire înspăimîntătoare îi fulgeră în priviri:

— Ei şi ce, dacă nu există alt mijloc, vom face aşa: vom arunca zarul. Şi cui îi va cădea, acela îl va ucide, la data hotărîtă. Stătea ca un uriaş, negru, furios, rînjind cu dinţii săi albi şi ascuţiţi. Hai?

În odaie se făcu linişte. Cineva suspină şi toată lumea îl auzi. Iakubovici dădu din mînă.

— De altfel, domnilor, trebuie să vă spun că în ceea ce mă priveşte nu sînt bun pentru o asemenea treabă... Recunosc sincer, am o inimă prea blîndă, dracu' s-o ia. Am vrut să-l ucid pe ţarul Alexandr ca să mă răzbun. Şi aş fi făcut-o, vă dau cuvîntul de onoare, dar nu pot să fiu ucigaş cu sînge rece. Asta să nu mi-o cereţi!

Şi după obiceiul său, începu să fluiere un marş. Kahovski se uită împrejur ca un lup încolţit. Buza groasă îi tremura jalnic.

— Sînteţi filantropi! Trebuie să trecem totul prin sabie, şi basta. Nu sînteţi de aceeaşi părere? Bine. Mă duc să mă denunţ singur!

Astfel, totul fu dat pe faţă, fără ascunzişuri, pînă la capăt. Şi acum, fiecare putea să hotărască dacă va merge mai departe sau va da înapoi. Dar nici o întoarcere nu mai era cu putinţă, căci nici spaima, nici deznădejdea nu pot trezi sentimente josnice în sufletele cinstite. Şi nu se arătară laşi din pricina deznădejdei, ci dimpotrivă, trăiră clipe de adîncă însufleţire.

Bestujev trecu pragul biroului lui Rîleev, cu amîndouă mîinile ridicate. Părea ca un chefliu care nu-şi da seama de gravitatea faptelor sale, dar care îşi spune: fie ce o fi!

— Trec Rubiconul! [1] strigă el în avîntul înflăcărat al deznădăjduitului său extaz. Iar după aceea să tăiem şi să spînzurăm tot ce ne va sta în cale!...

Şi Odoevski simţea o dulce ameţeală. Îndoieli? Nu-şi mai amintea, nu mai cunoştea nici un fel de îndoială. Cuvîntul acesta ar fi răsunat acum în urechile sale ca ceva absurd, de neînţeles. Părul i se răvăşise. Tunica i se descheiase. Ochii şi faţa îi ardeau. Ameţeala devenea tot mai dulce. Repeta cu o deplină uitare de sine:

---

[1] *Rubicon* — rîu în Italia — a trece Rubiconul înseamnă a lua o hotărîre definitivă şi irevocabilă. (Nota red. ruse.)

— Vom muri! Vai, cît de glorios vom muri!

Nimeni nu băgă de seamă cum, din vestiar, se ivi capul bine pieptănat la tîmple al locotenentului de vînători Rostovţov. Ochii albaştri îi alergară cîteva clipe asupra conspiratorilor tulburaţi. Pesemne îl căuta iar pe Obolenski. Dar nu se apropie de el. Obolenski plîngea îmbrăţişîndu-l pe Puşcin. Şi văzînd atmosfera înflăcărată, luminoasă şi curată care domnea aici, Rostovţov dispăru, închizînd cu grijă uşa după el. Steinghel alergă la Rîleev şi-l apucă de umăr:

— Ce se petrece aici, Kondratii Fedorovici?

CAPITOLUL VII

Ceasurile pe care era silit să le petreacă la Palatul de Iarnă, cînd era de serviciu la corpul de gardă, îi păreau întotdeauna penibile lui Odoevski. Ofiţerii din regimentele de cavalerie de gardă şi din cele de gardă călare numeau zilele în care erau de serviciu la palat „suferinţele cuirasierilor".

Pantalonii strîmţi, cizmele uriaşe, tunica ajustată, gulerul tare ca fonta, încheiat pînă sus, cuirasa fixă pe umeri, toate acestea dădeau cîrcei în pulpe, junghiuri în piept şi ameţeală. Nici fotoliul cel mare de lîngă măsuţa din coridorul aflat între cele două săli, nici cartea luată în mod prevăzător de martirul care era de serviciu nu-l salvau de năpastă.

Lui Odoevski îi veni rîndul la această caznă în dimineaţa zilei de treisprezece decembrie, la ora şapte.

Scurta zi de iarnă nu se mai sfîrşea. Alexandr Ivanovici se apropiase de cîteva ori de fereastră şi se uitase prin geamurile tulburi la Neva. Fluviul părea ca o stepă albă, deasupra căreia alergau repede grămezile vineţii ale norilor. Vîntul îi sfîşia în zdrenţe. Şi de fiecare dată, cînd Odoevski se apropia de fereastră, începea să se lase din aceşti nori zdrenţuiţi o perdea deasă, fărîmicioasă. Milioane de păianjeni albi, catifelaţi, se roteau deasupra Nevei. Viscol! Dar iată că afară totul se schimbă deodată. Norii dispărură, cerul de azur deveni străveziu, razele reci

ale soarelui începură să joace pe cîmpia troienită... Încetase viscolul!

Către seară, Odoevski inspectă posturile şi, trecînd pe la corpul de gardă, îi chemă pe Basnin şi pe Prîtkov în odaia alăturată, care era goală. Uitîndu-se în jur, ca un hoţ, îl luă pe fiecare de centură şi-l trase lîngă el. Nu le vedea chipul, atît de aproape stăteau în faţa lui. În schimb, le auzea desluşit răsuflarea întretăiată, simţea pe obrajii săi fierbinţeala şi mirosul soldăţesc alcătuit dintr-un amestec de tutun ieftin, de cremă de ghete şi de năduşeală.

— Mîine, prieteni, — le spuse el cu jumătate glas, — va bate ceasul libertăţii, va fi sfîrşitul robiei din trecut sau va începe o altă robie şi mai cruntă! Vor să silească regimentele de gardă să jure credinţă lui Nikolai, cînd împăratul Konstantin mai este în viaţă. Testamentul...

Nu ştia ce să le spună mai departe. I se împleticea limba în gură cînd trebuia să spună o minciună.

— Noi ştim despre ce e vorba, zise îngîndurat Prîtkov. Aşteptam ca excelenţa voastră să ne dea un semn. Zi de zi aşteptam. Dar ne temeam să le-o spunem şi celorlalţi soldaţi.

— Păcat, prieteni, puteaţi să le vorbiţi şi lor. Care-i atmosfera?

Pesemne Basnin nu pricepu întrebarea. Şi ceea ce rosti tunînd nu fu un răspuns. Dar pentru Odoevski orice ar fi spus soldatul în clipa aceea avea o deosebită importanţă.

— Mizeria ne apasă! Ne încovoaie la pămînt! Ne amăgim cu visuri! Iar regimentul, excelenţă, ne va urma, fără îndoială.

Odoevski se bucură. Basnin nu pricepuse întrebarea, dar înţelegea perfect altceva, şi de aceea răspunsul lui fu cel mai nimerit.

— Întocmai, asta e! Dimineaţa ne vor schimba şi ne vor duce să depunem jurămîntul... Chiar atunci să treceţi la fapte, prieteni!

— Gata la datorie, excelenţă! răspunseră împreună cei doi uriaşi, într-o şoaptă puternică. Nu vom şovăi.

Şi, întorcîndu-se reglementar, porniră în vîrful picioarelor spre uşă.

De obicei, noaptea, pe la ceasurile unsprezece, la palat totul încremenea. Lumina palidă a lămpilor se topea în întunericul pustiu al vastelor săli. Şi chiar tîrşîitul pantofi-

lor lacheilor rămînea fără ecou prin coridoare. Dar în ziua aceea, freamătul nu conteni nici după miezul nopții. Perucile și ciorapii albi apăreau și dispăreau cînd într-un loc, cînd într-altul. Se deschideau și se închideau, scîrțîind greu, ușile de stejar sculptat. De pretutindeni ajungeau pînă la Odoevski șoapte înăbușite. Palatul trăia în neliniștita așteptare a furtunii din dimineața următoare.

Alexandr Ivanovici opri un lacheu care trecea grăbit pe lîngă el și-l întrebă cu o prefăcută nepăsare, tolănindu-se în fotoliu, întinzîndu-și picioarele și căscînd:

— Nu s-a culcat încă alteța sa? De ce stă atît de tîrziu?

Lacheul se uită la falnicul ofițer din garda călare și nu-i văzu pe față decît semne de oboseală și plictiseală.

Întrebarea nu avea nimic care să dea de bănuit. Și apoi, servitorii palatului obișnuiau întotdeauna să se laude că cunosc anumite lucruri pe care nu le știa nimeni.

— Alteța sa imperială mai primește încă audiențe. Are acum, în birou, un ofițer cu o chestiune foarte importantă.

— Da? Cine?

— Un locotenent de gardă. A venit, a adus un plic și după aceea a fost imediat primit.

— Ciudat! Noaptea... Ce-o fi?

Odoevski simțea cum i se încordau nervii și de aceea căscă fără întrerupere. Lacheul își spuse: „Ia te uită, mă pișează ca să-i mai treacă de urît!... Da' stai, că acuși îl pun eu pe jăratic..." Și îi șopti, cu mîna pavăză la gură:

— S-a descoperit, pare-mi-se, o conspirație. De aceea a venit domnul locotenent...

Rostind aceste cuvinte, se strecură fără zgomot de-a lungul coridorului.

Odoevski rămase cîteva clipe nemișcat, cu gura căscată, fără să clipească. Ceea ce flecărise lacheul era surprinzător și îngrozitor. Cine-o fi trădătorul?

Sunetul înnăbușit al unor pinteni de aghiotant îl trezi pe Alexandr Ivanovici din uluiala sa. Pe coridor pășea grăbit un locotenent de vînători, jovial, cu părul bine pieptănat la tîmple. Fața-i era trandafirie, ochi cenușii îi mijeau mîngîietor. Trecînd pe lîngă Odoevski, salută politicos, deși nu se cunoșteau. Alexandr Ivanovici sări din fotoliul său:

— Ce căutați aici?

Poate că n-ar fi trebuit să-i pună această întrebare, dar dinadins îl iscodi astfel,

Rostovţov se opri şi răspunse liniştit, întrucîtva chiar provocător, după cum i se păru lui Odoevski :

— Am adus alteţei sale o scrisoare de la comandantul infanteriei de gardă.

Viitorul îşi proiecta umbra. Şi cît de neagră era această umbră !

Paza din interiorul Palatului de Iarnă era făcută după următoarea ordine : santinelele erau duse la posturi de un efreitor. Dar în timpul nopţii numărul santinelelor se mărea, şi cele suplimentare erau duse chiar de ofiţerul de serviciu. Tot el asista la luarea în primire a posturilor de către santinelele suplimentare. În coridoarele palatului te puteai foarte uşor încurca. De aceea un lacheu îl călăuzea pe ofiţerul de serviciu. Primul schimb se făcea la ora unu noaptea. După miezul nopţii, Odoevski duse santinelele suplimentare pentru luarea şi darea în primire a posturilor.

Unul dintre posturi era chiar la uşa dormitorului marelui duce, care dădea într-un coridor mic, întunecat, cu o lampă palidă sub tavan. În faţa uşii se afla un covoraş rotund pe care se făcea schimbul : o santinelă cobora de pe el, cealaltă intra în post. Odoevski comandă în şoaptă :

— Schimb la schimb, marş !

De obicei, schimbul se făcea fără zgomot. Dar de data aceasta lucrurile se petrecură altfel. Prîtkov trecu atît de repede pe covoraş, încît din greşeală îl îmbrînci pe cel căruia îi lua locul. Baionetele se încurcară, fierul puştilor zăngăni şi în clipa aceea se deschise uşa dormitorului. Din întunericul încăperii se ivi o faţă frumoasă, albă ca marmura. Degetele lungi strînseră spasmodic mînerul de aramă al uşii. Glasul tremurător al marelui duce era sonor, mult mai sonor decît de obicei.

— Ce s-a întîmplat ? spuse trăgînd uşa spre el. Ce se petrece aici ?

Odoevski răspunse :

— Sînt ofiţerul de serviciu, alteţă.

— Altceva nimic ? Numele dumitale ?... A, te ţin minte : Odoevski ?

— Întocmai !

Faţa marelui duce se strîmbă. Degetele de pe mîner trosniră.

— Bine. Dacă se va întîmpla ceva, să-mi dai imediat de ştire, locotenente !

Şi Nikolai închise repede uşa dormitorului, care-l mai despărţea pentru cîteva ceasuri de ceea ce trebuia să se întîmple...

CAPITOLUL VIII

Strada cenuşie, scăldată în amurgul murdar, era pustie. La intrarea principală a locuinţei lui Rîleev nu aştepta nici o trăsură, dar vestiarul era ticsit de şube. Kondratii Fedorovici îi pofti pe militari să ia loc la masa rotundă.

Alexandr Bestujev se aşeză lîngă un ofiţer înalt, roşcovan, cu un aer glacial, din regimentul de grenadieri de gardă. Se numea Suthof. Lîngă Suthof luă loc locotenentul Panov din aceeaşi unitate, micuţ şi blond, cu favoriţi pufoşi. Apoi Arbuzov, Michel Bestujev, Obolenski, Kahovski, Mihail Küchelbeker şi baronul Rosen, locotenent în regimentul Finleandski, uriaş şi drept ca monumentele de pe mormintele medievale ale cavalerilor.

Unul după altul intrau şi se aşezau tinerii ofiţeri — pionieri, conducători de coloane, marinari şi infanterişti. Consfătuirea — căci era cu adevărat o consfătuire — era condusă de Trubeţkoi.

— Domnilor, — spuse el, — dacă nu sînteţi siguri de sprijinul soldaţilor, nu trebuie să trecem la măsuri decisive.

Rîleev, care nu se aşezase, ci se plimba în jurul mesei, prinzînd lacom cuvintele şi urmărind expresiile feţelor, interveni imediat:

— Prinţule, măsurile pe care le iei sînt prea sfielnice cînd clipa de faţă cere o acţiune hotărîtă.

Trubeţkoi îşi puse obosit, pe masă, mîinile lungi:

— Şi ce ne vom face dacă în piaţă nu vor ieşi decît prea puţini soldaţi ?

Bestujev se gîndi : „Vom muri, iată ce vom face !“ Totuşi rămase tăcut.

Trubeţkoi suspină şi spuse comandanţilor de companie :

— Nu uitaţi, domnilor, să luaţi cartuşe pentru soldaţi.

Începură să curgă obiecţiuni : cartuşele se aflau în magaziile companiilor şi înainte de depunerea jurămîntului nu puteau fi împărţite soldaţilor, fără nici o justificare.

Bestujev nu se putu stăpîni. Ce mai era nevoie de justificări ?

— Daţi-mi voie! Dar dacă vor trage asupra noastră? spuse el tulburat. Se zice că artileria ar fi luat cîte trei lăzi cu muniţii de rezervă pentru fiecare tun.

Arbuzov ameninţă cu pumnul:

— Le vom veni noi de hac şi fără praf de puşcă!

Michel întrebă:

— Să-mi scot oare compania, dacă celelalte companii nu se mişcă?

Trubeţkoi răspunse cu un ton glacial:

— Străduiţi-vă să-i sprijiniţi pe soldaţi în refuzul lor de a depune jurămîntul, pînă în clipa cînd veţi auzi fie că un regiment a ieşit în piaţă, fie că celelalte au şi depus jurămîntul. În ultimul caz, nu mai e nimic de făcut. Dacă însă a mai ieşit şi alt regiment în piaţă, desigur că trebuie să iasă şi al vostru.

Fratele lui Ivan Puşcin, căpitan de pionieri călare, rîse:

— Asta nu se poate, domnilor! Aş vrea să văd şi eu un ofiţer subaltern care să-mi scoată escadronul! Doar dacă ar trece peste cadavrul meu!

Rîleev interveni vehement:

— De nu vom reuşi în Petersburg, ne vom retrage în tabere militare şi de acolo vom porni din nou asupra Capitalei.

Se încinse o discuţie asupra posibilităţii unei retrageri prin ulicioarele Petersburgului. În sufragerie intră neobservat un ofiţer sosit din sud, de la Pestel, şi strigă:

— Domnilor, nu uitaţi: o sută de mii de oameni aşteaptă în sud semnalul!

Ştirea pe care o adusese despre şaizeci de mii de soldaţi sporise acum la o sută de mii.

Trubeţkoi se ridică şi păru tuturor nespus de înalt:

— Sînt de aceeaşi părere cu căpitanul Puşcin: nu sîntem gata, n-avem sorţi de izbîndă.

Făcu semn atingînd pe rînd cotul lui Puşcin, al lui Michel Bestujev, Arbuzov şi Rosen şi intră cu ei în birou. Era limpede că voia să mai potolească înflăcărarea comandanţilor de companie.

Rîleev strigă furios:

— Nu mai e posibilă nici o amînare! Guvernul a şi aflat de acţiunea noastră!

Toţi săriră de la locurile lor şi se năpustiră cu o mie de întrebări asupra lui Rîleev: cum a aflat? ce ştie?

Kondratii Fedorovici nu putea vorbi, gîtlejul îi era prins de un spasm ; arătă un sul de hîrtii de pe masă.

Bestujev desfăcu foile albastre. Pe cea dintîi era scris cu litere mari : „Cea mai fericită zi din viaţa mea". Şi începu să citească cu glas tare. Era o copie după scrisoarea lui Rostovţov adresată marelui duce Nikolai, prin care îi dădea de ştire despre conspiraţie. Rostovţov arăta că se punea chezaş că tot ce dezvăluia în scrisoare era adevărat şi cerea să fie închis pe viaţă dacă vărsarea de sînge pe care o prezicea nu va avea loc. Denunţa conspiraţia, dar nu-i numea pe conspiratori.

— De unde ? Cum ai pus mîna pe această copie ? îl întrebară care mai de care pe Rîleev.

Obolenski se schimonosi jalnic şi chiar dureros :

— Rostovţov a scos singur o copie de pe scrisoare şi, înainte de a se duce la palat, mi-a înmînat-o, spuse el abătut. Mi-a povestit totul. Socoteşte că n-a săvîrşit o trădare, ci că a vrut să salveze patria.

Un suspin de uimire se rostogoli prin sufragerie. In toată această poveste cu denunţul lui Rostovţov era ceva uimitor prin îndrăzneala acţiunii denunţătorului, prin felul cum josnicia era amestecată cu nobleţea. Se spăla pe mîini mărturisindu-şi singur şi din vreme fapta în faţa celor pe care-i trăda.

Bestujev citi încă o dată cu glas tare scrisoarea lui Rostovţov. Rîndurile îi pluteau înaintea ochilor, ca prin ceaţă. Azvîrli hîrtia pe canapea.

— Se închină şi lui dumnezeu, şi satanei în acelaşi timp !

Cineva strigă :

— Să-l ucidem !

Trubeţkoi se făcu palid. Rîleev stătea în faţa lui tot atît de palid.

— Vezi, prinţule, tot va trebui să murim. Sîntem sortiţi pieirii !

Bestujev se ridică între ei :

— Da. Dar cel puţin vom înscrie o mică pagină în istorie !

— Aşadar, asta urmăreşti dumneata ? îl întrebă cu răutate Trubeţkoi.

— Lăsaţi-mă, domnilor, să plec la Kiev. Acolo, de va fi să fie ceva, apoi va fi! Şi vă pot asigura că al doilea corp de armată nu va depune jurămîntul!

Şi dictatorul se apleacă adînc pentru a-şi ridica de jos bicornul.

Trubeţkoi plecă şi în locuinţa lui Rîleev începu fierberea. Vorbeau toţi odată. Şi era greu să desluşeşti cine şi despre ce vorbea. Veneau şi plecau ştafetele din regimente. Pe la miezul nopţii năvăli Iakubovici. Se opri în prag cu mîna întinsă înainte şi, trăgînd lacom aer în piept, urlă agitat, pătimaş:

— Ce să mai discutăm?! Trebuie să spargem cîrciumile, să dăm drumul soldaţilor şi sărăcimii să jefuiască, apoi să scoatem prapurile dintr-o biserică şi să mergem la palat.

Obolenski era entuziasmat:

— Aşa-i! Iakubovici îi cunoaşte pe soldaţii noştri.

Rîleev se împotrivea, încordîndu-şi ultimele puteri:

— Cum? Noi tindem spre o faptă măreaţă. Oare tocmai noi să folosim mijloace josnice?

— Potoleşte-te, Iakubovici, îl ruga Bestujev pe căpitan. Înţelege...

Dar căpitanul nu se potolea. Cerea să i se încredinţeze misiunea de a porni cu echipajul flotei de gardă la palat şi de a pune mîna pe familia imperială. Îi făgăduise lui Arbuzov că a doua zi dimineaţă va veni la el, la echipajul flotei, pentru a-i conduce pe matrozi la ostaşii din regimentul Izmailovski, iar de acolo — la palat. Voia să ridice regimentul de vînători, pentru a trece apoi împreună cu acesta pe la regimentele Semionovski şi Moskovski. Într-un cuvînt, era gata să facă totul.

— Iakubovici, — îi spuse Rîleev, — ascultă-mă. Cine vorbeşte mult, săvîrşeşte puţin. Adu mîine în piaţă artileria şi vino cu regimentele Izmailovski, Semionovski şi Egherski la Moscovski. Acolo te vor aştepta Bestujevii, Alexandr şi Michel. Fă asta, şi-i destul...

Michel i-l arătă lui Suthof pe Rîleev care apărea şi dispărea mereu în oceanul pornirilor nebuneşti ce frămîntau în clipele acelea micul univers al statului major al conspiratorilor.

— Îl admir pe omul acesta!

Kondratii Fedorovici se apropie şi îi luă pe Michel şi pe Suthof de mîini.

— In voi, prieteni, stau nădejdile Rusiei! Voi nu vă înflăcăraţi ca Iakubovici, dar sînt sigur că vă veţi îndeplini misiunea.

Michel zîmbi, făcînd gropiţe în obraji;

— Ştii, Konrad, nu-l voi aştepta mîine pe Iakubovici. Bravadele şi lăudăroşenia lui îmi dau de bănuit. Îmi voi duce compania de-a dreptul în piaţă. Iar de voi izbuti...

— Ce?

— De voi izbuti, voi aduce tot regimentul.

Mic şi plăpînd, Rîleev se lipi de pieptul lat al lui Michel şi acesta simţi cum bătea lîngă el o inimă emoţionată.

— Şi dumneata, Suthof?

Locotenentul roşcovan îşi lovi pipa de teaca spadei, suflă în ciubuc, se uită în el la lumină şi răspunse rece şi foarte liniştit.

— O să-mi aduc şi eu grenadierii de-a dreptul în piaţă.

CAPITOLUL IX

Bătuse ora şapte dimineaţa; afară fluiera vîntul pătrunzător al iernii uscate din Petersburg. Valuri de frig se desprindeau de pe geamurile cu izvoade de ger şi se topeau în mijlocul coridorului. În dosul ferestrelor domnea întunericul. Odoevski se plimba pe lîngă măsuţă, aşteptînd cu nerăbdare schimbul. În sfîrşit veni să-l schimbe blajinul şi rotofeiul locotenent prinţ Dolgorukov.

— Straşnic ger! spuse grăsunul, frecîndu-şi cu mănuşile albe urechile învineţite.

Subofiţerii duseră santinelele la posturi. Peste o jumătate de ceas isprăviră cu primirea şi predarea gărzii. Odoevski îşi luă bun rămas de la Dolgorukov şi îşi duse oamenii de la palat la regiment.

Se crăpa de ziuă. Fîşii palide brăzdau cerul întunecat. Trecătorii îşi legau bine fularele la gît, vizitiii îşi loveau mîinile una de alta. Zăpada tot nu căzuse, deşi era pe la mijlocul lui decembrie. Vînzătorii de ziare strigau:

— Manifestul!...

Odoevski cumpără un exemplar. Dar nu era decît textul noului jurămînt, fără nici un manifest. Cîrciumile erau închise. Din clopotniţele bisericilor cobora un dangăt gros şi uniform. Bătrînele şchiopătau, sunînd din cîrje pe noroiul îngheţat. Cerşetorii zdrenţăroşi se certau cu glas tare în faţa bisericii, împingîndu-se unul pe altul.

Odoevski o întrebă pe o evlavioasă cocoşată:

— Pe cine îl pomenesc la ectenii?

Bătrîna bombăni, făcîndu-şi cruce:

— Pe Nikolai, tătucule, pe Nikolai ţarul... Da, aşa şi trebuie să fie.

În piaţa pustie a Senatului, doi civili — unul într-o bekeşă călduroasă, altul în şubă de raton — se apropiară grăbiţi de Odoevski.

— Vino spre Senat, ai înţeles?

— Fireşte.

Erau Rîleev şi Puşcin. În curtea regimentului, Odoevski şi soldaţii de gardă fură întîmpinaţi de comandantul escadronului, colonelul baron Velio.

— M-mă bucur foarte mult, spuse el, rîrîind elegant şi lungind cuvintele, cum o cerea „accentul celor din gardă". M-mă bucur foarte mult, deocamdată totul merge bine. Regimentul a depus jur-rămîntul. Du garda la capela regimentului, unde vă aşteaptă pre-preotul şi auditoriul [1].

— Am înţeles, spuse Odoevski şi se gîndi: „Doamne, ce să fac? Regimentul a şi depus jurămîntul..."

Baronul Velio îl luă pe Odoevski de braţ şi-i şopti:

— Lucrurile n-au de-decurs fără pro-prostii. Pă-părintele Piotr s-a deocheat. A început să citească so-soldaţilor foaia de jurămînt şi deodată s-a cutremurat, s-a încurcat... şi a zis comandantului: „Excelenţă, al do-oilea jurămînt în trei săptămîni. Vom răspunde în faţa lui dumnezeu..." În rîndurile so-soldaţilor s-a produs zarvă... Alexei Fedorovici i-a smuls foaia, a citit-o singur şi a lă-ămurit pe loc tot ce era cu privire la moştenirea tronului. Bravo! Şi s-a înghiţit. A şi alergat la palat să ducă ştirea. Ia-aca, o să-l vezi astăzi cu insignele imperiale pe epoleţi...

În capela regimentului ardeau lumînările. Preotul, palid şi tulburat, citea cu voce de bas textul jurămîntului. Odoevski şi soldaţii din gardă stăteau cu două degete ale mîinii drepte ridicate şi repetau cuvintele solemne. Apoi sărutară

---

[1] *Auditor* — persoană cu funcţiune juridică în armată. (Nota red. ruse.)

crucea, evanghelia şi colţul ros de vreme al steagului de mătase, care atîrna neputincios pe băţul aurit.

Odoevski îi aruncă o privire lui Prîtkov. Soldatul îşi strînse buzele. Avea o privire rece şi gravă. Atinse numai cu faţa pînza glorioasă, frumos brodată, dar n-o sărută. Pesemne credea că prin această minciună ascunsă i se va lua de pe suflet povara jurămîntului depus în silă.

Soldaţii ieşiră din biserică. Odoevski rămase să semneze foaia de depunere a jurămîntului.

— Ce s-a întîmplat la dumneavoastră, astăzi, în timpul depunerii jurămîntului, părinte Piotr ? îl întrebă el pe preot.

Acesta clipi din pleoapele roşii, mişcă din barbă şi deodată începu să plîngă încet, vîrîndu-şi capul în mîneca largă a sutanei :

— Cugetul... trebuia să păzesc sufletele... Acum o să putrezesc într-o închisoare !

Odoevski îi strînse mîna, gîndindu-se : „Părintele Piotr Poleakov... Năpasta şi simplitatea copilărească a inimii l-au făcut să păşească pe calea marei încercări..." De altminteri, altă cale nu mai era nici pentru Alexandr Ivanovici din clipa în care ieşi din cazarmă şi se îndreptă cu pas grăbit spre casă în Piaţa Isakievskaia.

Lîngă palatul Amiralităţii, Odoevski îl întîlni pe Küchelbeker. Willi se grăbea ; picioarele lungi i se încurcau în poalele mantalei noi şi striga :

— Hei, birjar !...

Piaţa, plină de grămezi de piatră şi de cherestea în jurul catedralei neterminate, era pustie. Nu se vedea nici un birjar. Dar Willi striga mereu. Odoevski îl apucă de mînecă :

— Încotro ?

— La Rîleev, fireşte. Am primit un bileţel de la el...

— Stai. Trecem mai întîi pe acasă, să mă schimb, şi apoi mergem împreună.

Odoevski îşi pipăi, la cingătoare, în dreapta, cele două tocuri ale pistoalelor şi scoase din unul un pistolet de tip nou. Ţeava subţire putea fi strînsă, deoarece în timpul tragerii îşi revenea de la sine. Din ţeavă ieşea o vergea învelită în stofă verde.

— Ia-l, Willi, şi ascunde-l. Cine ştie, s-ar putea să-ţi fie de folos astăzi.

La poartă îi aştepta Ivan Alifanîci, numai în haină, palid, şi cu părul vîlvoi. Spaima şi deznădejdea îi erau întipărite pe faţă. Cînd îl văzu pe Odoevski, se agăţă de el, cu degetele sale osoase.

— Prinţişorule, — suspină el, — prinţişorul meu! Acasă, la o adică, vino acasă... De-acu', la o adică, nu te mai las.

Mitea îşi aştepta stăpînul pe scară, şi zbură de-a berbeleacul în jos, să-l întîmpine:

— Ne-au trecut tot felul de gînduri prin minte, aşteptînd... Ivan Alifanîci a şi plîns.

Alexandr Ivanovici trecu repede în birou, îşi scoase chivăra, cuirasa, tunica şi fularul, îşi puse o haină, îşi luă bicornul şi îşi aruncă pe umeri mantaua. Dar cînd să treacă pragul biroului, se împiedică de o stavilă ciudată, neaşteptată. Alifanîci, în genunchi, îl apucă de cizme şi de spadă:

— Nu te las!... Omoară-mă, la o adică, pune cîinii să mă sfîşie, dar nu te las! Ştiu unde te duci, la o adică... Nu te las!...

Willi îşi acoperi ochii cu gulerul mantalei. Un gînd îi fulgeră prin minte la vederea acestei scene uimitoare: „Vai, sărmani oameni! Voi care aţi ridicat atîtea îngrădiri pe pămînt şi vă mîndriţi cu ele! Priviţi cît de neînsemnate sînt îngrădirile voastre şi cum ele nu-i pot împiedica pe oamenii adevăraţi să fie ceea ce sînt!..."

În orice altă situaţie, Alexandr Ivanovici l-ar fi dat pur şi simplu la o parte pe Kuriţîn şi şi-ar fi văzut de drum. Dar acum nu se putea purta astfel.

— Ridică-te, Ivan! Vino aici! Dmitrii! Ascultaţi-mă. Există oameni cinstiţi şi drepţi, gata să-şi dea viaţa pentru fericirea patriei. Şi capetele lor sînt cîntărite, preţuite de ţar. Astăzi se va hotărî dacă Rusia va fi fericită şi liberă. Sau libertatea Rusiei, sau moartea prietenilor mei şi a mea! Mă duc, ştiind unde şi pentru ce trebuie să merg!...

Rostind cu glas tare aceste cuvinte, el îşi îndrepta gîndul spre dumnezeu: „Dacă e dreaptă cauza pentru care luptăm, ajută-ne! Dacă nu, facă-se voia ta!" La fel, un superstiţios, hotărît să săvîrşească o faptă disperată, se duce să mai ceară sfatul unei ghicitoare, cu gîndul de a-l urma numai dacă se va potrivi cu propria sa hotărîre.

Deodată Mitea strigă:

— Luaţi-mă şi pe mine!

In glasu-i tînăr şi limpede răsună o notă nouă, coaptă, puternică. Băiatul deveni deodată matur şi poate că din clipa aceea Mitea încetă pentru totdeauna de a mai fi un copil.

— Nu se poate, nu te pot lua, îi spuse Odoevski. Ţine minte jurămîntul... Acolo, sub icoană, e tot ce am mai scump.

Alexandr Ivanovici păşi înainte. Dar Kuriţîn îl opri cu pieptul, îl înlănţui cu braţele şi se agăţă de el.

— Ce-mi pasă mie, la o adică, de Rusia, — horcăi el, înăbuşindu-se, — numai tu să rămîi teafăr! Nu te las să pleci!

Pe neaşteptate, mînia îl cuprinse pe Alexandr Ivanovici. Devotamentul prostesc al unei slugi şi bărbăţia copilărească a celeilalte, faptul că îşi pierdea în mod stupid timpul şi că se afla într-o situaţie înjositoare pentru că el, un om liber şi în toată firea, era împiedicat să iasă din casă, toate acestea îi apărură ca o jignire, ca o pîngărire adusă acţiunii mărețe pe care trebuia s-o săvîrşească în ziua aceea. Bătăile inimii i se opriră, simţi un nod în gît, pieptul i se strînse şi ochii i se întunecară. Işi scoase pistolul şi trase cocoşul:

— Te împuşc!...

Alexandr Ivanovici nu ştia şi nici nu-şi mai putea aminti cum a ieşit din casă.

Rîleev şi Puşcin se plimbaseră multă vreme pe bulevardul Amiralităţii şi prin Piaţa Senatului, aşteptînd sosirea trupelor. Alexandr şi Michel Bestujev trebuiau să fi trecut la acţiune în cazărmile regimentului Moskovski. Iakubovici venise la Rîleev înainte de a se crăpa de ziuă, pentru a-i spune în mod categoric că nu putea răscula echipajul flotei de gardă. Căpitanul avea mustăţile răvăşite şi lăsate în jos. Nu-i mai rămăsese nici urmă din bravura de ieri.

— Toate acestea nu sînt realizabile, spuse el cu glas slab. Trebuie să ştii ce înseamnă soldatul rus. Eu îl cunosc prea bine.

Rîleev renunţă şi-l trimise pe Kahovski la echipajul flotei. De la Suthof n-avea nici o ştire. Kondratii Fedorovici trimise cîte o scrisoare lui Küchelbeker şi lui Rosen la regimentul Finleandski. Pe Odoevski îl întîlnise cînd îşi aducea garda de la palat. Dar piaţa era pustie, trupele nu

veneau. O nelinişte de moarte îl chinuia pe Rîleev. Aşteptarea părea fără nici un rost. Puşcin îl însoţi pe Kondratii Fedorovici acasă.

Rîleev şedea în birou, lîngă fereastră, cînd sosiră Odoevski şi Willi. Puşcin căuta să-l liniştească. Faţa palidă a lui Rîleev părea şi mai mică din pricina văditei slăbiciuni. În schimb, ochii i se măriseră, dilatîndu-i pleoapele, şi ardeau cu un foc întunecat.

— Unde-i Iakubovici? întrebă Odoevski din prag.

— Acasă, răspunse Puşcin. Chibzuieşte cum ar putea să ne trădeze mai vitejeşte.

Bărbatul acesta rumen şi dolofan putea glumi chiar şi în această situaţie îngrozitoare.

— Willi, — spuse Rîleev, — Kahovski a dispărut la echipajul de gardă. Nu ştiu pentru ce. Du-te acolo, pentru numele lui dumnezeu. Dezmorţeşte-i. Şi tu, Odoevski... Nu-i nimeni în piaţă. Doar Rosen trebuie să înţeleagă că şi-a dat cuvîntul, că e o ruşine să şi-l dea fără nici un rost... Du-te la regimentul Finleandski! Zoreşte-l pe Rosen!

Willi strigă furios:

— Trîntorii! Tîndălăii! O să le arăt eu lor cum se tărăgănează!... Şi agitînd pistolul lui Odoevski, se repezi în vestiar.

Alexandr Ivanovici ieşi în fugă după el. Trăsura lui Willi durui după colţ.

Ce să facă? Nu putea merge pe jos pînă în insula Vasilievski. Se opri nedumerit.

Prin faţa lui trecea în goană o sanie, în care se afla un locotenent spîn din suită. Văzîndu-l pe Odoevski, dădu un ghiont vizitiului şi caii, sforăind, se opriră.

— Unde mergi, prinţule?

Alexandr Ivanovici nu-şi amintea să-l mai fi văzut vreodată pe locotenent. Dar n-avea timp de şovăit. Se repezi spre sanie.

— Cu treburi. La regimentul Finleandski. Nu ştii în ce linie îşi are cazărmile?

Locotenentul îi făcu loc şi ridică pătura:

— Poftim... Mă numesc Paliţîn... Ne-am întîlnit la Rîleev... Nu-ţi aminteşti? Nu face nimic. Sînt de partea voastră, crede-mă... Dar de ce să mergem la regimentul Finleandski? Acolo e Rosen, care va face tot ce-i va sta în putinţă. Mai bine să ne ducem la grenadieri: cu cît va fi mai multă învălmăşeală, cu atît mai bine!...

„Dracu' știe ce-o mai fi și asta!" se gîndi Odoevski. Și spuse:

— Bine! Să mergem la grenadieri...

Regimentul de grenadieri din garda imperială se afla în cazărmile lui Petru, pe Bolșaia Nevka, Karpovka și strada Wulf. Clădirea cea mare și veche a cazărmilor părea pustie. Coborînd din sanie, Odoevski simți un fior rece în piept. Părea că dincolo de zidurile moarte nu putea clocoti nici un fel de viață.

Sergentul de serviciu de la poartă îi salută și îi lăsă pe ofițeri să treacă.

— Regimentul a depus jurămîntul? îl întrebă Odoevski.

— Da, excelență! Oamenii au și trecut la masă. Pe cine căutați?

— Pe locotenentul Suthof.

— În curte, la dreapta, excelență!

Pistruiatul Suthof le ieși nepăsător în întîmpinare.

— Ce doriți, domnilor?

— Cum? strigă Odoevski, și luîndu-i mîna i-o strînse la piept. Cum? Ne întrebi ce dorim cînd cauza noastră e pe cale de a se prăbuși? Oamenii dumitale stau la masă... Le mai arde de masă?!

— Îmi dați voie, — spuse Suthof, — oamenii stau la masă pentru că le e foame. Altminteri cum? Dar unde-i regimentul Moskovski?

Palițîn începu să dea cu gura:

— Firește, în piață, am trecut pe acolo și am văzut... Și nu numai Moskovski, toate regimentele au ajuns în piață. Toate, absolut toate. Vă așteaptă, sînt uimite, revoltate!

Suthof se scărpină la nas:

— Perfect! Asta schimbă lucrurile și arată că am fost înșelat... Domnilor, puteți pleca liniștiți. Mă duc imediat la compania mea. Voi porunci oamenilor să se încingă, să-și ia armele și între timp le voi împărți cartușele. După aceea voi aduce compania întîia din regimentul de grenadieri din garda imperială în Piața Senatului. Totul va fi așa cum am spus. La revedere, pe curînd, domnilor!

Se întoarse și trecu în curtea cazărmilor, la compania sa.

— Ce om! spuse Odoevski entuziasmat. Va veni, e sigur că va veni!

— Dar cum l-am dus!... rîse Palițîn. Straşnic! Toate regimentele sînt în piață... Dar dacă nici măcar regimentul Moskovski n-o fi acolo, hai?

CAPITOLUL X

Soldații din patru companii şi jumătate ale regimentului Moskovski, în număr de vreo şapte sute, se rostogoliră ca o lavină furtunoasă în strada Gorohovaia, inundînd-o. Steagurile desfăşurate pluteau în văzduh. Tobele băteau ca de luptă. Copilandrii alergau pe trotuare.

— Ura, Konstantin!...

Alexandr Bestujev îşi întoarse capul. Dintre ofițerii regimentului Moskovski nu însoțiseră companiile decît Michel şi încă unul. Iată şi locuința lui Iakubovici. Pe scară, tropăind cu cizmele, venea în fugă căpitanul. Părul îi flutura de sub bandajul negru, în mînă îşi ținea ridicată spada şi în vîrful acesteia se legăna bicornul cu un enorm panaş alb.

„Ce-o mai fi însemnînd şi asta?"

Alexandr Alexandrovici se apropie de Iakubovici:

— Te rog să preiei comanda trupelor, ca un viteaz caucazian ce eşti.

— Să lăsăm formalitățile, răspunse nemulțumit căpitanul. Ei bine, primesc.

— Ura, Konstantin! Jos Nikolai!

Soldații alergau, şi ofițerii din față erau nevoiți să grăbească şi ei pasul.

De departe aveai impresia că nu ofițerii conduceau torentul de soldați, ci că valurile acestora îi mînau şi îi urmăreau pe ofițeri. Iată şi locuința cea nouă a lui Greci, colț cu Piața Isakievskaia, unde se mutase de curînd.

O ferestruică a locuinței lui Greci se deschise, şi Bestujev auzi un glas speriat de femeie:

— Alexandr Alexandrovici! Vino aici, că eşti mai ferit!

Bestujev surîse: ce privelişte frumoasă trebuie să fie...

Ajunseră în piața pustie a Senatului. Michel începu să socotească rîndurile şi să întocmească un careu cu spatele

spre Galernaia, Senat şi Sinod. Erau ceasurile zece dimineaţa.

Iakubovici se apropie de Alexandr Alexandrovici:

— Ei, am avut dreptate cînd vă spuneam că aţi pus la cale o treabă care nu se poate înfăptui? Vezi, nu sînt singurul care gîndeşte astfel...

Michel îl repezi:

— N-ai fi vorbit aşa, dacă te-ai fi ţinut de cuvînt şi i-ai fi adus aici înaintea noastră pe artilerişti şi pe cei din Izmailovski!

Iakubovici spuse:

— Vai, cît de tare mă doare capul!... Apoi îşi vîrî spada în teacă, îşi puse bicornul cu panaş alb şi părăsi piaţa.

Văzînd că în jurul monumentului se adunau într-un cerc compact cîţiva civili, Alexandr Bestujev chemă un subofiţer şi-i porunci să păstreze lanţul pentru ca nici un străin să nu poată intra în careu, iar dacă vreunul s-ar împotrivi, să se tragă în el.

— Ai dreptate! răsună alături o voce cunoscută.

Era Obolenski. După el începură să se apropie unul cîte unul membrii societăţii. Printre mantalele militare ieşea în evidenţă mai ales bekeşa călduroasă a lui Ivan Puşcin.

— Unde să-l găsim acum pe prinţul Trubeţkoi? îi întreba el nedumerit pe fraţii Bestujev.

Într-adevăr, dictatorul nu se arătase încă.

Erau aproape ceasurile unsprezece cînd Kahovski se apropie grăbit de careu, în obişnuita sa redingotă liliachie. Clănţănind din dinţi, de frig, povesti că la echipajul flotei de gardă treaba începuse bine: ofiţerii discutaseră despre jurămînt, strigaseră matrozilor că fiecare trebuie să facă aşa cum îi dictează conştiinţa. Jurămîntul nu putuse fi luat. Dar ce se petrecuse mai departe, Kahovski nu ştia, căci fusese arestat, şi după ce scăpase cu ajutorul ofiţerilor, venise în fugă de-a dreptul aici, urmat de cîţiva subofiţeri de marină. Kahovski ţinea în mînă un pistolet pe care îl luase de la Michel Bestujev. Trecuseră două ceasuri de cînd soldaţii din regimentul Moskovski se aflau în piaţă. Ostaşii, în tunici, cu pantaloni albi, cu cizme şi chivăre cu panaşe înalte, se ghemuiau, săreau pe loc şi îşi loveau palmele, aşteptînd parcă o trecere în revistă sau

o paradă. Bătea un vînt rece. Fulguia. Bestujev, Puşcin şi fratele său părăsiseră de vreo două ori careul şi, făcîndu-şi loc prin mulţime, intraseră într-o cofetărie să se mai încălzească. Obolenski îşi făcea de lucru încercînd să păstreze lanţul de soldaţi şi de departe zări cum descăleca un ofiţer în manta de gardă călare, cu petliţă roşie şi nasture galben pe gulerul cenuşiu; panaşul alb îi flutura la bicorn.

— Odoevski? De unde vii? Ei, ce se aude?...

Alexandr Ivanovici povesti în grabă că fusese la Suthof, care începuse în faţa lui să-şi scoată compania din cazarmă. Era o ştire preţioasă.

— Unde să-mi iau locul?

— În plotonul pentru pichet.

Din mulţime se repezi spre Odoevski, ameţit de atîta înghesuială, Wilhelm Küchelbeker. Pălăria rotundă şi mantaua de culoare liliachie, cu guler de biber, îi erau presărate de zăpadă; cheutoarea de argint a mantalei i se rupsese. Gesticula cu pistoletul lui Odoevski. Dar vergeaua cea verde sărise din ţeava astupată de zăpadă. Willi căta furios împrejur:

— Dracu' să-i ia pe ţarii care au asemenea birjari!

— Ce ţi s-a întîmplat?

Află că birjarul care-l aducea pe Willi de la echipajul de gardă, îl trîntise într-un troian lîngă catedrala sf. Isachie şi o ştersese.

Obolenski zîmbi:

— Ai dreptate, Willi. Dracu' să-i ia pe ţari!...

Un bărbat slab şi negricios se apropie de careu şi spuse într-o franţuzească stîlcită:

— Sînt Rautenfeld, căpitan de cavalerie în rezervă. Dacă doriţi, am săbii şi alte obiecte care pot fi de folos pentru astfel de treburi. Apoi, dacă doriţi, aş putea să preiau conducerea mulţimii.

Willi era gata să intre în vorbă cu căpitanul, dar Puşcin îl trase de o parte:

— Oare nu vezi, că ăsta-i spion?

Kahovski îngheţase. Nasul i se învineţise, obrajii îi deveniseră cenuşii. Îi dădea mereu lui Bestujev pistoletul să i-l ţină ca să-şi poată dezmorţi palmele şi i-l lua după aceea înapoi.

La colţul bulevardului Amiralităţii apăru primul batalion din regimentul Preobrajenski, în frunte cu ţarul Nikolai, în uniformă de gală, cu tricorn, pantaloni de piele de elan şi lentă albastră peste umăr. Erau cele dintîi trupe trimise de guvern împotriva careului de răsculaţi din regimentul Moskovski. Calmul întunecat al feţii palide a lui Nikolai lăsa să se vadă ceva mai mult decît mînia, laşitatea sau bărbăţia. Era deznădejdea care-i sileşte pe oameni să-şi încleşteze dinţii şi să-şi vîndă viaţa pe un preţ de necrezut. Cuvintele sonore ale comenzilor sale ajungeau pînă la careu :

— În coloană pentru atac, executarea ! Plotoanele patru şi cinci în front, pas alergător marş-marş !...

Nikolai îşi duse batalionul spre colţul clădirii în construcţie a Marelui Stat Major, împrejmuită cu un gard provizoriu, şi acolo îşi opri unitatea. I se aduse un cal alb de călărie. Sări în şa şi porunci să se încarce puştile. O jumătate de duzină de generali şi de aghiotanţi imperiali îi înconjurau calul, mergînd pe jos şi aşteptînd atacul.

Alexandr Bestujev dădu comanda către ai săi :

— Pe umăr, arm' !...

Willi agită pistoletul şi striga şi el din toate puterile :

— Pe umăr, arm' !...

Dar Alexandr Alexandrovici îl opri cu o neaşteptată asprime :

— Nu te mai amesteca. Degeaba strigi, că nimeni nu te ascultă.

Kahovski îi ceru lui Bestujev :

— Dă-mi un cartuş !

Bestujev i-l dădu.

În clipa aceea se petrecu ceva foarte ciudat. Din careu se văzu limpede cum Iakubovici se apropie de Nikolai şi ducînd două degete la bicorn îi raportă semeţ ceva. Nikolai dădu din cap şi îi întinse mîna. Iakubovici i-o strînse, se întoarse, făcu stînga împrejur şi dispăru în mulţime. Cîteva minute după aceea fu văzut cum îşi făcea loc prin mulţime spre careu. Cînd ajunse destul de aproape, îşi agită spada cu o batistă albă legată în vîrf şi strigă :

— Nu vă lăsaţi ! Le e o teamă grozavă de voi !...

Niciunul dintre răsculaţi nu-l mai zări după aceea pe viteazul caucazian.

Apăru şi Rîleev cu o raniţă soldăţească şi un centiron. Se pregătea să intre în rîndurile careului.

— Ce face Iakubovici? îl întrebă Puşcin.
Kondratii Fedorovici tresări:
— Cine ştie, poate că o fi mai de folos acolo.
Cineva se uită la ceas: douăsprezece şi jumătate. O sanie cu doi cai zbură pe lîngă gardul ce împrejmuia catedrala sf. Isachie încă în construcţie. In sanie se afla guvernatorul general, contele Miloradovici, numai în uniformă, cu stele şi lentă. Se ţinea cu mîna stîngă de umărul vizitiului, iar cu dreapta arăta înainte.
Nu trecură nici cinci minute şi apăru pe un cal de călărie. Apropiindu-se de careu, strigă cu un glas părintesc de comandant, obişnuit să-şi sfătuiască soldaţii:
— Băieţi! Ce căutaţi aici?... Şi eu m-aş fi bucurat ca marele duce Konstantin să domnească peste noi... Işi trase din teacă spada „vrăjită" şi arătă soldaţilor lama: Uitaţi-vă aci la inscripţia: „Prietenului meu Miloradovici". Ţareviciul mi-a dăruit această spadă după campania din Italia, unde am luptat împreună în anul 1799 sub comanda marelui Suvorov. Ţareviciul socoteşte că-i sînt prieten şi eu mă mîndresc de cinstea pe care mi-o face. Un sfert de veac nu m-am despărţit de această spadă. Am dus-o cu mine în toate campaniile, în toate bătăliile — la Lecco şi Amsteten, la Borodino şi Krasnoe, la Kulm, la Brien, la Fère-Champenoise...
Chipurile bătrînilor soldaţi se însufleţiră, se luminară la auzul acestor nume atît de cunoscute. Văzînd aceasta, Miloradovici urmă cu şi mai multă înflăcărare:
— Cincizeci de bătălii, băieţi! Spada şi prietenia ţareviciului Konstantin nu m-au părăsit niciodată! Credeţi că după toate acestea aş putea să mă ridic împotriva prietenului şi binefăcătorului meu şi mai ales să vă înşel pe voi, prietenii mei, care aţi fost alături de mine în luptele din preajma Moscovei, din Germania şi Franţa?... Aţi fost înşelaţi, prieteni! Dar nu de mine... Ascultaţi-mi deci comanda! La stînga împrejur! Marş la palat! Să cereţi iertare!...
Rîndul din faţă al moscoviţilor se întoarse. Şi în rîndurile mai depărtate se mişcară cîţiva.
Obolenski se apropie în grabă:
— Conte, pleacă te rog şi lasă-i în pace pe soldaţii aceştia care îşi fac datoria. Iţi pui viaţa în primejdie.
Miloradovici nu-l auzi.
— Trădătorule! i se strigă lui Miloradovici din mulţime.

Obolenski luă puşca unui soldat şi voi să împungă calul generalului, dar repezindu-se înfipse baioneta în coasta contelui. Acesta îşi acoperi cu amîndouă mîinile rana. Obolenski aruncă puşca şi se depărtă liniştit, cu o nepăsare uimitoare, zîmbind blînd şi voios.

În acelaşi timp, o împuşcătură rupse liniştea de-o clipă. Miloradovici se clătină în şa, bicornul îi zbură de pe creştetul cîrlionţat.

— Pare-mi-se, straşnic a mai nimerit...

Odoevski nu recunoscu glasul aceluia care rostise aceste cuvinte şi întrebă:

— Cine a tras?

I se răspunse:

— Kahovski.

Toate acestea se petrecură într-o clipită, într-o învălmăşeală înspăimîntătoare.

— Ura, Konstantin!...

Strigau nu numai soldaţii. Mulţimea de mai multe mii de oameni, care umplea piaţa, striga o dată cu el:

— Ura, Konstantin!...

CAPITOLUL XI

După-prînz, cam pe la ceasurile două, sosi în galop, aproape fără nici un ofiţer, garda călare şi se aşeză în coloană, pe escadroane, cu spatele spre Marele Stat Major.

Rîleev nu se putu stăpîni. Toată dimineaţa, înainte de a veni în piaţă, alergase pe la cazărmi, încercînd să mai facă ceva. Acum se hotărîse să dea o fugă pînă la regimentul de grenadieri, să-l caute pe Suthof.

Trecuse destul de mult de cînd Odoevski adusese ştirea că grenadierii de gardă se pregăteau să iasă, totuşi ei nu se arătaseră. Încercară în zadar să-l oprească pe Rîleev, care-şi lepădă echipamentul de soldat şi se pierdu în mulţime.

Nikolai cu suita sa trecu mai la o parte pentru a cerceta careul.

Garda călare fu întîmpinată cu strigăte de batjocură:

— Iată-l pe Orlov cu deştepţii lui!...

De sus, de pe garduri, ploua asupra lor cu lemne şi pietre. Gloanţele şuierau.

Nikolai se făcu şi mai palid. Privirea-i mînioasă se opri asupra mulţimii din jur şi surprinse un lucru care nu se mai pomenise pînă atunci. Oamenii stăteau cu căciulile în cap, fluierînd şi vociferînd.

— Jos căciulile! strigă el plin de ură.

Poporul se retrase. Ţarul galopă în întîmpinarea trupelor credincioase din regimentul Moskovski, care veneau din strada Gorohovaia, în frunte cu marele duce Mihail, mai gheboşat ca de obicei. Cei din Moskovski fură aşezaţi în faţa careului, lîngă catedrala sf. Isachie. Se apropie şi regimentul Semionovski.

Pe la ora două, planul întocmit de Nikolai împotriva răsculaţilor se desluşi limpede: voia să-i încercuiască. Nu mai rămăseseră deschise decît strada Galernaia şi cheiul. Cînd şi acestea vor fi ocupate de trupele ţarului, careul va fi încercuit din toate părţile.

Cavaleriştii de gardă, fără cuirase, sosiţi în galop, cu echipamentul pus în grabă, fură lăsaţi ca rezervă. Nikolai porunci celui de al doilea batalion din regimentul Preobrajenski să facă legătura cu flancul stîng al gărzii călare. Cercul se închidea. Din careu se putea desluşi cum pe podul Isakievski, dinspre insula Vasilievski, mărşăluia regimentul Finleandski. Venea în frunte cu toţi ofiţerii, ceea ce însemna că rămăsese credincios ţarului. Totuşi, chiar la ieşirea de pe pod se întîmplă ceva neaşteptat la finlandezi. Plotonul întîi, în fruntea căruia păşea un ofiţer uriaş, baronul Rosen, se opri, împiedicînd tot regimentul să înainteze. Generalii-aghiotanţi galopau unul după altul, de la Nikolai la finlandezi, se întorceau şi porneau iar în galop, aducînd mereu ordine.

Regimentul nu se mişca. Rosen stătea ca o stană de piatră.

În cele din urmă se întîmplă şi ceea ce aşteptase cu atîta nerăbdare Rîleev: Suthof ieşi în Piaţa Senatului cu compania sa de grenadieri de gardă. Îi adusese pe gheaţă peste Neva. Rîndurile se rupseră şi grenadierii intrară răzleţiţi în careu. Cîţiva civili din mulţimea privitorilor se apropiară de Suthof, îl îmbrăţişară şi strigară soldaţilor:

— Băieţi, nu vă lăsaţi!... Curînd vi se vor alătura şi finlandezii!

Sosirea grenadierilor de gardă în rîndurile răsculaţilor îl înspăimîntă pe Nikolai. Nu era atît faptul că mai

venise o companie adusă de Suthof, ci dovada că răscoala nu se mărginea la o jumătate din regimentul Moskovski. Şi apoi nu era chip să-i faci pe finlandezi să se mişte de pe podul Isakievski. In regimentul Izmailovski se petrecuse o încurcătură şi regimentul nu se prezentase. Lipseau şi vînătorii, şi echipajul flotei de gardă. Aghiotantul-imperial, trimis după echipajul de gardă, fusese lovit pe drum cu paturile armelor. In compania de tunari a marelui duce Mihail, hamurile fuseseră tăiate. Nikolai porunci să pornească imediat cineva după regimentul Izmailovski. Scrîşnind din dinţi, Nikolai şopti la urechea lui Adlerberg, cel mai iubit şi mai credincios dintre aghiotanţii imperiali :

— Du-te la palat şi spune-i grăjdarului şef să pregătească trăsurile de drum pentru împărătese şi copii.

Subofiţerii aduseră de undeva o cofă cu vodcă. Băură soldaţii, bău şi Odoevski.

Un fel de nădejde i se aprinse în suflet. Inima uneori i se oprea, alteori începea să-i bată mai repede, mai tare.

Intre timp, apăru în piaţă echipajul flotei de gardă, condus de Nikolai Alexandrovici Bestujev.

Arbuzov, Mihail Küchelbeker şi alţi cinci comandanţi de companie erau de faţă. Fraţii Beleaev alergau în fruntea companiilor, cu ochii strălucitori, cu tunicile descheiate, cu săbiile scoase.

Echipajul flotei venea din strada Galernaia, în coloană de atac, cu steagurile desfăşurate, în bătaia tobelor.

Rîleev trecu în faţa careului şi se repezi spre Nikolai Alexandrovici.

— Prezicerea noastră e pe cale de a se înfăptui, spuse el bucuros. Ni se apropie ultimele clipe, dar ele sînt ale libertăţii noastre şi îmi dau cu plăcere viaţa pentru a le trăi !

Se îmbrăţişară amîndoi. Şi după aceea, Rîleev dispăru de lîngă careu.

Willi îşi îmbrăţişă şi el fratele, strigînd ceva nedeslușit. Rămăsese numai în frac. Pălăria abia i se mai ţinea pe ceafă, iar mantaua şi-o pierduse. Ii tot lunecase de pe umeri pînă ce îi căzuse. Willi nu băgase de seamă şi se agitase destul de mult printre rîndurile soldaţilor, încîntat de uşurinţa cu care se putea mişca. Iar cînd îşi

dăduse seama, era prea tîrziu: mantaua dispăruse; Mihail Karlovici îi spuse fratelui său:

— Vino-ţi în fire, Willi! Mamei trebuie să-i rămînă cel puţin unul dintre feciorii ei. Părăseşte piaţa!

Dar Willi agita pistoletul şi îi înjura cumplit pe ţari.

Nikolai porni cu suita sa spre Piaţa Palatului: era foarte neliniştit de soarta Palatului de Iarnă. Lîngă clădirea Marelui Stat Major fu oprit de o mulţime de grenadieri de gardă care veneau în fugă fără ofiţeri, cu baioneta la armă. In frunte alerga un locotenent micuţ, cu favoriţii blonzi şi cu o faţă de heruvim. Era Panov. Mulţimea se lovi de calul ţarului, se despărţi în două torente şi se rostogoli repede mai departe.

— Stai!... strigă Nikolai înfuriat.

— Noi sîntem pentru Konstantin! îi răspunseră soldaţii şi fugiră mai departe.

— Dacă-i aşa, atunci iată-vă drumul! rosti el înăbuşindu-se de furie şi arătă spre Piaţa Senatului.

Cele patru companii de grenadieri de gardă, aduse de Panov, se aşezară în flancul stîng al careului moscoviţilor, ceva mai în faţa frontului, spre catedrala sf. Isachie. Suthof îşi duse oamenii mai spre Neva. Echipajul flotei de gardă se opri între careu şi clădirea în construcţie, cu frontul spre strada Galernaia. Numărul răsculaţilor ajunsese acum la vreo trei mii, fără a-i pune la socoteală pe cei cinci sute de finlandezi care se aflau pe pod. E adevărat, se făcuseră destule greşeli. Suthof ar fi putut să ocupe fortăreaţa cînd trecuse pe lîngă porţile ei deschise, dar nu se gîndise la acest lucru. Panov ajunsese în curtea interioară a Palatului de Iarnă, şi cînd dăduse peste pionieri, se retrăsese în loc să-i alunge şi să pună stăpînire pe palat. Echipajul flotei de gardă venise nu numai fără tunuri, de care uitase, dar aproape şi fără cartuşe. Totuşi, răsculaţii, prin numărul lor, reprezentau o forţă destul de însemnată.

Intre timp, garda călare şi pionierii călare ocupară ieşirea din strada Galernaia. Nikolai nu se mai afla în Piaţa Senatului, dar planul lui era urmat întocmai. Două escadroane din garda călare ocoliră în galop careul, pentru a-şi lua locul alături de pionierii călare. Şi în clipa cînd păşiră în pasajul îngust dintre Senat şi careu, tot frontul răsculaţilor dinspre Galarnaia strigă ca la instrucţie:

— Ura, Konstantin!...

— Ura, Nikolai!...

Răsună o salvă de puşti. În flancul drept al gărzii călare se prăvăli de pe cal un soldat şi se rostogoli greoi pe pămîntul îngheţat, făcînd să-i răsune cuirasa şi spada. Se auzi a doua salvă. Comandantul escadronului în care servea Odoevski, colonelul baron Velio, săltă ciudat în şa. Apoi căzu pe spate, apucîndu-şi mîna lovită, cu cea teafără...

De pe acoperişul clădirii Senatului cădeau peste chivărele gărzii călare şi peste crupele cailor zdraveni bucăţi de lemn ce se învîrteau prin aer.

Spre careu se furişă un subofiţer de grenadieri, înalt, cu mustaţă neagră, venind din rîndurile regimentului care rămăsese credincios ţarului.

— Vdovenko, Vdovenko! i se strigă din careu. Vino încoace!...

Vdovenko se uită în jur şi spuse în şoaptă:

— Rezistaţi, băieţi, pînă deseară, iar de cum va începe să se lase întunericul toţi soldaţii vor trece la voi unul cîte unul. Încă un ceas-două şi totul va merge bine. Locotenentul Bîstrov m-a trimis. Şi mi-a poruncit să vă spun. Iar Bîstrov al nostru pricepe lucrurile.

— Ura, Bîstrov! strigară grenadierii de gardă.

— Care Bîstrov? îl întrebă Odoevski pe Suthof.

— Îi zic Bîstrov locotenentului Bistrom. Avem un ofiţer cu acest nume în regiment. E un om de nădejde.

Din mulţime începură să vină meşteşugari şi oameni de rînd care cereau arme şi strigau:

— În jumătate de ceas răsturnăm tot Petersburgul!

Cîţiva elevi ai şcolii navale şi ai şcolii militare nr. 1 se apropiară gîfîind de Michel. Erau vreo zece cu totul. Ei luară poziţia de drepţi, aşa cum fuseseră învăţaţi, şi spuseră în cor:

— Domnule căpitan, sîntem trimişi din partea şcolilor noastre să vă cerem încuviinţarea de a veni şi noi în piaţă şi de a lupta în rîndurile voastre!

In ochii lor ardea o înflăcărare nespusă şi piepturile li se umflau de emoţie.

Michel zîmbi:

„Să nu le îngăduim oare? Nişte copii alături de mustăcioşi... Istoria încă nu cunoaşte o răscoală a copiilor". Dar se împotrivi ispitei.

— Spuneţi camarazilor voştri că le mulţumim pentru gîndul lor frumos. Dar voi trebuie să vă păstraţi viaţa pentru faptele de mai tîrziu.

Elevii plecară întristaţi, dezamăgiţi.

Asupra unui dragon de poliţie se ridicau zeci de pumni. Mulţimea, înfuriată, îl călca în picioare. Calul dragonului zăcea sforăind, pe o coastă, ciuruit de baionete. Dar poliţistul fu salvat mulţumită lui Willi. Poate astfel uriaşa spadă cu teaca de aramă a dragonului ajunse în mîinile sale. Willi se învîrtea de colo-colo, neştiind cum să scape de ea. Şi tocmai atunci trecu pe lîngă el Levuşka Puşkin, cu nările umflate.

— Leon? Tu eşti?... Cum de-ai ajuns la noi?

Levuşka îşi ridică braţul:

— „Al clopotului dangăt, mulţimea spăimîntată..."

Dar Willi fu atît de bucuros de sosirea lui, încît nu se supără. Dimpotrivă, îi puse în mîna dreaptă spada poliţistului, îl înşfăcă de cealaltă şi-l trase spre Odoevski.

— Prinţule, — îi spuse el foarte solemn în franţuzeşte, — ţi-am adus un tînăr luptător! Primeşte-l în rîndurile noastre!

Ca şi Willi, Odoevski rămăsese şi el fără manta. În învălmăşeală i-o trăsese cineva. Mai tîrziu, un civil cu ochelari, pe care nu-l cunoştea nimeni, trecu de cîteva ori pe lîngă Alexandr Ivanovici, purtînd această frumoasă manta. Dar în clipele acelea, lui Odoevski nu-i mai păsa de nimic. Un ofiţer din regimentul Moskovski, care părea foarte voinic, îl scoase pe Odoevski în careu şi-l aşeză în faţa primului rînd al regimentului de gardă călare.

— Priviţi, domnilor! E de-al vostru! Dar e cu noi!

Niciodată în viaţa sa Alexandr Ivanovici nu se simţise atît de prost. Nu-l despărţea decît un arşin de atîţia prieteni şi de chipurile care-i fuseseră cîndva dragi. Iată plotonul pe care îl comanda Odoevski. Iată locul pe care trebuia să-l ocupe în faţa plotonului. Era liber... Odoevski îşi dădea seama că ofiţerii îl priveau cu groază. Feţele soldaţilor erau neobişnuit de aspre, nici măcar un zîmbet fugitiv în ochi, o mişcare de simpatie a buzelor... Nimic!

Odoevski strigă deznădăjduit:

— Ostaşi din garda călare, oare veţi vărsa voi sînge rusesc?

— Ura, Nikolai! răspunse escadronul ca la comandă.

— Fugi la ai tăi, trădătorule, că de nu pun să tragă! urlă generalul Orlov, repezindu-se la el.

Această amenințare îl făcu pe Odoevski să-și recapete stăpînirea de sine pe care și-o pierduse cînd se trezise în fața regimentului său. Și Alexandr Ivanovici rosti cu o plecăciune batjocoritoare:

— Generale, nu ne e dat să murim decît o singură dată. Și nu-mi pasă de dumneata, generale!

Era totuși ceva ciudat: Prîtkov și Basnin lipseau din rîndurile plotonului întîi. Odoevski cercetă cu privirea rîndurile o dată, de două ori, de trei ori. Lipsea un rînd. Și ca să se încredințeze de-a binelea că se întîmplase o nenorocire, strigă:

— Prîtkov, la mine! Basnin!...

Orlov își sili calul să se ridice în două picioare și dădu peste Odoevski. Calul îl împinse pe Odoevski, cu botul fierbinte, cu pieptul voinic și cu copitele, făcînd tot felul de sărituri sub iscusitul călăreț. Strîngînd dîrlogii și dînd pinteni, generalul strigă:

— Pleacă de aici, trădătorule, că de nu, te strivesc ca pe-o broască! Cît despre cei doi mișei pe care-i chemi, află că i-am arestat chiar astăzi, înainte de a trece la fapte. Îmi pare rău că nu te-am prins și pe tine. Pleacă de-aici!

Se făcuseră ceasurile trei. Ziua mohorîtă de decembrie se sfîrșea o dată cu seara rece și tristă. Soldații înghețaseră. Pe fețele lor mustăcioase, învinețite, se vedea o deznădejde amară. N-aveau unde să se retragă. Nu puteau decît să înainteze. Dar curînd nici aceasta nu va mai fi cu putință: soseau mereu alte trupe ale țarului. Patru tunuri trecură duduind și se opriră în colțul bulevardului Amiralității, sub tei, întinzîndu-și amenințător gurile de aramă slab luminate de ultimele licăriri ale zilei pe sfîrșite. Se mai puteau uni cu mulțimea, dar ofițerii nu voiau aceasta cu nici un preț. Poliția se ivi în diferite puncte ale pieții, alungînd poporul.

Întorcîndu-se în careu, Odoevski nu încetă să-l urmărească pe Orlov cu privirea. Gestul generalului — cuvintele nu i se auzeau — era foarte limpede. Așa se dădea semnalul de atac. Într-adevăr, escadronul de gardă călare se desprinse din front și porni în galop spre careu. Galopa prost: caii negri și greoi, nepotcoviți cu colțari,

alunecau pe potcoavele plate, se împiedicau şi cădeau, zvîrcolindu-se pe pămîntul acoperit de gheaţă.

Cei care atacau fură întîmpinaţi după colţ, unde se păstrau materialele de construcţie, cu o grindină de pietre şi lemne. Oamenii smulgeau pietrele din pavaj şi le azvîrleau în călăreţi. Atacanţii se împrăştiară fără a ajunge pînă la careu.

Văzînd că era cu neputinţă să sfărîme careul, Orlov porunci ...

— Înapoi ! Alinierea !...

Escadronul se întoarse, petrecut de hohotele de rîs ale mulţimii.

Willi îi spuse lui Puşcin :

— Pune-ţi o uniformă şi ia comanda ! Te rog !

Puşcin îl privi mirat :

— Lasă-mă în pace, Willi. Propunerea ta mi se pare foarte ciudată...

Între timp, generalul Orlov porni la al doilea atac cu garda călare. Din nou caii lunecară şi se prăbuşiră, pietrele şi lemnele căzură asupra lor, mulţimea hohoti batjocoritoare. Careul întîmpină atacul cu un foc puternic şi, doborînd vreo douăzeci de călăreţi, îi sili să se retragă. Al treilea atac se sfîrşi cu şi mai puţin succes.

Nikolai se întorsese cu suita sa din Piaţa Palatului, şi stătea în spatele bateriilor. Pietrele şi bulgării de zăpadă zburau din toate părţile spre acest colţ al bulevardului. Stürler, comandantul regimentului de grenadieri din garda imperială, nu se depărta de laturile careului ocupate de soldaţii lui Suthof şi Panov. Vorbea stricat ruseşte şi, schimonosind hazliu cuvintele, încerca să-i convingă pe soldaţi să se întoarcă la cazărmile lor.

Odoevski îi spuse de cîteva ori :

— Colonele, pleacă, altfel vei fi gonit...

Il luară cu forţa de subsuori şi-l duseră deoparte, dar el se întoarse.

Kahovski urmărea de mult această comedie. In cele din urmă se apropie de Stürler :

— De partea cui eşti, colonele ?

— Am depus jurămînt împăratului Nikolaus. Îi sînt credincios.

— Aha !

Kahovski trase în plin cu pistolul. Un locotenent de grenadieri, cu faţa roşie, care stătea lîngă colonel, văzînd

pistolul în mîna lui Odoevski se repezi spre Alexandr Ivanovici şi-l sărută :

— Dumneata l-ai ucis pe porcul ăsta ? Îţi mulţumim ! De-ai şti ce tîlhar şi ce fiară era ! Bravo ! Eu sînt locotenentul Bistrom. Soldaţii îmi zic Bîstrov. Vă spun: aşteptaţi să se lase noaptea !

Stürler se dădu înapoi, ridică mîinile de parcă ar fi vrut să se apuce de un trapez nevăzut, făcu vreo cîţiva paşi pe loc şi se prăbuşi. Îl tîrîră în clădirea Marelui Stat Major.

Kahovski se uită cîteva clipe la pistoletul fumegînd, apoi spuse :

— Ei, ajunge ! Am doi pe suflet. Am făcut destul pe măcelarul !

Şi aruncă pistoletul.

Regimentul Pavlovski sosi şi ocupă strada Galernaia. Ţarul luă ultimele măsuri. Doi mitropoliţi, Serafim al Petersburgului şi Evghenii al Kievului, cu mitre şi odăjdii, cu doi ipodiaconi la spatele săniei, se îndreptară spre răsculaţi, ieşind de după gardul catedralei sf. Isachie. Soldaţii îşi scoaseră chivărele şi se închinară, lăsîndu-şi puştile la picior. Serafim ridică crucea blagoslovind :

— Ostaşi, liniştiţi-vă ! V-aţi ridicat împotriva lui dumnezeu, a bisericii şi a patriei... Konstantin Pavlovici a renunţat de trei ori în scris şi prin viu grai la coroana Rusiei. Dumnezeu mi-e martor, că acesta-i adevărul !

Mihail Karlovici Küchelbeker se apropie de mitropolit şi, fiind luteran şi necunoscînd titlurile pompoase ale bisericii ortodoxe, îi spuse simplu :

— Vezi-ţi de drum, părintele ! N-ai ce să te amesteci în treburile astea.

Cuvintele lui răsunară ca un ecou printre rînduri.

— Vezi-ţi, ereticule, de biserica ta ! Cară-te înapoi !...

Mitropoliţii porniră îndărăt cu ipodiaconii, însoţiţi de popor. Nişte mîini binevoitoare deschiseră larg înaintea lor poarta împrejmuirii ce se ridica în jurul catedralei sf. Isachie. De cealaltă parte, se zăreau barăcile murdare ale muncitorilor, căruţe pentru cărat pietre, grămezi de gunoaie şi de pietriş.

— Ei, ce se aude, înalt prea sfinţia ta ? îl întrebă pe Serafim aghiotantul imperial care îl aştepta.

Mitropolitul îşi mîngîie cu mîna grăsună barba lată şi albă ca zăpada :

— M-au înjurat şi m-au alungat.

Pe la ceasurile patru după-amiază, generalul Suhozanet, comandantul artileriei de gardă, se apropie în galop de careu. Nu era iubit de cei din gardă. Generalul pătrunse în rîndurile care se dădură la o parte şi strigă :

— Băieţi, veţi fi graţiaţi dacă depuneţi imediat armele! Predaţi-i pe instigatori ! Altfel — mitraliile... Tunurile sînt în faţa voastră !

— Dar ne-ai adus şi constituţia ? i se răspunse.

— Am fost trimis să vă aduc iertarea, nu să stau de vorbă.

— Trimite pe altul, mai dihai decît tine ! Ura, Konstantin !...

— Atunci veţi afla ce înseamnă Nikolai !...

Suhozanet îşi întoarse calul şi ieşi din careu. Cîteva împuşcături detunară în urma lui şi pene din panaşul bicornului se împrăştiară în vînt. Îşi smulse din galop panaşul. Pesemne acesta era semnalul dinainte hotărît. Odoevski îşi aminti în clipa aceea, fără să-şi dea seama de ce, că tunurile regilor Prusiei purtau următoarea deviză : „Ultima ratio regis" — „Ultimul argument al regelui". Îndată, acest argument va fi folosit de ţarul Nikolai. „Sîntem pierduţi... Oare n-ar trebui să pornim la atac pentru a cuceri tunurile ?" Voi să i-o spună lui Alexandr Bestujev. Dar nu mai avu cînd.

Comanda sonoră a ţarului se auzi pînă în rîndurile careului :

— Foc din tunuri după ordine ! Flancul drept în-cepe ! Primul !...

Amurgul fu sfîşiat de o flacără şi prima bubuitură răsună. Odoevski se repezi înainte spre tunuri. Îşi căuta moartea. Toţi ceilalţi — careul şi poporul — rămaseră pe loc ; sau se ochise prea sus sau se trăgea cu încărcături oarbe. O clipă, Odoevski avu impresia că vede faţa palidă şi părul creţ al lui Levuşka Puşkin. Dar în mîinile lui Levuşka nu mai era spada dragonului. Apoi desluşi parcă strigătele lui Willi către matrozi :

— Alinierea !... La baionetă !...

Şi vocea lui Mihail Karlovici :

— Pleacă, Wilhelm !

Din partea unde se afla garda călare se auzeau nelămurit strigătele ofiţerilor :

— Fora !... Fora !... Ura !... Fora !...

Ofițerii strigau ca la teatru, cerînd repetarea salvei de tunuri. Gîndurile fluturau în capul lui Odoevski, ca un steag pe timp de furtună. Ultimul gînd fu acesta: „Nu, mai bine un sfîrșit groaznic, decît grozăvii fără sfîrșit!"

Țarul dădu comanda:

— Al doilea!...

Izbucni o flacără lîngă bulevard și două salve de tun, una după alta, bubuiră ca într-o adevărată bătălie. Ace de gheață ascuțite, zburînd în evantai de sub picioare, loveau fețele. Flautistul echipajului flotei de gardă, un băiat subțirel și cu fața trandafirie, săltă și se prăbuși la pămînt. Bicornul lui Odoevski lovit de mitralii îi zbură din cap: „Mor, acum voi muri", se gîndi el fericit. În jurul lui oamenii se rostogoleau la pămînt, se chirceau, gemeau.

— Să scape cine poate!

Nu mai exista nici un careu. Mii de oameni fugeau sărind peste parapetul de granit, pe gheața Nevei, făcîndu-și loc printre rîndurile oslașilor din Pavlovski și printre pionierii din gardă, spre Galernaia și spre chei.

— Al treilea!...

Tunul trase asupra fugarilor. Mitraliile zburară șuierînd, geamurile sparte zăngăniră la Senat, de pe acoperișuri și garduri se rostogoli în grupuri norodul. Patru tunuri galopau prin piață. Salvele urmau una după alta. Odoevski aștepta lovitura de grație. După a cincea sau a șasea salvă, își părăsi locul și cu moartea în suflet începu să-și facă drum printre cadavre, călcînd pe zăpada înroșită de flori mari și roșii...

CAPITOLUL XII

Baronul Anton Antonovici Delwig locuia în strada Bolșaia Milionaia, adică foarte aproape de locul unde se petrecuseră sîngeroasele evenimente. În timpul zilei ieșise de cîteva ori în Piața Senatului, silindu-se să deslușească și să înțeleagă ce se întîmpla acolo. Totuși nu izbuti să-și dea prea bine seama. Mulțimea striga, și rîndurile sporeau neîncetat. Valurile clocotitoare de oa-

meni îl luară şi pe Delwig. Văzu numeroşi soldaţi alcătuind un careu, care strigau şi ei şi din cînd în cînd trăgeau focuri de armă, pesemne în aer. Anton Antonovici nu văzu aproape nici un ofiţer în faţa careului — doar vreo trei sau patru îi trecură prin faţa ochilor şi dispărură. În schimb, destul de mulţi ofiţeri se aflau în cofetăria din colţul pieţii, unde se încălzeau, întorcîndu-se după aceea în careul pe care-l părăsiseră. Din pricina înspăimîntătoarei aşteptări şi a emoţiilor, Delwig era galben la faţă. Curînd fu prins de învălmăşeală şi asurzit de strigăte, astfel încît puhavul baron se simţi istovit.

— Nostim, rosti el cu glas tare, oftînd din greu, şi apoi se îndreptă spre casă.

Pe drum, trecînd prin Piaţa Palatului, îl văzu pe tînărul ţar lămurind mulţimea, citind manifestul care vestea suirea lui pe tronul strămoşesc şi îmbrăţişînd un mic burghez în caftan. Toate acestea păreau foarte ciudate. Delwig se întoarse acasă, se aşeză lîngă fereastră şi se cufundă în gînduri, aşteptînd cu răbdare deznodămîntul. Pe la ceasurile patru, cînd răsunară primele împuşcături în piaţă, sunetul geamurilor sparte se rostogoli prin locuinţa lui Delwig. Anton Antonovici îşi puse mantaua călduroasă şi alergă la Odoevski pentru a afla ştiri. Odoevski locuia prin apropiere.

Dar Alexandr Ivanovici nu era acasă. Kuriţîn se frămînta, deznădăjduit, prin odăi.

— S-a prăpădit, la o adică, prinţişorul! suspina el îngrozit. Aşa-i, la o adică, să ştii că s-a prăpădit...

— Unde s-a prăpădit? Pentru ce? îl întrebă Delwig.

Dar Kuriţîn nici nu-l auzi. Mitea răspunse în locul lui:

— S-a dus să lupte...

Delwig dădu să plece, căci nu se simţea la largul său. În sufragerie, pe masa cea lungă, un cearşaf acoperea ceva care aducea foarte mult cu un mort. Dar nu putea fi chiar un cadavru!

Delwig ridică puţin cearşaful şi zări o scurtă îmblănită, galbenă, cu înflorituri roşii pe piept, nişte pîslari şi o cămaşă curată de bumbac colorat... Anton Antonovici nu mai putu desluşi nimic altceva.

— Dar astea la ce vă folosesc?

Mitea lăsă grijuliu în jos marginea cearşafului.

— Ivan Alifanîci nu dă voie să le vadă nimeni, spuse el. O să avem nevoie de ele.

Delwig dădu din umeri: „Parcă-i un balamuc!" Şi ieşind în Piaţa Isakievskaia, se îndreptă cu paşi grăbiţi, făcînd un ocol, spre podul Kalinkin, la familia Puşkin.

Şi aici domnea neliniştea. Leon dispăruse de dimineaţă de acasă. Serghei Lvovici nu-şi mai găsea locul, dar nu se dusese să-l caute, ci se învîrtea prin casă, tropăind cu tocurile pantofilor cînd într-un loc, cînd într-altul. Tremura tot, mic cum era, şi lacrimile i se prelingeau pe obraji. Îşi frîngea mîinile, trosnind tare din degete, şi spunea mereu:

— Facă-se voia cerurilor!

Nadejda Osipovna zăcea în dormitorul ei, suferind de migrenă.

Delwig îl duse pe bătrîn în birou şi-l sili să se aşeze într-un jilţ.

Deodată se strecură în odaie Nikita feciorul. Fusese trimis în oraş după ştiri. Nikita intră ferindu-se parcă, se uită misterios împrejur şi făcu un semn din ochi boierului.

— Ei, cu ce-ai venit? întrebă înăbuşindu-se Serghei Lvovici.

— E sfîrşitul lumii, şopti Nikita. Ce să mai spun... Vin de-a dreptul din Piaţa Senatului... A venit Pugaci şi trage cu tunul...

Serghei Ivanovici încremeni. Limba lui Nikita se mişca tot mai vioi, glasul îi devenea din ce în ce mai puternic şi acum aproape că striga gesticulînd:

— Pugaci caută să sperie lumea, strigînd numele alteţei sale, preacredinciosul Konstantin, poporul trece de partea lui, cad capete lovite... Ţarul umblă călare trap-trap, iar gloanţele şuieră pretutindeni... Cînd au început să bubuie tunurile, am ştersto acasă...

Nikita îşi făcu cruce, se apropie de jilţul lui Serghei Lvovici şi căzu în genunchi:

— Soarele nostru luminos, stăpîne Serghei Lvovici! Sufleţelul mă doare cînd mă gîndesc că scumpul nostru Leon Sergheievici nu-i nicăieri! Unde-o fi drăguţul de el? Nu l-o fi ispitit oare şi pe el necuratul?...

Serghei Lvovici sări din jilţ şi-i trase lui Nikita o palmă răsunătoare. Apoi se repezi spre dormitorul Nadejdei Osipovna. Alerga atît de repede, încît Delwig nu-l putea ajunge din urmă. Ţipă cu glas deznădăjduit:

— Leon a fost ucis !

Înainte de a ajunge în dormitor, coti pe coridor, trecu în vestiar şi ieşi în stradă aşa cum era, fără şubă, fără pălărie. Rămase la intrare, sub balcon, tremurînd de spaimă şi de frig, căutînd neputincios în toate părţile şi ştergîndu-şi lacrimile cu batista :

— Facă-se voia cerurilor !

Delwig îl luă de mînă :

— Vino-ţi în fire, dragă Serghei Lvovici ! Nostim, zău, e nostim... Nu ştim încă dacă Leon a fost ucis sau nu, dar dumneata stai aci în ger numai în halat...

Abia atunci Serghei Lvovici îşi dădu seama că nu era îmbrăcat cum se cuvine ; îşi încheie ruşinat halatul şi se întoarse în casă.

— Vreau să mă îmbrac ! strigă el. Nikişka, să tragă sania ! Mă duc singur...

Slugile se strînseseră în odaia lacheilor, în jurul feciorului pălmuit.

— M-am dus la el din toată inima, — povestea Nikita jignit, — şi el m-a luat la bătaie !

Ceilalţi îl mîngîiau :

— Ce vrei, se teme şi el... Ia, îl auzi cum strigă ca o fiară ?...

Pe Serghei Lvovici îl trecură fiorii şi se trînti pe canapea.

— Doamne, m-a prins fierbinţeala !... Oare oi fi răcit atît de repede ?

Nadejda Osipovna ieşi cu o legătură albă în jurul capului, împrăştiind un miros puternic de parfum şi de oţet.

— Cerul vrea să ne pierdem copiii. Mă supun...

Din odaia slugilor răsunară exclamaţii puternice : Nikita plîngea în hohote :

— Scumpul meu !...

Serghei Lvovici se săltă pe perne. Nadejda Osipovna îşi împreună mîinile ca pentru rugăciune. Paşi grăbiţi răsunau prin odăi, paşi cunoscuţi.

Uşa se deschise larg. În prag stătea Leon, palid, şi ciufulit.

— A fost o zi de pomină !

Odoevski ajunse acasă cam pe la ceasurile nouă seara. Din clipa aceea îngrozitoare cînd se stecurase neatins

de mitralii și părăsise Piața Senatului și pînă ce ajunsese acasă, ornicul din turnul fortăreței bătuse de cinci ori.

Aceste cinci ceasuri fuseseră mult mai îngrozitoare decît ultimele clipe aducătoare de moarte ale răscoalei. Acolo, în piață, își dorise moartea pe care o socotise necesară. Și de aceea Odoevski nu alergase ca alții, ci pășise încet, agale, în strada Galernaia. Ghiulele, sărind și vuind, se izbeau de zidurile caselor și ricoșînd îi loveau pe cei ascunși între ele. Mitraliile însoțeau ghiulelele. Nici o fundătură nu rămase înafara focului. Îngusta stradă Galernaia părea o capcană. Odoevski coti într-o fundătură și se opri. Unde să se ducă? Jur-împrejur se aflau trupe. Numai Neva era liberă... Fără grabă, trecu Neva și se trezi pe insula Vasilievski. Se opri la niște cunoscuți, la alții bău ceai și stătu de vorbă. Dar gazdele, îndată ce aflau că fusese în piață și luase parte la răscoală, se grăbeau să scape de el:

— Dacă-i așa, du-te la țar, predă-ți spada și cere-i iertare. Și mai ales, părăsește-ne mai repede casa!

Ieșea în stradă și, cînd vedea de departe o patrulă din garda călare, căuta să se ascundă. Și lucrul acesta i se părea mai îngrozitor decît moartea, mult mai îngrozitor. Fără îndoială, moartea avea și un aspect atrăgător: încetarea oricărei legături cu viața. Nu-și găsise însă moartea și rămăsese legat de viață. Dar în ce măsură era legat? Și apoi ce putea fi mai respingător decît rușinea de a te vedea silit să te ascunzi și să minți?... De altminteri, ar putea fi ceva și mai rușinos; să minți fără să te ascunzi. Dar iată, dacă Odoevski ar fi fost prins, aruncat în închisoare, interogat asupra societății ilegale, asupra scopurilor ei, asupra membrilor și activității fiecăruia în parte, ar fi fost nevoit să mintă fără să se ascundă, să privească drept în ochii judecătorilor și ai țarului, sau... Dar la ceea ce venea după acest „sau", Alexandr Ivanovici nici nu voia să se gîndească. Da, dacă nu izbutise să-și găsească moartea, trebuia să se agațe de viață chiar pe marginea prăpastiei. Și de aceea trebuia să se ascundă.

Furișîndu-se spre casă de pe insula Vasilievski, Alexandr Ivanovici nu știa prea bine de ce se mai duce la locuința sa, unde nu putea rămîne prea mult. Fie chiar pentru cîteva minute și tot era primejdios să mai treacă pe-acasă. Totuși mergea spre Piața Isakievskaia numai

în haină şi bicorn fără panaş, clănţănind din dinţi de frig. La încrucişările străzilor ardeau rugurile, trosneau lemnele ude şi fumul negru se învolbura în rotocoale groase. Soldaţii se încălzeau ţopăind în jurul focului. Ofiţerii, cu feţele posomorîte, se plimbau pe lîngă unităţile lor. Patrule din garda călare şi din cavaleria de gardă treceau în trap. Păşind greoi, mărşăluiau patrulele pedestre. Puteai crede că oraşul fusese luat cu asalt de trupele unui învingător necunoscut. Deodată, o patrulă din grenadierii de gardă îl opri pe Odoevski. „Asta-i sfîrşitul!“ îşi spuse el.

— Unde mergeţi? întrebă subofiţerul. Iertaţi-mă, ni s-a dat poruncă să întrebăm.

Odoevski nu ştia ce să răspundă. Nu voia să-şi spună adresa. „Ei, gata! S-a sfîrşit!“ Se uită ţintă la subofiţer, la faţa-i deschisă, îndrăzneaţă şi blîndă. Parc-o mai văzuse. Unde?... Cum?... Aha!

— Tu eşti, Vdovenko?

— Da, eu, excelenţă!

Subofiţerul zîmbi vesel, nu se ştie pentru ce.

— Salută-l din partea mea pe locotenentul Bistrom.

— Locotenentului Bîstrov? Am înţeles. Poftiţi, treceţi.

Odoevski era chiar în faţa casei sale. Patrula porni mai departe.

Kuriţîn nu mai plîngea, nu mai suspina. Se mulţumi să tragă solemn cearşaful de pe masă, şi Alexandr Ivanovici văzu un dichis întreg de straie ţărăneşti. Nu lipseau nici ciorapii de lînă groşi şi călduroşi împletiţi de Alifanîci. Dar de unde le luase pe celelalte? Şi deodată Odoevski îşi aminti de rîsetele şi glumele oaspeţilor şi de felul cum se mîniase împotriva bătrînului la tabără, în timpul verii, cînd se descoperise că Alifanîci cumpărase din tîrgul de vechituri toate aceste boarfe. Vai, Alifanîci! Nu se află în lume o dragoste mai mare decît aceea care bate în inima ta simplă şi curată!

Cîteva clipe, Odoevski rămase cu capul plecat pe umărul unchiaşului. Degetele tremurînde ale bătrînului răsfirau cu nesaţ cîrlionţii blonzi ai prinţişorului. Ochelarii îi atîrnau de o ureche şi se legănau. Kuriţîn plîngea încet...

Apoi se puseră pe treabă. Totul era prevăzut şi pregătit dinainte. Şi cînd Odoevski se privi în oglindă, nu se putu stăpîni să nu rîdă. Din ovalul tulbure îi privea un vîn-

zător vioi, iscusit și descurcăreț, cu fața trandafirie, voinic, brav, cu o băsmăluță roșie la gît și cu una albastră, persană, în mînă. Mitea admira încîntat această transformare. Kurițîn îi dădea prințișorului binecuvîntarea pentru drum, șoptind rugăciuni și făcînd deasupra lui semnul crucii.

— Du-te, la o adică, du-te cu dumnezeu, îi spuse el. Grăbește-te, la o adică, sub aripa îngerului, și îl binecuvînta mereu, îl săruta și-l strîngea la pieptu-i fierbinte.

În cele din urmă, Alexandr Ivanovici se smulse din brațele lui Kurițîn. Dar Mitea se agăță de el. Cu un minut înainte sărise voios în jurul boierului său travestit.

— Ca la teatru, — strigase el, — ca la vodevil!...

Iar acum, cînd eroul de vodevil trebuia să părăsească odaia, să iasă în piață și să plece nici el nu știa unde, pentru a nu se mai întoarce poate niciodată, inima lui Mitea se strîngea de durere și tristețe. Îi săruta mîinile lui Alexandr Ivanovici, udîndu-le cu lacrimi care se rostogoleau apoi în picături mari pe jos. Odoevski își îmbrățișa pentru ultima oară slugile.

— Prieteni, — le spuse el stăpînindu-și cu greu nodul ce i se pusese în gît, — rămîneți cu bine. Și să nu mă uitați. Am vrut ca atît voi, cît și alte milioane de semeni ai voștri să trăiască bine în patria noastră, ca Rusia să vă fie o mamă bună, nu una vitregă. Se vede că n-a sosit încă ceasul... Da, începutul e greu, dar mai tîrziu totul va merge bine. Se vor găsi alți oameni care vor porni umăr la umăr și-i vor răsturna pe țari... Dumnezeu știe cînd se va întîmpla asta, dar va trebui să se întîmple neapărat.

— Voi trăi pînă atunci! strigă Mitea. Voi fi și eu printre aceia care-i vor răsturna pe țari!

— Eu însă n-o să mai apuc clipa aceea, rosti încet Kurițîn. Unde, la o adică, o să ajung să mai văd și eu binele?!

Odoevski își șterse cu mănușa strălucirea umedă a genelor și ieși repede din casă.

Focul ardea în sobă și luminile portocalii ale flăcărilor alergau pe fața lui Alifanîci și a lui Mitea. Dîrișoare subțiri de fum albastru șerpuiau în jurul lemnelor bine aprinse. Cărbunii se mistuiau împrăștiind căldură în jur. Alifanîci îi întorcea cu vătraiul. Mitea arunca pe foc coajă de mesteacăn care se chircea și trosnea cuprinsă de flăcări. Din grămada de hîrtii scoase din cabinetul lui Odoevski și

aruncate în sobă nu mai rămăsese nimic. Bucăţelele filelor scrise de Alexandr Ivanovici şi de Willi mai zburau doar ca nişte fluturi negri şi cădeau uşor pe duşumea.

— Se crapă de ziuă, spuse Kuriţîn. Dacă, la o adică, a ieşit din oraş fără nici a piedică, apăi să ştii că se află acum la vreo douăzeci de verste de Petersburg.

— Da' n-o îngheţa cumva pe drum ? întrebă Mitea.

— Dumnezeu n-o să-l lase şi apoi l-am încotoşmănat noi bine. Da, vremea e a ger, uite cum zgîrie pisica zidul... Ehei, prinţişorule !

Kuriţîn îşi şterse ochii. În sobă, jeraticul mirosea şi o limbă de foc ieşi, lăsînd să zboare un evantai de scîntei.

— La o adică, vezi cum suflă ? Asta-i semn de oaspeţi.

O bătaie puternică în uşa de afară îl făcu pe Alifanîci să lase jos vătraiul. Bătrînul şi băiatul se priviră. Bătaia se repetă mai puternică, mai poruncitoare.

— Du-te de-i întîmpină, spuse Kuriţîn şi se ridică punîndu-şi ochelarii. Noi, la o adică, sîntem gata.

Mitea se repezi în vestiar. Din ceaţa căruntă se ivi silueta scundă a poliţaiului. După el venea echipa de poliţişti, trei gardieni voinici cu halebarde.

— Aici locuieşte prinţul Odoevski ? întrebă poliţaiul. Glasul îi era întretăiat de atîta grabă.

— Din porunca domnului poliţai-şef, dacă stăpînul nu-i acasă, rămînem aici.

— Asta, la o adică, de ce ? se miră Alifanîci.

Poliţaiul îşi strîmbă faţa ascuţită şi se uită aspru la bătrîn.

— Ca să punem mîna pe cei care or pica pe-aici... Ai tutun ? Dă încoace !

Kuriţîn îşi scoase tabachera şi o ciocăni cu buricele degetelor.

— E tare, îl preveni el pe poliţai. Poftim !

Într-adevăr, de multă vreme Ivan Alifanîci îşi dregea tutunul, „pentru curăţirea ochilor", cu sticlă pisată mărunt. De aceea, după ce îşi vîrî în amîndouă nările cîte o priză bună, poliţaiul căscă mai întîi gura, îşi holbă ochii şi apoi strănută din răsputeri, cutremurîndu-se pînă la ultima vinişoară din trupu-i firav. Îşi întinse după aceea fularul pe degetele răşchirate şi clătinîndu-se uşor rămase multă vreme aşa. Pe faţă i se citea o încordare

neobişnuită. În cele din urmă sări ca ars, fularul îi scăpă de pe degete şi mai strănută o dată nemaipomenit de tare.

— Vai, ce bine! S-a rupt! spuse el, holbîndu-şi bucuros ochii.

— Să trăiţi, — rosti Kuriţîn, — sănătate, la o adică, şi la mulţi ani.

Se apropie şi îi întinse cu smerenie musafirului nepoftit fularul.

Gardienii luau şi ei pe întrecute tutun, strănutau, tuşeau şi scuipau în vestiar. O bătaie scurtă şi repezită în uşa de afară îi făcu să se oprească şi să stea smirnă. Poliţaiul îşi ascunse fularul. În locuinţă intră val-vîrtej un colonel roşcovan, lăsînd să-i cadă din mers mantaua de pe umeri. Poliţaiul i-o prinse.

— Nu-i acasă? ţipă colonelul. Aha! În timp ce mişelul care şi-a trădat ţarul îşi pregăteşte fuga, noi ne vom lămuri aici, în casa lui. Hei, ce staţi aşa de parcă aţi fi măgăriţa lui Valaam [1]? le strigă el gardienilor. Să nu vă clintiţi de-aici! De-o păşi careva pragul, să-l înşfăcaţi! Apoi se întoarse către Alifanîci: Arată-mi drumul, hodorogule! Aprinde luminile, cîine bătrîn, şi nu dormi ca o bufniţă. Ei, haide, arată-mi drumul, îţi spun!...

E drept, în salon era pe jumătate întuneric. Lumina lunei, pătrunzînd cu greu prin geamurile acoperite de izvoade de gheaţă, era palidă şi rece.

— Du-mă, trîndavule, că acuşi te smintesc în bătaie!...

— Păi, unde, la o adică, porunciţi să vă duc? întrebă Kuriţîn, tulburat.

Drept răspuns, colonelul cel roşcovan îi arătă pumnul uriaş şi vînăt.

Percheziţia începu din birou. Colonelul întindea doar degetul arătător pe care purta un inel cu peruzea — şi canapelele şi fotoliile erau întoarse cu picioarele în sus, covoarele erau scuturate, sertarele biroului deschise. Dar nici sub canapele, nici sub covoare nu se descoperi nimic. Iar sertarele biroului erau atît de pustii, încît colonelul se înfurie.

— O să te smintesc în bătaie! urlă el. Unde aţi ascuns hîrtiile? Răspunde, otreapă bătrînă! Unul, doi!

---

[1] Aluzie la o legendă biblică cu privire la măgăriţa vrăjitorului Valaam, care a început să vorbească în grai omenesc, protestînd împotriva bătăilor. (N.R.)

Kurițîn se ploconea, jurînd că boierul său, de cînd îl știa, n-ascunsese niciodată nici un fel de hîrtii.

Cu sudălmi și înjurături, percheziția trecea din odaie în odaie. Colonelul era un om foarte curios. Găsind în dormitorul lui Alexandr Ivanovici un flacon cu apă de colonie, îl duse imediat la nas și apoi trase o dușcă. Tusea îi sfîșie pieptul puternic de polițist. Colonelul începu să scuipe, să sughițe și să gesticuleze.

— Tare mai e! Cum se poate bea asemenea otravă? Cred că nici alteța sa marele duce Mihail Pavlîci nu suferă băuturi atît de tari...

Pe măsură ce se vedea tot mai limpede că percheziția era zadarnică, începură să se arate mai puțin stăruitori și mai grăbiți. Colonelul nu mai striga și nu mai înjura, ci admira cu un aer de cunoscător tablourile, policandrele și mobilierul:

— Ți-ar place să ai un jilț ca ăsta, hai?! Te-ai cufunda în el, pungașule! îi spunea polițaiului.

Polițaiul își încovoia spinarea și, mulțumit de bunăvoința șefului, își întindea gîtul, așteptînd parcă să fie mîngîiat de colonel pe obraz.

Odăile de primire și cele de locuit fuseseră percheziționate. Colonelul se așeză pe un scaun în sufragerie și ceru o pipă. Pregătindu-i-o, Kurițîn spuse aproape cu duioșie:

— După gerul de afară e bine să mai răsufli puțin... Vezi cum se ține iarna de noi...

Bucurîndu-se că lucrurile mergeau bine, Ivan Alifanîci își dădu smerit cu părerea:

— Iarna, boierule, începe de-abia după a treia încercare. Iarna, la o adică, s-o lauzi abia după Crăciun...

Colonelul își încruntă deodată mînios sprîncenele:

— Hai, flecărește mai puțin, jigodie bătrînă!... Unde-i pipa?

— Am găsit! Aici!

Strigătul de bucurie al polițaiului răsună din odaia depărtată și se topi în zgomote și clinchete. Ca o pasăre în zbor trecu Mitea prin sufragerie, strîngînd ceva la subsuoară. Colonelul sări. Și agitîndu-și pipa se repezi mai întîi după Mitea, apoi se îndreptă spre locul de unde răsunase strigătul, spre odăița băiatului.

Polițaiul ajunsese demult în această odăiță, dar la început nu găsise nimic care să-i atragă luarea-aminte. Plapuma cusută din bucățele de stambă, ghitara din perete, vesta elegantă în cuiul din ungher. Mîna dibace a iscoadei dăduse la o parte plapuma de pe pat, ciocănise în ghitară, făcînd-o să sune jalnic-jalnic. Pipăise amănunțit toate buzunarele prețioasei veste a lui Mitea. Și cu toate acestea, polițaiul nu izbutise să descopere nimic deosebit.

— Dar în colțul cu icoana ce ai, țîncule?

— Icoane, șopti Mitea.

Polițaiul ridică lumînarea și se uită cu luare-aminte la băiat. În glasul șoptit al lui Mitea și pe fața lui îmbujorată de tulburare și teamă, era ceva care dădea de bănuit. Polițaiul îl întrebă din nou:

— Ce-ai spus?

— Icoane...

Cincisprezece ani de slujbă în poliție nu-i glumă. Mitea nu știa și nici nu se gîndea la asta, dar deodată își dădu seama că totul era pierdut.

— Așa-a-a! spuse polițaiul. Să vedem!...

Trase repede un scaun în colț, se urcă pe el și vîrî după icoane tentaculele respingătoare ale mîinilor sale — degetele lungi și subțiri ca niște cîrlige.

— Am găsit! Aici!...

După icoana prăfuită, pachetul cu hîrtii vîrît în chivot lucea ca o pată albă.

— Aici! Aici!...

Deodată scaunul se clătină sub picioarele polițaiului. Lumînarea se stinse. Icoana săltă din ungher, căzu jos, se lovi de dușumea, iar din cadrul crăpat zbură cu zgomot geamul. Cînd colonelul și Alifanîci intrară în fugă în odăiță, polițaiul nu izbutise încă să se dumirească ce se întîmplase.

Se ridică de jos, scuturîndu-și poalele tunicii scurte. De sperietura trasă, îi curgeau lacrimile, ca niște pîrîiașe albe.

— Dar unde-i băiatul? strigă colonelul.

Între timp, Mitea ajunsese în coridor și își făcea cruce în fața sobei. Pe scîndura scorojită a icoanei se umflau vopselele întunecate. Lemnul uscat ardea cu o flacără ușoară și veselă. Și fluturașii negri de funingine șerpuiau în sus, întorcîndu-se alene în flacăra vie. Scrisorile Nastenkăi Novițkaia, trimise nefericitului ei logodnic, nu mai erau. Mitea își făcea cruce și se gîndea: „Tot ce am mai

scump... taina cum să dobîndeşti libertateta... Dacă n-am fost în stare s-o păstrez, apăi nici lor nu le va cădea în mînă. Iar pentru celelalte, mă va ierta dumnezeu!"

. . . .

Mîinile lui Mitea fură strîns răsucite la spate. Doi gardieni îl ţineau zdravăn de umeri. Colonelul urla:

— N-o să scapi! Te aşteaptă o soartă înfiorătoare!... Al cui eşti?

Mitea murmură în şoaptă:

— Om de curte al generalului-maior prinţul Ivan...

Dar colonelul îşi sumese mîneca şi îşi ridică pumnul deasupra capului lui Mitea.

— Minţi, nu eşti om de curte, ci ocnaş! De două ori ocnaş! Te-am prins ascunzînd hîrtiile criminalului politic Odoevski!

Pentru asta o să fii trimis la ocnă! Şi-ai mai fost prins arzînd icoana unui sfînt, asta înseamnă încă o dată ocnă! Măi, ticălosule, să nu te amăgeşti că, chipurile, eşti minor! Nu cunoşti legile! Îngrozitoare îţi va fi soarta după lege! Să-ţi spun ce te aşteaptă?

— Spuneţi, îl rugă Mitea.

Colonelul tăie aerul cu pumnul, dar atît de tare, încît nici un taur n-ar fi rezistat unei asemenea lovituri.

— Închisoarea pînă la majorat! Apoi — judecata! Faptele tale sînt atît de mîrşave, încît ar trebui să rogi pe dumnezeu să scapi numai cu biciuirea şi cu închisoarea din Nercinsk. Iată! Blestematule!...

Tuşi şi scuipă o flegmă groasă. La drept vorbind, deznodămîntul neaşteptat al percheziţiei îl mulţumea; e adevărat, nu pusese mîna pe dovezi scrise. In schimb, dovada vie se afla în faţa lui. Avea deci cu ce să se prezinte în faţa şefilor. Era aproape satisfăcut. Şi cînd poliţaiul, îndoindu-şi spinarea îşi întinse înainte grumazul, colonelul îl mîngîie pe obraz nu pe poliţai, ci pe Mitea.

...Kuriţîn stătea în biroul lui Dmitrii Sergheievici Lanskoi, dar îi vorbea mai mult Varvarei Alexandrovna.

— Milostivă stăpînă, — se tînguia el, — ce să fac acum, la o adică...

Venise în grabă după ajutor şi povestise deschis, fără ascunzişuri, tot ce ştia despre crima prinţişorului său.

— Vai, ce grozăvie! exclamă Varvara Alexandrovna. Sărmanul nostru conte Miloradovici! Ce moarte îngrozi-

toare, zadarnică şi absurdă!... Bietul meu Saşa! Ce soartă jalnică şi nefericită...

Dmitrii Sergheievici şedea într-un jilţ şi cerceta listele cu claponii, găinile, curcile, porcii, congelaţi pentru Crăciun, şi alte provizii în drum spre Petersburg, pornite în convoaie lungi de la moşii. Supuşii săi cei buni, erau datori să trimită boierului aceste daruri de preţ, ca dajdie de iarnă! Straşnic obicei! Dar acolo unde-s claponii şi găinile, acolo-s oaspeţi şi ospăţuri bogate, iar oaspeţii şi ospăţurile cer bani. Cu banii, însă, lucrurile stăteau prost, mai prost decît anul trecut şi cu mult mai prost ca acum doi ani.

— Da, Varenka, — spuse Dmitrii Sergheievici, — iată ce nepoţel avem! Chiar şi milostivul său tată s-a lepădat de el. Şi acum, cînd fiul său nu-i decît un răzvrătit fugar, nu ştiu dacă prinţul Ivan Alexandrovici va putea îndura asemenea năpastă. Bătrînul e mîndru, poartă cu cinste un nume străvechi. Şi deodată fiul său ajunge un criminal care îndeamnă la omor. E puţin lucru?

Varvara Alexandrovna îşi duse la ochi batistuţa fină şi parfumată.

— Vai, e îngrozitor!...

Dmitrii Sergheievici suspină şi îşi scutură grijuliu, de pe mîneca fracului albastru, un puf de la pana de gîscă.

— Ascultă, Kuriţîn!...

Ivan Alifanîci îşi ciuli urechile: acum Dmitrii Sergheievici îi va spune ce-i de făcut. Doar trebuie să-şi salveze nepotul. Dmitrii Sergheievici era şi el încordat în sinea lui. Işi amintea prea bine că Saşa, cînd se întorsese de la ţară, îi povestise despre ruptura cu tatăl său şi de testamentul prin care prinţul Ivan Alexandrovici lăsa Varvarei Alexandrovna partea de avere rămasă de la soţia sa. Două mii de suflete... Cel puţin zece mii de galbeni venit pe an, o groază de parale, nu mai puţin de cincisprezece ospăţuri şi baluri pe iarnă şi fără nici un efort, o călătorie vara în străinătate... Da, Saşa îi vorbise de acest testament. Dar prinţul Ivan Alexandrovici nu pomenise nimic în scrisorile trimise rubedeniilor din Petersburg. De ce? Faptul acesta părea ciudat şi-l neliniştea foarte tare pe Dmitrii Sergheievici. Mai suspină încă o dată şi spuse:

— Ascultă, Kuriţîn! Boierul tău şi-a blestemat fiul. Aşa-i?

— La o adică, răspunse în doi peri Kuriţîn.

— Şi l-a dezmoştenit de averea rămasă din partea mamei. Aşa-i?

— Asta, la o adică, aşa-i...

Kuriţîn ştia de testamentul prinţului Ivan Alexandrovici. Dar, desigur, nu putea şti că testamentul fusese distrus de prinţ după plecarea fiului său. Nu înţelegea unde voia să ajungă Dmitrii Sergheievici şi, mutîndu-se neliniştit de pe un picior pe celălalt, repetă :

— Asta, la o adică, aşa-i... L-a dezmoştenit. E drept.

— De la cine ştii asta?

— Păi, la o adică, ştiu...

— Spune, dobitoc îndărătnic, de la cine o ştii?

Şi în clipa aceea, Alifanîci pricepu deodată toată politica lui Dmitrii Sergheievici. Spinarea smerit îndoită a unchiaşului se îndreptă. Îşi sui cu demnitate ochelarii pe frunte şi ochii lui tulburi, ochi de om bătrîn, străluciră. Dmitrii Sergheievici se înroşi, ca şi cum s-ar fi încordat prea tare, şi îşi desfăcu lavaliera bogată. Cei doi bătrîni se uitau unul la altul, cu ură şi dispreţ.

Kuriţîn se înclină şi păşi spre uşă :

— Rămîi cu bine, luminăţia ta!... Iar cît priveşte moştenirea, la o adică, n-ai decît să-i duci grija... Află că afurisenia cea nedreaptă, boierul meu, la o adică, a ridicat-o chiar el în faţa mea şi şi-a izbăvit fiul. Iată dară de ce mă simt dator să-i aduc la cunoştinţă toate cele întîmplate. Şi de la dragostea fierbinte de tată vom primi, la o adică, şi dreapta apărare. Sînt vinovat că te-am supărat degeaba cu rugăminţile mele, pe luminăţia ta şi pe jupîniţa Varvara Alexandrovna, dar aşa-s eu, prost din născare. Iertaţi-mă, milostivi stăpîni, în numele lui Cristos.

Şi înclinîndu-se încă o dată adînc, Ivan Alifanîci ieşi părăsind în mare grabă biroul lui Dmitrii Sergheievici.

CAPITOLUL XIII

Luna plutea sus, pe cerul senin, de sineală mohorîtă. Umbrele puternice şi nu prea lungi ale caselor se aşterneau pe zăpada albă şi împărţeau fiecare stradă în două jumătăţi. După înălţimea clădirilor, linia care secţiona străzile se întindea cînd dreaptă, cînd în trepte.

Odoevski mergea admirînd această priveliște. Patrulele pedestre și cele călare nu-l luau în seamă. Nimeni nu l-ar fi bănuit acum că ar putea fi ofițer. Totuși, ocolea prevăzător bivuacurile soldaților de la încrucișările străzilor.

Iată prospectul Nevski. Plăcile pavajului și trotuarele largi, colonadele palatelor, toată această solemnă splendoare a renumitei străzi se pierdea în pustiul trist al periferiilor unde ducea drumul lui Odoevski. Valurile întunericului acopereau din toate părțile Petersburgul și strălucirea lui se topea în deșertul posomorît. „Ca și viața mea, — se gîndea fugarul, — de la lumina prieteniei, a ideilor înflăcărate și de la strălucirea sufletelor curate, se prăbușește în bezna singuraticelor suferințe..."

Ieși în șoseaua Pargolovului și cînd ajunse la vila unchiului Lanskoi îi ocoli de cîteva ori terasele albe în ale căror geamuri multicolore se jucau razele palide ale lunei. Să intre? Dar slugile vor afla și mîine vor da de știre boierului, larmă, strigăte, i se va descoperi urma... Nu se poate! Odoevski se așeză sub pod, pe un troian de zăpadă și rămase mult timp cufundat în gînduri. Cînd luna fu acoperită de nori și noaptea de iarnă se înveșmîntă într-o umbră de nepătruns, el se ridică și porni din nou la drum.

Dinspre mare bătea un vînt rece, pătrunzător. Se făcuse frig. Scurta îmblănită și pîslarii nu-i mai țineau cald, degetele mîinilor îl furnicau dureros. De vreo două ori, Alexandr Ivanovici căzu în niște copci. Îmbrăcămintea udă îi înghețase și se întărea pe el, ca o coaje de pepene. Odoevski se așeză din nou pentru a se mai odihni puțin și simți o dulce îmbiere la somn. Dar acest somn ar fi însemnat moartea! Sări în picioare, apoi se așeză iar. Oare n-ar fi bine să înghețe? Gîndul acesta îi șerpuia în creier, ca un nor negru. Un singur drum duce spre viață, mii de drumuri se deschid pentru a o părăsi. Pe un asemenea drum îl mîna acum soarta... Dar somnul, nu se știe de ce, nu-i venea.

. . . .

De mult Odoevski nu mai știa încotro merge. Și uitîndu-se în jur, în amurgul tulbure al zorilor, văzu cu uimire că nimerise la Ekaterinhof. Iată vilișoarele drăguțe, construite de răposatul conte Miloradovici, pentru actrițele pe care le ocrotea. Iată clădirea gării, unde odinioară se dădeau baluri publice, două chioșcuri, căsuța lui Petru cel

Mare. Iar împrejur golfuri, canaluri, insulițe pe lacuri, leagăne, dealuri...

Soarele se revărsă pe cerul senin și razele-i de aur alunecară pe pămîntul alb ca laptele. Aerul era uscat și proaspăt. În depărtare, strălucea Strelna. Începură să se deschidă crîșmele ; Odoevski intră într-o crîșmă.

Jupînul, un neamț grăsun, cu șorț curat și cu fața somnoroasă aruncă pe masă fără să-l întrebe o farfurie cu bucăți de cîrnat fierbinte și un ulcior cu porter[1]. Nici Odoevski nu-l întrebă nimic pe jupîn. Cîrnatul era o binefacere. Îl mîncă, bău porterul și, simțind o amețeală plăcută, se tolăni în scaunul împletit.

In crîșmă se mai afla un client. Judecînd după cureluşa care îi ținea părul blond și drept pe frunte și după poalele caftanului albastru și lung ce se ițea de sub cojocelul de miel, părea să fie un tîmplar din Ohta. Isprăvea de băut al doilea ulcior și cînta cît îl ținea gura :

„Spui gogoși, fetico dragă,
Omul să nu te-nțeleagă..."

Deodată, neamțul se apropie de chefliu și-l apucă de mînecă :

— Dă banii și cară-te ! Du-te nach theater și cîntă acolo ! Dar mai întîi plătește !

Meșterul își întrerupse cîntecul. Cîteva clipe cătă țintă la mîniosul jupîn. Apoi spuse dojenitor :

— N-ai suflet, mein herr, n-ai pic de suflet... Nici atîtica !

Și însemnă pe unghie cît de mic era sufletul crîșmarului.

— Vezi, mein herr, tu ești neamț. Bine. Ai venit din altă țară și vrei să înscăunezi și la noi orînduirea ta. Asta e ! Dar unde-i mai bine, trebuie să mai chibzuim. Țara străină trăiește din jaf, pe cînd a noastră, mein herr, nu se clintește. Iată cum stau lucrurile !... N-am nici un ban. La bună vedere !

Meșterul se ridică, își puse pălăria în trei colțuri și se îndreptă spre ușă. Dar jupînul îl ținea de mînecă. Și chefliul se dădu înapoi, căzînd pe bancă.

— Banii ! striga crîșmarul. Dă-mi banii !... Sau de nu, chem gardistul !

---

[1] *Porter* — bere amară, în limba engleză. (N. R.)

— Hei, prietene sătul, — căuta să scape ohteanul, uitîndu-se în jur cu ochi vicleni, — parcă-i vorba de bani? Pricepe. Cînd plouă, te udă. Mare pagubă!

— O să chem gardistul!

Odoevski urmărea cu nelinişte această scenă. Va veni gardistul, îl va duce pe chefliu la secţie şi îl va lua şi pe el, Odoevski, ca martor. Şi atunci va fi rău! Trebuia sau s-o şteargă înainte de sosirea poliţiei, sau să plătească pentru tîmplar.

Alexandr Ivanovici întinse neamţului un bilet de o rublă:

— Pentru amîndoi.

Ohteanul se aşeză lîngă darnicul oaspete. Îşi lipi chiar capul de umărul lui Odoevski.

— Tătucule, vulturaşul meu! Oi fi negustor oare? De foame a dat orbul găinilor peste mine. Ştii cum se întîmplă? Nu mă pot dumiri ce se întîmplă. Ce-ar fi să mă dumiresc, ai?...

Flecăreala ciudată a chefliului dădea de bănuit. Odoevski se ridică şi se îndreptă spre ieşire. Tîmplarul se luă după el:

— Păi unde te grăbeşti, tătucule? Să mai stăm un picuţ, o vorbă-două şi ne-om înţelege, ai?... Ei, du-te cu dumnezeu, dacă n-ai chef să rămîi. Drum bun...

Îşi lipi o clipă buzele de urechea lui Alexandr Ivanovici şi-i şopti:

— Du-te, excelenţă, dar vezi să nu mai cazi pe mîna altuia, că nu mai scapi!

. . . .

Odoevski găsea că fiecare ceas din această zi nesfîrşită era un dar al soartei, uimitor şi neaşteptat. Din întîlnirea cu iscoada la Ekaterinhof trăsese multe învăţăminte. Şi văzuse limpede care va fi sfîrşitul rătăcirilor sale.

Soarele apusese, ziua albă se stingea. Plutea în văzduh acea lumină deosebită a serii, cînd ţi-e greu, aproape cu neputinţă să-ţi dai seama dacă mai e încă lumină sau se lasă întunericul, cînd lucrurile singuratice îşi mai păstrează încă destul de bine conturul, iar pretutindeni se aşterne o umbră cenuşie.

Seara îl găsi pe Odoevski pe ţărmul mării, pe o cîmpie netedă şi tristă, cu mesteceni golaşi, o cîmpie fără ridicături, fără culori, sălbatică, nemărginită şi pustie. Din

depărtare, albul Petersburg părea vesel și strălucitor, semănînd în amurg cu o pădure de pini luminată de pîrjol.

Valurile mării plumburii vuiau puternic. Trecutul și viitorul se uniseră aci pentru a-și disputa un om. Înfiorătoare dispută! Niciodată și nimic nu poate uni cele două capete ale vieții. Dar a întoarce trecutul pentru un ceas sau două, a-l retrăi, a-l reînvia mai era cu putință. Iată, Petersburgul!

Odoevski se întoarse cu fața spre oraș și își întinse amîndouă mîinile înainte...

. . . .

Alexandr Ivanovici trecu repede pe lîngă portarul uluit și așa cum era, în scurtă și pîslari, urcă în fugă scara așternută cu covoare. Lacheii alergau după el în grup, fără a-l recunoaște și fără a îndrăzni să-l oprească. Ținuta semeață a tînărului țăran le inspira un respect amestecat cu teamă.

Bătrînul majordom îl întîmpină și de mirare bătu din palme:

— Tătucule-prinț, oare dumneata ești?!

Se vorbea destul de mult în casa Lanskoi de dispariția lui Alexandr Ivanovici și acum, cînd răzvrătitul fugar apăru în chip atît de ciudat și de îndrăzneț, acest eveniment uimi și zdruncină slugărimea casei. Lacheii se depărtară de Odoevski de parcă ar fi fost ciumat. Și nepotul, din fugă și fără a mai fi anunțat, intră val-vîrtej în biroul unchiului său, unde Dmitrii Sergheievici, într-un halat călduț de catifea, căptușit cu puf de gîscă sălbatică, ședea la birou ocupat cu socotelile gospodăriei. Parchetul scîrțîia încet, tictacul ceasornicului răsuna tainic, un miros dulceag de tutun scump, turcesc, plutea în văzduh și fotoliile grele de marochin păreau crescute în podea.

— Unchiule, salvează-mă!

Lanskoi săltă în jilț și peruca roșcovană îi alunecă hazliu pe ceafă.

— Ce? Cum? Tu? De unde? Se holba la Odoevski, roșu de tulburare: Varenka!... Hei! Chemați-o pe cucoana!...

— Unchiule nu doresc cine știe ce: dă-mi ceva de mîncare și ascunde-mă pentru un ceas-două. După aceea, voi pleca mai departe... Pentru totdeauna...

Plutind parcă, Varvara Alexandrovna intră în birou și se opri în prag.

— Sașa!... strigă ea cu un glas ascuțit și își desfăcu brațele plîngînd. Sașa!... Vai, ce grozăvie!

Dmitrii Sergheievici se plimba cu pași repezi prin birou, încheindu-și mereu halatul pe pieptul păros:

— Bine, frate, bine... Să mergem în odaia din fund. Voi porunci să ți se dea de mîncare... Dar cum ai putut, cum ai putut?...

. . . .

În timp ce Alexandr Ivanovici îmbuca lacom pîrjoala din farfurioara de porțelan, lacheii și slujnicele se îmbulzeau după ușa cu geamuri, urmărindu-i fiecare mișcare. Așa privesc oamenii un condamnat la moarte, șoptindu-și unul altuia:

— Vezi? Îl vezi? Mănîncă...

. . . .

Dmitrii Sergheievici se lăsă în genunchi înaintea icoanei și își făcu de cîteva ori semnul crucii. Nu mai avea halatul pe el. Fracul albastru îi cuprindea frumos trupul plinuț. Nasturii plați de aur străluceau. Îi străluceau și inelele de la mînă cînd își făcea cruce, și acul cu briliant de pe piept, și ochelarii de aur pe nas. Strălucea tot de curățenie și sănătate.

Ridicînu-se, Dmitrii Sergheievici se apropie de soția sa. Varvara Alexandrovna ședea într-un jilț, palidă cu capul căzut.

—Așadar, Varenka?...

Ea tăcea. Dar dacă ar fi vrut să-l oprească, desigur că n-ar fi tăcut.

. . . .

Dmitrii Sergheievici intră în odaia din fund, unde nelegiuitul său nepot isprăvea tocmai a treia pîrjoală, și îi puse pe umăr o mînă mîngîietoare, părintească.

— Dumnezeu mi-a arătat ce trebuie să fac, spuse Dmitrii Sergheievici încet. Dacă te-ai săturat, ridică-te, scumpul meu Sașa. Ridică-te, să mergem...

Odoevski sări în picioare și aruncă șervețelul pe masă:

— Unde?

— La șeful poliției.

Alexandr Ivanovici tresări și făcu un pas înainte. Dmitrii Sergheievici se retrase cu doi pași și strigă:

— Hei, veniți aci!

Poate că niciodată în viața sa Odoevski nu simțise atîta scîrbă și atîta năduf din pricina mîniei care se aprinse

în el. Își smulse fularul de la gît, îl aruncă și-l călcă în picioare. Ridică pumnii, dar îi lăsă numaidecît, ascunzîndu-i în buzunare. Apoi rosti încet, dăltuind parcă în metal cele spuse :

— Veacul de aur al omenirii a fost acela în care oamenii n-au cunoscut aurul ! Din nefericire, vremurile acelea au trecut de mult, de mult. Dar dumneata, unchiule, dacă nu mă înșel, ești cel mai josnic om al noului veac ! Să mergem !

La scară aștepta, bătînd nerăbdător din copite, o pereche de cai suri, cu hamuri largi încrustate cu argint...

Nu miros de tămîie, ci un altul mai solemn și mai îmbietor plutea în văzduh. Oamenii vorbeau cu jumătate glas și umblau în vîrful picioarelor. Aveau un aer încordat, preocupat și totodată erau parcă mulțumiți. Fiecare se grăbea undeva, căuta să treacă nevăzut și aștepta ceva.

Dar Odoevski înțelegea prea bine că dincolo de toată această punere în scenă teatrală se ascundea o mare deșertăciune, o adîncă plictiseală și o totală lipsă de gîndire. Oare nu i se întîmplase și lui să petreacă o seară întreagă și parte din noapte la balurile curții, fără să spună și fără să audă altceva decît comentarii despre noile uniforme cu reveruri deschise sau despre uniforma de bal cu pantaloni albi de postav pînă la genunchi, ciorapi de mătase și paftale de argint la pantofi ?

Aghiotantul imperial de serviciu îl conducea pe Odoevski prin sălile palatului. Cîțiva bravi colonei de gardă, cu insigne proaspete și strălucitoare pe epoleți, pesemne în cinstea zilei de 14 decembrie, scandau printre dinți, în urma ofițerului travestit :

— Ticălosul !

Cînd auzi pentru întîia oară această ocară, Odoevski se cutremură de groază și de rușine. Apoi deodată își aminti : „Dacă-ți pierzi averea, nu-i nimic. Dacă-ți pierzi onoarea, acoperă-te de glorie și totul ți se va ierta ! Dar dacă te-a părăsit curajul, atunci totul e pierdut". Și amintindu-și aceste minunate cuvinte, își recăpătă stăpînirea de sine.

Cîțiva palizi demnitari ai curții, în uniforme aurite, zîmbeau cu dispreț. Desigur ! Știau că tiranul era aproape, iar tiranilor le place cînd în jurul lor toți zîmbesc. Un singur lucru nu le trecea prin minte acestor oameni : Viața

este atît de îngrozitoare, încît și aceste zîmbete fără rost sînt o nelegiuire.

Odoevski mergea și i se părea că este ca un om jupuit de viu, care n-a încetat să trăiască și de aceea simte totul mai puternic, mai ascuțit și mai dureros ca înainte. Apoi se vedea spînzurat ca o pendulă, oscilînd între dezgustul de viață și teama de moarte. E îngrozitor, desigur, să te desparți de viață, dar este și mai îngrozitor să trăiești...

— Stai aici, îi spuse aghiotantul imperial de serviciu.

Se afla în sala de primire, plină de militari care vorbeau încet, în șoaptă.

Ușa înaltă de nuc se deschise larg și tînărul țar intră în sală. Chipul său cu trăsături clasice — fruntea netedă, nasul drept și gura frumos arcuită — era palid și semăna parcă ciudat cu un nap. Avea cînd un aer solemn, cînd unul aspru sau batjocoritor. Puteai crede că țarul, cu o nevăzută iscusință, își punea cînd o mască, cînd alta, cînd o a treia, iar pe cele de prisos le ascundea undeva sub guler.

Straiele țărănești, murdare ale lui Odoevski atraseră imediat atenția lui Nikolai. Păși înainte, uitîndu-se țintă la Alexandr Ivanovici, cu ochii săi rotunzi și întunecați. Și deodată în acești ochi, apăru și se stinse un zîmbet. Dar cînd acesta-i pieri de pe buze, ochii îi erau iar reci și necruțători.

„O, cît este de artificial!... avu timp să se gîndească Odoevski. Și ce ascunde oare zîmbetul lui, mînia sau spaima ?“

Țarul își ridică mîna palidă în fața lui Alexandr Ivanovici.

— Te-am recunoscut, Odoevski ! spuse el cu glas puternic și nešovăitor. Te-am întîlnit adesea în ultimul timp, îți amintești ? De altfel, nu mă îndoiam că te voi mai vedea o dată și în acest rol.

Își lăsă mîna în jos. Fața i se îmbujoră, albul ochilor i se acoperi cu o rețea subțire de vinișoare sîngerii, sprînceana dreaptă îi săltă.

— In genunchi, trădătorule!...

Sub poarta fortăreței, un ecou surd însoțea pașii. Pe treptele locuinței comandantului, Odoevski își scutură zăpada de pe pîslari și intră escortat, într-o odaie nu prea mare, unde se afla o capelă. Peste cîteva minute se auziră bocăniturile unei proteze de lemn în dușumea și în odaie

apăru un bătrînel cărunt, gras, cu ochi cenuşii, plini de o nesfîrşită nepăsare faţă de tot ce era pe lume. Pe umeri îi luceau mat, înnegriţi de vreme, epoleţii de general.

Odoevski ghici: era comandantul fortăreţei, generalul de infanterie Sukin...

Bătrînelul se întoarse cu iscusinţă pe piciorul de lemn şi spuse cu o voce de gheaţă:

— Am înalta poruncă să te ţiu sub cea mai strictă pază! Domnul maior Poduşkin te va conduce în celulă.

Abia atunci Odoevski văzu un ofiţer gras, cu nas în şa şi cu zîmbet de muiere depravată. Astfel de oameni apar întotdeauna la nevoie, fără să-ţi fi dat seama că erau de faţă.

Maiorul făcu un semn, şi lui Odoevski i se puse în cap un sac de pînză groasă.

„Caznele... îi trecu prin minte deţinutului. Mă duce la cazne..."

Poduşkin îl luă de mînă şi-l conduse. Ieşiră amîndoi din locuinţa comandantului şi trecură pe pavajul de lemn acoperit de gheţuş.

— I-i-hi, tătucule, — îi spuse Poduşkin, împiedicîndu-se şi cuprinzîndu-l pe Odoevski de mijloc, — se întîmplă altele şi mai şi! Să fii numai sănătos, tătucule, asta-i... Vei ieşi de aici, te vei apuca iar de slujbă, îţi vei relua titlul de prinţ, apoi va veni gradul de general, vei pleca în străinătate, îmi vei aduce un serviciu de Saxonia... I-i-hi!... Dar deocamdată, poftim încoace...

În coridorul întunecos şi murdar îi scoaseră lui Odoevski sacul din cap. Opaiţul de pe sobă fumega cu nemiluita.

Soldatul trase cu zgomot zăvorul şi Poduşkin intră cu deţinutul în celulă.

Celula avea o fereastră cu geamurile mînjite cu cretă şi acoperite de un grilaj gros, ruginit. Burlanul sobei de fier trecea pe sub tavanul boltit. Patul de spital, plapuma de cit, perna pestriţă şi soioasă, măsuţa, scaunul şi hîrdăul alcătuiau tot mobilierul. Lumina slabă a amurgului se strecura în celulă.

Maiorul se apropie de Odoevski şi deodată îşi lipi tot trupul de al deţinutului, începînd să-l percheziţioneze cu o uimitoare dibăcie.

— Aşa cer împrejurările, spuse el suspinînd. Şi acum, te rog, dezbracă-te.

Odoevski își păstră numai rufele și își puse un halat de stofă cenușie. Podușkin îl salută politicos. Soldații îi luară scurta, pantalonii și pîslarii. Zăngăniră zăvoarele, scrîșniră lacătele, și Odoevski, rămas singur, se așeză pe pat.

Stătu nemișcat vreo două ceasuri. Nu se poate spune că ar fi fost cufundat în gînduri. Nu, revedea în minte ceea ce se petrecuse cu el în ultimele zile și mai ales își zicea, că la fel trebuie să fi fost și în basmul străvechi cu săracul care-și pierduse aurul. La fel se așezase și acesta pe un scaun sărăcăcios și căzuse pe gînduri, cînd, întors acasă, găsise numai praf și scrum în locul bucăților de metal strălucitor. Tăcerea îi țiuia în urechi. Și deodată deslușí aevea zgomot de glasuri.

„In genunchi, trădătorule!" îi strigă țarul.

Generalul bătrînel îl întreabă la interogatoriu:

— Nu cumva ideile liberale sau vreo oarecare societate ilegală te-au făcut să greșești? Nu cumva e la mijloc amăgitoare înțelepciunea franțuzească?

Odoevski răspunde încet:

— Sînt o verigă pierdută dintr-un lanț desfăcut.

Un alt general, chipeș și cîrlionțat, în uniformă de husari, îl iscodește:

— Așadar, erai membru al societății ilegale?

— Știam despre ea, eram atras...

— Cu alte cuvinte, ai fost primit în rîndurile ei? Nu-i așa? Să nu ne jucăm cu cuvintele.

Și însemnă în foaia de interogatoriu: „Primit."

Apoi îi ordonă:

— Iscălește!

Și Odoevski semnează fără a mai citi. Poate că a greșit?

Iată că aghiotantul comandantului fortăreței îl duce pe Alexandr Ivanovici într-o sanie peste Neva, spre închisoare. Ornicul din turn arată ceasurile două. Soarele strălucește și gheața fluviului sclipește în zorzoane vii. Doamne, cît de bine poți să respiri în aerul ăsta rece, cîtă libertate luminoasă și curată e împrejur!

Odoevski sare din sanie și o ia la fugă. Pîslarii îi lunecă ușor pe pătura tare și netedă a zăpezii.

Vîntul îi flutură cele trei clape ale căciulii. Alexandr Ivanovici trage lacom aerul în piept. Se uită înapoi. Nu, nu-i o glumă, nu-i un joc de întrecere... Aghiotantul și

jandarmul fug după el de le scapără călcîiele. Pe fețele lor se vede o teamă deznădăjduită. Odoevski se întoarce și pornește în întîmpinarea lor.

— Ce-i cu dumneata? M-am speriat atît de tare, încît am vrut să trag, îi spune tremurînd aghiotantul și buzele îi tresar jalnic.

Odoevski clatină din cap și se suie în sanie. Și apoi fortăreața...

La amiază i se aduse masa: ciorbă de varză, o bucată de carne de vită și terci de hrișcă într-o farfurie de cositor. Pe marginea farfuriei se afla gravat: „A.R." O vagă bănuială îi trecu prin minte și Odoevski îl întrebă pe soldat:

— N-o fi acesta ravelinul lui Alexei [1], prietene?

Soldatul se uită lung la el și ieși fără a-i răspunde.

CAPITOLUL XIV

Detașamentul generalului Ermolov era cartiruit prin stanițele căzăcești. Ermolov cu statul său major locuia la Ekaterinogradskaia. Cînd se lăsă gerul, noroiul negru frămîntat de copitele cailor îngheță. Apoi se porni ninsoarea. Și căzu atît de multă, încît casele se cufundară în bogate troiene albe.

Generalul locuia în casa colonelului de cazaci din localitate, unde serbă cu statul său major Crăciunul din anul 1825. Ofițerii se agitau cu rînduirea mesei, intrînd și ieșind mereu din sufragerie. Ușa dinspre bucătărie era deschisă și în fumul încins plutea silueta masivă a bătrînului bucătar al lui Ermolov. Pe masa lungă, între sticlele de vin, se ridicau grămezi de sîngerete [2], gustarea preferată a generalului. Samovarul șuiera împrăștiind aburi. Un șervet mare, alb, acoperea tunica verde circaziană a lui Ermolov. Generalul avea o statură impunătoare în care forța ca de elefant se îmbina cu o frumusețe stîngace. Deasupra feței rotunde, cu ochi cenușii, înfocați, se ridica

[1] *Ravelinul lui Alexei* — o parte a fortăreței Petropavlovsk unde Petru I și-a întemnițat fiul, țareviciul Alexei. Pe vremea țarismului servea drept închisoare pentru revoluționari. (N. R.)

[2] *Sîngerete* — cîrnat umplut cu sînge de porc. (N. R.)

drept în sus părul cărunt. Generalul părea un uriaş cu cap de ţigru.

După-masă începu jocul de cărţi. Ţopăind vesel, Ermolov desfăcu o pereche de cărţi noi. Ofiţerii mai tineri se grăbeau să-l servească. Unul alerga cu paharul de ceai, altul cu felii de lămîie pe o farfurioară. Ermolov îşi plimbă asupra lor ochii plini de viaţă şi de văpăi.

— Tineretul e pasiunea mea, — spuse el cu duioşie, — îmi iubesc băieţii! Mulţumesc pentru ceai. Nici neamţul n-ar fi putut născoci ceva mai bun decît samovarul...

Se întoarse spre cei pe care-i poftea la joc:

— Să începem, domnilor! Luaţi loc... Alexandr Sergheievici, te rog...

Griboedov, ataşat pe lîngă Ermolov ca funcţionar diplomatic pentru legăturile cu popoarele transcaucaziene, se înclină şi luă loc. Jocul se încinse. Griboedov juca foarte bine şi acesta îl tulbura pe bătrînul general.

— Îmi dai voie, Alexandr Sergheievici, iată, ai mers cu zece de spatii... Dar pentru ce, îmi dai voie să te întreb?

— M-am gîndit, excelenţă, că aveţi rigă şi o să vă pară rău să mergeţi cu riga.

Griboedov rîse nervos; în ultimele zile era neliniştit şi aproape că nu ascundea acest lucru. Ermolov se uită cu luare aminte la el şi îşi ciufuli părul. Intr-adevăr, îi părea rău de rigă. S-o pună sau nu? Dar dacă i-o va lua? Se mai uită la Griboedov şi îi văzu ochii vioi şi inteligenţi, în dosul ochelarilor, şi surîsul alergînd strîmb pe buzele subţiri şi palide. Şiretul!

Riga căzu pe masă şi fu imediat luată de asul lui Griboedov.

— Am ştiut că aşa va fi! spuse Ermolov, cu o prefăcută mînie în glas.

— De ce aţi pus atunci riga? îl întrebă veninos Griboedov.

— Ei, domnul meu, treaba mea e să azvîrl regii. Iar a dumitale e să mă ajuţi.

Ermolov rîse zgomotos, făcînd un semn din ochi tovarăşului său de joc. Dar lui Alexandr Sergheievici nu-i ardea de glume şi zîmbetul îi devenea tot mai fin şi mai chinuit.

— Numai să nu-ţi închipui, prietene, că isprava dumitale va trece nepedepsită. Eu, scumpe domn, te găsesc şi

în fundul pămîntului. Şi o să mă răzbun cînd o fi vorba şi de slujbă.

— Sînteţi un om uimitor, excelenţă ! spuse deodată Griboedov. Nu vă mişcaţi de la jocul de cărţi şi totuşi nu suferiţi de hemoroizi...

— Ce vorbeşti ? Şi prin ce mai sînt uimitor ?

— Sînteţi veşnic înconjurat de proşti şi totuşi nu vă prostiţi... Cine vă cunoaşte obiceiurile şi felul adevărat de a gîndi, rămîne fără să vrea nedumerit. Cum se împacă ele cu purtarea dumneavoastră ? De fapt, sînteţi un despot desăvîrşit. Baionete, mitralii, sînge... Iar adevăratele dumneavoastră idei le cunosc prea bine.

Ermolov izbucni şi lăsă jos cărţile. Ce se petrecea cu Griboedov ? Cum de-şi pierduse obiceiul de a răspunde în doi peri, din spirit de prevedere ? E drept, generalul avusese deseori prilejul să vorbească deschis cu Griboedov. Oameni inteligenţi nu se prea găsesc prin acest fund de ţară. Cum să nu-i preţuieşti ? Dar aceasta se petrecuse întotdeauna numai între patru ochi. Şi în orice caz, asemenea discuţii nu puteau fi reluate şi faţă de alţii. Ermolov recurse la un şiretlic pentru a salva situaţia faţă de cei prezenţi : rîse zgomotos şi cu o veselă simplitate în ton îi răspunse lui Griboedov :

— Ei, Alexandr Sergheievici, încearcă mai întîi farmecul puterii şi după aceea să mă condamni pe mine, păcătosul...

În sufragerie intră un aghiotant tinerel :

— Excelenţă, un curier din Petersburg.

— Ce vorbeşti, frate ? Pofteşte-l, pofteşte-l.

Un curier special, roşcovan ca floarea-soarelui, cu geanta de piele lăcuită atîrnînd peste umăr, stătea smirnă în prag.

— V-am adus, excelenţă, zece plicuri de la ministrul de război şi de la Marele Stat Major. Extrem de urgente.

— Aha ! Extrem de urgente ?... Să trecem, scumpe prietene, în cealaltă odaie, mi le vei da acolo.

Ermolov se ridică de la masă şi ieşi păşind nebănuit de uşor cu toată statura lui uriaşă. Curierul îl urmă.

— Ce-ar putea aduce atît de important ? îi spuse lui Griboedov aghiotantul. Tare-i roşcovan. Iar de la omul roşcat să nu te aştepţi la bine.

Griboedov rînduia tăcut cărţile pe masa de joc. Îşi ţinea strîns între dinţi buza de jos. Faţa îi era palidă.

Uşa se deschise larg, lăsîndu-l pe Ermolov să treacă. Avea o înfăţişare jovială şi strălucitoare. Dar în adîncul cenuşiu al ochilor săi mari şi rotunzi nu mai licărea bucuria. Trebuia să-l cunoşti bine pe general pentru a desluşi ce anume se afla acolo. Ermolov îşi întinse înainte amîndouă braţele, vrînd parcă să strîngă la piept pe cel dintîi care îi va ieşi în cale. De altfel ar fi putut şi să-l strivească în pîrghiile sale puternice. Aghiotantul se retrase în spatele lui Griboedov. Ermolov clătină din cap:

— Vă felicit, domnilor, pentru noul suveran! Marele duce Konstantin Pavlovici a renunţat la tron în favoarea fratelui său Nikolai Pavlovici.

Griboedov se aplecă spre aghiotant şi îi şopti:

— Ştii, Talîzin, că la Petersburg a fost sau are loc în clipa de faţă o harababură îngrozitoare!... Asta-i sigur!

...Roşcovanul curier mînca sîngeretele şi povestea despre evenimentele din Petersburg. Ofiţerii ascultau cu nesaţ.

— Nu-ţi aminteşti oare, domnule Uklonski, — îl întrebă Griboedov, — ce ofiţeri din cavaleria de gardă au fost arestaţi?

Uklonski îşi vîrî în gură două bucăţi de cîrnat, le rumegă cu sîrg şi îşi desfăcu centura pe burtă. Ochii roşii i se închideau de oboseală. Aghiotantul mai turnă vin în paharul curierului.

— În sănătatea dumneavoastră, domnilor!... închină Uklonski. Ce ofiţeri din cavaleria de gardă? Păi cavaleria de gardă nu s-a răsculat... Cu toate că, desigur, s-or fi ridicat cîţiva ofiţeri izolaţi. Dar care anume, nu-mi amintesc. Va fi rău pentru ofiţerii din regimentul Moskovski, pentru grenadierii din garda imperială şi pentru marinari...

Îşi sorbi vinul şi se clătină pe scaun:

— Eu, desigur, sînt ofiţer, dar n-am luat parte la răscoală. Şi totuşi, vă spun sincer, că răsculaţii au săvîrşit multe prostii.

— De pildă?

— Iată, de pildă... cînd ţarul a scos în piaţă batalionul din regimentul Preobrajenski, moscoviţii ar fi trebuit să-l întîmpine cu un atac la baionetă. Repede! Pe cînd ei — tii, doamne iartă-mă!... Apoi cînd grenadierii din garda

imperială au pătruns în curtea Palatului de Iarnă şi au dat de pionieri, ar fi trebuit să-i dea peste cap. Şi totul s-ar fi isprăvit dintr-o singură lovitură. Ei însă s-au retras şi s-au repezit în piaţă. Pe drum puteau să-l prindă chiar pe ţar, şi nici asta n-au făcut-o. Au trecut fuga pe lîngă tunuri şi nici nu le-a venit în minte să le captureze. Ehei !...

Uklonski cădea de pe scaun. Aghiotantul îl luă de braţ:

— Odihneşte-te, locotenente. Generalul a poruncit să-ţi facem patul lîngă dormitorul lui. Totul este pregătit.

Curierul special porni împleticindu-se, mişcînd ciudat din umeri şi săltîndu-şi capul ca de plumb. Pesemne i se părea că merge în troică pe drumul mare, plin de hîrtoape, al stepei Donului, sau că străbate într-o căruţă trasă de boi muntele Krestovaia, unde de curînd, după dorinţa lui Ermolov, pionierii caucazieni ridicaseră o cruce uriaşă. Ajungînd lîngă pat, se prăvăli în el şi, nemaireuşind să-şi suie picioarele, începu să sforăie. Obrajii săi galbeni, neraşi, se umflau ca ai unui muzicant care cîntă la trombon. Şi chiar sforăitul său semăna cu sunetul unei trompete.

Aghiotantul se întoarse în sufragerie şi-l trase pe Griboedov spre fereastră. Acest ofiţer scund şi iscusit, căruia, după cum se ştia prea bine în detaşament, generalul îi încredinţa tot felul de secrete, părea foarte tulburat. Alexandr Sergheievici îşi pierdu răbdarea înciudat.

— Ei, spune odată, Talîzin, îl îndemnă el. O fi vreo mîrşăvie împotriva mea... Vai, am crezut întotdeauna atît de puţin în tactica revoluţiei militare! O sută de sublocotenenţi şi-au pus în gînd să răstoarne viaţa de stat a Rusiei. Aşa pier copiii. Îşi strînse pumnul şi apoi desfăcîndu-l imediat dădu din mînă : Ei, haide, spune!

Talîzin se strîmbă jalnic :

— Da... Curierul special Uklonski a adus ordinul să fie arestat Alexandr Sergheievici. Spre satisfacţia generalului, curierul nu cunoaşte conţinutul plicului în care se află acest ordin. Şi apoi, vezi în ce hal l-am îmbătat pe diavolul ăsta roşcovan. Chiar el trebuie să te însoţească la Petersburg...

— Cînd ? întrebă în şoaptă Griboedov, preocupat.

Îşi încheia fracul cu degetele lungi ale mîinilor sale subţiri, de parcă s-ar fi pregătit să plece numaidecît.

Talîzin înțelese că Griboedov era gata să înfrunte cele întîmplate și pe chipul său se ivi de asemenea un aer preocupat.

— Plecarea e hotărîtă pe mîine dimineață, dar peste un ceas te vor aresta. Servitorul dumitale a și ars în grădină două geamantane cu hîrtii. Eu i-am poruncit s-o facă, m-am gîndit că nu strică această precauție.

Griboedov deveni palid ca un mort și buzele îi tresăriră. Se apucă de pervazul ferestrei :

— Ai născocit singur asta, Talîzin ?

Aghiotantul dădu din umeri :

— Ce crezi ? In orice caz, generalul nu vrea să se găsească nici măcar un rînd scris de dumneata sau de prietenii dumitale, care să poată servi acuzării. Nu vrea să fii învinuit, pentru că...

Griboedov își scoase repede ochelarii și îi puse și mai repede la loc. Aplecîndu-se spre Talîzin — aghiotantul era mult mai scund — strigă :

— Dracu' să vă ia ! Ați ars unicele exemplare ale manuscriselor mele : tragedia polovțienilor și drama „Fedor Reazanski"... Cine, cînd, cu ce îmi va înlocui această pierdere ? Doamne, dumnezeul meu !...

Doi ofițeri, care stăteau de vorbă la masă, își întoarseră capetele :

— Ce s-a întîmplat ?

Griboedov își îndreptă ochelarii. Degetele mîinilor îi trosniră. Răspunse căscînd :

— Căpitanul Talîzin mă asigură, domnilor, că generalul mi-a plătit banii pe care mi-i datora la ultimul joc de cărți, cînd de fapt nu mi-a dat nimic. Cine mă va despăgubi acum ? Doamne, dumnezeul meu !

Și se depărtă de la fereastră venind spre masă.

In cursul nopții ninsoarea nu încetă. Stanița era din nou troienită și troica părea în pustietatea aceea de stepă, ca o neașteptat de veselă jucărie. Zurgălăii zornăiau sub dugaua roșie, pulberea strălucitoare a zăpezii zbura de sub copitele cailor și juca în soare, ciucurii lungi ai hamurilor de piele săreau pe crupele armăsarilor. Ofițerii stăteau în pragul casei și strigau :

— Cu bine, Alexandr Sergheievici !...

Griboedov își agita căciula și rîdea :

— La revedere, domnilor !

— Pare-mi-se, totul e în ordine, — spuse curierul cel roşcovan, — e timpul să pornim la drum. Fîn, aruncă-ţi fîn pe picioare, domnule arestat...

Îşi vîrîse bine picioarele în fîn. Alexandr Gribov mai aruncă un şomoiog. Intr-adevăr, totul era în ordine.

Vizitiul strînse hăţurile. Gribov sări pe capră. De undeva se iviră cu strigăte, pe maidan, vreo zece cazaci care însoţeau convoiul.

— La revedere! La revedere!...

Griboedov îşi trase căciula pe ochi, îşi acoperi faţa cu gulerul călduros al şubei calmuce şi văzu limpede în închipuirea sa grădina de zarzavat troienită de zăpadă, în care zăcea un morman de cenuşă neagră. Iată tot ce rămăsese din munca sa de atîţia ani, din răbdătoarele sforţări ale minţii, iscusită în luptă împotriva monstruozităţilor şi a josniciei veacului. Puţin! Aşadar „Gore ot uma" n-a fost jucată pe scenă şi, pesemne, nici nu va fi cît timp va domni noul ţar. Insuşi Griboedov a ajuns un deţinut. Două drame istorice au pierit. Dar tragedia pe care o trăia acum Rusia nu va pieri. Va intra în istorie. Şi pentru măreţele drame istorice pe care le vor scrie mai tîrziu oamenii liberi, nu se va putea găsi alt subiect mai bun...

PARTEA A TREIA

„Cîți mai sînt pe-al Rusiei pămînt..."
Cîntec despre oastea lui Igor

CAPITOLUL I

Zilele erau calde și mohorîte. Se simțea o adiere de ploaie în văzduh. In timpul nopții cădea brumă. Abia spre sfîrșitul lui mai începu să se dezghețe pămîntul. Și atunci, criminalii politici fură scoși din închisoare și duși la lucrările de terasament.

In fiecare dimineață, subofițerul de caraulă trecea prin fața celulelor și striga:

— Hai, domnilor, poftiți la lucru!

Zgomotul lanțurilor răsuna în toată închisoarea. Deținuții își beau ceaiul în grabă și își legau lanțurile cu curele la brîu sau de gît, căci găteala grea, de fier, îi stînjenea și la mers, și la muncă.

— La lucru, la lucru!

Soldații din caraulă se agitau. Cîțiva voluntari dintre surghiuniți cărau cărți, ziare, cutii de șah, marmite cu mîncare, samovare și scaune pliante. Muncitorii tocmiți duceau în roabe sculele: tîrnăcoape, lopeți, cazmale și tărgi.

— La lucru!

Convoiul pornea — ofițerul înainte, soldații cu puști pe margini și în urmă.

Imediat după ofițer pășea un bărbat cu fața cenușie, înecată într-o uriașă barbă ondulată. De sub pălăria rotundă cu boruri largi, părul lung îi cădea pe umerii acoperiți de un caftan negru ca acelea purtate de predicatorii

scoţieni şi de quakerii americani. Ţinea într-o mînă un baston lung care amintea de toiagul unui pelerin. În cealaltă avea o carte mare, deschisă. Era o biblie în limba ebraică. Ochii deţinutului alergau fără întrerupere de la dreapta la stînga peste rîndurile literelor ciudate. Şi întreaga-i înfăţişare neobişnuită dovedea o profunzime lăuntrică şi o deplină renunţare la viaţă.

— Iată, e a doua săptămînă de cînd Dmitrii Irinarhovici nu prînzeşte la masa comună şi se hrăneşte numai cu nuci de cedru, spuse cu jumătate de glas rumenul Puşcin, vecinilor săi, fraţii Beleaev. Aţi aflat că e sfînt?

Alexandr Beleaev îşi ridică spre Puşcin ochii trişti:

— Numai dumnezeu ştie cine-i sînt aleşii, Ivan Ivanîci. Nu trebuie să glumim cu asemenea lucruri.

— Nu glumesc de loc! Glasul poporului e glasul lui dumnezeu. Ieri, soldatul nostru de caraulă mi-a mărturisit deschis: „Ehei, domnilor, voi toţi sînteţi buni, dar printre voi e unul mai sfînt decît toţi". „Cine o fi?" îl întreb. „E unul aşa, îmi spune el. I s-a dus vestea în toată Cita. E un om sfînt..." Şi mi-a mai povestit multe. Cînd colo, era vorba de Zavalişin. Ei? Ce spuneţi? A început prin a fi şarlatan, apoi trădător, iar acum îşi croieşte drum în rîndul sfinţilor.

Piotr Beleaev dădu din umerii săi înguşti:

— Nu trebuie să-l osîndim, Ivan Ivanovici. Nu ştiu ce se petrece în sufletul lui. Ai auzit ce spun rascolnicii[1] de aici? Păcatul e părintele pocăinţei, nenorocirea e mama dragostei. Şi în cine nu trăieşte păcatul şi nenorocirea? Iertarea este cea dintîi datorie creştinească.

Puşcin făcu un gest. Nenorocirea îi frînsese pe fraţii Beleaev, le strivise slaba voinţă, iar religia devenise pentru ei singura mîngîiere.

Convoiul trecea printr-un sătuc cu patruzeci de izbe sărăcăcioase, răsfirate pe un deal. De jur împrejur se ridicau munţi înalţi, cu contururi neaşteptat de ciudate. Spre miazăzi se zărea vineţiu un mic vulcan, ca un castel cu turnuri şi creneluri. Spre asfinţit lucea palid un rîuleţ, şerpuind între maluri golaşe şi netede.

— Hei, maică Siberie! exclamă un bărbat nu prea înalt, cu faţa frumoasă şi brună, scuturîndu-şi vioi lanţu-

---

[1] *Rascolnici* — scizionişti, în limba rusă. Denumire dată acelora care nu primeau anumite reforme aduse bisericii ruse, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. (N. R.)

rile. Băştinaşii cred într-o poveste. Vrei s-o asculţi, Ivan Ivanîci? Cică dumnezeu a făurit lumea, iar în a şaptea zi a obosit. Cum să se odihnească? A hotărît să se facă luntre şi punte şi să tragă chiulul de la lucru, aşa cum o să mă strecor şi eu astăzi... Cum avea îngerii la îndemînă, l-a luat pe unul şi l-a trimis să sfîrşească zidirea lumii în locul lui. Dar îngerul acela nu prea era dibaci, a cam încurcat lucrurile şi aşa a ieşit Siberia. Ei, fireşte, domnul dumnezeu s-a supărat, l-a gonit pe înger, dar Siberia tot aşa a lăsat-o! Şi spre nenorocirea noastră a rămas Siberia neisprăvită ca o Rusie la pătrat... Nu-i aşa că povestea îşi are tîlcul ei, Ivan Ivanîci?

— Nu uita să ţi-o însemni pentru urmaşi, Nikolai Ivanîci.

— Ha-ha-ha! Pentru urmaşi? Face oare? Doar întreaga istorie a omenirii nu-i decît o plîngere adresată urmaşilor. Numai că poşta istorică merge cît se poate de prost. Şi scrisorile înaintaşilor aproape că nu mai ajung la destinaţie.

Nikolai Ivanovici Lorer fusese membru al „Societăţii din Sud“ şi prietenul cel mai apropiat al lui Pestel, pe care-l spînzuraseră o dată cu Rîleev şi Kahovski. Nicăieri şi niciodată acest om plăpînd nu-şi pierdea voioşia şi dragostea de viaţă. Tovarăşii de închisoare din Cita îl porecliseră „chinuitul vesel“.

— Eu privesc lucrurile simplu, aşa cum sînt, rîdea el, prinzîndu-şi după gît cureaua cu lanţurile. Întocmai ca soldaţii care spuneau după moartea ţarului Alexandr: „L-am îngropat, şi s-a zis cu el“. Noi sîntem nişte oameni sfîrşiţi. Şi orice părere de rău e fără rost. De aceea, cînd prea stimabilul Dmitrii Irinarhovici se uită la picioarele sale ferecate şi se jeluieşte: „Doamne, de la aşa înălţime să cazi atît de jos!...“ îmi vine greu să mă stăpînesc şi să nu-i rîd în nas. Ia să-i zicem ceva, Ivan Ivanîci!

Puşcin îşi încetini pasul. Zornăitul lanţurilor era greu, pasul oamenilor şi mai greu. Capetele plecate, feţele palide, posomorîte.

— Curaj, prieteni! strigă Puşcin. Ce-ar fi să-i tragem un cîntec?

Şi glasul de tenor al lui Lorer, susţinut armonios de corul de mult închegat, se înălţă ca o pasăre spre cer:

„Prin ocne adînci, în fiare, voi
Păstraţi o mîndră suferinţă.

Tot ce-aţi trudit spre năzuinţă
Nu va pieri niciînd din noi !

. . . .

Iubirea lumii şi-n impas
O să v-ajungă atunci duioasă,
Cum pîn-la groapa voastră joasă
Pătrunde liberul meu glas.

S-or frînge temniţi şi cătuşi
Şi libertatea stînd stăpînă,
Spre-a vă repune spada-n mînă
O să vă-ntîmpine la uşi."

Pasul deveni vioi şi egal. Sunetul lanţurilor însoţea armonios cîntecul. Ofiţerul şi soldaţii din escortă mărşăluiau în ritmul cîntecului. Feţele ocnaşilor se însufleţiră, o strălucire li se ivi în ochi. Surghiuniţii zdrenţăroşi întîlniţi în cale, însemnaţi cu fierul roşu pe frunte şi în obraji, îşi scoteau şepcile şi se închinau. Credeau că „politicii" cîntă o rugăciune, deşi acest mesaj atît de cunoscut, pe care încă din februarie poetul Puşkin îl trimisese din Moscova decembriştilor aflaţi în închisoare, nu aducea de loc cu o rugăciune. Puţin le păsa ce gîndeau cei din escortă. Mai curînd nu gîndeau nimic, pentru că nu pricepeau nimic din cuvintele cîntecului, deşi susţineau corul. Ce gîndea ofiţerul, iarăşi nu se ştia. Poate că nici el nu gîndea nimic. Picioarele i se împleticeau, se împiedica mereu, înjura şi sughiţa.

Frumos cîntec !

— Unul de răspuns, prieteni ! strigă Puşcin.

Şi din nou se înălţă glasul de tenor al lui Lorer, iar corul îl susţinu închegat :

„Măreaţă-a strunelor chemare
Stîrni al inimilor foc !
Cătarăm spada fiecare,
Dar am găsit cătuşe-n loc.
N-ai teamă, bardule ; de soartă
Şi de cătuşe mîndri sîntem,
Cu rîsul fiara o sfidăm
De-aici, de după-a ocnei poartă.
S-or naşte flăcări din scîntei
Căci truda nu ne-a fost deşartă...

. . . .

Din lanţuri spadă ne-o căli
În flăcări noi de izbăvire,
Şi-asupra fiarei vom porni, —
Norodul liber să respire."

Cîntecul acesta curgea şi mai liber, şi mai larg decît cel al lui Puşkin. Fiecare strofă, fiecare cuvînt se ridica din adîncul sufletelor celor care-l inspiraseră. Cîntau toţi. Numai unul singur, făuritorul acestui cîntec, mergea fără să deschidă gura, ţinîndu-şi capul plecat, cufundat în gînduri.

Avîntul plin de bucurie şi de mîndrie pe care îl încercase Odoevski cînd citise mesajul lui Puşkin, se schimbase foarte repede într-o atitudine nouă, cu un tîlc mai adînc, mai grav faţă de soarta sa. Puşkin putea să scrie despre libertatea care-i aştepta pe cei descătuşaţi la ieşirea din temniţe. Dar Odoevski îşi dădea limpede seama de toată zădărnicia nădejdii într-o eliberare. Ştia că temniţele nu se vor prăbuşi, că niciodată, niciodată fraţii nu vor reda spadele celor închişi. Aşadar, în ce-i mai rămînea să creadă? Sentimentul lui Odoevski faţă de trecut şi faţă de viitor era determinat de noua sa credinţă. Poate că truda cea tristă a vieţii se sfîrşise. Dar ea nu va trece fără folos. Şi acesta era lucrul cel mai de preţ.

Ea însemna începutul libertăţii, nu al propriei libertăţi care fusese pentru totdeauna pierdută, ci al aceleia spre care năzuiau cu nesaţ popoarele înăbuşite în robie. Despre el, despre prietenii lui, despre cele săvîrşite, Odoevski scrisese în răspunsul trimis lui Puşkin, ca despre o scînteie de la care se va aprinde cîndva marea flacără a adevăratei libertăţi: „Din scînteie va izbucni flacăra..." Aşadar, între trecut şi viitor zace pierdut prezentul. E greu! Dar cu cît e mai greu, cu atît se săvîrşeşte mai rodnic trecerea trecutului în viitor. Tot tîlcul clipei de faţă stă în această trecere şi în cele ce vor urma. „Din scînteie va izbucni flacăra..." Odoevski mergea ascultînd cîntecul semeţ al glasurilor armonioase şi se gîndea: „Uneori te poţi depărta de viaţă, dar nu poţi fugi de ea. Noroc că nu sînt singur. Nu există o prietenie mai puternică decît cea închegată sub mitraliile ţarului. Prietenii reprezintă fericirea pentru mine. Dar ce mă voi face cînd ei vor dispare, cînd vor pleca şi eu nu-i voi putea urma? Ce voi face atunci?" Odoevski privi în jur. Munţii, vulcanul în chip de castel, rîuleţul

firav și trist... „Nici atunci nu voi fi singur. Îmi va rămîne natura, prietenă veșnică... fără de sfîrșit. Poate că e greu să te împaci cu natura aceasta rece, aspră, necruțătoare. Dar în schimb, ți-e credincioasă pînă la moarte, iar cînd vei muri tot ea te va primi în sînul ei..." Alexandr Ivanovici își păstrase dragostea de viață și de oameni. Dar nu mai era aceeași iubire ca înainte.

— Luați sculele! strigă ofițerul.

Rîpa zăcea la picioarele lor ca un haos de nisip galben și de lut umed. Tîrnăcoapele loviră în coama udă a pămîntului. Și Odoevski săltîndu-și lanțul apucă o lopată.

Soldații din escortă își priponiră în grabă armele în piramidă și se risipiră în grupuri. În mîinile înnegrite ale soldaților apărură cărțile de joc, roase și slinoase. Ici jucau popa prostu', dincolo purceaua, iar mai încolo — douăzeci și unu sau concina.

Înfășurîndu-se în manta, ofițerul începu să sforăie zgomotos, întins pe un covonaș.

De la începutul primăverii timpurii și pînă la sfîrșitul toamnei, decembriștii astupară rîpa nisipoasă. Taluzul creștea văzînd cu ochii. Dar cea dintîi ploaie îl spăla pînă în temelii și tot pămîntul reavăn era dus în rîuleț. După ploaie se apucau iar de lucru de la început, pînă ce venea o nouă furtună. Munca aceasta zadarnică avea totuși în ochii șefilor marea însușire de a nu lua niciodată sfîrșit.

Rîpa cea vestită fusese poreclită de criminalii politici „Mormîntul dracului". Mulți îndrăgiseră chiar acest loc trist. Lîngă rîpă creșteau niște plopi înalți. Și nimeni nu-i împiedica pe ocnașii care roboteau la „Mormînt" să se odihnească ceasuri întregi la umbra lor deasă. Povestirile și rîsetele, cărțile de citit și șahul, toate acestea erau un lucru obișnuit la „Mormînt". Așa, pe negîndite, trecuse vara.

„Noua" sau „marea" închisoare din Cita, cum i se zicea, era alcătuită din patru celule. Tinda largă împărțea în lungime fiecare celulă în două jumătăți socotite ca odăi.

O masă mare cu bănci se afla în mijlocul odăii. Paturile cu măsuțe de noapte la căpătîi erau lipite de perete. Ferestrele înguste aproape că nu lăsau să pătrundă lumina. Sobele fumegau fără încetare. Varul cădea din tavan. Zornăitul neîncetat al lanțurilor, tropăitul, discuțiile și

explicațiile zgomotoase, clocotitorul vîrtej al vieții mereu frămîntate umpleau celula în care trăia Odoevski.

Și de aceea, celula purta numele de „Marele Novgorod".

Vecinii lui Alexandr Ivanovici erau frații Nikolai și Michel Bestujev, Ivan Ivanovici Pușcin, Lorer, Zavalișin și blajinul și rotofeiul Narîșkin, veșnic cu pipa fumegîndă între dinți. Clocotul efemerei republici vuia și scînteile dogorîtoare ale vieții îl mistuiau pe Odoevski. I se părea că-și lăsase tot curajul, toată puterea spiritului în ravelinul lui Alexei din fortăreața Petropavlovsk. Îi venea greu să asculte glasurile puternice ale vorbitorilor. Pușcin și frații Bestujev aveau mereu discuții îndîrjite cu Zavalișin. Și aceste discuții răsunau dureros și apăsător în mintea lui Odoevski. Dmitrii Irinarhovici căuta să le ocolească, apărîndu-se de atacuri, cu biblia în limba ebraică. Dar sub tăcerea lui silită mocneau veninul și mînia. Zavalișin nu era iubit în „Marele Novgorod".

De obicei, sfada începea după-prînz, cînd hîrdăul cu ciorbă se golea, după ce bucățile de carne fuseseră trimise în stomacuri. Cel care era de serviciu pe celulă se încingea cu un ștergar lung, spăla și ștergea farfurile. Din „Pskovul" vecin veneau sfioși, frații Beleaev și palidul Steinghel. Din „Vologda", unde se aflau muritorii de rînd, sublocotenenți și locotenenți din provincie, veneau oameni tineri, tăcuți, care nu știau de loc franțuzește și vorbeau o limbă rusească mai simplă, populară, soldățească. Cei mai mulți făcuseră parte din marea „Societate din Sud" a lui Pestel și mai ales din mica societate a „Slavilor Uniți". Veneau musafiri și din celula „boierească" sau „Moscova", unde fuseseră aduși de curînd de la ocna din Blagodatsk dictatorul Trubețkoi, Obolenski, Iakubovici și Serghei Grigorievici Volkonski, fostul prinț și general care avusese mult de pătimit de pe urma legăturii sale cu Pestel.

Ocna din Blagodatsk nu fusese tocmai ușoară pentru acești nefericiți. Iakubovici intra ținîndu-și capul plecat. Lung ca un stîlp de telegraf, negru ca leșul unui spînzurat, cu mîinile vînoase frecate în cătușe și bătătorite de muncă grea, își pierduse exuberanța de altădată, nu se mai lăuda, nu mai clocotea, nu mai amenința. Își rotea, tăcut, privirea asupra fețelor cunoscute și saluta în șoaptă, făcînd parcă o sforțare prea mare. Serghei Petrovici Trubețkoi era slab de parcă nu și-ar fi revenit încă după o boală grea. Tușea sec, pieptul costeliv i se cutremura, și

cînd își lua batista de la buze, își înfășura grijuliu în ea scuipatul însîngerat. „Mîncărime în piept“, își amintea Odoevski de răposatul Gavrila Nikitici. Obolenski purta o scurtă ruptă și în înfățișarea-i blîndă avea o simplitate de țăran, de om de rînd. Iar Volkonski, cu nasul acvilin, îți amintea în chip uimitor de un papagal mare, cu un cap uriaș, obosit, aplecat întotdeauna într-o parte... Bine mai arăta „Moscova“ !

— Nu uitați, prieteni moscoviți, — spunea Lorer, făcînd cu ochiul, — ocîrmuirea va pune să se țină o slujbă la biserică atunci cînd unul dintre voi va da ortul popii. Leșul dușmanului are un miros plăcut, și în această privință țarul Nikolai este de aceeași părere cu latinul Vitellius din antichitate. Apăi, dacă-i așa, țineți-vă tare, la dracu' ! „Moscova“ noastră va da cu tifla Petersburgului lor !

— Și iată că vedem acum tot mai limpede, — spunea Nikolai Alexandrovici Bestujev, — de ce era cu neputință ca acțiunea noastră să izbîndească. Tot mai deslușit se arată viitorul prin ceața încercării noastre neizbutite. Și asta-i bine. De n-ar fi fost această încercare, viitorul s-ar acoperi nu cu o ceață, ci cu o beznă neînsuflețită.

Zavalișin își lua de pe măsuță biblia și se așeza turcește pe patul de scînduri. Chipul său bărbos se ascundea în dosul cărții voluminoase. Discuțiile nocturne ale tovarășilor erau pentru el o caznă. Datorită lor se deslușea treptat rostul și însemnătatea celor puse la cale și săvîrșite de societățile secrete.

— Trebuie să fii un ticălos ca să stai să-ți alegi cuvintele cînd vorbești despre aceste lucruri ! repeta mereu Nikolai Bestujev.

Și cuvîntul său ferm și cinstit devenise un îndreptar în aceste discuții tîrzii.

Pușcin spuse într-un rînd :

— Vai, domnilor ! Ce bine că sîntem aici, că sîntem împreună, că vorba noastră răsună atît de liber ! Această închisoare moartă e un minunat poem al vieții tinere ! Să fim, dar, fericiți !

Și deodată, toți își dădură seama că Pușcin avea dreptate. Tăcerea sufletelor împăcate adia în „Marele Novgorod“. Zavalișin își lăsă biblia. Obolenski își frecă ochii cu mîneca scurtei. Pe obrajii lui Michel Bestujev străluciră iar gropițele vesele. Frații Beleaev se sărutară. Odoevski se apropie de Iakubovici și-l îmbrățișă.

În fiecare săptămînă sosea din Irkutsk la Cita un transport cu îmbrăcăminte, cărţi şi provizii — caldă aducere aminte a depărtatelor prietenii şi a apropiatelor rubedenii. În pachetele pe care i le trimitea tatăl său, Odoevski primea şi colaci, şi covrigi, şi turte.

Răsfăţaţii soartei care înainte vreme nu se aşezau la masă fără şampanie, beau acum cvas după ciorbă. Nu erau flămînzi, dar nici nu mîncau pe săturate. Şi acest regim era cît se poate de prielnic sănătăţii. Trubeţkoi nu mai tuşea. Pe obrajii negri ai lui Iakubovici începură să apară bujori de culoare închisă. Grăsunul Narîşkin mai slăbise puţin. Numai dorul fierbinte de iubita lui soţie îl împiedica să se simtă mai vioi ca în libertate.

În fiecare după-amiază, Mihailo Mihailovici ieşea din celulă şi, însoţit de un invalid cu o puşcă, ocolea de vreo douăzeci de ori închisoarea de-a lungul gardului. Comandantul închisorii din Nercinsk, generalul Leparski, îngăduia asemenea mici abateri de la regulament. Şi criminalii politici aflaţi în închisoare îi erau recunoscători. Narîşkin se plimba şi cerceta drumul care şerpuia printre dealuri, coborînd încet cu două şiruri de pini strîmbi, pînă ce se pierdea în zarea nedeslușită. Soarele lumina slab prin negura vineţie şi ramificaţiile îndepărtatului lanţ muntos se ghemuiau jalnic sub lumina-i palidă. Trist tablou! Narîşkin cerceta drumul şi se gîndea la soţia lui...

Deodată, se opri, îşi duse mîna la ochi şi îşi făcu palma streaşină. Ceva tresări pe faţa-i puhavă şi blîndă. Îşi muşcă nervos mustaţa stufoasă. Ce-o fi?

Pe drum venea încet spre închisoare, legănîndu-se pe arcuri uriaşe, o caretă de culoare închisă. Şase cai erau înhămaţi la ea. Surugiul învîrtea biciul deasupra cailor. O caretă neagră... Blazoanele aurite luceau pe uşi... Şi un joben de lacheu se deslușea pe scaunul de la spate. Ce-o mai fi şi asta?... Mihailo Mihailovici cunoştea bine această caretă. Era careta lui. Şi în ea nu putea fi decît...

Narîşkin suspină surd. Şi clătinîndu-se ca un gînsac lovit, se repezi spre gard, ţinîndu-şi din mers lanţul de la picioare.

— Hei, încotro? strigă invalidul, luîndu-şi puşca de pe umăr.

Dar Narîşkin nu mai auzea nimic. Ajunse lîngă uluci şi, lipindu-se de ele, se izbi cu capul de bîrnele gardului. Se căţăra pe stîlpii netezi, cădea sunînd din lanţuri şi

iarăşi se repezea împotriva acestei stavile neînsufleţite. Intre stîlpi erau nişte crăpături. Degetele lui Mihailo Mihailovici se furişară în ele...

Legănîndu-se, careta se opri lîngă gard. Lacheul în pelerina de drum, cu o duzină de alte pelerine mici pe spinare, fiecare mai lungă decît cea de deasupra, sări de pe scaunul de la spate şi puse scara. Din caretă coborî uşor o doamnă scundă, cu o blană neagră. Işi duse la ochi lornieta de aur, privi împrejur şi tresări.

— Liza, Lizanka!... gemu Narîşkin. Fericirea, viaţa mea!...

Şi în clipa aceea, Elizaveta Petrovna Narîşkina, născută contesa Konovniţîna, pricepu totul. Scoase un ţipăt uşor. Capul îi căzu pe spate. Lacheul o prinse neîndemînatic, înainte de a cădea.

In curtea închisorii domnea o mare frămîntare. Puşcin îl ţinea strîns de mîini pe Narîşkin, ştergîndu-i cu batista mustăţile şi obrajii uzi de lacrimi. Unul din fraţii Bestujev alergă să-l caute pe aghiotantul comandantului.

In sfîrşit, apăru şi aghiotantul agitînd din mers cheia lungă de la poartă. Balamalele de fier scîrţîiră. Narîşkin se repezi. Şi nimeni nu mai încercă să-l oprească...

In clipa aceea, Iakubovici se apropie de Odoevski.

— Vezi? întrebă el în şoaptă răguşită.

— Da, răspunse Alexandr Ivanovici.

— Ce crezi că ne rămîne de făcut?

— Nu ştiu.

— Dar eu ştiu.

Odoevski şi Iakubovici vorbeau de cîteva ori pe zi despre posibilitatea unei evadări, dar întotdeauna pe şoptite, cu jumătate de glas, pentru a nu trezi nici o bănuială.

— Inţelege, frate Alexandr, — spunea Iakubovici înflăcărat, — e simplu, cît se poate de simplu! Dezarmăm garda şi autorităţile din Cita. Il închidem pe comandant şi pe ofiţeri. Luăm merinde, puşti şi praf de puşcă. Şi la drum... Hai să vedem. E greu oare ca şaptezeci de oameni tineri şi zdraveni să se răfuiască cu invalizii de aici şi să iasă din închisoare? Spune, e greu?

Odoevski nu răspunse imediat.

— S-ar putea să fie uşor.

— Desigur! Mai departe. Îmi dau capul că o mare parte dintre soldații care ne păzesc, ne vor sprijini. Noi sîntem ocnași. Dar ei ce sînt? Tot niște nefericiți... În compania de gardă sînt o sută de oameni. Jumătate va trece de partea noastră. Ceilalți vor fugi la Irkutsk. Dar pînă ce va ajunge la Irkutsk știrea despre răscoală și pînă ce se vor lua măsuri, noi vom fi departe. Judecă și tu, frate...

Odoevski își dădea seama că socoteala lui Iakubovici nu era greșită. Într-adevăr, puteau scăpa ușor din închisoare. Dar încotro s-o pornească? Spre miazăzi, prin Manciuria și Dauria în China? Chinezii îi vor preda. Afară de aceasta, pînă la graniță vor fi ajunși din urmă de călăreți. Mai era un drum pe rîurile Cita și Ingoda spre sud-est pînă la Amur și apoi mai departe spre țărmul oceanului. Dar cum să scapi de urmărire pe rîu? La apus, drumul duce spre Urali, în Rusia Europeană; patru mii de verste înspăimîntătoare și la fiecare verstă zeci de stavile de neînvins. Spre miazănoapte se desfășoară tundrele pustii, neroditoare, moarte. Unul cîte unul poate s-ar mai fi strecurat. Dar toți împreună nu puteau trece.

Mintea lui Odoevski se înfierbînta sau se potolea, inima i se strîngea sau i se lărgea gata să cuprindă întregul univers.

— Și încotro să mergem? îl întreba el în șoaptă pe Iakubovici.

— Spre Caucaz! Nu-ți pot spune acum pentru ce anume. Dar crede-mă, prietene, crede-mă, Alexandr, în Caucaz sîntem ca acasă, sîntem oameni, sîntem liberi, sîntem la ai noștri!

Iakubovici bea ceai tare. Se obișnuise cu hrana cea mai simplă. Visa o busolă. Odoevski cîntărea tot ce era „pentru" și tot ce era „contra". La urma urmei, principala piedică n-o constituia el, Odoevski. Era gata să înfrunte orice primejdie, gata să pornească la cea mai disperată încercare pentru a-și redobîndi libertatea. Și nu-l speria gîndul că cele puse la cale ar putea fi descoperite înainte de a se trece la înfăptuirea lor. Să te înăbuși în lanțuri nu e mai dureros ca a sta în mormînt. Alexandr Ivanovici ar fi pornit cu bucurie la acest drum lung și greu.

Dar nu putea fi sigur că toți cei șaptezeci de deținuți se vor arăta la fel de hotărîți și de îndrăzneți. Oare Na-

rîşkin, după ce-i venise soţia, va mai voi să fugă? Sau Trubeţkoi şi Volkonski care-şi găsiseră soţiile încă la Blagodatsk?... Mulţi vor prefera să rămînă în închisoare, decît să piară pe mare sau în stepa pustie. Desigur, nu-i vor trăda pe cei care vor avea curajul să evadeze. Dar ocîrmuirea îşi va vărsa mînia şi ciuda asupra lor. Cum? Numai la acest gînd, Odoevski se îngrozea. Şi cei nevinovaţi, în curajul lor nemărginit, vor răspunde cu capul pentru disperata îndrăzneală a altora. Şi soţiile, care renunţaseră pentru totdeauna la plăcerile şi la bunurile lumeşti, la ceea ce oamenii numesc fericire, ele, care băuseră pînă la fund amărăciunea lipsurilor, numai pentru a fi împreună cu cei dragi, de ce să sufere aceste femei care se arătaseră atît de minunate şi de duioase?

Cînd gîndurile lui Odoevski ajungeau la această îngrozitoare întrebare, inima îi încremenea sub apăsarea dorului. Şi nici el nu ştia pentru a cîta oară se simţea îndemnat să se apropie de Iakubovici şi să-i spună deschis:

— Lasă himerele! Pentru noi nu există scăpare!

CAPITOLUL II

Convoiul de ocnaşi sosi la Cita într-o friguroasă noapte de februarie, urmînd să plece mai departe spre Nercinsk. La Cita trebuia să se oprească o zi pentru odihnă. Din pricina gerului, pe cerul palid al înserării ardeau în jurul lunei stîlpi de foc, cercuri şi arcuri. Frigul tăia respiraţia, pătrundea în plămîni şi-i îngheţa. Convoiul de ocnaşi se opri lîngă clădirea galbenă a haltei, împrejmuită de un gard. Erau vreo două sute de oameni, în zdrenţe jalnice, cu capetele rase de-a curmezişul, de la o ureche la alta, şi înfăşurate în cîrpe murdare. Oamenii stăteau pe trei rînduri: ocnaşii în flancul drept, coloniştii la mijloc, femeile în stînga. Ofiţerul ieşi în faţa frontului şi făcu apelul ocnaşilor.

— Hei, ocnaşii să treacă în faţă!

Cîteva zeci de oameni păşiră sunînd din lanţuri.

— Treceţi la închisoare!

Lanţurile răsunară la unison şi ocnaşii se repeziră spre treptele clădirii, grăbindu-se să-şi găsească un loc pe pa-

turile de scînduri. În curte îi aşteptau femeile din Cita, cu pîine, colaci, brînzoaice şi carne fiartă, în saci. Ocnaşii începură să suspine, să se jeluiască :

— Miluiţi-ne pe noi, sărmanii, drept-credincioşilor, miluiţi-ne în numele lui Cristos !

Şi femeile — soţii şi fiice ale coloniştilor de mult aşezaţi în Cita — se milostiveau, împlinind datina băştinaşă : colacii de pîine şi bucăţile de carne treceau din saci în mîinile lacom întinse.

— Sărmanilor, dumnezeu să vă izbăvească...

Doi ocnaşi din convoiul abia sosit stăteau deoparte : unul înalt şi slab, cu o barbă blondă şi deasă, celălalt mai scund, vînos şi brun-vineţiu. Erau ferecaţi de aceeaşi vergea şi chiar de-ar fi vrut nu s-ar fi putut despărţi. Două femei în şube de catifea, cu basmale călduroase, de puf, pe cap, stăteau de vorbă cu ocnaşii.

— Fraţilor, fraţi nefericiţi ! şoptea blînd Elizaveta Petrovna Narîşkina şi lacrimi fierbinţi îi curgeau pe obraji.

Ocnaşul mai scund strînse cu putere mîna Elizavetei Petrovna. Glasul şi cuvintele îi erau pline de mînie şi deznădejde :

— Păi, noi nu trăim, noi luptăm cu moartea ! Iată, de un an şi jumătate de cînd mergem cu lanţuri la picioare pe arşiţa verii şi pe gerul cel mai aspru, mergem mereu străbătînd miile de verste, una după alta. Asta-i osîndă ? Nu, răzbunare ! Ne-am afundat în noroi, ne-a acoperit promoroaca ; cînd cerem odihnă, sîntem bătuţi. Dar cum să nu ne bată, dacă am mai rămas în viaţă ?... Nu, noi nu mai sîntem oameni ! Nu mă ascund : urăsc regimul, ca o fiară. Şi ca o fiară hăituită mă apăr, şi de aceea sînt crud !...

Ocnaşul cu barba blondă şi deasă, semănînd cu un viking [1], spuse calm :

— Nu te nelinişti, Elizaveta Petrovna, de vorbele lui Suhinov. E în fierbinţeala deznădejdei. Dar asta-i vremelnic, îi va trece.

Narîşkina şi însoţitoarea ei, o femeie tînără, oacheşă şi zveltă, vîrau în grabă prin buzunarele ocnaşilor pachete cu bilete de bancă. Servitoarele celor două doamne desfăceau legăturile cu îmbrăcăminte caldă, scoteau din coşuri pachete cu cîrnaţi, brînză, carne friptă şi afumată. Vikingul cel jenpelit mulţumea înclinîndu-se. Şi plecăciunile sale ceremonioase, după vechiul obicei, făcîndu-l să-şi îndoiască

[1] *Viking* — navigator scandinav. (Nota red. ruse.)

trupul înalt şi jalnic, păreau ciudate şi fără rost în curtea plină de ocnaşi. Doamnele plîngeau. Lanţurile sunau, se îndoia vergeaua de fier, şi Suhinov, cu sclipiri în ochii săi întunecaţi, repeta fierbînd de mînie.

— Ne duc la minele din Zerentui, la cele mai grele munci. Fie! Şi acolo sînt oameni, tot atît de nefericiţi ca şi noi. Veţi mai auzi de Suhinov, la Cita, v-o jur! Să i-o spui şi soţului dumitale, Elizaveta Petrovna. Şi pe dumneata, prinţesă, — se întoarse el spre tînăra însoţitoare a Narîşkinei, — te rog să-i repeţi acelaşi lucru soţului dumitale şi tuturor celor din Cita. Eu, Suhinov, le voi reda libertatea!

— Ce-ai de gînd să faci, nenorocitule? exclamară deodată amîndouă doamnele. Fie-ţi milă şi de dumneata, şi de noi!

Vikingul dădu din umeri.

— Ascultă, Ivan, cînd nu eram ocnaş, ci baronul Soloviov, căpitan în regimentul Cernigovski, şi cînd ar fi fost de ajuns să fac un semn din ochi soldaţilor mei ca să mă urmeze prin foc şi apă, mi-am cunoscut datoria şi mi-am îndeplinit-o. Ai văzut cum am condus glorioasele companii ale cernigovilor sub salvele tunurilor ţariste. Dar acestea aparţin trecutului. Atîta timp cît nu se cerea decît îndrăzneală şi avînt, nimeni nu m-a putut învinui că n-am fost destul de cutezător. Dar acum e altceva. Iată, mă uit la tine, sfîşiat de chinurile unui drum lung şi de necontenita batjocură a ocîrmuirii. In neputinţa ta, îmi văd propria slăbiciune. Şi nu fierb de mînie, nu ameninţ, pentru că în situaţia noastră furia nu ajută la nimic, iar ameninţările nu-s decît vorbe goale. Nimeni nu ne va urma acum şi nu vom izbuti să clintim pe nimeni. Sîntem ocnaşi, Ivan, ferecaţi de acelaşi lanţ... Vai, Elizaveta Petrovna, şi dumneata, prinţesă, iertaţi-l pe nefericitul meu tovarăş pentru zadarnica sa înflăcărare!...

Soloviov se înclină elegant, şi lanţurile îi zăngăniră. Pe faţa aspră a deznădăjduitului său tovarăş luneca un surîs mîndru şi dispreţuitor. Narîşkina şi prinţesa îşi ştergeau lacrimile. In dosul gardului sclipeau zorile palide. Ofiţerul pocni din nagaică peste carîmbul cizmei şi strigă, plimbîndu-se prin curte:

— Ocnaşi, marş la închisoare! Străinii, afară!

Sosirea lui Soloviov şi a lui Suhinov, cu convoiul de ocnaşi în drum spre Zerentui, pricinui o mare tulburare în închisoarea din Cita, şi toate gîndurile deţinuţilor se

îndreptară spre ei. Soloviov și Suhinov făcuseră parte din mica societate secretă a „Slavilor uniți“, alcătuită din ofițeri și soldați ai armatei din sudul Rusiei. Nu fuseseră judecați la Petersburg, ci la Moghilev, și de acolo porniseră spre Zerentui. Niciunul dintre membrii „Societății din Nord“ aflați în închisoarea din Cita nu-l cunoscuse pe Soloviov sau pe Suhinov. Dar nici membrii marei „Societăți din Sud“, în fruntea căreia se aflase Pestel, nu știau altceva despre ei decît că luaseră parte la răscoală, cu regimentul Cernigovski. Cu toate acestea, apariția lui Soloviov și a lui Suhinov la Cita îi neliniști adînc pe „politicii“ aflați în închisoare.

Fără voie, făcură o comparație între acțiunea celor din nord și răscoala celor din sud. Părea că între cele două acțiuni nu existase nici o legătură directă și că fiecare fusese pornită deosebit. Cu toate acestea, săvîrșiseră aceleași greșeli și sfîrșitul fusese același! Regimentele de gardă rămăseseră toată ziua de 14 decembrie în piață, așteptînd ca trupele credincioase țarului să le înconjoare și să le nimicească. Regimentul Cernigovski rătăcise cîteva zile între Jitomir și Kiev, așteptînd ca trupele credincioase țarului să dea peste el și să-l ia sub focul puștilor, ceea ce se și întîmplase.

Odoevski se gîndea la aceste ciudățenii, pășind pe strada principală din Cita, escortat de doi invalizi cu puști vechi și strîmbe. Era de serviciu pe celulă și trebuia să primească de la magazia de provizii, pe baza raportului săptămînal, pîinea, carnea, crupele și untdelemnul pentru „Marele Novgorod“. În urma lui, deținuții trăgeau sania cu saci goi și cu butoaie. Zăpada scîrțîia sub picioare și tălpici, răsunînd în urechi ca un țipăt strident. Trunchiurile copacilor, prinse de gerul aspru, trosneau zgomotos, iar cerul palid, încețoșat, se rostogolea peste acoperișurile ascuțite ale cocioabelor strîmbe de lemn. Din pricina frigului și a gîndurilor înfierbîntate, fața lui Alexandr Ivanovici se îmbujorase. Cu căciula de vulpe, în șuba călduroasă, bureată, și cu cizme îmblănite, era aidoma unui chipeș prinț bureat. Și nimeni nu l-ar fi recunoscut acum pe Odoevski cel de altădată. Alexandr Ivanovici intră în magazia uriașă, întunecoasă, plină de saci, butoaie și damigene. Intendentul cu proviziile, în cojoc cu guler înalt și drept, își pocnea mîinile înmănușate, lîngă cîntar.

— Hei! striga el tare deţinuţilor. Hai, daţi mai repede zapisul, primiţi şi iscăliţi...

Deodată, privirea-i de om beat se opri asupra unui tînăr înalt, slab, cu ochii vii prăbuşiţi în orbite. Poate că tînărul acesta era şi el de serviciu şi venise la depozit după alimente, pentru cei din convoi. Peste cătuşele de fier, îşi înfăşurase frînghia saniei încărcată cu vîrf. Se apleca înainte cu tot trupul firav şi încerca zadarnic să urnească încărcătura prea grea pentru puterile sale. Tălpicile scrîşneau pe pămîntul îngheţat, dar sania nu se urnea. Un soldat din escortă îl trăgea pe băiat de mîneca sumanului rupt.

— Hai mai voiniceşte, lepădătură! Sau ai tras o duşcă şi te-ai muiat?... Las' că-ţi arăt eu!

Tînărul se opinti. Pe gîtul lung, ce semăna cu un lujer de brusture, vinele groase şi albăstrii i se umflaseră. Lacrimile se iviră în ochii lui.

— Au trimis o gloabă, — rîse intendentul, — de îţi vine să-i dai cu oiştea peste bot! Du-te la naiba!

Alexandr Ivanovici îşi răsuci repede lanţul pe mîini şi apucă frînghia saniei:

— Ia să încercăm împreună!

Dar tînărul nu se mişcă. Ochii săi vioi se aţintiră asupra lui Odoevski. Faţa i se îmbujoră. Cătuşele îi zăngăniră parcă singure pe mîinile lungi.

— Prinţule! rosti el deodată cu glasul răguşit de răceală. Salutare, prinţule!

— Mitea! strigă Alexandr Ivanovici. Tu?...

Intendentul, lăzile, cîntarul, sacii, toate se învîrtiră şi plutiră prin faţa lui Odoevski. Ceva căzu de sus, se ridică de jos. Inima i se opri. O clipă nu-şi mai dădu seama de ceea ce se petrecea în jur, dacă mai trăia. Dar asta dură numai o secundă. Apoi zăngăniră şi fiarele lui Odoevski. Se repezi spre Mitea. Braţele i se închiseră şi se deschiseră în gol. Mitea se dăduse la o parte, ferindu-se, şi spuse aspru, privindu-l pe fostul său boier:

— Ce soartă, prinţule! Unde ne-a fost dat să ne întîlnim... Ne-au cam întors pe dos cei trei anişori...

Alexandr Ivanovici se uita la el, cu o mirare amară. Da, acesta era Mitea — crescuse şi devenise bărbat. Dar cît de puţin semăna cu Mitea cel de altădată! Nici simplitatea, nici sufletul deschis de odinioară. Şi pe faţă, un gînd ascuţit care cumpănea impresiile vechi după cele noi pe care i le procura viaţa nemilos de crudă.

— M-am sălbăticit? întrebă Mitea. Te miri? Păi nu-i de mirare... Mi-ai fost un boier blînd, iar eu o slugă credincioasă. Şi s-ar fi zis că totul era bine. Dar, de fapt, nu era chiar aşa. Şi oricare sălbatic poate fi mai fericit decît sluga celui mai bun şi mai darnic boier. Să nu-ţi fie milă de mine, prinţule, nu vreau!

In magazie era linişte. Deţinuţii, intendentul şi soldaţii din escortă se uitau curioşi şi ascultau. Nimeni nu-l mai mîna şi nu-l mai zorea pe Mitea; acesta îşi roti privirea în jur, zîmbi şi deodată vorbi în franţuzeşte, schimonosind puţin limba pe care o cunoscuse cîndva atît de bine, dar pe care nu o mai folosise de mult. Ii spuse lui Odoevski tot ce ştia de la Soloviov şi de la Suhinov, îi povesti în pripă de năpasta care-l lovise şi de suferinţele îndurate.

— In sfîrşit, acum, prinţule, sîntem deopotrivă! spuse Mitea. Dar nu pentru că ne aflăm amîndoi la ocnă. Nu!... Imi dau seama că şi la ocnă boierii şi argaţii nu-s la fel. Nu, pe noi ne-a apropiat cauza comună. Iţi aminteşti cum ai ascuns nişte hîrtii în odăiţa mea după icoană? „Tot, tot ce am mai scump..." Apăi eu mi-am dat seama ce fel de hîrtii erau acelea. N-am putut să le păstrez şi le-am ars cu icoană cu tot. Iată de ce sînt aici. Iată prin ce am devenit egali, prinţule...

Alexandr Ivanovici se gîndea: „Să-i spun că pachetul fatal cu hîrtii pentru care Mitea şi-a prăpădit atît de îngrozitor şi fără întoarcere viaţa, nu cuprindea nimic altceva decît scrisorile Nastenkăi? Să-i spun oare?"

Odoevski ar fi vrut să i-o spună. La ce bun să mintă?... Dar n-avea dreptul să nimicească minunatul univers al amintirilor pe care Mitea şi-l făurise pentru a putea îndura viaţa. Nu, mai bine să mintă, să tacă... Şi Odoevski tăcu. De aceea, compătimirea dureroasă pe care o simţea faţă de Mitea deveni şi mai puternică, îi arse inima. Şi ciudata mîndrie cu care nefericitul se ferise de îmbrăţişarea-i prietenească, nu-i păru nicidecum stranie, ci îndreptăţită, mult mai îndreptăţită şi mai temeinică decît propria sa mîndrie.

— Nu trebuie să-ţi fie milă de mine, prinţule, — îi spuse Mitea, — nu vreau! Avem la noi pe unul Suhinov. Ai auzit de el? Sîntem buni prieteni şi nutrim acelaşi vis... Nu te supăra că nu ţi-am primit sărutarea de ocnaş. De prisos, e numai o slăbiciune. Eu cu Suhinov ştim să fim prieteni fără a ne arăta slabi. Dar ca să-ţi dai seama că te iubesc ca şi înainte, îţi voi dezvălui acum disperatul nostru adevăr. Am

ajuns împreună cu Suhinov la o neclintită hotărîre: de îndată ce sosim la Zerentui, vedem cum stăm, îi ridicăm pe nenorociţii de acolo, ucidem garda, ne unim cu bureaţii şi apoi pornim încoace, la Cita, să vă eliberăm. Rămîi sănătos, prinţule! Mi-am prăpădit viaţa ca să te ajut. Şi de data aceasta, voi încerca să te scap. Cu bine!

Mitea apucă frînghia şi trase. Odoevski împinse din urmă sania, iar doi soldaţi din escortă se opintiră pe margini. Sania scîrţîi, scrîşni şi se urni din loc.

— Hei! strigă intendentul. Vino să iei în primire merindele pentru închisoare! Iscăleşte! Uită-te la cîntar, ia-în primire!

Şi deodată Alexandr Ivanovici îşi aminti de ce era mai important. Îşi scoase repede căciula de vulpe şi călduroasa şubă bureată:

— Mitea! Mitea! Stai! Ia astea... N-am nevoie de ele. O să-mi cumpăr altele. O să-mi mai trimită. Îmbracă-le!

Mitea scotea sania din magazie. Dar se împiedică în prag. Se opri, îşi îndreptă spinarea şi îi aruncă lui Odoevski o privire plină de mînie:

— Ţi-ai adus aminte de vesta mea de ştofă? Ce-a fost, nu mai este, prinţule. Nu-mi eşti boier, nu-ţi sînt slugă! Iar de-i vorba de prietenie, apăi nu pentru blănuri! Îmi vor fi ca nişte spini blănurile tale, prinţule, poartă-le sănătos. Rămîi cu bine şi fii vesel pînă ce ne-om întîlni iar...

Soldatul din escortă îl împunse pe Mitea în spate, cu patul puştii. Şi Mitea îşi întinse înainte gîtul lung, silindu-se să scoată sania pe zăpadă.

. . . .

În zori, deţinuţii din convoi alergară cu sacii în curte. Convoiul se alinie. Căruţele porniră spre poartă. Toboşarul sună: „La căruţe!" Sacii şi bolnavii fură trîntiţi în sănii. Deţinuţii se aşezară pe două şiruri. Ofiţerul rîndui soldaţii din escortă în faţă, pe margini şi în spate. Apoi sări pe cal:

— Marş!...

Poarta scîrţîi ascuţit, lăsînd să se vadă albe zorile străvezii. Frigul arzător lovea feţele. În şiruri lungi, convoiul părăsi curtea închisorii...

Alexandr Odoevski ieşi din biroul generalului Leparski, comandantul închisorii din Nercinsk, strîngînd în mînă scrisoarea pe care acesta tocmai i-o dăduse, după nume-

roase şi tainice şovăiri. N-o citise încă, dar o şi îndrăgise şi nu se mai gîndea decît la ea. Scrisoarea era din Petersburg, de la Griboedov. Odoevski ştia de fericita soartă a lui Alexandr Sergheievici: mai întîi ancheta, apoi achitarea, iar după aceea o nemaipomenită promovare în cariera diplomatică, încheierea vestitului tratat de pace cu Persia la Turkmanceai, ranguri, decoraţii, o ploaie de favoruri din partea ţarului. Alexandr Ivanovici ştia însă că Griboedov nu visa la focurile bengale ale gloriei diplomatice. Alexandr Sergheievici făcuse tot ce-i stătuse în putinţă ca să-l scape pe Odoevski de năpasta care-l lovise şi era hotărît să-şi repete necontenit strădaniile. Dar nu din vina lui situaţia în care se afla Odoevski era atît de grea.

Cu mîini tremurînde, Alexandr Ivanovici desfăcu plicul. Rîndurile îi jucau în faţa ochilor.

„Frate Alexandr, — citi el, — dumnezeu să te întărească! Am sosit aici pentru foarte scurt timp, am stat mult mai mult decît bănuiam — aproape vreo trei luni. Suveranul m-a răsplătit cu dărnicie pentru serviciile aduse. Sărmane prietene şi frate! De ce eşti atît de nefericit? Te-ai fi bucurat dacă m-ai fi văzut acum într-o situaţie mult mai bună ca înainte, dar te cunosc: nici acolo, în nenorocire, departe de cei care îţi sînt dragi, tu nu vei rămîne nepăsător la primirea acestor rînduri... Să îndrăznesc oare să-ţi ofer o mîngîiere în situaţia în care te afli tu? Pentru oamenii înţelepţi şi cu inima întreagă există o mîngîiere... E viaţa lăuntrică de o mare înălţime morală, care există pe lîngă cea exterioară. Să te întăreşti în cugetul tău dobîndind acele principii de nestrămutat, şi deşi eşti în lanţuri şi surghiunit, să devii mai bun decît ai fi fost în libertate. Iată actul de eroism pe care trebuie să-l săvîrşeşti!"

— Fapta, fapta, — repetă Odoevski printre lacrimi, — fapta...

Cuvîntul îi era cunoscut, dar mai însemna el oare ceva acum, aici, pentru un om în lanţuri care săvîrşise totul în numele idealului pentru care trăise?

Nopţile, Iakubovici scotea strigăte fără şir, sărea din pat şi se agita prin celulă. Locatarii „Moscovei" se plîngeau „novgorodenilor":

— E ca o pisică turbată!

Lorer glumea :

— Îşi împleteşte în vis frînghia pentru ştreang!...

Dar Iakubovici nu răspundea la aceste glume. Devenise mohorît şi tăcut de cînd convoiul ocnaşilor ce mergeau la Zerentui părăsise Cita.

„Trist îi ca un parastas,
Şi tăcut ca o colivă..."

declama Lorer.

— Mărturiseşte, prietene Iakubovici, nu cumva ţi-ai amintit că ai înjunghiat din greşeală vreun nevinovat? Nu cumva, nefericitule, te chinuieşte acum conştiinţa?

Iakubovici tăcea.

Trecură cîteva zile. Din pricina gerului neobişnuit de puternic, criminalii politici se duceau cu plăcere în izba caldă din curtea închisorii să macine grîne la morile de mînă. Munca nu era grea, ci părea chiar plăcută, pentru că înfierbînta repede sîngele. Şi cînd isprăveau lucrul, deţinuţii se înapoiau în celulă, cu hainele mînjite de făină şi cu feţele îmbujorate. În această izbă, ce servea de moară, Odoevski rămase într-o zi cu Iakubovici pentru o muncă suplimentară. Şi acesta îi dezvălui lui Alexandr Ivanovici taina sa.

— Ascultă, frate, ascultă, — şopti el uitîndu-se în jur, — ascultă, cît sîntem singuri... Nu, nimeni nu poate face ca o piatră să cadă în sus şi nu în jos, unde e atrasă. Şi tot aşa, nu se poate ca omul să nu dorească libertatea. Uneori te gîndeşti, te gîndeşti, şi deodată cînd te trezeşti, te uiţi în jur şi vezi sălbăticie, deşertăciune! Şi spui îngrozit: „Dar ce-i asta? Asta-i viaţă?" Iată, au plecat cei din Zerentui. Şi am rămas iar singur cu visurile mele, despărţit de tot universul, ca într-o Cochinchină oarecare.

— Dar ce legătură are asta cu cei din Zerentui? întrebă Odoevski.

Iakubovici îşi scutură capul şi un nor de praf alb se ridică deasupra lui:

— Vei afla îndată. Dibui în ceaţă...

— Chiar ceaţă, spuse Alexandr Ivanovici şi îşi scutură şi el capul.

Dar Iakubovici nu glumea. Îi era cald. Îşi trase gulerul, sfîşiindu-l. Ochii îi ardeau. Mîinile îi tremurau.

— N-o să-ţi destăinuiesc cum am pus totul la cale. O să-ţi spun numai că am stat de vorbă cu Suhinov din par-

tea celor de la Zerentui. Vai, ce om! Cremene! Oţel! Caută libertatea şi n-o găseşte. Se întîmplă uneori ca şi porcul orb să dea peste o ghindă. Dar oamenii aflaţi în situaţia noastră nu se pot bizui numai pe destin. Noi aşa am făcut, şi iată unde am ajuns! Iakubovici îşi suflecă mînecile: Suhinov nu este ca noi! Uită-te la cei din închisoarea noastră, sînt gata să putrezească de vii aici! La noi, omul s-a evaporat, nu mai există! Suhinov e un om adevărat... O să-ţi dezvălui în cea mai mare taină ce are de gînd să facă. Jură!

— Nu jur, — rosti Odoevski, — pentru că ştiu şi fără să-mi spui tu despre ce-i vorba. Suhinov vrea să-i ridice pe ocnaşii din Zerentui şi apoi, unindu-se cu bureaţii, să pornească spre Cita, să ne scape.

— Cum? horcăi Iakubovici. De unde ştii? De unde? Hai?

Alexandr Ivanovici se ridică şi îşi puse amîndouă mîinile pe umerii colţuroşi ai lui Iakubovici, care tresăreau sub cămaşă:

— Potoleşte-te! Iată cum a fost...

Iakubovici asculta, ţinîndu-şi capul plecat. Şi cînd îl ridică, în ochii săi negri, fierbinţi, luceau lacrimi curate:

— Saşa, scumpul meu, răbdarea este o floare care nu creşte în orice grădină. Norocul îşi îndreaptă faţa spre noi. Calea e senină, se vede, ni se deschide dincolo de pragul acestei blestemate închisori. Numai să scăpăm de-aici!... Libertate! De îndată ce va începe învălmăşeala la Zerentui, va fi o nimica toată să ajungem în Caucaz. Avem atîtea pilde în acest sens... iar în Caucaz...

Se apleca la urechea lui Odoevski.

— Am în Caucaz un prieten, locotenentul Loov. De zece ani slujeşte pe linia Kubanului. Pun rămăşag: ne va trece la munteni, are destui prieteni printre caucazienii nesupuşi.

Alexandr Ivanovici căzu pe gînduri. Apoi întrebă:

— Aşadar, Iakubovici, în ce constă noul tău plan? Să aşteptăm pînă ce Suhinov va porni răscoala la Zerentui?

— Întocmai!

— Comandantul va pleca într-acolo. Paza va slăbi la noi. Şi atunci...

— Şi atunci ne răzvrătim, arestăm garda şi, punîndu-ne nădejdea în picioare, fugim. Te învoieşti?

Odoevski clătină din cap:

— Nu!

— De ce?

— Pentru că nu-i cinstit să te foloseşti de răscoala zerentuienilor pentru a fugi. Nu-i cinstit. Sînt de acord să ne alăturăm la răscoala lor. Asta-i altceva. Să ne alăturăm şi să împărtăşim soarta lor pînă la capăt.

Iakubovici păşea repede prin izbă, sunînd din lanţuri.

— Blestem! repeta el. Blestem!... Dacă aş fi ştiut, nu ţi-aş fi spus nimic... Blestem! Atunci, după tine, ce-i de făcut?

— Să aşteptăm veşti de la Suhinov şi Mitea, — spuse Odoevski, — mai mult n-avem ce face deocamdată!...

Iakubovici se opri deodată înspăimîntător de palid, înăbuşindu-se:

— Umbli cu şiretlicuri, nu crezi că vom izbuti, nu tragi nici o nădejde. Mărturiseşte, Alexandr, sau...

Dădu din mîini deşi purta cătuşe.

Odoevski îşi întoarse încet faţa spre gratiile ferestrei după care albea dimineaţa ceţoasă şi rece:

— Omul nu poate trăi fără nădejde. Înainte am nutrit multe nădejdi, acum nu mi-a rămas decît una, cea din urmă.

— Care anume, care? întrebă lacom Iakubovici.

— O să-ţi spun, ascultă:

„An trecut-a după an
Şi cu zilele plecate
Hora de nădejdi curate
Pieri-n spaţiul diafan.
Numai una dintre ele
Zăbovi. Şi şoapta ei,
Ale ochilor văpăi
Le ştiu gîndurile mele.
Sufletu-mi întreg ţi-l dau,
Mîndră fată, vaporoasă!...
A ta şoaptă drăgăstoasă
S-o aud de-a pururi vreau.
Singura tu mi-ai rămas
Şi oricînd, în orice clipă
Cu uşoara ta aripă
Îmi ţii urma pas cu pas..."

— Ultima nădejde! şopti Iakubovici. Să nu ne înşele, să nu ne înşele!

— Ultima! întări Odoevski şi îşi întoarse faţa de la fereastră.

Muntele urca lin pînă ce, ajungînd încet-încet la marginea cerului, se contopea cu alţi munţi. Bolovani uriaşi, grămezi de pietriş mărunt, neted şi rotund, şi pajişti de muşchi acopereau poalele muntelui. Zăpada, ca un lapte vărsat, albea ici-colo în rîpe. In acest loc retras şi trist se răsfiraseră căsuţele vechi şi putregăite ale satului. Chiar la poalele muntelui, lipindu-şi spatele de stîncă, se afla o magazioară de bîrne.

Ocnaşii intrau trîntind uşa de scîndură şi-şi întindeau grumazul. Un om în cojoc le agăţa de gît cîte un felinar. Şi ocnaşii porneau mai departe, trîntind a doua uşă de scîndură. În dosul ei, domnea o beznă de nepătruns. Treptele alunecoase duceau jos, în prăpastia neagră, din care se ridicau glasuri atît de slabe şi de sfioase, de parcă ar fi ieşit din nişte piepturi istovite pînă la sleire, apăsate de o înspăimîntătoare povară. Ca nişte ochi de lup licăreau jos luminiţele. De pe pereţi, apa se scurgea în pîrîiaşe, din tavan cădeau picături. În coridorul îngust era înăbuşitor de cald, cum se întîmplă întotdeauna în galeriile minelor din munţi.

Iarăşi o uşă. Bezna care domnea în dosul ei era şi mai adîncă, şi mai de nepătruns. Vîrtoapele şi pietrele te împiedicau să mergi. Peste ele se întindea un jgheab ce se pierdea departe printre blocurile reci de stîncă, umede şi ruginii. În galeria de coastă domnea o dogoare şi un zăduf ca în baie, cînd aburii ţîşnesc din cuptor. Din galeria principală porneau lăturalnic nişte fundături drepte şi scurte — ferestrele. Lumînările de seu împletite în şase în felinarele atîrnate de gîtul celor care munceau dădeau o lumină palidă : flacăra se mistuia înghiţită aproape cu totul de bezna din jur. Din timp în timp, galeria de coastă era cutremurată de cîte o lovitură. Bubuitul ei surd şi greoi se pierdea fără ecou şi fără răsunet.

În fereastra săpată abia cu o zi înainte şi încă necurăţată de sfărîmăturile de rocă, lucrau cîţiva oameni. Unul sfredelea găuri cu un burghiu, altul vîra în el praful de puşcă, al treilea spărgea cu ciocanul roca, al patrulea răsturna cu ranga blocurile ce trebuiau ridicate, al cincilea le rostogolea pe jgheab spre chibla deasupra căreia se mişca greu, cu un ţipăt trist, troliul de extracţie.

— Ia fereşte, Mitea, spuse un uriaş păros. Acuşi o să sufle.

Deodată se simţi mirosul prafului de puşcă. Oamenii se dădură în grabă la o parte. In peretele abatajului, explozia izbucni cu atîta putere, încît peretele de piatră crăpă zvîrlind într-o ploaie de sfărîmături două bucăţi enorme de rocă neagră. Iar inima muntelui Zerentui se jelui, se cutremură şi încremeni într-o înspăimîntătoare tăcere.

— Aşa, — spuse uriaşul, — straşnic mai lucrăm! Nici explozia nu ne omoară, nici muntele nu ne striveşte... Ruşii sînt proşti, se bucură de chinul la care-i supune ţarul, pentru că-i al lor. Fundul Rusiei e aici, Mitea! Ce-ar fi să ne mai odihnim şi să mai trăncănim şi noi oleacă... Şi se aşeză pe sfărîmătura de rocă, zîmbind duios şi blînd.

— Povesteşte-ne ceva, nene Filat, îl rugă Mitea.

Filat era cel mai vestit tîlhar şi vagabond din Siberia Orientală. De opt ori evadase din ocnă, scăpînd iepureşte de potere, şi cu fiecare evadare îi crescuse faima de ataman. Iată că Filat aleargă prin stepă, ba în căruţă travestit ca ţăran, ba în brişcă travestit ca boier. Sub picioarele lui stă bine ascuns ciomagul, o bîtă de stejar de vreo opt kilograme. Şi pe acest ciomag se văd urme de păr şi de sînge. De unde? Filat a chefuit în cîrciumă cu notarul. A nimerit la chef şi slujbaşul care a strîns dările cuvenite ocîrmuirii, şi a dat de-a dreptul peste ciomag. Banii stăpînirii au zăngănit în buzunarul lui Filat, şi el a şters-o. Se ascunde atamanul prin locuri umbroase şi mocirloase, prin „baidaracuri". Se lipeşte de un copac, iar jos susură tainic şi mîngîietor, apa. Nu se desluşeşte nimic în bezna nopţii, numai stelele luminoase şi luceafărul se oglindesc în unde. E atît de frumos! Mai rău e toamna, cînd se lasă gerul şi o pornesc gheţurile pe rîuri. Dar şi în acele zile grele Filat poate fi zărit într-o luntre cu vîsle duble în mîinile sale puternice. Şi în timpul iernii o duce bine! Nu-i sat sau han în Siberia Orientală unde atamanul să nu-şi aibă oamenii lui. Il întîmpină cu plecăciuni şi-l petrec cu binecuvîntări. Şi toate acestea pentru că Filat ucide şi-i jefuieşte pe negustori sau pe slujbaşii ocîrmuirii, dar de omul sărac niciodată nu se atinge. Filat îi jefuieşte pe jefuitori!

— Aşadar, despre ce să-ţi povestesc, Mitea? Că ţi-am istorisit atîtea pînă acum...

Atamanul îşi îndreptă felinarul pe pieptul lat şi sub fîşia roşie a luminii i se desluşiră pe faţa întunecată şi

bărboasă stigmatele „H“ pe frunte, „O“ pe obrazul drept și „Ț“ pe cel stîng. „Hoț“. Claia de păr negru i se scutură pe capul uriaș.

— Așadar, ce să-ți povestesc?

— Ieri n-ai isprăvit povestea cu vulpea.

— Ei, dacă o vrei pe cea cu „vulpea“, fie și cea cu „vulpea“. E o născocire tare blestemată, frățioare. Ia, de pildă, o pereche de bîrne. Pe cea de jos bate-o bine în cuie, pe podea, iar cealaltă pune-o deasupra. Leagă capetele bîrnelor cu scoabe groase de fier, cu încuietori. Omul îl culci pe spate. Picioarele i le vîri în găurile rotunde dintre bîrne. Iar pe acestea le prinzi cu scoabe, pui încuietorile, și „vulpea“-i gata. Podeaua e goală și umedă, închisoarea-i rece, cămașa zdrențuită, mîncarea — cîte-o coajă de pîine pe zi. Picioarele ți-s prinse de parcă n-ar mai fi ale tale. Am zăcut un an în „vulpe“...

Mitea asculta ținîndu-și răsuflarea:

— Și cum de-ai putut...

— Ce anume?

— ...să scapi de-acolo?

Filat se ridică și făcu vreo cîțiva pași prin abataj. Mersul îi era uimitor de drept și de semeț, pentru că cei bătuți cu cnutul umblă de obicei puțin aduși din spate și nu mai sînt siguri pe picioarele lor. Filat fusese de multe ori bătut cu cnutul. Se opri și se uită cu luare-aminte la Mitea. Privea deschis, fără să se posomorască, fără să-și încrunte ochii. Și aceasta era iar ceva neobișnuit, căci toți cei care au stat multă vreme în lanțuri au o tresărire în ochi. Iar lui Filat i s-a întîmplat să stea trei ani în șir în lanțuri la Akatui.

— Cum de am scăpat? întrebă el din nou rîzînd.

— Da.

— Asta, frate Mitea, e o treabă de meșter, și taina mea nu se potrivește pentru oricine. Și nici nu trebuie oricine s-o știe. Am plecat, și gata! Iar din celulă am ieșit prin coș.

Filat își umflă pieptul. La gîtu-i vînjos tresări mărul lui Adam, și sunetele luminoase și curate ale cîntecului duios se rostogoliră prin galerie.

„Libertatea mea cea dragă,
De cînd nu ne-am mai văzut?...“

Vîna de pe fruntea lui Filat se umflă. Stigmatele de pe faţă i se înroşiră, deveniră aproape negre. Se aplecă şi apucă ranga. Muşchii îi săltară sub mînecile cămăşii. Şi ranga se îndoi încet pînă ce alcătui un unghi drept, la mijloc. Filat aruncă de o parte scula stricată.

Mitea privi în jur. Erau singuri în acest depărtat colţ al galeriei. Ochii băiatului ardeau. „Acum îi voi pune întrebarea, — îşi spuse el, — e clipa cea mai potrivită... Il voi întreba..."

— Filat, — spuse el încet, — de ce nu pleci de-aici?

Atamanul oftă şi rîse:

— Da' tu de ce mă iscodeşti, amărîtule? Sau te-ai gîndit la fugă şi-ţi cauţi tovarăşi? Poate că şi eu îmi aştept niscaiva tovarăşi...

Mitea se tulbură. Răspunsul lui Filat era ciudat şi în doi peri. „Vai cît sînt de nechibzuit!" îi trecu prin minte lui Mitea. Dar nu mai era cu putinţă să schimbe vorba, să dea înapoi. Işi lăsă capul în jos şi spuse şi mai încet:

— Oare vei aştepta să pleci din ocnă de-a dreptul în colonie?

Filat se aşeză lîngă Mitea şi îl cuprinse cu mîna dreaptă după gît. Obrajii le erau alături. Mitea simţi mirosul puternic şi dogorîtor al lui Filat. Şi i se păru că o dată cu acest miros, o forţă nemaipomenită se desprindea din ataman şi se vărsa în el, uscăţivul şi firavul Mitea.

„Libertatea mea cea dragă,
De cînd nu ne-am mai văzut?..."

Tîlharul strînse pumnul, îşi desfăcu degetele şi fără grabă le cercetă pe rînd, unul după altul.

— Ei, — rosti el îngîndurat, — n-am deschis eu vorba, ci tu. Acum ascultă. N-au ei închisoare pentru mine, Filat. N-au nici o vulpe, ca mine, Filat. Treburile mele cu ei, treburi încîlcite, s-au încurcat foarte tare. Şi a venit vremea să le descurc. Pentru asta sînt două mijloace — cu plată sau fără plată. Stă în puterea mea să aleg. Ei, iată... Şi încă ceva, prietene Mitea, nu uita că eu vă cunosc toate visurile. Şi ale tale, şi ale lui Ivan Ivanovici Suhinov. Toate le ştiu, din cîte am trăit. Spune-i lui Ivan Ivanovici că e în mîinile mele. Fără mine, nu puteţi pleca de-aici. Iar cu mine, veţi putea scăpa. Va fi destul să se ducă ves-

tea că Filat s-a apucat de treabă, şi ocna va clocoti, va urla. După judecata lor, eu nu pot da greş. Şi chiar aşa-i!...

Filat tăcu. Surîse văzînd cît de neliniştit şi de repede se ridica pieptul lui Mitea:

— Ai priceput tot, puştiule?

— Nu, — răspunse Mitea, — nu tot!

— Aha!... Ei, atunci spune-i deschis lui Suhinov că vom ieşi împreună din Zerentui. Împreună. Să-şi pună toată nădejdea în mine! Aşa să-i spui!

...La Zerentui le prinseseră bine lui Soloviov şi lui Suhinov banii primiţi la Cita. În primăvară obţinură învoirea de a părăsi cazarma comună şi de a locui singuri, departe de ceilalţi ocnaşi. Trebuiau să-şi închirieze sau să-şi cumpere o căsuţă. Minuţios în toate acţiunile sale, Soloviov ar fi vrut mai bine să cumpere o căsuţă. Curînd găsiră un soldat de gardă deportat, care le vîndu o cocioabă destul de călduroasă şi potrivită pentru traiul în doi.

În mai, foştii ofiţeri din regimentul Cernigovski se mutară în propria lor casă. Soloviov trecea prin odăiţe, strîngînd lucrurile de prisos, mutînd scaunele şi paturile. Voia ca şi în această viaţă nefericită să nu se lase pradă deznădejdei. Şi pentru a nu se îneca într-o nepăsare ucigătoare, se agăţa de cele mai neînsemnate mijloace care-l puteau salva.

Nici un stăpîn nu-şi privise vreodată cu atîta mulţumire avutul, ca Soloviov cînd îşi rînduia cocioaba, înşurubînd la uscioarele putrede balamalele ruginite ale obloanelor şi bătînd în pămîntul îngheţat ţăruşi sub bîrnele aproape căzute.

În odaia din fund, Suhinov stătea de vorbă în şoaptă cu ocnaşii care, în ultimele zile, veneau mereu să-l vadă. Se apropiau unul cîte unul, murdari, rupţi, cu ochii lucind palid sub pleoapele umflate de beţie şi de bezna de sub pămînt. Văzîndu-l pe Soloviov, spuneau surîzînd:

— Gospodăreşti, boierule? Va să zică nu te laşi de trecut?... Ehei!... Ia te uită, vrăjitorul! A pus ţapul în grajd, ca să nu împletească michiduţă coamele cailor... Aşa, aşa!

Soloviov se uita la aceşti oameni cu un simţămînt de scîrbă şi de teamă. Suferinţele îndurate îi făcuseră mai răi, mai înverşunaţi, mizeria îi îngropase de vii în mormînt. Ei nu aveau nici nădejdi, nici ţeluri de viitor.

— Vrăjeşti, boierule? spuneau ei, făcîndu-i tainic cu ochiul. Găina a început să cînte cocoşeşte...

Lui Soloviov i se părea că aceste glume ciudate aveau un tîlc, că în dosul lor se ascundea ceva adînc şi înspăimîntător, de care el nu-şi putea da prea bine seama. Dar bănuia că trebuie să fie un vis de libertate. N-avea nici o importanţă despre ce fel de libertate putea fi vorba, le-ar fi fost de ajuns şi una oricît de scurtă, numai de o zi, dar fără nici o supraveghere, în aer liber, cu cuţitul în mînă şi cu sticla de vodcă în sîn... De unde acest vis? Nu-l avuseseră cînd Soloviov şi Suhinov veniseră la Zërentui. Acum el apăruse. Soloviov nu se simţea în largul lui şi, petrecîndu-şi nervos degetele prin barba deasă şi blondă, se uita încruntat la ocnaşii care se apropiau de el.

Un omuleţ, cu o căciulă ca un cuib de cioară, cu smocuri de păr rar răvăşit pe obraz, tremura, şi sumanul jerpelit îi cădea de pe umerii goi. Un fior îi străbătea mereu tot trupul firav. Făcea necontenit mişcări ciudate, parcă pentru a-şi readuce la loc oasele zdruncinate şi a le aşeza şi potrivi aşa cum se cuvenea.

— Doamne ajută, Veliamin Nikolaici! spuse el cu un glas tărăgănat ca sunetul unei farfurii sparte. Nici nu-ţi trebuie o locuinţă mai bună; nu-i ca la noi în cazarmă... Uite ce curăţenie!...

Cazarma din care abia se mutaseră Soloviov şi Suhinov era într-adevăr îngrozitoare. Răspîndea o duhoare putredă, infectă, ca dintr-o pivniţă neaerisită, care timp de cîţiva ani fusese plină cu apă. Sobele uriaşe şi urîte scoteau fum. Pe paturile de scînduri zăngăneau lanţurile, iar făpturile vii se mişcau în scurtele rupte şi în zdrenţele murdare ce ţineau loc de cămăşi. Picioarele lunecau pe duşumeaua acoperită de o mîzgă puturoasă. Sărăcia, golìciunea şi suferinţa strigau din toate ungherele.

Ocnaşul tremură din nou şi sughiţă: era beat.

— Oare ai de gînd să te aşezi pe vecie aici, Veliamin Nikolaici? Eşti hîtru, frăţioare, nu ca noi, neştiutorii... Nouă ce să ne ceri? Ne-am născut în pădure, ne-am închinat la buturugi. Tu însă eşti hîtru, dumnezeu să te ierte. Da' nu ne amăgeşti. Şi pe noi, frăţioare, ne prinde dorul de ducă... Suhinîci e acasă?

Veneau toţi la Ivan Ivanovici, care stătea de vorbă cu ei în şoaptă, în odaia din fund. Despre ce? Hotărît lucru,

Soloviov nu se simțea în largul său. Intră în casă și-i făcu semn lui Suhinov, chemîndu-l.

— Vanea, vino încoace. Trebuie să-ți vorbesc.

Ocnașii se uitară unul la altul și tăcură. Se vedea că lui Suhinov îi venea greu să-și întrerupă discuția liniștită și tainică.

— Nu vezi că am treabă ? spuse el nemulțumit.

Soloviov își netezi barba cu mîna. Glasul îi răsuna neobișnuit de hotărît :

— Vino, Ivan !

Ivan Ivanovici ieși din izbă. Cei doi prieteni ocoliră cerdacul și se așezară unul lîngă altul, pe gardul de nuiele.

— Vanea, trebuie să-i dăm banii soldatului care ne-a vîndut casa. Precum știi, eu nu i-am cheltuit pe-ai mei. Jumătate i-am dat proprietarului, cu cealaltă am cumpărat paturile și masa... Și acum, că a sosit sorocul, nu mai am nici un sfanț. Deschide-ți chimirul.

Suhinov își întoarse capul și își aținti privirea spre pădurea neagră, desfrunzită :

— Nici eu nu mai am bani !

— Cum adică ? Da' unde i-ai cheltuit ?

Suhinov nu răspunse. Soloviov roși. Se auzi cum trosnea gardul.

— I-ai dat ocnașilor ? De-aceea umblă beți de cîteva zile... Ce uneltești tu, Ivan ? Spune-mi cinstit. Presimt o mare nenorocire...

Suhinov coborî de pe gard și împinse piatra cu piciorul. Lanțul de la gleznă îi zăngăni.

— Am eu planurile mele. Nu te alarma, Veliamin. Ceea ce fac, nu va pricinui nici un rău nimănui, nici ție, nici mie.

— Asta nu depinde de tine !

— Da, dar de mine depinde altceva. Stăpînirea nu ne pedepsește, ci se răzbună pe noi. Prin această prigoană, ea nu urmărește să dea o pildă altora. E numai o josnică răzbunare a unor suflete înfricoșate. Ticăloșii ! Să fac rău stăpînirii prin orice mijloc, iată rostul vieții mele de ocnaș ! Dragostea-mi de patrie nu-și are pereche decît în ura împotriva țarului ! Sînt neclintit în această hotărîre ! Nu se poate să ne lăsăm cu totul pe mîna proștilor din Petersburg și a celor de aici ! Nu e numai un drept, ci și o datorie să ne cîștigăm libertatea !...

Soloviov îl apucă de umeri:

— Ivan, nenorocitule! Cine să te ajute aici, în lupta pentru dobîndirea libertății? Ocnașii? Crezi că ei sînt tot atît de hotărîți, de viteji și de cutezători, ca tine?... Greșești, scumpul meu, și încă cum! Ei sînt străini de simțămintele nobile pentru care trăiești tu. Cum de nu vezi că umilințele și mizeria i-au făcut să decadă cu totul? La fiecare pas, nu găsești la ei decît înșelăciune și trădare. Pentru o sticlă de vodcă, sînt gata să primească o sută de lovituri de cnut!...

Suhinov surîse:

— Tu, frățioare, nu-i cunoști... Adică, și Filat, după tine, e tot la fel?

De mirare, Soloviov se clătină și se așeză din nou pe gard. „Cum? Oare s-o fi înțeles și cu Filat? Acesta e mai tare decît ceilalți, decît fiecare în parte și decît toți împreună! Dar cine o fi pătruns în sufletul lui întunecat?"

— Nu știu ce fel de om e Filat, — rosti el încet, — dar tu vei pieri, Ivan! Recunosc: noul tău prieten e neînfricat. Are o fire sălbatică, nestăpînită, și un suflet oțelit. Totuși nu aceasta îi va feri pe oameni de trădare!

— Atunci ce?

— Sentimentul demnității umane, pe care Filat nu-l are... Tu vei pieri, Ivan!

Suhinov își îmbrățișă prietenul:

— Nu te pricepi în astfel de treburi, dragul meu!

— Totul este pregătit pentru a trece la fapte, le spunea Suhinov ocnașilor. Cincisprezece puduri de praf de pușcă, trei de plumb. Peste o mie de cartușe și cam tot atîtea gloanțe sînt gata. Chiar ieri le-am socotit cu Filat. De la Zerentui pînă la Nercinsk sînt două sute optzeci și cinci de verste, iar pînă la granița chineză — vreo nouă sute. A venit vremea. Azi, mîine, Filat va da semnalul. Și în toate cele douăsprezece fabrici, în toate cele douăzeci de mine va izbucni, va exploda... Vom porni la Cita, unde sînt ai noștri... Prieteni, sîntem salvați!

Ocnașul cu căciula ca un cuib de cioară se mișcă brusc și toate încheieturile îi trosniră.

— Un cuvințel, Ivan Ivanovici.

— Ei? Spune, Akuratnîi.

Akuratnîi, fosta slugă a unui moșier din Tambov, știa carte și fusese surghiunit pentru jaf și tîlhărie. Se ghemui

ca de ger şi ochii săi, care semănau cu două bucăţele de cit decolorat, se închiseră pe jumătate.

— Aşa, — rosti el cu o voce cam jalnică, — de Filat nu ne îndoim. Şi în tine, Ivan Ivanovici, avem deplină încredere. Aşadar porneşte, că te urmăm!

Ocnaşul cel roşcovan şi ciolănos despică aerul cu pumnul:

— Dă-i drumul, Van Vanîci, ţi-o cerem!

Feţele stigmatizate ale căpeteniilor ardeau. Nările li se umflau.

În odăiţă se făcu deodată tare cald.

— Da, da, da, — urmă Akuratnîi, — asta-i tot!... Da' uite, bunul tău prieten, Veliamin Nikolaici, el ce va face? Va fi cu noi sau împotriva noastră?

Suhinov îşi încreţi fruntea. O clipă îi apăru pe faţă o expresie răutăcioasă, aproape crudă. Clătină brusc din cap:

— Soloviov nu ştie nimic despre treburile noastre. Şi nici nu-i nevoie să afle. Să tăinuiţi, băieţi, cele ce v-am spus astăzi! Soloviov nu ne va fi de nici un folos. Dimpotrivă, ar putea să ne strice. În ajunul acţiunii, îi vom spune şi lui, dar nu mai devreme. De nu va voi să meargă cu noi, îl vom sili! Iar de va încerca să ne împiedice, răzbunarea noastră va cădea în primul rînd asupra lui!

— Aşa, aşa, aşa... îl susţinu mulţumit Akuratnîi. Îi vom tăia capul! Aşa-i trebuie, că-i prea încuiat!... Iar tu, du-ne, dă-i drumul, Ivan Ivanîci! Nu mai avem răbdare să aşteptăm!

— Dă-i drumul! Du-ne! vuiră ocnaşii. De-ar fi acum şi Filat printre noi... Dar unde-o fi?

Din ziua în care Mitea începuse să dea lecţii fiului de şase ani al inginerului Cernigovţev, şeful minelor din Zerentui, situaţia i se îmbunătăţise simţitor. Nu mai dormea în cazarmă, ci la un cazac surghiunit, unde era liber. Masa o lua la Cernigovţev, într-o căsuţă roşie, cu trei ferestre. Mînca la bucătărie, iar lecţiile i le preda lui Vasiuk în salonaş, la o masă rotundă.

Vasiuk era un băiat deştept, rumen şi moţat.

— Vîntul l-a pieptănat, spunea inginerul, mîngîind drăgăstos, cu mîna-i enormă, cîrlionţii blonzi de pe ceafa fiului său.

Cernigovţev îi preda lui Vasiuk aritmetica, desenul şi limba rusă. Mitea îl învăţa limba franceză.

La începutul lecției, Vasiuk îi arăta profesorului desenele sale.

— Iată, asta-i casa noastră ! spunea băiatul, conturînd cu creionul pe hîrtie un mare patrulater cu trei cruciulițe strîmbe la mijloc. Casa noastră ! Ferestrele... Da' cum se zice pe franțuzește casă ? Iată, aici e pădurea, iar alături un munte... Da' cum se spune pădure pe franțuzește ?

Vasiuk avea o memorie bună. Cuvintele necunoscute se legau de imaginile obiectelor, pe care băiatul le știa mai de mult. Și pentru că își alegea singur temele pentru desene și tot el le lucra sîrguincios cu creionul, cuvintele se îmbinau cu ușurință. Din împletirea firească a casei cu satul, a pădurii cu muntele, se năștea treptat descrierea în franțuzește a întregului mic univers din Zerentui. Foarte simplu !

— Vasiuk, de ce-ai desenat aici de două ori soarele ? îl întrebă odată Mitea pe elevul său.

Băiatul se miră :

— Deux soleils ? !

De bună seamă : de ce două globuri solare, cînd în Zerentui nu era decît unul ?... O, Vasiuk știa prea bine pentru ce ! Era atît de simplu. Cum de Mitea nu-și dădea seama ?

— Ca să le fie cald, și arătă niște virgule negre ce trebuiau să reprezinte oamenii care se întorceau acasă de la vînătoare. Da' cum se zice pe franțuzește cald ?

Mitea rîse. Nu se așteptase la o născocire atît de isteață a minții copilului. Dărnicia cu care Vasiuk ușura viața grea a vînătorilor izvora din inima bună a băiatului. Drag îi mai era Vasiuk ! Mitea îl sărută pe pictorașul moțat.

— Da' cum se spune frig ? Da' vînător ?

Pe pagina de hîrtie pe care Vasiuk își făcea exercițiile de desen, nu mai era loc. Mitea întoarse pagina.

— Chaud... Froid... citea Vasiuk, învățînd noile cuvinte. „Chaud e un cuvînt moale și pufos ca șalul pufos al mamei. Se înțelege : chaud înseamnă cald. Froid... Frr... Frig !"

Băiatul rămase îngîndurat și nu băgă de seamă cît de tare se îngălbenise Mitea și cum mîinile sale traseră convulsiv foaia cu desenul și noile cuvinte franțuzești scrise pe dosul paginii. Întinzîndu-și gîtul lung deasupra mesei rotunde, Mitea, cu o deznădăjduită curiozitate, alerga cu ochii pe rîndurile drepte ale raportului încă nesemnat al lui Cer-

nigovţev, dar gata de a fi trimis forurilor superioare la Nercinsk.

„Ocnaşul Filat Orlov, cunoscut în aceste locuri, — scria şeful minelor din Zerentui, — mi-a adus ştirile pe care le-a întărit arătîndu-mi locul din pădurea apropiată, sub munte, unde răsculaţii şi-au îngropat muniţiile : cincisprezece puduri de praf de puşcă, trei de plumb, peste o mie de cartuşe şi tot atîtea gloanţe. Pentru acest denunţ, numitul Orlov merită milostivenia ocîrmuirii pentru faptele sale din trecut şi cere să i se ierte cei trei ani de ocnă pe care-i mai are de ispăşit, pînă la trecerea în colonie. Principalul instigator este „politicul" Ivan Suhinov, iar dintre ocnaşi, zece oameni, pe care i-a arătat pe nume. Pe toţi aceştia îi ţin sub o strictă supraveghere, prin oameni de încredere dintre ocnaşi, precum şi prin alte mijloace de care dispun. În curînd îi voi aresta."

— Da' cum se zice vînător? întrebă Vasiuk.

Zăngănind din lanţuri, Mitea sări atît de neîndemînatic, încît masa rotundă se rostogoli zgomotos prin salon, cu desene cu tot. De spaimă, lui Vasiuk i se făcu părul măciucă. Dar înainte ca băiatul să poată striga, Mitea ajunse în cerdacul întunecat şi apăsînd cu umărul deschise larg uşa dinafară a casei inginerului. În dosul uşii stătea Filat.

Poate că atamanul îşi făcuse drum la Cernigovţev tot în legătură cu denunţul. Mitea aruncă o privire asupra chipului bărbos al lui Filat. Încă nu de mult, ieri, chiar în dimineaţa aceea, omul acesta înspăimîntător, ca o vîltoare, îi fusese drag, aşa cum îndrăgeşti nădejdea... Iar acum... Filat zîmbea.

— Încotro măi, cocostîrcule? întrebă el, aproape drăgăstos.

Mitea se repezi, căutînd să-i scape. Degetele de fier ale lui Filat îl prinseră de braţ, mai jos de cot :

— Încotro, zic? Întoarce-te înapoi!

Mitea îşi trase mîna, dar ea îi amorţi în menghina îngrozitoare. Şi Filat nu mai zîmbea ; cuta ameninţătoare de la rădăcina nasului îi desfigură deodată faţa frumoasă, brăzdată de slutele stigmate. Mitea se înăbuşea de ură.

— Hoţule! strigă el strident. Denunţătorule!...

Ar fi vrut să-i strige ceva mai jignitor, mai amarnic, mai rău... Totuşi nu-şi găsi cuvintele. Şi dîndu-şi capul pe spate, îl scuipă în faţă pe Filat.

— Î-i ! mormăi atamanul. Aha !...

Mitea simţi o durere ascuţită în mîna strînsă, auzi cum îi trosneau oasele şi, smucindu-se, se prăbuşi jos de pe trepte.

Mitea intră val-vîrtej în odaia din fund a căsuţei lui Soloviov şi se opri din fugă în mijlocul oamenilor pe care Filat îi denunţase inginerului Cernigovţev.

Se uită la ei, recunoscîndu-i numai pe unii. Suhinov avusese încredere în ei şi le încredinţase cauza. Dar cine erau aceşti oameni ? Pleavă ! Mitea spuse :

— Ivan Ivanovici, sîntem pierduţi !

Suhinov făcu un pas spre el şi-l smuci mînios de mînă :

— Cum adică ? De ce sîntem pierduţi ? Ce tot spui ?

Scoţînd un ţipăt de durere, Mitea se clătină. Suhinov îşi desfăcu degetele. De sub mîneca lui Mitea curgea încet sîngele în picături mari. Ivan Ivanîci îi suflecă repede mîneca mai sus de cot. Capătul ascuţit al osului alb ieşise de sub pielea roşie şi toată mîna era întoarsă într-o parte.

— Aoleu ! răsună în odaie. Cine oare te-a schilodit în halul ăsta, puştiule ?

— Filat, rosti Mitea pălind. El ne-a trădat... Sîntem pierduţi !...

Suhinov îl aşeză cu grijă în pat. Îi puse o pernă sub spate. Pe faţa lui Ivan Ivanovici se citi o puternică încordare a minţii. Se apucă să-l îngrijească pe rănit, îi puse ceva sub braţul fracturat, sfîşie în bucăţi cu dinţii săi albi şi lungi o cămaşă curată pentru a-l pansa. Şi în acelaşi timp, chibzuia, îndrăzneţ, dîrz şi ingenios. „Nu există altă cale, trebuie să trecem fără întîrziere la fapte, fără a mai ţine seamă dacă vom reuşi sau nu ! S-ar putea să izbutim !“ Strigă :

— Akuratnîi ! Dă o fugă pînă la cîrciumă şi cheamă poporul, pornim chiar acum !...

Dar Akuratnîi nu răspunse chemării. Suhinov privi peste umăr. Din cele zece căpetenii nu rămăsese în odaie decît unul singur — vlăjganul roşcovan cu faţa alungită. El se apropie de Ivan Ivanovici şi îi puse mîna pe umăr :

— Ehei ! Aşa, va să zică, Suhinîci ? Totul n-a fost decît o minciună în miez de zi ? Filat ne-a dus cu mîia. Aşadar, nu mai e nimic de făcut !...

CAPITOLUL IV

Lucrările comisiei de anchetă asupra „răscoalei din mina Zerentui" se desfăşurau fără prea mari greutăţi. Din cei douăzeci şi doi de arestaţi, douăzeci arătau că „politicul" Suhinov pusese la cale răscoala, că de n-ar fi fost el la Zerentui nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să se răzvrătească. Akuratnîi era acela care stăruia mai mult în aceste declaraţii. Aducea numeroase amănunte, din care comisia vedea limpede că Suhinov era adevăratul vinovat. Frămîntîndu-şi spasmodic căciuliţa între degetele chircite, Akuratnîi nu-i cruţa nici pe Mitea, nici pe Soloviov.

— Cu ai cui bani s-a cumpărat casa ? spunea el. Cu ai lui Veliamin. Da' pentru ce-a fost cumpărată casa ? Ca să aibă Suhinov unde să ne înveţe pe noi, neştiutorii...

Repetase acest lucru şi la confruntarea cu Mitea.

Suhinov nu mai putea fi salvat. Dar se mai putea face ceva pentru a-l scăpa pe Soloviov.

Mitea se uită cu ură la Akuratnîi :

— De ce minţi ? Sau iar te-a apucat patima beţiei ?

— Năravul ăsta nu-l am nicidecum, răspunse bătrînul tîlhar. Nu-mi plac chefurile... Şi ceea ce ştiu, spun cinstit în faţa judecăţii !

Preşedintele comisei îl întrebă pe Mitea :

— Cu ce poţi dovedi că Soloviov nu ştia nimic despre conspiraţie ?

Mitea îşi îndreptă pansamentul de pe braţul fracturat. „Dacă Akuratnîi ar avea o fărîmă de inimă omenească, — îi trecu prin minte lui Mitea, — ar putea să-l salveze acum pe Soloviov". Şi răspunse hotărît, cu glas tare :

— Suhinov a poruncit să i se tăinuiască lui Soloviov tot ce vorbeam noi. Şi ne-a zis că-l va ucide pe Soloviov dacă va afla.

Akuratnîi se uită la Mitea şi-i făcu semn cu ochiul. Toate încheieturile i se puseră în mişcare. Scoţîndu-şi brusc înainte pieptul osos de găină, bîlbîi :

— Ce-a fost, a fost... E drept că a vrut să-l ucidă.

Suhinov nu răspunse la nici o întrebare a comisiei, cu atît mai puţin la aceasta. Soloviov tăgădui orice complicitate la răscoală. Şi în cele din urmă fu scos din cauză.

La sfîrşitul lui septembrie, veni din Petersburg ordinul ca toţi cei implicaţi să fie trimişi în judecata tribunalului militar. Arestaţii fură duşi la „Uzina Mare" din Nercinsk,

unde sosi și generalul Leparski, comandantul închisorii din Nercinsk. Ancheta dovedi că răsculații plănuiseră să atace cazărmile, să pună mîna pe arme, să se ducă la mina din Blagodatsk, iar de acolo la „Uzina Mare". Să dezarmeze apoi trupele, să împrăștie patrulele de cazaci, să ocupe orașul Nercinsk și, luînd artileria locală, să pornească spre Cita, pentru a-i elibera pe criminalii politici. Comisia arătă că principalii vinovați pentru toate aceste crime, plănuite, dar nesăvîrșite, erau Ivan Suhinov și Dmitrii Gavrilov.

Tribunalul ținea în fiecare zi ședințe. Nu mai fură ascultați martorii, căci totul era de ajuns de limpede. Sarcina tribunalului era de a stabili articolele din legea militară a lui Petru cel Mare, care urmau să fie aplicate celor învinuiți.

In noiembrie, Suhinov și Mitea fură duși din celulele lor izolate, în închisoarea comună, o magazie mare de piatră, cu o singură fereastră și cu gratii groase de fier. In stînga ușii se ridica o sobă mare, pîntecoasă. De-a lungul pereților se înșirau lavițe largi de scîndură. Suhinov și Mitea își găsiră un loc lîngă sobă.

Era știut: transferarea în închisoarea comună însemna că judecata se isprăvise, că hotărîrea fusese dată, și că nu mai rămînea decît un singur lucru — executarea ei. Dar care era sentința? Nu le fusese citită criminalilor — găsiseră că era de prisos. In închisoarea comună circulau tot felul de zvonuri. Mai mult decît toți știa Akuratnîi. Cu o viclenie tîlhărească, se pricepea să-i încurce în întrebări șirete pe soldații din gardă. Iar aceștia auziseră cîte ceva de la scribii tribunalului militar. Și de aceea, Mitea nu se miră de loc cînd într-o seară Akuratnîi se tîrî spre sobă și, încălzindu-și omoplații colțuroși, îi șopti făcîndu-i cu ochiul:

— Am aflat...

Suhinov își ridică privirea.

— Ei? întrebă Mitea. Hai spune odată, nu ne mai chinui...

— Lui Ivan Ivanîci patru sute de lovituri de cnut, ție, Mitea, trei sute. Alți nouă oameni tot sub cnut, iar ceilalți care nu-s atît de vinovați vor fi bătuți cu biciul. Asta-i! Și spinarea lui Akuratnîi tresări repede și spasmodic de parcă biciul s-ar fi și plimbat pe ea.

Suhinov ședea pe laviță și se uita la Mitea. Chipu-i slab era jalnic.

— Ce-i asta? bombănea el. Cnutul! Mă așteptam la moarte prin împușcare. Sînt gata să mor! Dar cnutul?

Căzu în genunchi şi îşi întinse mîinile spre Mitea :

— Mitea! Cnutul e mai rău decît moartea! Nu există un sfîrşit mai ruşinos! Mitea!...

Akuratnîi se scărpină la subsuoară :

— Ei, Ivan Ivanîci, nu te mai tîngui. Ascultă-i pe cei care se pricep. Nu vezi cum te-ai uscat? Ca să poţi îndura cnutul, îţi trebuie cît mai multă stăpînire de sine. Dar oamenii nu mor atît de uşor... Uite, Filat... Biciul are un sunet mai slab, dar cade mai tare. Depinde şi de călău, cum îi face vînt. Uneori şuieră tare, dar nu-i prea dureros. E şi asta o artă... Iată, acum ar fi cazul ca prietenul tău Veliamin să-şi deşerte punga...

Dar Suhinov nu-l asculta pe Akuratnîi :

— Mitea! Nu vreau să ajung sub cnut!

Akuratnîi se simţi deodată jignit :

— Şi de ce nu, mă rog? Ian te uită ce mai boier!... Ba o să te duci, şi încă cum! Dacă o să te împotriveşti, o să te tîrască cu de-a sila, o să te lege de capră, cu curelele, ş-apoi o să-ţi tragă, maică măiculiţă! Altădată să nu mai ispiteşti oamenii, blestematule!

Mitea înţelegea prea bine deznădejdea şi groaza pe care le încerca Suhinov la gîndul că va fi bătut cu cnutul. Bărbatul îndrăzneţ, cu voinţa dîrză, devenise deodată slab. Iată-l culcat, cu capul vîrît în scurta ruptă... Ruşinea e mai înspăimîntătoare decît moartea. Şi voinţa de fier s-a frînt — e uşor de înţeles. Dar Mitea nu pricepea altceva : liniştea plină de nepăsare care-l stăpînea. Şedea nemişcat pe laviţă, cu picioarele îndoite şi cu bărbia vîrîtă între genunchi. Ochii senini şi luminoşi îi erau îndreptaţi spre opaiţul mic a cărui flăcăruie portocalie lupta neputincios cu bezna neagră a nopţii. Deţinuţii sforăiau cu fluierături. Deodată, Akuratnîi se frămîntă în somn. Flacăra opaiţului tresări şi se stinse. În celulă se făcu întuneric ca într-o pivniţă. „Nu, nu-i încă sfîrşitul, se gîndea Mitea. Viaţa nu se poate curma aşa, chiar la început! Şi doar n-am colindat prin atîtea închisori şi convoaie de ocnaşi pentru ca să-mi sfîrşesc acum viaţa, fără a lăsa nici o urmă pe lume! Trăiesc pentru a lăsa o amintire, ce va rămîne multă vreme neştearsă!"

Visul lui Suhinov era să se răzbune pe ţar. Dar mai mult decît răzbunarea, preţuia ceea ce săvîrşise Suhinov atunci cînd pornise cu regimentul Cernigovski împotriva trupelor ţariste. Aceasta va lăsa o urmă... Şi pentru ea

trăise Suhinov. Prinţul Alexandr Ivanovici Odoevski se prăbuşise de pe culmea bunei stări şi încremenise în bezna suferinţelor omeneşti. Dar acolo, la Petersburg, în Piaţa Senatului, el lăsase o urmă în paginile viitorului. Mitea se culcă pe aşternut, susţinîndu-şi mîna bolnavă cu cea teafără. „Dar eu? Eu încă n-am lăsat nici o urmă. Trebuie s-o fac de aci înainte! De aceea nu-mi pasă de tot ce se petrece cu mine aici. Şi nici de cnut nu-mi pasă. Voi supravieţui acestui chin, aşa cum am îndurat asasinarea tatălui meu, închisoarea, etapele, ocna... Ce-o să fac mai departe? Nu ştiu. Voi vedea. Totul e să scap cu viaţă".

O linişte amestecată cu mîndrie umplu inima lui Mitea, care bătea la fel ca întotdeauna. Şi fără să-şi dea seama, ochii i se închiseră şi toată fiinţa i se cufundă într-un hău întunecos.

. . . .

Mitea se trezi din pricina unui gînd care i se ivi pe neaşteptate în minte: „Ce înseamnă asta? Mă gîndesc numai la mine, iar de Ivan Ivanîci am uitat! Mie mi-e totuna dacă voi ajunge sau nu sub cnut!... Dar lui?"

Mitea se săltă pe laviţă şi întinse mîna teafără spre locul unde zăcea Suhinov. Pipăi aşternutul şi nu găsi nimic altceva decît scurta mototolită care-i servea drept căpătîi.

— Ivan Ivanîci! chemă în şoaptă Mitea.

Nu-i răspunse nimeni. Atunci băiatul, ţinîndu-şi cu grijă lanţul de la picioare, se tîrî peste aşternutul lui Suhinov pentru a pipăi şi în ungherul de lîngă sobă. Şi capul i se atinse de picioarele cuiva: picioarele se legănară şi se loviră încă o dată de creştetul lui Mitea. Dar el le ţinea acum strîns şi striga:

— Fraţilor! Ajutor!...

Închisoarea se trezi. Akuratnîi se opintea furios cu trupul său puţintel în uşă. Veni în grabă paznicul. Aţîţară focul. Un alt paznic fu trimis la comandantul batalionului şi după spiţer. Oamenii se strînseră lîngă sobă.

Suhinov atîrna de cureaua de la cătuşe. Cureaua fusese petrecută peste un par, bătut nu se ştie pentru ce în sobă, deasupra laviţelor. Picioarele lui Ivan Ivanîci erau chircite, dar mîinile îi erau întinse. Semăna cu un vultur mort, cu aripile lăsate şi ciocul larg deschis.

Dincolo de oraşul Nercinsk, în dreapta drumului, fu săpată o groapă adîncă. La marginea gropii albeau stîlpi

înalţi, nevopsiţi. In faţa ei stăteau în front ostaşii din batalionul de munte, cu şepci şi puşti. Erau ceasurile nouă dimineaţa.

Cînd osîndiţii fură aduşi în sănii, văzură trupul lui Suhinov zăcînd în groapă. Mitea se uită şi nu-i venea să-şi creadă ochilor. Iată capra — o scîndură groasă şi lungă, cu o crestătură la un capăt pentru gît şi două pe margini pentru mîinile celui osîndit. Iată doi călăi laţi în spete, musculoşi, în scurte descheiate şi cu cizme cu manşetă, plimbîndu-se în jurul caprei. Aici vor şuiera îndată cnuturile şi bicele... Dar pentru cine sînt gropile şi stîlpii ? Ofiţerii batalionului de munte stăteau la locurile lor în front, în poziţie de drepţi. In faţa rîndurilor se plimba agale un general înalt, cărunt, în uniformă de gală. Vîntul îi răvăşea panaşul alb de la bicorn şi se juca prin vîrfurile mustăţilor stufoase, lăsate în jos. Generalul avea o faţă blîndă. Ochii tulburi, care îi lăcrimau bătrîneşte, priveau binevoitor în jur.

— Gata ? întrebă el.

Ofiţerul care conducea execuţia duse două degete la chivără :

— Da, excelenţă. Ordonaţi să începem ?

Generalul făcu un gest cu mănuşa :

— Mai repede !

Vorbea stricat ruseşte şi poate că de aceea cuvintele sale îi părură lui Mitea pline de un tîlc ciudat.

Un furier se repezi spre Mitea şi-i aruncă pe cap şi peste umeri un sac.

— Pentru ce ? întrebă Mitea şi deodată îşi dădu seama : „Asta nu înseamnă cnutul, ci împuşcarea... Doamne, doamne !... Dar atunci de ce s-a mai spînzurat Ivan Ivanîci ?... Şi apoi... dacă-i aşa, ce urmă mai pot lăsa eu ? Cum ?... Nu-i cu putinţă !... Urma... Sau nu, nu va mai rămîne nimic ! Niciuna ! De ce toate acestea ?..."

— De ce ?

— Cum de ce ? răspunse ostaşul.

Nu-i ardea de vorbă. Sfîrşi în grabă cu Mitea şi se apucă să-l înfăşoare pe Akuratnîi, apoi trecu la roşcovan. Curînd, cinci siluete omeneşti, pocite de saci, stăteau la stîlpii albi, lîngă groapă. Ostaşii îi legară strîns de stîlpi pe cei osîndiţi la împuşcare. Comisarul militar, în uniformă neagră, ieşi în faţa frontului şi citi hotărîrea. In urechile lui Mitea răsunară surd cuvinte fără şir, unul

mai cumplit decît celălalt. Cinci la moarte prin împușcare, celorlalți — cnutul și bicele.

Călăii își scoaseră scurtele și rămaseră în cămăși roșii și pantaloni bufanți, întocmai ca birjarii de pe troicile iuți. Și în mîna dreaptă a fiecăruia se răsucea ușor cnutul cu o limbă de piele tăbăcită la capătul curelei.

— Arma la ochi! porunci comisarul militar.

Generalul trecu de o parte:

— Foc!...

Soldații ochiră prost. Două trupuri alunecară încet în jos, de-a lungul stîlpilor. Ceilalți osîndiți rămaseră teferi sub ploaia de gloanțe. Greșeală după greșeală.

— Puștile sînt ruginite! strigă generalul. Soldații nu știu să tragă! Comandantul de batalion va răspunde!... Micșorați distanța!...

Soldații se apropiară de stîlpi.

— Isprăviți mai repede!

Iată că și Mitea alunecă în jos, pe stîlp. Cu o durere ca de foc i se rupse ceva în piept. Și pentru o clipă picioarele îi slăbiră și nu le mai simți de la genunchi. Dar aceasta nu dură decît o clipă. Mitea se smuci.

— Încetați! Sfîrșiți-i cu baioneta!...

Subofițerul trecu de la un stîlp la altul. Și în spinările oamenilor legați de stîlpi, încă vii și totuși aproape morți, se înfigea cu scrîșnet baioneta lor lată.

— Aruncați-i în groapă!

Trupurile înfășurate în sacii însîngerați se prăvăliră unul după altul în groapă, alături de Suhinov.

Iar călăii, care așteptau de mult să le vină rîndul, se apucară de treabă lîngă capră. Un flăcău spătos, în cămașă roșie, se depărtă cu vreo cincisprezece pași de scîndură. Apoi ridică cnutul și fără grabă se apropie, mijindu-și ochii și aplecîndu-și ușor capul:

— Hei, te ard!

Cnutul șuieră prin aer. Osînditul urlă:

— Văleu!

Loviturile cădeau la început în curmeziș, de la umărul drept peste coaste, sub șoldul stîng, și de la stînga la dreapta. Apoi începură să cadă de-a lungul și de-a latul. După fiecare lovitură, călăul ștergea cu mîna stîngă o palmă de sînge de pe cnut. După ce număra vreo treizeci de lovituri, se ducea la sticla de vodcă de pe zăpadă, își turna în pahar și, dînd o dușcă pe gît, sughița, se uita

în jur și își ștergea mustățile cu dosul palmei însîngerate. Intre timp lucra celălalt călău.

— A leșinat, spunea cînd unul, cînd celălalt călău. Spițerul alerga la cel culcat pe capră. Și vîrîndu-i sub nas sticla cu alcool, îi pipăia pulsul :

— Trăiește !

Execuția continua. Osînditul era scos de pe capră, așezat pe burtă, și pe spinarea umflată cît un munte i se arunca o blană. Apoi era zvîrlit în sania spitalului.

Comisarul militar raportă generalului :

— Potrivit hotărîrii tribunalului militar, în numele maiestății sale, atotmilostivului nostru suveran, osînda rostită împotriva celor douăzeci de criminali a fost îndeplinită întocmai, excelență.

Generalul dădu din cap :

— Groapa să fie astupată. Cei bătuți, la spital ! Batalionul, la cazarmă pentru masă !

Totul se îndeplini repede. Oameni în zdrențe, muncitori din uzinele metalurgice, mînuiau cu îndemînare lopețile sub supravegherea subofițerului, astupînd cu pămînt înghețat groapa în care zăceau înghesuite leșurile celor împușcați. Convoiul de sănii porni scîrțîind.

— La dreapta, v-aliniați ! Domnilor ofițeri !

Batalionul de munte dădu comandantului onorul și porni în marș stîngaci spre casă. Dispăruseră undeva și călăii. Pe locul execuției rămase numai grupul de muncitori și bătrînul comandant din Nercinsk. In sfîrșit, grupa cu lopețile pe umăr se așeză în rînd pentru a se înapoia la uzină.

Atunci, generalul Leparski se apropie de mormînt. Vîntul îi flutura tot mai puternic panașul bicornului înalt și făcea să lăcrimeze ochii tulburi ai sexagenarului. Își scoase bicornul și își îndreptă peruca creață și căruntă. Apoi se lăsă într-un genunchi, lîngă bulgării de pămînt aruncați de-a valma și, făcîndu-și de trei ori semnul crucii, își plecă adînc capul.

— Iertați-mă, fraților ! se auzi o șoaptă de pe buzele sale vinete și reci. Iertați-mă... Nu eu v-am osîndit, ci legea ! Iar datoria, cum aș fi putut să nu mi-o îndeplinesc ? Iertați-mă, fraților !

Se ridică în picioare. Franjurile argintii ale epoleților tresăriră și lacrimi mărunte i se rostogoliră de pe obrajii

brăzdaţi de cute. Suspină, îşi puse bicornul, şi făcînd un gest de neputinţă, părăsi mormîntul şi păşi drept şi chipeş, pe drum.

CAPITOLUL V

Evenimentele din Zerentui avură un puternic răsunet în închisoarea din Cita. Discuţiile cu glas tare încetară, feţele păliră. În jurul lui Iakubovici se strîngeau mereu tovarăşii, acoperind cu sunetul lanţurilor vorba domoală.

— Aşadar, ce-i de făcut? Ce-i de făcut?...

— Trecutul nu ne creează alte îndatoriri, dar ne învaţă să ne ferim de noi primejdii, spuneau fraţii Beleaev, întrerupîndu-se unul pe altul. Nu, nu stăm pe loc. Noi mergem înainte... Cînd tovarăşii noştri au fost spînzuraţi la Petersburg, toată Rusia s-a cutremurat de groază. Iar acum?

— Acum, în fiecare zi sînt împuşcaţi şi spînzuraţi alţi oameni, — spuse Nikolai Alexandrovici Bestujev, — şi nimeni nu se revoltă, nu se aude nici un protest. De altminteri, e firesc să fie aşa, căci poporul e covîrşit de suferinţe, de veacuri.

Masa se aducea în celule — pîini mari, rotunde, rupte în două, şi carne tăiată bucăţi. Iakubovici întindea din obişnuinţă mîna după furculiţă şi cuţit. Negăsindu-le — obiectele tăioase nu erau îngăduite în închisoare — se înfuria.

— Cînd va veni odată şi sfîrşitul? Cînd? Domnilor, nu ne mai putem pune nădejdea în nimeni! Trebuie să fugim!

Cel mai vîrstnic dintre fraţii Beleaev citea cu glas tare capitolul din „Faptele apostolilor“ unde se povestea fuga din temniţă a apostolului Petru.

— Dumnezeu nu-i uită pe cei nevinovaţi! Dumnezeu e cu noi!

Semăna cu un cocoş năpîrlit. Culorile proaspete ale tinereţii pieriseră de mult de pe faţa-i cenuşie. Poate că tocmai de aceea nu izbutea să insufle şi celorlalţi aceeaşi credinţă fierbinte în ajutorul ceresc, iar cuvintele sale înflăcărate se topeau fără nici o urmă. „Cel mai îngrozitor lucru în viaţă, — se gîndea Odoevski, — este neputinţa de a scăpa de tine însuţi“.

Numai Lorer continua să glumească şi să rîdă. Arătînd împrejmuirea înaltă care înconjura închisoarea, îi întreba pe tovarăşii săi:

— De ce-au ridicat acest gard? Nu înţeleg. Oare întreaga Rusie nu e şi ea tot o închisoare ca a noastră?

Generalul Leparski se înapoie seara la Cita, venind din Zerentui. A doua zi dimineaţă, în zori, toţi deţinuţii fură aduşi în cancelarie şi aliniaţi de-a lungul pereţilor, alcătuind un careu pe două rînduri. Zorile verzui cătau prin geamurile tulburi. Era frig. Şi pe feţele palide ale criminalilor politici se desluşea limpede şi nedumerire, şi ciudă, şi teamă. Pînă atunci, cei mai mulţi dintre deţinuţi se bizuiseră pe nobleţea generalului Leparski. Şi într-adevăr, bătrînul comandant se arătase mişcător de bun faţă de soţiile criminalilor, sosite la Cita, le înlesnise întrevederile cu bărbaţii lor, închisese ochii la multe abateri de la regimul închisorii, transformînd pe nesimţite munca în ocnă, într-un fel de exerciţii de gimnastică. Intr-un cuvînt, făcuse totul pentru a întreţine ocnaşilor moralul ridicat. Dar în cele petrecute la Zerentui, Leparski avusese o altă purtare, cu totul neaşteptată.

Comportarea sa din Zerentui fusese crudă, şi acum el apărea nemilos cînd era vorba de pedepsirea celor vinovaţi. Toate amănuntele îngrozitoare care însoţiseră ultimul act al dramei din Zerentui fuseseră aflate la Cita, din cele povestite de soldaţii din gardă. Bunul, delicatul, inteligentul şi binecrescutul general Leparski avusese o atitudine cu totul de neînţeles. In clipa în care răsunaseră în jurul său împuşcăturile, fluieraseră cnuturile, iar sîngele cursese şiroaie pe capre, el se plimbase strigînd, grăbit şi dojenindu-i pe călăi pentru lipsa lor de îndemînare. Ce-o fi însemnînd asta? La ce te poţi aştepta de la un om atît de slugarnic faţă de porunca ţarului?

Frigul dimineţii îi pătrundea pe deţinuţi pînă la oase, făcîndu-i să clănţăne din dinţi.

Generalul intră în cancelarie, cu o întreagă suită. Toţi aghiotanţii comandantului, ofiţerii de escortă şi ofiţerii echipelor miniere din Cita păşeau în urma lui. Leparski purta uniforma de gală, a regimentului de vînători călare Severski, cu stea şi lentă, eşarfă şi bicornul la subsuoară.

Peruca-i căruntă era deosebit de grijuliu pieptănată, potrivit regulamentului, cu colţuri la tîmple, iar mustăţile stufoase îi stăteau zburlite.

— Bună ziua! spuse el cu un ton neobişnuit de moale în vocea sa de bas. Vă cer să mă ascultaţi cu atenţie, domnilor!

Intinse aghiotantului bicornul şi, luînd de la acesta o hîrtie, îşi îndreptă spatele:

— Drepţi!

Leparski citi îndelung, rostind blajin şi cu grijă fiecare frază în parte. Cele citite aveau următorul înţeles: ţarul, ţinînd seama de raportul comandantului închisorii din Nercinsk, generalul-maior Leparski, îi îngăduia să ridice cătuşele acelor criminali politici pe care îi va găsi vrednici de asemenea uşurare.

După ce citi ucazul, generalul îl dădu aghiotantului şi privi cu ochi blînzi careul:

— Vă felicit pentru bunăvoinţa care v-o arată ţarul, domnilor! In ceea ce mă priveşte, vă socot pe toţi, fără nici o excepţie, vrednici de această bunăvoinţă a monarhului! Şi de aceea, ordon să vi se scoată tuturor cătuşele!

Făcu semn unuia dintre ofiţeri:

— Să se scoată cătuşele, şi după ce vor fi numărate să fie predate la magazie!

Deţinuţii tăceau. Două duzini de soldaţi trebăluiau în jurul lor, deschizînd lacătele cătuşelor, care cădeau zăngănind pe duşumea.

Odoevski îşi mişcă mîinile, picioarele, şi simţi o plăcută uşurare. Dar nu se bucura. De ce?

Uriaşul Rosen, care în ziua de 14 decembrie oprise regimentul Finleandski pe podul Isakievski, îi şopti lui Odoevski:

— Păcat, frate, ne acompaniau atît de bine cîntecele cînd mergeam la lucru...

Şi Alexandr Ivanovici îşi aminti şi el cum, mergînd la „Mormîntul dracului", bătea uneori tactul lovindu-şi un picior de celălalt, de parcă ar fi sunat din pinteni. O fi oare păcat? Poate că da...

Cătuşele zăngăneau căzînd pe duşumea. Deţinuţii îl înconjurară pe Leparski. Lacrimi străluceau în ochii bătrînului. Se întorcea încolo şi încoace şi spunea:

— Domnilor! Cu bucurie m-am grăbit să vă dau această veste...

Odoevski se uita la el şi se gîndea: „Da, se prea poate... Se prea poate ca ţelul vieţii acestui om cumsecade să fie acela de a nu face rău nimănui. Dar nici atîta nu izbuteşte."

Deodată, Leparski îl luă pe Alexandr Ivanovici de braţ şi-l trase la o parte. Apoi se aplecă şi-i şopti cu o voce întretăiată şi tremurîndă de emoţie:

— Ştiu, te gîndeşti la Zerentui. Şi arunci toată vina pe mine. Dar crede-mă, nu sînt eu vinovat, nu sînt eu!

— Atunci cine? întrebă Odoevski.

Leparski rosti cu glas abia şoptit:

— „El"... Tot „el"...

. . . .

Celula era plină de ocnaşi descătuşaţi, întorşi din cancelarie. Şedeau pe paturile comune, tăcuţi, uitîndu-se nedumeriţi unul la altul. Nedumerirea se datora tăcerii mormîntale care domnea în celulă. Inainte vreme, vecinul ca să se facă auzit trebuia să strige. Iar acum, cînd Narîşkin îi şopti ceva lui Odoevski, li se păru tuturor că strigase. Era ceva neobişnuit şi ciudat. Şi din pricina aceasta, inimile băteau dureros şi apăsător.

Serile de toamnă erau lungi şi întunecoase. Sub stelele luminoase abia se desluşeau căsuţele negre ale doamnelor din Cita. Dincolo de căsuţe se întindea poiana care se pierdea dintr-o dată în pădurea deasă, iar în faţa ferestrelor uliţa aluneca într-o rîpă adîncă, pe al cărei fund verde şerpuia un rîuleţ.

Bezna şi tăcerea se aşterneau seara peste Cita. Numai în căsuţele doamnelor ardeau luminile candelabrelor şi ale lămpilor. Elizaveta Petrovna Narîşkina cînta la clavicord şi vocea-i plăcută, catifelată, răsuna lin sub tavanul scund. Prinţesa Maria Nikolaevna Volkonskaia, o femeie zveltă, înaltă, cu ochii negri arzători, scria nesfîrşite epistole pe care le trimitea în Rusia. Pentru mersu-i mîndru şi privirea severă a ochilor ei negri fusese poreclită în închisoare „Fecioara Gangelui"[1]. Cu o zi înainte primise din Rusia numeroase pachete: sosise un întreg transport de zahăr, vin, untdelemn de măsline, orez, porter, lăzi cu medica-

---

[1] *Gangele* — fluviu în India; în mitologia hindusă — personificarea fecioarei, zeitate. (Nota red. ruse.)

mente și instrumente chirurgicale, cufere și coșuri cu cărți și reviste. Acum scria celor care trimiseseră toate aceste pachete, niște necunoscuți care trăiau în capitale și pe la conacurile moșiilor, și le mulțumea pentru daruri. Ei vor înțelege astfel că pachetele au ajuns la destinație. Știau că Volkonskaia era ultima legătură între întregul univers și închisoarea din Cita. Ieri sosise transportul, iar astăzi deținuții își și împărțiseră toate darurile trimise. Și așa se întîmpla întotdeauna.

De cînd criminalilor li se scoseseră cătușele, regimul din închisoare se îndulcise. Leparski dădea voie ocnașilor căsătoriți să-și viziteze soțiile, iar celor necăsătoriți — să iasă din închisoare și să se plimbe.

Se întîmpla uneori ca pe „ulița doamnelor" să fie și zgomot, și veselie, cînd se aduna la Trubețkaia, la Volkonskaia sau la Narîșkina oaspeți din închisoare. Se citeau cu glas tare scrisorile din Rusia. O scrisoare sosită de departe era ca o fereastră deschisă deodată într-o odaie întunecoasă, spre o zi senină. Ocnașii din Cita țineau mult la scrisori. E drept că nu le erau adresate lor, ci erau trimise pe numele prințesei Volkonskaia sau al altor doamne, dar fuseseră scrise pentru ei. Ocnașii n-aveau voie să trimită scrisori în Rusia. Această opreliște nu le privea însă și pe doamne. Iar acum, Maria Nikolaevna tocmai isprăvea a cincea scrisoare.

„Prea cinstite prințule Ivan Alexandrovici, — scria ea rîndurile lungi cu trăsături largi, — mă folosesc de acest prilej pentru a vă spune că neliniștea dumneavoastră nu e întru nimic întemeiată. Inima dumneavoastră, plină de o caldă dragoste părintească, a fost înțeleasă și cuvintele trimise au trezit bucurie. Drept răspuns vă transmit cuvintele duioase, pline de iubire, pe care le-am auzit. Pachetele pe care le-ați trimis au fost primite. Nimic nu poate fi mai plăcut decît acest semn de dragoste și de prietenie, care prinde atît de bine, căci acoperă atîtea nevoi".

Rîndurile se înșirau unul după altul și în fiecare răsunau aluzii limpezi de dragoste și de prietenie — simțăminte care-l uneau din nou pe tînărul Odoevski, de bătrînul său tată, în ciuda depărtării reci și pustii care-i despărțea.

...La sfîrșitul lunii decembrie, prințesa Volkonskaia își sărbătorea ziua de naștere. Cei din închisoare se pregătiră pentru această aniversare. Bătrînul Steinghel, care își folosea clipele de odihnă pentru a învăța limba latină, alcătui o

întreagă cuvîntare în această limbă. Suna frumos ca discursurile lui Cicero şi întocmai ca unul dintre acestea începea cu vestitele cuvinte: *„Quousque tandem?"* [1]

Nikolai Alexandrovici Bestujev pictă în acuarelă portretul Mariei Nikolaevna stînd la fereastră, de unde se vedea gardul închisorii — un portret trist, care plăcu tuturor pentru gîndul cald pe care-l ascundea.

Rosen tălmaci din „Ore de evlavie [2] capitolul pe care-l socotea cel mai frumos şi mai mişcător. Iar fraţii Beleaev, sub îndrumarea profesorului lor Obolenski, întocmiră în limba engleză o urare pentru prinţesă, vreo zece fraze care alcătuiau un dialog cu obişnuitele complimente. După părerea tuturor, o scurtă poezie de felicitare ar fi fost mai potrivită. Dar de îndată ce se deschidea vorba, faţa profesorului se încreţea, iar el spunea bîlbîindu-se:

— Nu pot, domnilor! Fie-vă milă! Îmi vine tot atît de greu să scriu versuri ca şi cum mi-aţi cere să dansez încătuşat... Nu pot, zău!

Obolenski fu lăsat în pace, iar fraţii Beleaev învăţară dialogul, strigînd cu glas gutural replicile, dintr-un colţ în celălalt al celulei.

În cele din urmă sosi şi ziua solemnă de 25 decembrie. Înainte de masă, generalul Leparski făcu o vizită Mariei Nikolaevna, pentru a o felicita. După-prînz, prinţesa veni la gardul închisorii împreună cu prietenele ei. Doamnele se aşezară pe scaune, lîngă locul unde stîlpii gardului se depărtau alcătuind o deschizătură largă. Ocnaşii care voiau s-o felicite se adunară cerc de cealaltă parte a gardului. Aici, pe un ger năprasnic, sub cerul jos şi cenuşiu, palidul Steinghel îşi rosti cuvîntarea ciceroniană:

— Quousque tandem?...

Rosen citi şi el cu evlavie pagina de predică. Fraţii Beleaev schimbară strigătele entuziaste dinainte pregătite, iar Nikolai Alexandrovici Bestujev îi înmînă Mariei Nikolaevna portretul, cu grijă învelit într-o pînză curată. Curînd însă se făcu atît de frig, încît vizitatorii şi gazdele se împrăştiară.

Seara, Leparski dădu voie lui Volkonski, Trubeţkoi, Narîşkin, Odoevski, Lorer şi Iakubovici să ia ceaiul la Maria Nikolaevna.

---

[1] *Quousque tandem* — pînă cînd oare? în limba latină. (N. R.)

[2] *„Ore de evlavie"* — culegere de cugetări religioase şi de rugăciuni în limba germană. (Nota red. ruse.)

„Fecioara Gangelui“ stătea înfofolită într-o blană de vulpe, și ochii ei negri, fierbinți, aveau o privire tristă și gravă. Pe Volkonski îl durea capul. Își apleca nasul mare de papagal, tușea și-și blestema soarta. Onomastica se sfîrșea trist.

Lorer glumea, dar nici glumele sale nu erau vesele.

— Sînt ca un cîine care stă făcut colac sub arșița soarelui, spunea el. Îl chinuiesc muștele și nu se supără, ci mișcă numai ba din ureche, ba din coadă. Sînt și eu ca acest cîine. Muștele sînt gîndurile mele. Iar în locul arșiței, avem vreo patruzeci de grade sub zero.

Samovarul fierbea, scoțînd rotocoale de aburi. Maria Nikolaevna se înfofolea înfrigurată în blană. Lorer glumea, plimbîndu-se prin odaie. Ceilalți tăceau; Odoevski își luă ghitara, atinse strunele și în acordurile ușoare se înălță deodată cîntecul:

„Țarina, țarina mea...“

Elizaveta Petrovna Narîșkina cînta cu jumătate glas, iar Odoevski o însoțea cu vocea sa curată de bariton.

„Totul cîntă în natură — se gîndea el, în timp ce o acompania. Ca să te încredințezi de acest lucru e de ajuns să atingi o coardă. Și atunci coarda pe care ai atins-o freamătă și cîntă“.

Pe negîndite, Odoevski se apropie de una din acele clipe minunate, cînd vraja inspirației umple sufletul. Flacăra extazului neașteptat izbucni deodată și el zări de aproape acele minunate astre spre care năzuia această flacără.

Alexandr Ivanovici își puse deoparte ghitara, se ridică și se apropie de Volkonskaia. Îi luă mîna rece, o duse la buze și îi spuse fără grabă, aproape cîntînd:

„A fost odată-n zări îndepărtate
Un trist meleag de lacrime udat,
Acolo raza zorilor curate
Nicicînd martirii ochi n-a sărutat...

. . . .

Deodată, din azur, arhanghelii veniră
Spre-acei martiri, cu aripe cerești,
Dar mai întîi ființa și-o gătiră
În străvezii veșminte pămîntești...

. . . .

Şi-n fiece zi după zăplaz, de-aproape
Îmbărbătarea-n vorbe le-o şopteau
Şi aprindeau nădejdi sub grele pleoape.
Trecură zile, ani în zbor treceau...
Tristeţile-adormiră-n fiecare,
Dar se temea biet suflet omenesc
Ca nu cumva arhanghelii să zboare
Să-şi lepede veşmîntul pămîntesc."

Cînd oaspeţii se înapoiară la închisoare, păşind pe zăpada scîrţîietoare a uliţelor din Cita, Iakubovici îi spuse lui Odoevski :

— Ştii, frate Alexandr, versurile tale sînt bune, foarte, foarte bune !... Dar sînt gata să pun rămăşag că pe cînd le-recitai, te gîndeai la o locuinţă caldă, cu vreo trei-patru odăi, la un puşti rotofei de vreo trei anişori care o împiedică pe maică-sa să aleagă poame pentru dulceaţă... Ce zici ?

Odoevski rîse.

— Ce prostii vorbeşti, scumpe prietene ! Uite, nici prin gînd nu mi-a trecut aşa ceva... De unde ai mai scos această răutate jignitoare ?

Iakubovici îşi încetini pasul :

— Să-ţi spun ? Ascultă : tot din pricină că ne-au scos cătuşele. Îţi aminteşti cum visam înainte la o evadare ? Acum, s-a sfîrşit. „Graţia" celor din Petersburg ne-a sfărîmat şi ne-a împrăştiat visurile. Acum nimeni nu-şi mai caută singur libertatea, toţi o aşteaptă „de acolo". Parcă nu-i aşa ? Şi sînt singurul, pare-mi-se, care mă bizui, ca şi înainte, numai pe mine. Mi-e teamă că şi tu ai cedat. De Beleaevi, nici nu mai vorbesc — cîrpe... Dar tu ? Tu ?

Zăpada le scîrţîia sub picioare. Poarta ferecată a închisorii scîrţîi şi ea, deschizîndu-se încet. Iakubovici punea cu atîta nesaţ şi atîta nerăbdare aceste întrebări, încît şi glasul lui parcă scîrţîia :

— Tu ? Tu ?

— Ce-i cu mine ?! răspunse Odoevski încet. Vrei să ştii dacă aştept cumva „graţia" celor din Petersburg ? Nu, n-o aştept, nu vreau să aştept şi nici nu doresc această „graţie". Ceilalţi ? Poate că o aşteaptă. Mă îndoiesc dacă se va mai găsi acum vreunul care să se hotărască să evadeze. Dar, prietene Iakubovici, trebuie să preţuim şi fericirea de a fi aici împreună. E o adevărată fericire pentru

că trăind împreună, aflăm un sprijin unul în altul. Prin mijlocirea doamnelor noastre sîntem în legătură cu lumea dinafară, cu rudele noastre. De aici — dragostea de viață, mijloacele de trai și hrana sufletească. Dincolo de hotarele morții politice, noi existăm ca un tot politic, pentru că sîntem împreună!

Iakubovici își lăsă capul în piept. Spinarea slabă i se îndoi:

— Va să zică, totul s-a sfîrșit?

Odoevski privi cerul întunecat, presărat de o puzderie sclipitoare de stele, și izbele într-o rînă, înșirate pe ulița întortochiată, și liniile atît de cunoscute ale clădirilor închisorii. Ceva tresări în el; un avînt neașteptat îl făcu să se clatine. Îl apucă pe Iakubovici de braț:

— S-a sfîrșit? Nu, nimic nu s-a sfîrșit!

CAPITOLUL VI

Lecția de limba spaniolă se isprăvise. Dmitrii Irinarhovici închise micul și grosul volumaș cu dramele lui Calderon [1], pe care Odoevski le traducea cu ajutorul lui Zavalișin. Alexandr Ivanovici își strînse și el caietele.

Nu era primul an de cînd acești doi oameni locuiau împreună sub același acoperămînt, într-o odaie strîmtă. Nu s-ar fi putut spune că se fereau unul de altul. Cînd Zavalișin îi propuse lui Odoevski să-l ajute la studiul limbii spaniole, Alexandr Ivanovici primise cu plăcere. Și lecțiile urmaseră în fiecare seară, cu o mare regularitate. Dar era ceva care îi împiedica să se apropie. Zavalișin cunoștea mult mai bine spaniola decît Odoevski, o vorbea cu ușurință. Totuși făcea multe greșeli evidente, mai ales de gramatică și de pronunțare, și avea un fel îndrăzneț și liber de a improviza. Alexandr Ivanovici începu să-i deslușească greșelile și apoi să i le arate. De fiecare dată, cînd elevul făcea vreo observație profesorului, Dmitrii Irinarhovici nu-și putea ascunde ciuda. Mîndria îi era rănită. Chipul palid i se îmbujora. Rușinea îl copleșea. Încerca să dea tot felul de explicații neîntemeiate, născocite.

---

1 *Calderon* (1600-1681) — renumit dramaturg spaniol. (Nota red. ruse.)

— Aşa se pronunţă în Brazilia, spunea el, zîmbind încordat. Nu te mai agăţa de aceste greşeli, cunosc destul de bine limba. Tocmai de aceea încurc adeseori dialectele...

Odoevski era pus în situaţia grea, chinuitoare, de a-l face pe Zavalişin să creadă că lua drept bune lămuririle primite. Dar de fapt îşi dădea prea bine seama că greşelile lui Dmitrii Irinarhovici nu se datorau decît unei insuficiente cunoaşteri a limbii. Tot atît de prost se descurca Zavalişin şi cu limba franceză. Odinioară, cînd făcuse atîtea greşeli în textul franţuzesc al actelor false pe care le dăduse lui Rîleev, încercase să se justifice spunînd că actele fuseseră tălmăcite de altcineva din limba spaniolă şi că el nu mai verificase traducerea. La fel se purta şi acum! Desigur, rămăsese acelaşi om ca în trecut. Ordinul de Restaurare!... O fi existat sau nu, acum era totuna. Dar atunci, îi tulburase pe Rîleev şi pe Bestujev, îi silise să treacă mai repede la organizarea răscoalei, să grăbească dezvăluirea acţiunii. Şi dacă nu existase nicicînd un Ordin al Restaurării, dacă totul nu fusese decît o îndrăzneaţă născocire a lui Zavalişin, cît era de uimitoare şi de minunată dialectica istoriei! Trecutul se arăta plin de învăţăminte. Şi puntea aruncată de anii de convieţuire şi detenţiune comună peste prăpastia săpată de evenimentele din anul 1825 se dovedea şubredă. Vîntul amintirilor ameninţa mereu să o sfărîme în răbufnirile sale.

De fapt, legăturile dintre Zavalişin şi Odoevski se mărgineau numai la lecţiile de limba spaniolă. Cînd lecţia se isprăvea, Odoevski trecea în ungherul său, mulţumind politicos. Dar astăzi, cărţile erau închise şi caietele făcute sul şi el tot nu se ridica de pe bancă. Zavalişin îl privi cu luare-aminte. Vecinii dormeau. Nimeni nu dădea nici o atenţie „spaniolilor". Odoevski îi atinse mîneca lui Zavalişin:

— Ce crezi, Dmitrii Irinarhovici, despre fratele dumitale?

Zavalişin îşi umezi repede cu limba subţire buzele înguste şi uscate şi întrebă:

— Despre Ippolit?

Odoevski dădu din cap. Nu putea întreba decît de Ippolit, pentru că Dmitrii Irinarhovici n-avea alţi fraţi. Cu cîteva zile în urmă, Ippolit Zavalişin sosise de la Orenburg la Cita, cu obişnuitul convoi de ocnaşi. Din tot convoiul, numai acest tînăr şi alţi trei foşti ofiţeri care serviseră înainte în garnizoana din Orenburg fură opriţi la închisoarea

din Cita, de generalul Leparski. Toţi erau istoviţi de drum, de lipsuri şi de foame şi se arătaseră în culmea fericirii cînd se văzură în celulă. Ţi-era milă să te uiţi la ei. Doamnele din Cita se apucară îndată să-i îmbrace şi să-i hrănească.

Cei din închisoare îşi dădură curînd seama că între cei trei ofiţeri din Orenburg şi tînărul Zavalişin existau raporturi foarte ciudate. Ii despărţea un sentiment de duşmănie şi de dispreţ. Nu vorbeau cu Ippolit, nu-i răspundeau la întrebări, se purtau cu el ca şi cum n-ar fi existat. Dar aceasta nu-l descumpănea pe tînărul Zavalişin. Era vesel şi vorbăreţ, cînta şi fluiera. Chiar şi în clipa cînd îl întîlnise pe fratele său mai mare, ceva îl împiedicase să-şi arate făţiş şi cît mai sincer bucuria. Dmitrii Irinarhovici îşi desfăcuse braţele şi pentru a se mişca mai liber îşi lăsase toiagul biblic într-un colţ. Rămăsese astfel cu braţele deschise. În loc să se repeadă spre el, Ippolit se trîntise pe duşumea, sunînd din lanţuri şi schimonosindu-se de rîs.

— Mitenka! repetase el înăbuşindu-se. Mitenka! Tot acelaşi Cagliostro[1] ai rămas. Ce mutră ai, Mitenka, aşa cu barbă şi plete!... Vai, ce caraghioslîc!...

Dmitrii Irinarhovici îşi împreunase încet mîinile şi le încrucişase pe piept. Apoi îşi lăsase capul în jos şi se îndreptase spre laviţă.

Această scenă îi uimise pe mulţi deţinuţi. Şi iată, acum Odoevski punea direct întrebarea: ce crede Dmitrii Irinarhovici despre Ippolit?

Nu-i venea uşor lui Zavalişin să răspundă. Apariţia lui Ippolit la Cita fusese atît de neaşteptată şi urmată de tot felul de ciudăţenii! Dmitrii Irinarhovici nu avusese încă răgazul să se gîndească ce ar trebui să spună despre fratele său. Orice ar fi putut spune, numai adevărul nu, căci şi-ar pierde cu totul înrîurirea asupra celor slabi, blestematul trecut petersburghez ar renaşte, iar reputaţia de sfînt, cîştigată cu atîta trudă, i s-ar risipi într-o clipă. Nu, cu nici un preţ nu putea spune adevărul!...

Zavalişin îşi strînse umerii şi întîrzie cu răspunsul, cîntărind în gînd fiecare cuvînt pe care se pregătea să-l spună.

— Ce cred eu despre Ippolit? Ce ţi-a venit aşa, deodată, să-mi pui o astfel de întrebare, Alexandr Ivanovici?

Odoevski îl privi drept în ochi:

---

[1] *Cagliostro* — renumit şarlatan din secolul al XVIII-lea. (Nota red. ruse.)

— Nu te întreb numai eu, ci toți ai noștri. Nu mi-a venit mie în gînd să-ți pun această întrebare, ți-o pun toți din închisoare. Iți vorbesc pentru că am primit această sarcină. Cred că și dumneata ți-ai dat de mult seama.

Da, desigur, Dmitrii Irinarhovici își dăduse de mult seama de această situație. Își mușcă atît de tare buza, încît i se albi.

— Iată ce cred despre Ippolit: e un băiat nenorocit, cu sufletul curat, neprihănit, iubitor de libertate și pe care viața l-a strivit fără milă. Are abia nouăsprezece ani și în sentimentele lui e ceva copilăresc, ceva care se manifestă simplu și cu tărie.

Pe măsură ce Zavalișin vorbea, chipul lui Odoevski se posomora. O nouă încrețitură se așternu pe fruntea-i albă și înaltă.

— Dar dumneata știi de ce a ajuns aici? întrebă Alexandr Ivanovici.

— Știu... pare-mi-se. L-am întrebat. A întemeiat la Orenburg o societate secretă printre ofițerii de acolo. Ca a noastră din Petersburg... Tinerețea nu-i prevăzătoare. Nu s-a gîndit la urmări pentru că el credea în triumful cauzei. „Ce-i semănat, va răsări chiar dacă nu plouă" — așa îmi spunea el ieri.

— Și ce-a mai spus?

— Ce-a mai spus? Mi-a povestit cum convoiul a trecut lacul Baikal pe o goeletă, cum au ajuns dincolo de „Kameni" [1] și cum au mers apoi prin stepa răscolită de vifornițǎ.

— Și după aceea?

— Zău, nimic mai mult.

— De ce umbli cu șiretlicuri, Dmitrii Irinarhovici? spuse cu un zîmbet amar Odoevski. Cine ar putea crede că știi mai puțin despre fratele dumitale, decît victimele sale din Orenburg? E drept, fratele dumitale e tînăr. Dar copilăriile care întrec măsura sînt îngrozitoare. Nu e vorba însă numai de copilării. E monstruos copilul care-și clădește viața pe temelia unor denunțuri. Oare Ippolit nu te-a calomniat în denunțul înaintat suveranului, pe cînd te aflai în fortăreața Petropavlovsk? Te învinuia de trădare, arăta că ești spion în slujba unui stat străin, că tot neamul dumitale e alcătuit din spioni și trădători. Fă-

[1] *„Kameni"* — lanțul munților Stanovoi. (Nota red. ruse.)

găduia că va afla, pe baza legăturii de rudenie dintre voi, tot ce ai de gînd să pui la cale. A fost arestat... Poate că îți mai amintești confruntarea la care ai izbutit să dovedești că Ippolit e un clevetitor. Atunci a fost degradat și surghiunit în garnizoana din Orenburg...

Cîteva minute Odoevski și Zavalișin tăcură. În cele din urmă, Dmitrii Irinarhovici rosti în șoaptă:

— Toate acestea aparțin trecutului. S-a purtat ca un ticălos. Dar e tînăr... Și nu trebuie să-l ucizi pentru ceea ce a făcut.

Odoevski își strînse pumnul:

— Nemernicii nu trebuiesc uciși, ci pur și simplu bătuți! Bună odraslă! Nu există mîrșăvie pe care fratele dumitale să n-o fi săvîrșit pentru o sută de galbeni. Iar astăzi îmi spunea: „Vrei să-ți arăt pe pieptul meu o aluniță în chip de coroană, iar pe umăr alta ca un sceptru? Astea își au tîlcul lor!“ Dar ce-a fost în stare să facă la Orenburg? S-a dat drept trimis al societății secrete din Vladimir, pentru înființarea unui comitet special la Orenburg. Și a fost crezut de ofițerii care i-au căzut victimă. Au înființat un fel de societate cu un președinte, un secretar, chiar și cu o pecete pe care el singur a născocit-o, cu un statut și niște instrucțiuni măsluite de el. Oare n-ai aflat toate acestea, Dmitrii Irinarhovici? Și ele nu-ți amintesc de tot ce s-a petrecut la noi, la Petersburg? Și apoi, fratele dumitale, ca un criminal, a trimis țarului trei denunțuri împotriva nevinovaților pe care singur i-a atras în cursă și a cerut o audiență pentru a dezvălui un îngrozitor secret. Acum el spune: „Dacă suveranul, citind hîrtiile mele, ar fi putut ști ce zace în inima mea, m-ar fi trimis la dracu'...“ Dumnezeu știe cum s-a făcut, dar nici de data aceasta nu i s-a dat crezare fratelui dumitale. Și iată unde a ajuns cu mîrșăviile lui: a fost trimis pentru toată viața la ocnă împreună cu cele trei victime ale sale. Soldații din escortă îi spun fratelui dumitale „turnătorul“. În limbajul de aici, acest cuvînt înseamnă „denunțătorul“. Și mai susții că e un copil nevinovat, cu sufletul neprihănit? Vai, Dmitrii Irinarhovici, ești mai deștept decît mulți dintre noi! Dar cînd un om atît de deștept greșește, urmările greșelilor sale sînt ireparabile.

Zavalișin se așeză deodată pe pat și își lăsă capul pletos pe brațul neîndemînatic îndoit din cot.

Celula era plină de mulţimea care se adunase din încăperile vecine ale închisorii. Generalul Leparski îngăduia asemenea adunări serale. In seara aceea, Odoevski citea tovarăşilor săi a zecea lecţie despre istoria literaturii ruse. Işi începu cursul cu „Cîntec despre oastea lui Igor“ şi ajunse treptat la literatura contemporană, la Karamzin, Jukovski, Baratînski şi Puşkin. Alexandr Ivanovici şedea într-un colţ lîngă lampă şi vorbea despre sentimentul estetic şi despre cerinţele lui în literatură. Ar fi vrut să arate că acest sentiment preţuieşte mai mult poezia vieţii reale, decît perfecţiunea artistică a reflectării ei literare. Işi sprijinea ideea prin zeci de exemple luate din viaţa şi din cele mai bune opere ale scriitorilor din trecut şi din veacul al nouăsprezecelea, aflate abia la început. Căutîndu-şi exemplele, îşi arunca ochii în caietul mare, albastru, ale cărui pagini îi foşneau sub degetele subţiri. Vorbea aprins şi frumos, fără acele repetări şi confuzii pe care le fac mai ales lectorii care nu sînt destul de bine pregătiţi. Şi ascultătorii, atraşi de precizia ideii şi de eleganţa severă a cuvîntului în care se desfăşura un întreg univers de imagini, şedeau nemişcaţi, ţinîndu-şi aproape răsuflarea, şi priveau cu respect cînd la Alexandr Ivanovici, cînd la caietul lui albastru.

— Griboedov a înţeles acest lucru, — spunea Odoevski, — şi în locul pompoaselor poeme teatrale pe care ni le ofereau Sumarokov şi Ozerov, ne-a înfăţişat în „Gore“ însăşi viaţa în toată deşertăciunea ei şi de loc sublimă. Şi Puşkin a înţeles foarte bine această cerinţă. Altminteri, minunatul său geniu nu ne-ar fi putut vrăji nici cu drama istorică „Boris Godunov“, nici cu povestea romantică a lui Oneghin...

Odoevski îşi aruncă ochii în caiet, căutînd ceva. Dar în clipa aceea, un glas tînăr, răsunător, rosti:

— Şi Rîleev a înţeles... Iţi aminteşti, Alexandr Ivanovici, cum spunea el în „Cetăţeanul“?

„Cum, rangul meu de cetăţean
Il pot păta, făcîndu-mi fraţi
In casta ce-n desfrîu îşi cată-alean,
De slavi degeneraţi?
Nu, nu-s în stare eu, ca-n mrejile plăcerii
Să-mi terfelesc tot veacul ne-ntinat
Şi-arzîndu-l suflet să-l dau pradă fiarii,
Sub jugul autocrat!“

— Şi mai spunea aşa:

„Acel ce, nepătînd onoarea,
Zvîrlit fu-n albul ocean,
Suportă mai uşor mustrarea,
Ca mila cruntului duşman..."

— Ce poate fi mai sincer! Cu un deget ne arăta nimicnicia vieţii, iar cu altul... Foarte bine! Ştiu pe dinafară toate versurile răposatului.

Ippolit Zavalişin stătea în mijlocul celulei şi zăngănea din cătuşe. Pe faţa-i spînă licărea veselia. Zîmbetul îi înflorea pe buze. Obrajii i se îmbujorară: pete ciudate, inegale, una sub ochi, alta pe falcă. Aşa se întîmplă numai celor foarte nervoşi.

Cele spuse de Ippolit despre Rîleev erau adevărate. Dar cu ce gînd ascuns acest „turnător" evoca acum din îngrozitorul trecut umbra însîngerată a martirului?... Temeri nelămurite se treziră deodată în toate inimile, iar pe feţele multora se zări chiar teama.

— Sst!... Sst!... Taci! se auzi din toate părţile.

Ippolit zîmbea nepăsător. Dmitrii Irinarhovici se apropie repede de el:

— Astîmpără-te, nesocotitule! Eşti prea încrezut, sărmane tînăr, iar ceilalţi te socotesc în stare de orice rău! Astîmpără-te, pînă ce nu va fi prea tîrziu!

Dmitrii Irinarhovici căuta întotdeauna să impresioneze prin neaşteptata ciudăţenie a faptelor sale. Şi clipa aceasta, cînd celula era plină, cînd oamenii erau tulburaţi, iar Ippolit, imperturbabil, se uita în jur zîmbind, clipa aceasta i se păru foarte potrivită pentru a-l spăla pe fratele său de pecetea ruşinii şi de a se ridica singur pe piedestalul unei inaccesibile purităţi morale.

Pe chipul palid al lui Dmitrii Irinarhovici luciră lacrimile:

— Sărmanul meu frate! Nimeni n-a auzit jurămintele curate de credinţă pe care mi le-ai făcut. Eu ştiu că de azi înainte, ca şi cei mai vrednici dintre noi, eşti străin de tot ce-i rău. Dar nu e de ajuns s-o ştiu numai eu. Jură încă o dată astăzi, aci, în faţa tuturor...

La început, Ippolit crezu că Dmitrii Irinarhovici îşi ieşise din minţi. Dar această bănuială îi dispăru tot atît de repede precum îi venise. Îl înţelegea de mult şi destul

de bine pe comandorul Pumpernikel pentru a-i tălmăci fără greş acţiunile. Ippolit îşi dădu imediat seama că nu trebuia să se împotrivească cererii fratelui său mai mare. Desigur, era mai bine să adeverească încă o dată prin jurămînt public, în faţa acestor oameni ciudaţi şi creduli, că se îndreptase, decît să se bălăcească mai departe, singur, în mocirlă. Zîmbetul dispăru imediat de pe faţa trandafirie a lui Ippolit de parcă, spălîndu-se, l-ar fi şters cu o mînă de apă. Lucirea ochilor veseli se schimbă într-o privire tristă şi galeşă. Îşi ridică mîinile ferecate de lanţul greu, se repezi spre Dmitrii Irinarhovici şi căzu în genunchi în faţa lui :

— Mitenka !...

Vocea lui Ippolit se ascuţi deodată de parcă ar fi fost un ţipăt. Broboane de sudoare i se iviră pe frunte. O paloare întunecată îi acoperi obrajii :

— Mitenka ! Mi-am deschis sufletul înaintea ta !... Nu, încă nu sînt pierdut. Şi cei care nu mă cred, mă împing în prăpastie... Dar tu m-ai crezut, ce-mi mai trebuie ? Tu ai înţeles, vor înţelege şi prietenii tăi. Mitenka, sînt fericit !

Se tîrî în genunchi, întinzîndu-şi mîinile, în hohote de plîns. Dmitrii Irinarhovici plîngea şi el, cu mîinile întinse.

— Te iert ! Salvarea ţi-o aduce, copil rătăcit, fericita zi de azi !

Odoevski văzu că mulţi îşi ştergeau ochii.

Iakubovici plîngea chiar cu sughiţuri. Scena produsese o puternică impresie. Alexandr Ivanovici se zgribuli. Şi simţi că o mînă vînjoasă îi atingea umărul. Îşi ridică ochii.

În faţa lui stătea un uriaş negru şi păros, cu chipul stigmatizat. Purta o scurtă nouă, bine cusută. Era Filat adus din Zerentui la Cita. Intrase de curînd în rîndul „ţăranilor cuprinşi“, adică al acelora care aveau o slujbă pe lîngă închisoarea din Cita. În degetele-i groase, ca nişte rădăcini de copac, Filat ţinea un plic.

— Mi s-a poruncit de la cancelarie, — spuse el, aţintindu-l pe Alexandr Ivanovici, cu ochii săi iscoditori, — să vi-l aduc fără zăbavă.

Odoevski luă plicul deschis şi scoase hîrtia. Pe prima pagină sus, în colţ, era scris „Citit, Leparski“. Alexandr Ivanovici nu recunoscu scrisul şi nici nu avu timp să

arunce o privire asupra iscăliturii. Privirea îi fu atrasă deodată de rîndurile strîmbe. Griboedov... Griboedov... Ce-o fi însemnînd asta?

„Cu prilejul răscoalei din Persia au pierit și victime nevinovate. Și printre aceste victime se află și trimisul Rusiei la Teheran, fala și gloria literaturii noastre, prietenul și ruda ta, marele Griboedov..."

Odoevski nu fu în stare să citească mai departe. Ochii i se împăienjeniră. Sări în picioare și se clătină. Caietul albastru îi căzu pe laviță. Cineva îl susținu pe Alexandr Ivanovici, altminteri ar fi căzut.

— Ce s-a întîmplat? Ce? întrebară toți din toate părțile.

Odoevski își mișcă buzele care erau albe, de parcă o pieliță uscată i le-ar fi acoperit brusc, și rosti atît de încet, încît abia putu fi auzit:

— Griboedov... a fost ucis...

. . . .

Ippolit Zavalișin răsfoia cu luare-aminte caietul albastru. Iakubovici își aruncă și el ochii: paginile erau albe.

— Cum se poate? Aici trebuia să fie rezumatul după care Odoevski și-a citit lecția. De la „Oastea lui Igor" pînă în zilele noastre... Cum se poate?

Iakubovici dădu cu mîndrie din cap:

— Tocmai! Nu-l cunoști, tinere, pe Odoevski. Știe totul pe de rost. Are o memorie cît universul de vastă. Știe mai mult decît trebuie pentru o catedră universitară. Și pe lîngă aceasta, e atît de modest, încît, uite, s-a prefăcut că citește după un rezumat, și noi din prostie l-am crezut, pe cînd el improviza. Ce talent!

Iakubovici se îndreptă repede spre Alexandr Ivanovici, se aplecă, îi luă mîna palidă și o duse la buze.

Ippolit îl urmări zîmbind îngîndurat și ducîndu-și la buze degetul arătător al mîinii drepte.

In noaptea aceea, Odoevski nu izbuti să adoarmă. Gîndurile îi zburau ca nisipul răsucit de vîrtej, și pînă în zori vîrtejul nu se potoli.

Griboedov nu mai era... Ochelarii, privirea pătrunzătoare, bunătatea, prietenia, dragostea, mintea ascuțită și talentul neobișnuit — toate acestea alcătuiau imaginea lui

Griboedov. Odoevski ştia: cînd plecase în Persia, ca trimis al curţii ruseşti, Alexandr Sergheievici nu-l uitase pe nefericitul său văr. In Caucaz se afla pe atunci un nou comandant suprem, care-l înlocuise pe Ermolov — contele Paskevici, favoritul ţarului. Prin soţia sa, generalul se înrudea îndeaproape cu Griboedov. Şi Alexandr Sergheievici îl implorase pe Paskevici să-l smulgă din Siberia pe Odoevski. Se folosise de toată elocinţa sa uimitoare, de toată influenţa asupra contesei, de toate mijloacele raţiunii, de toate argumentele unui suflet nobil. Stăruise cu lacrimi în ochi. Din toate acestea, nu se alesese nimic altceva decît scrum. „Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas!"[1] Pămîntul se deschisese pentru a primi trupul sfîrtecat al prietenului drag.

Odoevski îşi încleşta fălcile pentru ca hohotul surd al plînsului să nu sperie tăcerea nopţii. Şi această tăcere vorbea cu glasul poetului pierdut. Intunericul sclipea cu ochii lui. Griboedov nu mai era, nu mai era!... O durere chinuitoare îi umplu inima. Odoevski îl plîngea pe Griboedov, îşi plîngea ceilalţi prieteni, tovarăşii săi de luptă, se plîngea pe sine. Moartea... In aceste lacrimi fierbinţi nu era numai gîndul morţii, ci şi o prevestire de moarte.

Dimineaţa, cînd zorile vineţii abia începură să se destrame prin celulă, Alexandr Ivanovici puse mîna pe caiet. Il deschise la prima pagină şi citi cu uimire două cuvinte scrise sus: „Celui mort — muritorul". Era o mînă necunoscută. N-o fi cumva aceea a lui Ippolit? Dar Odoevski nu încercă să dezlege taina. Scrise mai jos, sub misterioasa însemnare: „Cu gîndul la moartea lui A. S. Griboedov". Şi pana, însufleţită de tristele simţăminte ale prieteniei pierdute, alergă singură pe hîrtie, scriind strofă după strofă:

„Lăsaţi ca lacrima-mi amară
Să cadă pe mormîntul lui,
Să-l încălzesc cu-a mea suflare!
Purtînd dureri clocotitoare
In ochi, să iau de pe mormînt
Un pumn de ţărînă uscată,
Să-l strîng cu dragoste curată
La piept, ca pe-un prieten sfînt!
. . . .

[1] Proverb latin: „Chiar de nu ajung puterile, e lăudabilă numai voinţa". (N. R.)

Sfîrşit, cu inima pustie,
Cu pieptu-mi de durere greu
Să-ncremenesc statuie vie
Pe veci lîngă mormîntul său"

CAPITOLUL VII

Filat avea o statură atît de uriaşă, încît Odoevski avu impresia că un nor se mişca prin curtea închisorii. Şi pentru că era seara, norul părea deosebit de negru.

— Sănătate, Alexandr Ivanîci, spuse Filat rotindu-şi privirea ascuţită. De ce eşti trist?

— Bună, Filat... Mi-am pierdut cel mai bun prieten şi de aceea nu pot fi vesel.

— Ihî!...

Răsunătoarea faimă de vagabond a lui Filat străbătuse repede toată Cita. Şi Odoevski auzise în repetate rînduri uimitoare povestiri despre atamanul „tîlhar peste tîlhari". „Ciudat om, acest ocnaş! se gîndea Alexandr Ivanovici. Cum să-i desluşeşti sufletul? Vorbeşti cu el — simţi căldură şi lumină. Dar e stropit din cap pînă-n picioare cu sîngele victimelor sale".

— Ai avut o mamă? îl întrebă deodată Odoevski pe Filat.

Atamanul nu fu mirat de această întrebare. Răspunse fără zăbavă, dar oarecum nehotărît:

— Cred că am avut...

— De ce vorbeşti atît de ciudat? Doar n-ai crescut ca o urzică sub gard?

— Ba cred că aşa am crescut...

De sub mustăţile-i dese, dinţii lui Filat sclipeau orbitor. Atamanul rîdea:

— Am crescut singur! Cresc, cresc şi mă uit la cer, şi acolo-s steluţe şi nouraşi vărgaţi. Iar în desişul pădurii — beznă. Numai în poieni, în iarbă, ca nişte pietre nestemate, stau licuricii. Oricît ar fi de răcoare, tot zăduf e în pădure; adie totuşi mirosul îmbietor de răşină. Din toate părţile, auzi, Alexandr Ivanîci, vin sunete: undeva scîrţîie, undeva fluieră, undeva cîntă, ba chiar parcă vorbeşte un om. In pădure-i tare frumos şi înfiorător, te deprinzi aşa şi creşti singur...

Filat rostea aceste cuvinte zîmbind, le rostea cu un fel de mîngîietoare uşurinţă. Vorbele îi veneau singure pe buze şi tabloul romantic al vieţii acestui vagabond înveterat se deschidea ademenitor înaintea lui Odoevski.

— Oriunde a-i căta, — spunea Filat, — pretutindeni găseşti rude şi prieteni. Pădurea ţi-e tată, stepa-i mamă, oricare ţăran sărac ţi-e prieten credincios... Uite tu, Alexandr Ivanîci, ziceai că ai pierdut un prieten credincios. Adică pe cine? Nu cumva pe Mitea din Zerentui?

Odoevski tresări surprins. Şi nu răspunse. Filat tuşi:

— Aici, vezi că lumea vorbeşte despre mine... Dar tu, Alexandr Ivanîci, să nu crezi tot ce auzi. Ascultă-mă pe mine. Mitka al tău a murit aşa cum a trebuit, pe cale sfîntă. Bun flăcăiaş a fost, ăstora nu le-e dat să trăiască...

Lacrimile se rostogoliră pe obrajii lui Odoevski. Atamanul oftă o dată, de două ori. Vocea-i răguşită de bas se muie:

— Greu îţi vine să te tîrăşti prin lume, boierule: nu eşti de-al nostru. E greu să pierzi un prieten credincios. Să găseşti altul mai credincios e şi mai greu... Nu mai e Mitka, s-a zis! Dacă vrei, ţi-oi fi eu prieten în locul răposatului, hai? Vrei?

Atamanul nu întreba în zadar. Stăruia cerînd răspuns. Dar nu un răspuns şovăielnic, ci unul hotărît.

Odoevski aruncă o privire asupra feţii sale aspre, bărboase, şi se miră. Faţa aceasta iradia atîta blîndeţe, atîta căldură şi atîta devotament, încît părea cu neputinţă să i te împotriveşti. Şi pentru că Filat era un vestit ucigaş, avîntul atamanului căpătă o neobişnuită forţă. Lui Odoevski i se păru că vede cum inima de fiară a acestui om înspăimîntător căuta să se schimbe. Şi nu se putea să nu-l ajute într-o clipă atît de hotărîtoare...

— Vrei? întrebă Filat. Hai?

— Vreau! spuse Odoevski. Să fim prieteni!

— De la Nercinsk şi pînă la Palatul de Iarnă voi pava drumul cu cadavre, — spunea Ippolit Zavalişin, — şi prima treaptă spre libertate şi putere va fi fratele meu Dmitrii!

Nările lui Ippolit tremurau. Tremura tot. Ascultîndu-i vorbele deznădăjduite, Iakubovici retrăia din nou avîntul tinereţii sale cutezătoare.

Pe lîngă ei trecu umbra lungă a lui Filat, trecu o dată și încă o dată, zîmbind. Ippolit i-l arătă lui Iakubovici pe ataman :

— Vezi mutra asta pocită de o pecete ticăloasă „H", „O", „Ț" ?... In lumea pușcăriașilor există o explicație pentru cele trei litere ale peceției aplicate hoților : „Hîtru, obraznic, tenace". Filat și alții ca Filat — iată ajutoarele noastre ! Iar pe fratele Dmitrii nu ne putem bizui, ne va trăda, ne va vinde... Așadar, dumneata garantezi pentru Odoevski și frații Beleaev ? Puțin.

Iakubovici își răsuci repede mustața :

— Incă n-am vorbit cu Odoevski, dar îl știu și îl iau pe răspunderea mea. De Nikolai Bestujev mi-e teamă să mă apropii, încearcă dumneata. Ivan Ivanîci Pușcin nu vrea să stea de vorbă cu mine. Iar bătrînul Steinghel ține seama de povestirile tovarășilor dumitale din Orenburg și e tare pornit împotriva dumitale. Cît despre Dmitrii Irinarhovici, ești împotriva lui... Ce-aș mai putea face ?

Ippolit scutură din cap cu atîta putere, de parcă ar fi trebuit să alunge de pe el un roi de tăuni :

— Bine. Nu trebuie să mai faci nimic. Noi cinci sîntem de ajuns. Mai întîi vom îmbăta santinelele și le vom lua puștile. Am și vorbit cu vreo cîțiva, m-am înțeles cu ei să ne aducă pulbere și gloanțe. Apoi vom tăia gardul. Noaptea, Filat ne va conduce în pădure. Știe el acolo un adăpost subteran unde ne vom ascunde pînă ce va înceta urmărirea. Iar cînd va înceta, vom porni la drum !

Iakubovici asculta, și în fiața lui se desfășura necuprinsa, minunata și sălbatica natură. Ținuturi pustii. Fluvii uriașe. Filat are o rădăcină hrănitoare care poate să întrețină multă vreme puterile omenești.

— De la Cita la Ingoda, — spuse Ippolit, — apoi pe rîul Șilka la Amur, iar pe Amur pînă la Sahalin. Pe țărmul oceanului este ușor să dai de un vas străin...

—Dă-mi voie, dă-mi voie ! strigă deodată Iakubovici. Păi abia ieri ne-am înțeles că drumul nostru va merge spre Marea Aral și mai departe, spre Caucaz. Ți-am arătat de ce trebuie să luăm neapărat această cale : în Caucaz se află prietenul meu Loov. La ce dracu' îmi mai trebuie străinătate, dacă prietenii din Caucaz mă vor întîmpina ca pe un oaspe scump ? Pare-mi-se că ieri ne-am înțeles destul de bine, ai primit toate argumentele mele, și astăzi, ca și cum n-ar fi fost nimic, începi să-mi vorbești

iar despre vasul străin. Hei, tătucule, aşa nu se poate, nu — nu!

Ippolit păli. Gura i se strîmbă într-un zîmbet ruşinat:

— Ptiu, ce păcat! Am şi uitat... Da, desigur, nu vom merge în altă parte, ci de-a dreptul spre Caucaz... De fapt, mi-e totuna, numai să scap de aici şi să mă pot ridica împotriva ocîrmuirii. Iar dacă te învoieşti, atunci şi eu primesc toate condiţiile dumitale. Te rog să crezi în jurămîntul unui nobil, chiar dacă e nefericit! Crezi?

— Cred! zise Iakubovici, strîngînd cu o blîndeţe plină de căldură mîna lui Ippolit. Cred fără nici o şovăire!

CAPITOLUL VIII

Odoevski se gîndea adesea la Filat, ca şi cum l-ar fi avut în faţa ochilor. Şi sentimente complicate se trezeau în sufletul lui Alexandr Ivanovici. De fapt, era o teamă născută din dezgust, care se prefăcea fără rost în compătimire. Uneori şi copilul se teme de cei bătrîni. Teama este chinuitoare şi curiozitatea — arzătoare. Parcă se ridică o cortină care desparte prezentul de viitorul spre care nu există nici o cale.

Odoevski stătea mult de vorbă cu Filat despre tot felul de lucruri şi se mira de simplitatea înţeleaptă a vederilor acestuia. Sinceritatea adîncă a raţionamentului lui Filat era şi ea neobişnuit de atrăgătoare. Odată, amintindu-şi de nefericiţii din Zerentui, atamanul îşi şterse pe furiş o lacrimă. Odoevski fu plăcut impresionat: o singură lacrimă a acestui om preţuia mai mult decît ani întregi de bocete din partea lui Dmitrii Zavalişin. Alexandr Ivanovici luă mîna vînjoasă a lui Filat şi i-o strînse cu putere.

Atamanul clătină ruşinat din cap:

— Asta, Alexandr Ivanîci, nu trebuia s-o faci... Aşa-s oamenii, fraţii noştri! O lacrimă se rostogoleşte, şi-apoi şi aceea se întoarce înapoi. Priveşte-ne cu băgare de seamă. Sufletul nostru e larg: oricît pietriş ai răsturna în mlaştină, dig tot n-o să înalţi. Şi tu îmi strîngi mîna...

Odoevski îl privi şi întrebă:

— Nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa?

Filat rămase pe gînduri :

— Ruşine ? Se întîmplă să te ruşinezi şi în faţa unui cîine. Ei, da' în faţa oamenilor cum să nu-ţi fie ruşine ? ! Eu acum aş fi primit mai bucuros cnutul decît, să zicem, să mă ruşinez în faţa ta, Alexandr Ivanîci. Cînd îţi vorbesc despre viaţă, de ce să-mi fie ruşine ?

— Păi tu mă îndemni să mă feresc de tine !

Filat zîmbi :

— Nu m-ai înţeles, prinţule ! De unde ai mai scos-o şi pe-asta ? Care-i prostul care să se dea pe faţă dacă unelteşte ceva ? Unde mai pui că sîntem prieteni. Despre altceva e vorba !

Se trase mai aproape de Odoevski şi în amurgul albastru al serii de august părea că se înălţa deasupra lui, ca un munte negru.

— De mine să nu-ţi fie teamă, prinţule. M-am îndreptat după Zerentui şi acum nu mai sînt acelaşi Filat. Sufletu-mi trăieşte numai din credinţă, asta-i. Şi nu mai am cale nici în dreapta, nici în stînga. Iar tu, uită-te mai bine împrejur, poate ţi-o pica adevărul curat în ochi. Vezi cum i-a încurcat pe prietenii tăi Ippolit Zavalişin ! Capcane şi curse ! I-a prins, trădătorul, în acelaşi arcan, şi pe Iakubovici, şi pe frăţiorii Beleaev. Ehei !... Ii trage să fugă, să-şi afle libertatea. Ei, fireşte, ce poate fi mai simplu în asemenea treburi ?! Oamenii i s-au dat cu suflet cu tot, iar peste vreo trei zile — pac !

— Ce pac ?

— Să-ţi spun adevărul pînă la capăt ? Doar ştiu totul.

— Spune.

— M-am băgat şi eu în treaba asta, prinţule. Ca ajutor al lui Ippolitka. Dar nu din toată inima. Acum am alt vis, curat...

— Care ?

— Fiecare cu soarta lui. Şi eu mi-o am pe a mea. Soarta mea e să mă descurc singur, fără nici un ajutor. Unde s-a mai văzut ca vreunul dintre fraţii noştri să fi primit libertatea din mîna generalilor ? Nu s-a pomenit aşa ceva. Eu singur îmi voi afla libertatea ! Mi-o voi dobîndi. N-am nevoie de libertatea dată de stăpînire ! Vreau o libertate dreaptă, senină !...

Pe chipul lui Filat se vedea o mînie mîndră. Ochii îi scînteiau. Şi el însăşi scînteia parcă de focul lăuntric

care îl mistuia. „Înspăimîntătoare frumuseţe! se gîndi Odoevski. Straşnic om!..."

— Aşadar, Filat, zici că Ippolit...

— ...Ticluieşte un denunţ. Peste trei zile îl va da ca să fie trimis la Petersburg.

Odoevski sări de pe moviliţa de pămînt din curtea închisorii.

— Aşa, aşa, îl îndemnă atamanul. Du-te, prinţule. Eu mi-am făcut datoria. Iar tu, grăbeşte-te să ţi-o faci pe a ta. Altminteri ţi-o ia înainte „turnătorul".

— Păcat! Păcat că nu pot să-l ucid decît o singură dată pe acest ticălos!

Iakubovici nu-şi mai găsea locul în celulă. Trupul său lung şi slab se lovea ba de sobă, ba de laviţă. Farfuria de tablă, zăngănind trist, zbură de pe masă pe duşumea.

— Îl voi ucide!

— Aşteaptă, — spuse clănţănind palidul Piotr Beleaev, — aşteaptă puţin, pentru numele lui dumnezeu... Dacă Filat l-a nedreptăţit pe Ippolit? Dacă...

Alexandr Beleaev îl apucă de umăr pe Iakubovici:

— Aşteaptă! Vino-ţi în fire! Să chibzuim...

Iakubovici se opri. Faţa-i măslinie ardea. Pumnii îi erau atît de încleştaţi, încît vinele i se umflaseră la mîini. Ochii îi erau injectaţi.

— Blestemaţilor, iar mă împiedicaţi să-mi fac datoria! gemu el deznădăjduit. Iar, ca şi atunci la Petersburg!...

Şi croindu-şi drum cu coatele se repezi spre uşă.

— Între patru ochi voi afla adevărul de la ticălosul acela! Şi dacă va recunoaşte, îl voi ucide! Il voi ucide pe loc!...

Uşa se deschise scîrţîind. In prag se ivi aghiotantul de serviciu, pipăind legătura de chei înşirate ca nişte mărgele pe inelul de aramă. In spatele aghiotantului erau doi soldaţi cu puştile.

— Poftiţi, domnilor, în cancelaria închisorii, spuse ofiţerul. Peste vreo zece minute va sosi acolo şi excelenţa sa.

— Pentru ce în can-ce-larie?... întrebă Iakubovici.

Mînia şi înfierbîntarea îl părăsiră într-o clipă. Şi în glasul lui vibra cu totul alt sentiment. „A reuşit oare Ippolit să-i denunţe? Oare..."

— Pentru ce? îşi repetă întrebarea Iakubovici.

Aghiotantul zăngăni inelul de aramă:
— Fie, să vă spun. Generalul va da de ştire că... Una din chei se încurcase. Ofiţerul se apucă s-o scoată din legătură, clătinînd din cap înciudat, cu un aer mustrător: Ia te uită, drăcie!
— Ce-o să ne dea de ştire? strigă Iakubovici, pierzîndu-şi răbdarea.
Aghiotantul se repezi spre uşă.
— Ce te-a apucat, tăticule! Da' afurisit mai eşti... Ce o să vă spună? Ce? Uite acum trebuie să repar cheia statului. E un fleac, dar încă o belea peste atîtea altele De ce vă cheamă? Nu ştiu dacă pot să vă spun... Ei, da' totuna-i, peste zece minute o s-auziţi singuri. Mîine dimineaţă, la şapte august, anul una mie opt sute treizeci, pornim la drum. In două coloane. La uzinele Petrovski... Acolo vă aşteaptă o minunată închisoare, gata pregătită. Pe temelie de piatră. Şi în toate-i chibzuită după modelul caselor de muncă forţată din America. Generalul a dat ordin să vă adun pe toţi în cancelarie, doreşte să vă vestească chiar el plecarea. Asta-i! Aşadar, vom trăi acum şi la Petrovski. Poftiţi, poftiţi, grăbiţi-vă, domnilor! Altminteri, te pomeneşti că întîrziem şi ne aşteaptă generalul...
Iakubovici aruncă o privire Beleaevilor. Aceştia zîmbeau. „A întîrziat cu denunţul ticălosul Ippolit! Acum nu mai are de ce să ne denunţe..." Din pieptul lui Iakubovici ieşi un suspin de uşurare şi inima începu să-i bată liniştit.

CAPITOLUL IX

In vîlceaua adînc vîrîtă între munţii înalţi, printre căsuţele negre în care zi şi noapte se topea fonta, se ridica nu departe de lac şi de stăvilar o clădire mare, galbenă, sub un acoperiş roşu. Deasupra acoperişului ieşea un fum gros din coşurile de cărămidă.
Cu toate că „minunata închisoare" de la uzinele Petrovski fusese construită după modelul caselor de muncă forţată din America, ea semăna de departe cu un uriaş grajd. Această asemănare era şi mai mare deoarece în locul scării de la intrare se afla o pantă pietruită, iar zidurile n-aveau nici o fereastră.

Clădirea avea forma unei potcoave, şi fiecare din cele trei faţade era prevăzută cu un turnuleţ de pază, cu metereze pentru puşti. Potcoava era înconjurată de curţi murdare, mocirloase, spre care dădeau pereţii interiori ai clădirii, nedaţi la rindea, ca la hambare.

Închisoarea era alcătuită din şaizeci şi patru de „numere", cuprinse în douăsprezece mari celule. Lumina pătrundea în „numere" numai din lungul coridor comun, prin ferestrele înguste de deasupra uşilor. O lumină palidă, slabă, ca de mormînt. Odoevski fusese repartizat la „numărul" patruzeci şi şapte. Cînd intră în această peşteră întunecoasă, umedă şi rece, făcu un gest de uimire :

— E ca un staul !

Pe coridor, Iakubovici ameninţa cu pumnul şi scrîşnea din dinţi :

— Ne-au răpit totul... Ne-au răpit şi soarele !...

Serghei Petrovici Trubeţkoi, care urmărea cum se descărcau din căruţe dulapurile cu cărţi, canapeluţele, clavicordul familiei Volkonski, tablourile, covoarele şi mobila tapisată a Narîşkinilor, îşi ridică spre cer ochii cenuşii, obosiţi :

— De ce, domnilor, ne mai trebuiesc ferestre, cînd în închisoare avem un soare al nostru şi nu unul, ci mai mulţi ?

Amintea astfel de doamnele care primiseră din partea lui Leparski încuviinţarea de a locui cu soţii lor în închisoare. Despărţiturile de la extremităţile celulei întîia şi a douăsprezecea erau destinate celor căsătoriţi.

„Numărul" soţilor Volkonski fu repede transformat. Pereţii fură tapisaţi cu mătase. Canapeluţele şi clavicordul, tablourile şi covoarele aminteau de o altă viaţă, depărtată şi de mult părăsită. Şi în umedul grajd din Petrovski, amintirea acestei vieţi era vie în inimile gazdelor şi ale oaspeţilor. Un singur lucru nu era „ca în realitate", în acest colţişor plăcut : lumina nu se stingea toată ziua, căci fără ea nu se putea nici scrie, nici citi. Curînd, ochii lui Serghei Grigorievici Volkonski începură să se înroşească şi să lăcrimeze.

Zăvoarele scrîşneau, cheile sunau, lacătele ţăcăneau. Aghiotanţii de serviciu controlau posturile. Santinelele ră-

tăceau prin coridor. Din „numerele căsătoriţilor" se auzeau sunetele dulci ale suavelor romanţe de Blangini [1]. La bucătărie şi la brutărie trebăluiau bucătarii şi brutarii. Familiile Trubeţkoi, Volkonski şi Narîşkin ţineau pe lîngă închisoare vreo cincizeci de slugi.

Obolenski, Puşckin, Lorer şi Steinghel mîncau la masa comună, în coridor. Dmitrii Irinarhovici Zavalişin ducea o viaţă izolată; aproape că nu ieşea din „număr" şi lega cărţi cu o uimitoare măiestrie. Afară de aceasta, lucra cu sîrg la tălmăcirea în limba rusă a „Iliadei" lui Homer, a operelor istorice ale lui Tucidide [2] şi Tacit [3], şi întocmea un tratat ştiinţific despre antica pronunţare greacă. Arbuzov se îndeletnicea cu strungăria şi lăcătuşeria. Nikolai Alexandrovici Bestujev îşi potrivise sub fereastră un banc pe picioare înalte şi construia din bucăţele de tablă şi aramă un cronometru de mare precizie, invenţie proprie. Michel scria povestiri marinăreşti: „Zi neagră", „Inundaţie la Kronstadt". Paznicii le aduceau celor din „numere" cărţi şi reviste din bibliotecă.

Viaţa comună din Cita dispăruse. Anii, sănătatea, deosebirile de gusturi, amintirile trecutului dezbinară vechiul cerc atît de legat. Nu mai erau siliţi să meargă la lucru şi cîntecele în cor amuţiră, iar în locul lor, îngîndurarea şi izolarea într-un colţ întunecat îi despărţiră pe deţinuţi.

Dar tot mai rămînea ceva din fostul „poem al tinereţii". Astfel, de pildă, toţi îl iubeau pe Odoevski şi îi admirau versurile. Toate doamnele îl încununau pe poet cu cununi din pelin, şi şaizeci de perechi de palme bărbăteşti aplaudau entuziast cînd Alexandr Ivanovici citea la rarele serate literare, fragmente din poemul său „Fecioarele slave". Tot atît de strîns îi lega revolta împotriva lipsei de lumină în timpul zilei, în „numerele" lor. Iarna, situaţia deveni disperată. Volkonski îşi acoperi ochii cu o pavăză verde. Iakubovici îl ducea pe Serghei Grigorievici din „număr" în „număr".

— Uitaţi-vă, domnilor, la acest nenorocit! spunea el, şi dîndu-se deoparte întindea degetul lung şi galben spre Volkonski. Priviţi-l!... Orbeşte. Şi aceeaşi soartă ne paşte pe toţi. De altfel, în ceea ce mă priveşte, eu nu vreau să

---

[1] *Blangini* — compozitor italian din prima jumătate a secolului al XIX-lea. (Nota red. ruse.)

[2] *Tucidide* — (455-396 î. e. n.) istoric grec. (Nota red. ruse.)

[3] *Tacit* — (55-117) istoric latin. (Nota red. ruse.)

aştept acest îngrozitor sfîrşit. Mai bine îmi voi scoate singur ochii, pentru ca cei din Petersburg să se trezească, să-şi vină în fire...

Volkonski îşi dădea repede în lături de pe frunte paväza verde. Faţa-i devenea palidă:

— Ai înnebunit, Iakubovici!

Doamnele îl înconjurau cu rugăminţi pe nebunul furios, implorîndu-l.

— Pentru numele lui dumnezeu! Lasă gîndurile acestea îngrozitoare. Uită-le. In situaţia noastră nu trebuie să nutrim astfel de gînduri.

— De ce? răspundea nepăsător Iakubovici, împreunîndu-şi mîinile pe piept şi scoţîndu-şi înainte piciorul stîng. De ce nu trebuie? Gîndul meu e ca umbra care ne însoţeşte trupul pentru că nu poate exista fără el. Iar trupul suferă... Imi voi scoate ochii!

Şi bătea hotărît, cu talpa, tactul unui marş de luptă.

— Imi dai voie, Iakubovici, — spuse Trubeţkoi, — dar n-ai nici un drept să arunci într-un mod atît de respingător gunoiul din casă.

— Ei, asta-i, bine ar mai arăta casa dacă nu s-ar arunca gunoiul!... O să mi-i scot! Măcar un ochi şi tot o să-mi scot!...

— Doamne, ce grozăvie!

Cu lacrimi în ochi, doamnele se uitau înspăimîntate la Iakubovici. Tulburarea cuprinse închisoarea. Serghei Petrovici se apropie de caucazianul deznădăjduit şi, grijuliu, cu oarecare teamă chiar, îi puse mîna pe umăr:

— Ascultă, Iakubovici! Se mai găseşte un mijloc ca să obţinem ceea ce dorim şi fără a săvîrşi fapte nebuneşti, un mijloc care ne va reda tuturor lumina. E destul ca doamnele noastre să scrie unor rude din Petersburg despre calvarul de robi pe care-l îndurăm.

Iakubovici făcu un pas înapoi.

Propunerea subtilă şi înţeleaptă a lui Trubeţkoi lovise drept la ţintă. Socrul lui Serghei Petrovici, contele Laval, era maestru de ceremonii la curtea imperială. Sora lui Volkonski era măritată chiar cu ministrul curţii. Mama Elizavetei Petrovna Narîşkina era văduva vestitului general rus, contele Konovniţîn [1]. Serviciile aduse statului,

---

[1] *Konovniţîn* — şeful Statului Major al armatei ruse în 1812, cel mai apropiat ajutor al lui Kutuzov. (Nota red. ruse.)

rangul sau avuţia făceau ca toate aceste rubedenii să ocupe un loc de frunte printre cele mai de seamă familii ruseşti. Iar opinia publică a acestui cerc reprezenta o forţă de temut, de care şi ţarul trebuia să ţină seama.

— Scrisorile pot fi întocmite chiar acum, — urmă Trubeţkoi, — şi trimise cu prima poştă.

— Bravo ! strigă Lorer. Gunoiul va fi scos din casă de cele mai gingaşe mîini, pe cînd căpetenia jandarmilor nu l-ar fi putut căra nici cu roaba ! Ha-ha-ha !...

Alexandr Ivanovici stătea culcat în pat şi se gîndea. In „număr" era linişte ; atîta linişte, încît flăcările celor două lumînări de ceară care ardeau într-un sfeşnic de aramă, pe masă, se ridicau ca două dîre nemişcate.

Cu convoiul de ieri, Odoevski primise de la tatăl său, din Moscova, o ladă întreagă cu multe daruri necesare şi folositoare, multe lucruri gustoase şi unele nimicuri care n-aveau alt rost decît de a dovedi dragostea şi grija preţioasă a părintelui său. Printre aceste nimicuri, Alexandr Ivanovici găsise şi o lămîie, o lămîie obişnuită. Şi inima surghiunitului se zbătu într-o dulce şi plăcută nelinişte. Lămîie la uzinele Petrovski în miez de iarnă — cît de uimitor este lucrul acesta ! „Se poate să nu fi uitat tata că îmi plăcea odinioară să beau ceai cu lămîie ? Se poate ?... se gîndea Odoevski. Nu, n-a uitat. Altminteri ce-ar fi căutat lămîia în pachet ?"

Amintirile sînt un tablou minunat, uşor înnegrit de vreme. Trăsăturile-i fine şi-au pierdut luciul prospeţimii, dar sînt cu atît mai puternice, cu atît mai de preţ în ochii unui cunoscător. Amintirile îl atrăgeau pe Odoevski. Şi gingaşul fruct galben chema pe rînd din amurgul trecutului atîtea chipuri luminoase. După cele mai mici amănunte legate de mama sa, de tatăl său, de viaţa de familie din satul Nikolaevskoe, se iveau deodată şi casa de pe strada Torgovaia, şi duşumeaua scorojită, şi Ermak Timofeici cu arhiereul bărbos pe perete, şi bătrînica grăsuţă, şi Nastenka cu buclele ei castanii şi colier de granat la gît... Cît de frumoase au fost toate acestea ! Au fost, şi au pierit... Atunci, unde-i adevărul : în ceea ce a fost sau în faptul că azi nu mai e nimic ?... Ce sînt şi oamenii ! Li se pare astăzi, aşa cum li s-a părut şi ieri, că privesc în ochii adevărului şi nu ştiu că în aceşti ochi senini, dumnezeeşti de curaţi, nu văd nimic altceva decît propria

şi minuscula lor imagine. Ieri au fost într-un fel, astăzi în altul. Şi imaginea în care ei văd adevărul, nu e niciodată la fel.

Flacăra lumînărilor tresări. Uşa se deschisese şi vîntul răbufnind înăuntru o făcuse să pîlpîie. Gîndul lui Odoevski se rupse. În pragul „numărului" stătea tulburat şi palid Iakubovici.

— Am venit cu noutăţi, prietene! tună el dînd din mîini. Tu stai culcat şi visezi, în timp ce ei au născocit dracu' mai ştie ce...

Şi se apucă să-i povestească cu înfocare despre vicleana manevră a lui Trubeţkoi.

— Acum, judecă şi tu, frate, cum vine asta? Să scrie! Să scrie! Păi da, nu-i nevoie să scrie, ci să-i scuipe în ochi pe jandarmii din Petersburg! Asta am vrut eu să fac, jertfindu-mi ochiul!

Odoevski se aşeză pe pat:

— Aiureli! Nici aici, nici acolo nu se află adevărul. Şi ochiul tău e orb, dacă n-o vede... De altminteri, nu-mi fac prea multe griji pentru ochiul tău, Iakubovici. Însă nici ideea lui Trubeţkoi nu-mi place. Tu mergi drept la ţintă, dar în aşa fel ca să nu ajungi niciodată. El vrea s-o ocolească şi să se apropie din spate. Niciuna, nici cealaltă nu e calea cea mai bună.

Iakubovici îşi muşca ruşinat mustaţa lungă:

— Filozofie... Pe mine nu mă crezi, pe Trubeţkoi nu te bizui. De-aş fi ştiut, nu mai veneam la tine. Dar după părerea ta, ce trebuie să facem? Să stăm în întuneric şi să ne bucurăm?

Odoevski văzuse cu cîteva zile în urmă cum doamnele din închisoare îl înconjuraseră în curte pe generalul Leparski.

— Ferestre, ferestre, generale! strigaseră ele. Aşa nu se poate trăi! Nu putem trăi aşa!...

Comandantul îşi scosese bicornul, strîngîndu-şi-l la piept, ca eroii din tragediile antice:

— Doamnelor, daţi-mi voie! Pe dumnezeul meu că acum n-am timp. Vă rog să poftiţi la mine. Închidem uşa şi mă certaţi cît doriţi. Acum însă nu pot, vă jur!

— O, monsieur „Nu pot"! îl fulgerase cu ochii ei negri prinţesa Volkonskaia. Unde ţi-e inima, generale?

Leparski se fîstîcise şi se înroşise la această dojană.

— Bine, bine, — repetase el, — mă voi sfătui şi după aceea vom lua o hotărîre.

— Dar cu cine o să te sfătuieşti, generale?...

— Cum? Cu cine? Mă întrebaţi cu cine?

— Da. N-ai cu cine să te sfătuieşti. Doar cu dumneata.

— Chiar şi cu mine însumi. Este foarte, foarte folositor să te sfătuieşti cu tine însuţi! Şi scăpase salutînd şi făcînd cu mănuşa semne de rămas bun.

„E un om bun, cumsecade, se gîndi Odoevski. Numai că-i plictisitor să-l iubeşti... M-am săturat şi totuşi trebuie să stau de vorbă cu el". Şi îi spuse lui Iakubovici:

— Mă voi duce la Leparski. Şi o vom scoate la capăt.

...Stanislav Romanovici Leparski îşi lua masa de seară în biroul său şi în acelaşi timp lucra. Ciupercuţele moi, prăjite în unt, săreau mereu de pe farfurioara de porţelan, în gura lui ştirbă. Şi mustăţile cărunte se aplecau mereu cu grijă după fiecare înfulecătură, spre un păhărel încăpător, cu faţete, aurit pe margini.

Generalul purta un halat verde, încins cu un şnur alb. Creştetul neted, fără perucă, îi strălucea. Mîinile moi, păroase, răsfoiau o carte după alta. Erau cărţile sosite cu convoiul de ieri, pentru criminalii politici. Ce nu se găsea aici?! Şi atlasuri geografice, şi cărţi de medicină, şi reviste franţuzeşti, şi comediile lui Plaut şi ale lui Terenţiu...[1]

„Citit", „Citit" — scria Leparski pe primele foi. Ciupercuţele săreau din farfurioară, mustăţile se scăldau în păhărel. „Citit..."

Deodată, Leparski clătină din cap înciudat.

In faţă, avea o carte comandată de Dmitrii Zavalişin, voluminoasă, cu scoarţe grele de piele şi încuietori grosolane de aramă. Dar scrisul... Cît de cît, Leparski ştia mai toate limbile europene. Dar această carte era tipărită fie în limba ebraică, fie în cea arabă şi nici dracu' nu s-ar mai fi descurcat cu ea. Rachiul de fragi şi ciupercuţele îşi făcuseră efectul, şi pe cartea lui Zavalişin stătea scrisul citeţ şi desluşit al lui Leparski: „Citit".

Generalul tuşi supărat:

— Da' la drept vorbind cine dracu' o să mă creadă că am citit într-adevăr această pologhie? O faptă cu

---

[1] *Plaut* (cca 250-180 î. e. n.), *Terenţiu* (cca 194-159 î. e. n.) — dramaturgi latini. (Nota red. ruse.)

totul nechibzuită şi prostească! În fața unei asemenea erudiții rămîn dezarmat şi neputincios.

Şterse supărat însemnarea şi scrise alături: „Văzut".

Ordonanța intră încet în birou şi raportă:

— A venit domnul criminal politic Odoevski.

— Cum? întrebă Leparski închizînd repede cartea care-l necăjise. Cum? Ce este? Odoevski? Pofteşte-l.

— Nu, n-am făcut-o eu, îi spunea Leparski lui Alexandr Ivanovici. Crede-mă, dragul meu, n-am nici un amestec. Parcă nu-i limpede pentru oricine că nu se poate trăi în întuneric? Nu sînt eu de vină!

— Atunci cine? întrebă Odoevski. Cum, s-a născut singură această idee?

Stanislav Romanovici privi în jur. Apoi îşi răsuci îngîndurat mustața. În cele din urmă se aplecă spre Odoevski şi îl întrebă în şoaptă:

— Îmi dai cuvîntul?

— Da.

— Bine. Uite.

Întoarse cheița în broasca biroului pîntecos şi în fața lui Odoevski se desfăşură o coală lată de hîrtie groasă, cu planul amănunțit al uriaşei clădiri cu trei fațade.

— Vezi?

Leparski îşi purtă degetul pe plan: iată curtea, iată coridorul celulelor, iată „numărul" cu peretele fără ferestre şi soba în colț, iată şi ferestrele în „numere", nu ferestre, ci deschizături deasupra uşilor. Totul există în plan, precis, clar, desluşit.

— Vezi?

Firele cărunte de păr tresăreau pe mîna groasă a lui Leparski. Degetul roşu arătător sălta deasupra acelui loc din plan unde sub străveziul strat de lac se afla scris desluşit, cu îndrăzneală, litera „N".

— Aşa mi l-au trimis din Petersburg. Aşa am şi construit, nu mă dau în lături. Doar nu mă puteam împotrivi, şoptea Leparski. Nu-s vinovat, nu sînt eu! Vezi singur, tătucule, că nu sînt eu. Tot „el", „el", „el"!...

Generalul şi deținutul se priviră cîteva clipe în tăcere.

— Bine, spuse în cele din urmă Odoevski. Dar ştii oare, Stanislav Romanîci, că Iakubovici are de gînd să protesteze?

— Cum adică?

— Vrea să-şi scoată ochii.

Leparski trase aer pe gură şi îşi umflă atît de tare obrajii, încît mustăţile i se ridicară. Apoi slobozi aerul şuierînd şi, lăsîndu-se pe spate în fotoliu, rîse cu hohote. Odoevski se uită mirat la el.

— Uf, tătucule dragă! rosti generalul, ştergîndu-şi lacrimile. Ha-ha-ha! D-apoi ai găsit cu ce să mă sperii!... Nu doreşti o ciupercuţă? Stai să te servesc eu... M-ai speriat de moarte! Oare tot nu-l cunoşti pe tovarăşul dumitale?... Serveşte-te, serveşte-te, poftă bună... Iakubovici nu-şi va scoate ochii, de asta poţi fi liniştit, nu şi-i va scoate niciodată.

Leparski era un om inteligent şi de aceea trebuia luat cu totul altfel. Odoevski găsi calea.

— Bine, — spuse el, — fie. Dar doamnele noastre au şi scris unor rude din Petersburg. Plîngerile vor pleca neapărat cu prima poştă. Şi ce se va întîmpla?

Leparski nu mai rîdea. Se uita cu grijă la Odoevski şi, nu se ştie de ce, îşi ţinea mîna dreaptă pîlnie la ureche, ca un surd. Dar Leparski nu era cîtuşi de puţin surd:

— Şi ce se va întîmpla?

— Ţi se va duce faima în toată Europa, generale, că eşti un barbar şi nu „el“, ci dumneata, generale, vei pătimi, dumneata, dumneata...

Leparski se scărpină în cap, lăsîndu-şi dîre roşii pe chelie.

— D-da-a, — bombăni el îngîndurat, — asta, ce-i drept, n-aş dori.

Se ridică din fotoliu şi se plimbă de cîteva ori prin birou, foşnind uşor cu pantofii săi de casă. Ciucurii şnurului săltau vioi în dreptul genunchilor. Faţa-i era posomorîtă şi îngrijorată. Se însenină întrucîtva, cînd ciupercuţele şi păhărelul părăsiră masa — ciupercuţele pentru totdeauna, iar păhărelul, vremelnic.

— Ce să-i faci! Eu doar înţeleg totul. Îmi dau seama că nu eu vă păzesc pe voi, domnilor criminali, ci voi mă păziţi pe mine. De-ar fi fost în locul vostru ţăranii, s-ar fi răsculat gloata iobagă şi n-aş mai fi stat pe gînduri, nu! Ca la Zerentui, da! Dar voi, domnilor, sînteţi altceva. Şi dacă prinţesa Maria Nikolaevna va scrie, desigur, nu va fi un titlu de glorie pentru mine. Ea nu e o femeie, îţi spun, ci o petardă! Nu mă tem de „el“. Ţarilor li se

spune numai ceea ce doresc ei să știe. Dar nu vreau să fiu dezonorat.

Leparski luă fără grabă din săculețul de antilopă o priză de tutun turcesc și o puse în pipă:

— Și de aceea, fii bun și spune din partea mea doamnelor că le rog să nu scrie nimic de prisos, pentru că tot ce-i de prisos nu folosește. Noi aici ne vom strădui și vom face singuri ferăstruici.

Era seară, cînd Odoevski se întoarse la închisoare. Intuneric și frig. Stelele sclipeau pe cerul negru. Vîntul se plimba prin curtea largă a închisorii. De fapt, era aceeași curte cu gard de lemn și cu obișnuitele căsuțe de cazarmă în mijloc, aceeași curte tristă și neprimitoare, pe care de mult o știa Alexandr Ivanovici așa cum arăta ziua.

Dar acum, priveliștea banală a curții se schimbase cu desăvîrșire. Noaptea îi dăduse o tainică frumusețe. Și apropiindu-se de celula sa, Odoevski se gîndi, oftînd adînc: „Cît de ciudat seamănă bezna nopții cu moartea! Cum se idealizează totul, și în moarte, și în întuneric!"

CAPITOLUL X

Sînt unele clipe hotărîtoare în viață, ca niște puncte luminoase pe care nimic nu le poate adumbri. După ele urmează mii de întîmplări, și totuși strălucirea lor rămîne. Aceste clipe luminează pentru totdeauna anii plini de suferințe sau de bucurii ai vieții.

Cînd ordinul dat de cei din Petersburg pentru eliberarea unei categorii de criminali, din care făcea parte și Alexandr Ivanovici, sosi la uzinile Petrovski, Odoevski își dădu seama de acest lucru.

Generalul Leparski trimise să-i cheme pe Odoevski, pe frații Beleaev, pe Narîșkin, Lorer și Rosen. Era în luna septembrie 1832.

— Vă felicit, domnilor, — le spuse Stanislav Romanovici, — pentru înalta grație ce vi s-a acordat! Vă felicit! Acum vă puteți bucura cu adevărat. Cine știe, poate că de aci înainte veți trăi și clipe fericite... Glasul îi tre-

mura, în ochi îi luceau lacrimile: Sînteţi mai norocoşi decît mine, aveţi ce să mai aşteptaţi de la viaţă. Pe cînd eu?... Îmi pare rău, îmi pare rău că nu ne vom mai vedea! Şi îmi va părea şi mai rău dacă îmi veţi păstra o amintire urîtă. Aş fi putut oare să vă uşurez soarta grea la Cita sau aici la Petrovski? Nu ştiu. Dar dacă am putut şi nu v-am uşurat-o, vă rog să fiţi mărinimoşi şi să mă iertaţi...

Deodată se înecă în chip cam ciudat şi se depărtă într-un colţ al cabinetului.

Lorer îi strînse cu putere lui Odoevski degetul cel mic şi îi şopti:

— E om bun, bătrînelul!... Dar ai auzit unde mă trimite în colonie? La Miortvîi Kultuk! Ce mai nume! Îmi sună în urechi ca „Veşnica pomenire"...

Odoevski urma să se stabilească la Telma, un cătun cu o fabrică în apropiere de Irkutsk. Suna parcă mai bine decît Miortvîi Kultuk. Dar cine putea şti cum va fi acolo?

După ce decembriştii ieşiră de la comandant, în curtea închisorii, „chinuitul vesel" începu să cînte:

> „Veni şi clipa asta, iată
> Ne-am despărţit cu toţi acum
> Şi, ştie domnul, de vreodată
> Ne-om întîlni pe-al vieţii drum!"

— Să nu uitaţi, prieteni, că sărmanul Lorer pleacă la Miortvîi Kultuk!

Grăsunul Narîşkin zîmbea mulţumit. Îşi aştepta cu nerăbdare eliberarea şi îi era totuna în ce fund de Siberie îl va arunca soarta. Bogăţia e mare lucru. Şi Mihailo Mihailovici nu se îndoia că avînd zece mii de ruble venit pe an va putea trăi foarte bine şi uşor chiar şi dincolo de Cercul Polar.

Fraţii Beleaev se îmbrăţişau şi se binecuvîntau unul pe altul, aşa cum odinioară făcea bătrîna lor mamă cînd îi trimitea la culcare în odaia copiilor.

— Puterea evlaviei creştine, — repeta Piotr Petrovici, — îmi izbăveşte inima de îndoieli. Mîinile se trag spre plug, picioarele caută pămîntul peste care va trece boroana...

Alexandr Petrovici se repezi spre fratele său:

— Petea, prietene! Noi sîntem nişte moluşte pe fun-

dul marelui ocean al vieții. Munca la țară-i grea. Dar asemenea milioanelor de țărani, ne vom duce în tăcere credința pînă la limanul cel veșnic.

Ascultîndu-i, Odoevski se gîndea: „Nici eu nu sînt stăpîn pe trecutul meu. E ca o haină luată cu chirie. O fi bine, o fi rău ce mă așteaptă, nu știu. Știu numai atît, că nu mi-am pierdut nici dragostea de viață, nici dragostea de oameni..."

— Miortvîi Kultuk! Mirotvîi Kultuk! exclama Lorer.

Odoevski tresări, impresionat de această izbucnire neașteptată. Cît de diferită era atitudinea față de libertate a tovarășilor eliberați din ocnă.

Narîșkin cel bogat și lipsit de griji se bucura, veselul Lorer, atît de sărac, era speriat, iar inimile lipsite de voință ale Beleaevilor erau frînte. Și ca întotdeauna, în fața unor reacții atît de diferite, Alexandr Ivanovici se trezea fără nici o bucurie și fără nici o teamă, cu sufletul senin.

In celulă se apropiară de el Trubețkoi și Soloviov, care fusese adus aici din Zerentui.

— Te invidiez, scumpe prietene, spuse Serghei Petrovici. A ieși din închisoare, înseamnă a te naște din nou la o viață nouă și atrăgătoare. De-aș putea scăpa și eu! Spre acest țel ni se îndreaptă toate visurile, atît ale mele, cît și ale sărmanei mele prințese.

Soloviov îl luă de mînă pe Odoevski și îl însoți pe coridor, netezindu-și barba lungă, de culoarea paiului.

— Știi, nu m-am gîndit la această posibilitate nici la Zerentui, nici aici. Acum însă am căzut pe gînduri... Iată, pleci. Firește, îți doresc drum bun, trebuia doar să se întîmple odată și odată... Dar una e situația dumitale, alta e a mea. Sînt sărac. Fratele meu n-are cu ce să mă țină în colonie. Și cînd îmi va veni rîndul să plec, ce mă voi face? Nimeni, în toată lumea, nu-mi va auzi suspinul...

Odoevski se opri, mișcat:

— De ce spui asta?

Soloviov își lăsă capul în pămînt:

— Păcat, păcat că nu se poate să rămîn pentru totdeauna aici, în închisoare.

Seara, Odoevski colindă toată închisoarea și își luă rămas bun de la tovarășii săi. Apoi se întoarse în „numărul" său și fără să se mai dezbrace se întinse pe pat. Au-

zea încă urările prieteneşti — cuvinte în bună parte cinstite şi frumoase. Se gîndea la cei care pleacă şi la cei care rămîn, se gîndea şi la el. Inima-i plutea într-o caldă toropeală. „Inima e ca o hulubărie: intră şi iese cine vrea, nimeni nu-i oprit cu sila. Dar trebuie să fim recunoscători celor care rămîn multă vreme în ea..."

. . . .

— E atît de bine să trăieşti în Caucaz, să porţi haină cercaziană şi puşca la umăr, să înnoptezi în pădure, să adormi în urletele şacalilor, să mănînci ciurek[1] şi să bei vin kahetin!... îi spuse dimineaţa Iakubovici lui Odoevski, şi în timp ce rostea aceste cuvinte vesele, faţa i se schimonosea, buzele i se contractau mereu într-o jalnică strîmbătură, şi Odoevski vedea limpede cîte sforţări trebuia să facă acest bărbat voinic pentru a-şi înăbuşi plînsul.

— Cere, frăţioare, să fii trimis în armata caucaziană. Acolo vei lupta ca un erou. Mai întîi îţi vor prinde pe piept Sf. Gheorghe, iar după aceea te vei pomeni şi cu epoleţii de sublocotenent. Vei demisiona. Vei fi un cazac liber. Ehei!...

Iakubovici dădu din mînă şi, lipindu-şi faţa de umărul lui Alexandr Ivanovici, se cutremură în hohote de plîns. Lacrimile, cărora le dăduse drumul după atîţia ani, se rostogoleau în pîrîiaşe fierbinţi pe obrajii lui slabi, fără a se mai putea opri. Şi trecu destul timp pînă ce Iakubovici, suspinînd, se trase deoparte şi începu să se scotocească prin buzunare.

Voia să-şi caute batista şi în locul ei scoase o scrisoare într-un plic mare, cenuşiu.

— Iată, frate Alexandr, ia-o... E pentru Loov. Dacă vei nimeri cîndva în Caucaz, să nu uiţi. Locuri străine, drumuri rele... De nu ţi-o trebui, rupe-o, arunc-o. Iar la caz de nevoie, poate să-ţi fie de folos. Ia-o, Saşa, ia-o!

Odoevski ascunse scrisoarea:

— Mulţumesc, dar cine mă va lăsa să plec în Caucaz?

Il îmbrăţişă cu putere pe Iakubovici. „Minte înfierbîntată! E totul numai vis şi trăieşte în închisoare ca în libertate, cînd pentru mulţi şi libertatea-i o închisoare".

— Iţi mulţumesc, dragul meu prieten, adio! Deşi nu mă gîndesc să ajung în Caucaz, voi păstra totuşi scrisoarea ta. Adio!...

---

[1] *Ciurek* — un fel de turtiţe din făină, coapte într-un mod special. (N. T.)

— Adio!

. . . .

Fîşia palidă a zorilor se înroşea la orizont. Ceaţa se învolbura. Ca un glob de foc se ridica soarele. Mii de curcubee jucau pe zăpadă. Ciucuri de diamante, aţe şi dantele luceau pe copaci, împrăştiind scîntei.

Şase sănii se îngrămădiră lîngă poarta cea mare a închisorii. Caii sforăiau, tălpicile săniilor scîrţîiau. Soldaţii invalizi potriveau sub capră baloturile lui Odoevski şi legau la spate geamantanele.

Un ţăran într-o blană ruptă îl atinse cu mîneca şubei pe Alexandr Ivanovici:

— Da' Narîşcika nu pleacă?

— De ce întrebi?

— Tare-i bună, ne-a dat mult ajutor...

Odoevski şi tovarăşii săi se suiră în sănii.

Caii tropăiau nerăbdători. Dar cîţiva oameni cu căciuli înalte îi ţineau bine de urechi:

— Alexandr!... Alexandr!...

Odoevski îşi întoarse capul. Iakubovici, în halat, era la poartă.

Poate de frig, poate din altă pricină, faţa i se strîmba dureros într-o parte:

— Alexandr, de va fi să fie, caută-l pe Loov... Să-ţi aminteşti şi de scrisoare!

Oamenii cu căciuli înalte săriră deodată într-o parte, dînd drum cailor. Troica zbură ca o pasăre. Odoevski se uită de sub coviltir, dar Iakubovici nu se mai zărea. Un abur geros acoperi soarele. Troica zbura pe cîmpia albă, moartă, iar tufişurile sărăcăcioase, acoperite de promoroacă, veneau s-o întîmpine în zbor.

Caii alergau ca vîntul pe drumul acoperit cu polei, presărat pe alocuri de troiene piezişe.

Şi umbrele lungi ale cailor îi urmau tot atît de repede. Odoevski căta înainte, dar nu vedea decît stelele pe cerul negru şi spatele lat al surugiului în blana de lup. Uriadnicul de cazaci sforăia alături.

Pînă la Telma mai erau vreo douăzeci de verste. Caii fuseseră înhămaţi la ultima staţie. Ce cai! Aveau şi un surugiu straşnic. Stătea cu faţa înfăşurată în cîrpe, mişca uşor din hăţuri şi fluiera. Şi caii zburau, zburau spre Telma.

Un vînt uşor stîrni deodată praful de zăpadă de pe cîmp. Pulberea sclipi ca o puzderie de scîntei, se ridică şi ca un nouraş fin se învîrteji în jurul căpiţelor de paie din preajma drumului. Incetul cu încetul vîntuleţul se prefăcu într-un vînt puternic. Pe cîmp vuiau zgomote şi fluierături. Zăpada se învîrtejea formînd nori, cortina de diamant se înălţă pînă la cer şi nu se mai zări nimic afară de aburul alb, sclipitor.

— Am dat de bucluc, spuse surugiul.

— Da' ce s-a întîmplat ?

— Păi nu vezi, a început să troienească. S-a pornit viscolul...

Glasul surugiului era surd şi parcă spart, pesemne pentru că gura ca şi toată faţa pînă la ochi îi erau înfăşurate în cîrpe. Vîntul urla şi vuia. Nori de zăpadă troieneau sania.

— Lasă coviltirul, frăţioare, îl rugă Odoevski pe surugiu.

— Indată, boierule, îndată, răspunse acesta. Aşteaptă olecuţă...

Se ridică pe capră, uriaş şi alb ca un om de zăpadă, strigă din răsputeri la cai şi lăsă hăţurile. In faţă, valea ducea spre rîu. Caii porniră în galop. Şi înainte ca Odoevski să-şi poată da seama de ce se petrecea, omul de zăpadă se răsturnă de pe capră sub coviltirul saniei şi se prăvăli peste uriadnic. In mîna puternică a surugiului sclipi un cuţit şi odată cu el luciră de sub cîrpe, drept în faţa lui Alexandr Ivanovici, doi ochi negri, cunoscuţi.

Filat îl prinse repede pe uriadnic sub el şi-l strînse între genunchi. Apoi îşi făcu cruce cu mîna dreaptă rămasă liberă :

— Blagosloveşte, doamne, pe al patruzecilea şi ultimul !

In clipa aceea dramatică, Odoevski nu se gîndi la nimic : nici de unde venise Filat, nici de ce voia să-l ucidă pe uriadnic. Unicul gînd al lui Alexandr Ivanovici fu să-l salveze pe „al patruzecilea şi ultimul".

— Filat ! strigă el tare. Vino-ţi în fire !... Să nu îndrăzneşti !...

— De ce să-ţi mai fie milă de ei ? răspunse înciudat atamanul, vîrîndu-şi cuţitul în pîslar. Bine, aştept dacă aşa vrei... Iar tu, prinţule, prietene, întreabă-mă mai bine ce m-a apucat să-ţi fiu surugiu ? Nu e lucru uşor, dar altă

cale n-aveam. N-ai de ce să-ţi prăpădeşti viaţa la Telma. Te-ai chinuit de ajuns. Hai să te duc eu acum în libertate. Vrei în China?

Odoevski încercă să spună ceva şi nu izbuti. Nu-şi găsea cuvintele, şi limba îi era parcă înţepenită.

— Vrei? întrebă Filat. Hai să mergem! Află că sînt doi ani de cînd am plecat din Cita. Hoinăresc cu vagabonzii, ca pe vremuri. Ehei, trecutul, trecutul, da' şi el a avut rostul lui... Spune, vrei? Da ori ba?

Toate acestea erau îmbucurătoare şi îngrozitoare în acelaşi timp. „Să fug oare în China?" se gîndi o clipă Odoevski. Dar alte gînduri îl înlăturară îndată pe cel dintîi. „Şi ce se va întîmpla cu cei trimişi în colonie, cu cei rămaşi la Petrovski? Ocîrmuirea îi va nimici în mînia şi în răzbunarea ei... Nu, nu se poate!"

— Nu pot să fac asta, Filat, spuse încet Odoevski.

Atamanul tuşi şi-l strînse atît de tare pe uriadnic între genunchi, încît acesta gemu.

— Ehei, prinţule, prietene! Eşti făcut din alt aluat! Azi chel, mîine pletos, nu s-a pomenit de cînd lumea... Du-te la Telma! Numai că o să-ţi aminteşti de noaptea asta şi... — Filat întoarse capul, — şi pe mine să nu mă pomeneşti de rău!...

Trase cu îndemînare puşca de sub spatele uriadnicului şi o azvîrli cu atîta putere în bezna albă a viscolului, încît nu se mai văzu unde căzuse. Apoi ieşi de sub coviltir, deshămă repede calul cetlăiaş şi sări călare pe el.

— Drum bun, prinţule! Rămîi cu bine!...

Apropiindu-se de sanie, îl scutură de umăr pe uriadnicul zăpăcit:

— Vezi unde-i drumul, trîntore!

Şi cotind în lături, se mai zări cîteva clipe în ceaţa albă.

Fabrica din Telma se afla lîngă un rîu, într-un defileu adînc. Era o clădire mare, puternic luminată şi ziua, şi noaptea. Zgomotul şi larma se răspîndeau prin defileu, întrerupte uneori de cînteoul prelung şi armonios pornit din sute de glasuri muncitoreşti:

— Uh!... Uh!...

După „uh", urma cîntecul. După cîntec, din nou:

— Uh!... Uh!...

Deasupra fabricii plutea aburul alb. Milioane de scîn-

tei trandafirii zburau din coșuri și se stingeau luate de viscol.

Cînd Odoevski ajunse în zori la Telma, fabrica și satul erau troienite și acoperite de un strat gros de zăpadă înghețată. Clopotele de alarmă sunau surd. Cîțiva oameni cu felinare în care fumegau opaițe își croiau drum pe jos și călare pe drumul ce ducea în defileu. Se străduiau să se țină aproape unul de altul și strigau tare niște nume.

Uriadnicul își scoase căciula și își făcu cruce:

— Mare năpastă! M-a ajutat domnul...

— Unde mergem acum? întrebă Odoevski.

— Păi, la ispravnic, la el, unde dară...

Uriadnicul opri caii în curtea din dos a izbei de bîrne troienită de nămeți. Alexandr Ivanovici coborî din sanie. Era un ger năprasnic și viscolul nu se domolea. Ulițele satului erau pustii. Zăpada se așternea în troiene lîngă garduri. Alexandr Ivanovici se întoarse cu spatele spre vînt, ca să-și tragă sufletul și să-și adune puterile. Prin urletul furtunii ajungea pînă la el parcă un suspin, parcă un plîns. Ce-o mai fi și asta? Nimic, fleacuri: s-a deschis poarta și scîrțîie din balamale, pocnind din canaturi.

Ispravnicul se sculase. Îl întîmpină pe Odoevski în tindă, purtînd un laibăr slinos, vătuit, împodobit cu ciucuri, și o manta militară aruncată pe umeri. Era un bătrîn emigrant francez, cu fața portocalie ca luna într-o seară vîntoasă, și părul cărunt, răvășit. În spatele lui se arătă sfioasă o femeie simplă, o rusoaică cu basma și broboadă strîns încrucișată peste piept. Ispravnicul cercetă pripit actele și făcu un gest de mirare:

— O! Dumneata ești fiul prințului Ivan? Nu-i așa? C'etait un chef militaire de ma jeunesse et je suis son très humble serviteur pour toujours[1]... O, mă bucur atît de mult...

— De ce te bucuri? îl întrebă trist Alexandr Ivanovici.

Ispravnicul se tulbură. Într-adevăr, n-avea de ce să se bucure.

— Sînt căpitanul conte de Beauregard, — spuse repede bătrînul gesticulînd, — iar aceasta este nevasta mea... Hei, Matron Ivanov, fă o plecăciune domnului...

---

[1] „Mi-a fost comandant, pe cînd eram tînăr, și i-am rămas credincios pentru totdeauna", în limba franceză, în text. (N. R.)

Văzînd în ungher un pui de cazac în zdrenţe şi opinci, urlă furios la el:

— Katoşka, două păhărele de vodcă, şi şterge-o!

. . . .

Uriadnicul alese una dintre casele de locuit pe care ispravnicul i le recomandase lui Odoevski pentru vremelnica sa aşezare..

— Ehei, — spuse uriadnicul, — o s-o duci bine acolo, domnule! Ţăranul Ankudinîci e bogat, i-a mers vestea în toată regiunea... Douăzeci de ani a ţinut cai de poştă şi cîrciumă. Acum, pare-mi-se, s-a lăsat, că-i bătrîn, le-a dat tinerilor....

In izba largă şi curată a lui Ankudinîci plutea aburul ca în baie. Vreo două duzini de oaspeţi chefuiau la masa acoperită cu o faţă de masă albă. Lîngă sobă, cu mîinile împreunate pe piept, stătea un tînăr negricios, în caftan de postav, şi cînta cu glas răguşit:

„Trăia un om odată,
Cinci oi avea-n ogradă,
A şasea — o văcuţă
Al şaptelea — căluţul,
Un flăcăiaş de treabă,
Un moşuleţ şi-o babă..."

— Nu cumva am nimerit la o nuntă, murmură surprins uriadnicul. Eh, ce să-i faci! Cu atît mai bine, ne-am împăca numaidecît.

Dar Odoevski nu fu de aceeaşi părere.

— Să mergem, spuse el şi porni din tindă spre ieşire

. . . .

— Mai este aici unul Jelezneakov, — spuse uriadnicul, — e şi el ţăran înstărit, băcan. Gîndeşte-te, hrăneşte toată Telma...

In tinda casei lui Jelezneakov, lîngă uşă, se afla capacul lung al unui cosciug. Crucea pictată cu vopsea argintie lucea mat pe capacul de stejar. Uşa odăii se deschise. Un miros înăbuşitor de tămîie şi o duhoare respingător de dulceagă răbufni în tindă. Fumul cădelniţat alerga în dîre albăstrii spre tavan. Printre capetele ţăranilor, linse, date cu unsoare, se agitau pletele popii sub potcapul liliachiu.

— Vai ce năpastă! şopti uriadnicul şi încremeni. Odihneşte-l doamne...

Odoevski ajunsese în uliță.

. . . .

Alexandr Ivanovici se opri lîngă o cocioabă strîmbă, în preajma cimitirului, chiar la marginea satului.

— Hai să intrăm aici, îi spuse el însoțitorului său.

Uriadnicul clătină nemulțumit din cap:

— Ați ales și dumneavoastră. Izba holteiului care mai e și însemnat.

— Cum adică, însemnat?

— E ucigaș. Pentru omor a stat la ocnă. E însemnat. Surghiunit.

— Tocmai de aceea să intrăm.

In izba goală, gazda ședea pe laviță sub fereastră și rotunjea sîrguitor cu pila un inel de fier. Fața îi era palidă și stigmatele de pe obraji nu erau roșii, ci albe. Părul blond, de multă vreme netuns, i se încîlcise și-i stătea ca lîna în cap. Mustățile și țăcălia cu fire rare îi dădeau o înfățișare jalnică. Văzîndu-i pe oaspeți, gazda se ridică de pe laviță și, ștergînd grijuliu cu mîneca inelul, se înclină posomorît.

— Ți l-am adus pe dumnealui să-l găzduiești, spuse uriadnicul și se apucă să-i povestească de nunta de la Ankudinîci și de înmormîntarea de la Jelezneakov.

Deportatul asculta nepăsător și tăcut. Se vedea prea bine că nu-i păsa de întîmplările din sat, care-l tulburaseră pe uriadnic.

— Locuința mea e proastă, rosti el, aruncînd priviri piezișe lui Odoevski. Unde să stai aici? Bogătanul și dulăul flocos o duc bine, dar săracul nu cunoaște decît nevoia. Unde să stai aici? Și își plimbă mîna arătînd pereții și ungherele goale ale locuinței lui.

Se vede că nu dorea chiriaș în casă.

— Mare gogoman mai ești, Dormidont! spuse uriadnicul, dîndu-și drumul la gură. Sau poate nu vezi ce boier ți-am adus? Ți-am adus norocul în casă. De la el o să prinzi cheag.

Dormidont se lăsă îndărătnic de pe un picior pe altul.

— Să te ferească domnul să iei de la omul bun. E mai bine să te ajute domnul să-i poți da.

— Da' ce tot te-mpotrivești? stărui uriadnicul. Dumnealui e surghiunit, asta-i una. E bogat, asta-i două. Iar a treia, e un suflet curat. M-a scăpat azi-noapte de Filat.

— Filat ? întrebă Dormidont, ridicînd capul. Cum adică Filat ?

— Uite-așa...

Și uriadnicul povesti în toate amănuntele întîmplarea din timpul nopții, cu atamanul, trecînd sub tăcere numai vorbele despre China.

— Însuși Filat îi arată prietenie și cinste deplină, asta înseamnă ceva. Iar tu, pocitanie, faci nazuri...

Dormidont însă nu mai făcea nazuri. Umbla forfota prin odaie, rînduind cîte ceva, trîntind ba capacul laviței, ba capacul sobei. Și pe măsură ce grija gospodărească creștea, se iveau cu o uimitoare repeziciune pe masă farfuriile și lingurile, pîinea de secară, oala cu cașă și ulciorul cu lapte.

— Ia loc, boierule, ia loc, — zicea el, — doar n-ai poftit ca musafir !

Fața-i devenise trandafirie, ochii începură să-i strălucească.

— Stai, boierule, fă-mi cinstea și gustă lapte cu cașă. Mănîncă sănătos !... Ian te uită ce treabă ! S-a arătat Filat pe la noi...

Viteazul ataman, care pentru ucigașul surghiunit însemna întruchiparea forței libere, îi deschidea și aci calea.

Și Odoevski văzu limpede acest lucru în purtarea respectuoasă și compătimitoare a gazdei.

— Oare îl cunoști bine pe Filat ? întrebă el.

Dormidont își îndreptă spinarea. Bărbuța îi tremură. Fața-i rînji. Dădu din mînă :

— Ehei, și încă cum îl cunosc !...

PARTEA A PATRA

„Şi-acela dintre ei pe care l-am iubit,
Bărbat în făptuiri, copil în bunătate,
Cu-a lui blîndeţe-n ochi, cu sufletul cinstit,
Cu versul dulce — clopot care bate —
M-a strîns la pieptul lui, mi-a sorocit
Să port de-apururi dragostea-i de frate."

(N. P. Ogarev)

CAPITOLUL I

Edecarii se opintiră în curelele de piele şi suflînd greu traseră odgonul legat de luntrea încărcată. Lîngă debarcader se îngrămădiră căruţele, iar căruţaşii se porniră pe gîlceavă. Deasupra Volgăi, ceaţa atîrna ca un zid gros. Ţipau cocorii, bîtlanii, pescăruşii, se simţea răcoarea. Pîcla se mişca şi învolburîndu-se ca o dantelă, se rostogolea repede de-a lungul apei. Înspre răsărit, cerul părea auriu. Soarele vesel luci deodată puternic. Şi totul se trezi la viaţă.

Pescarii îşi aruncau năvodul. Luntrele cu pînze alergau în josul apei. Vasele pescăreşti, cu roţi pe punte, dar fără catarge, lunecau încet. Bacurile străbăteau fluviul încolo şi încoace. O adiere de libertate şi de forţă plutea în necuprinsul acestui tablou.

— Straşnică-i Volga! Adevărată mare!... strigă bătrînul Timoftei Ivanîci, care-i însoţea din Siberia pe Odoevski, Narîşkin şi Lorer.

Timofei Ivanîci fusese ţăran iobag, luat la oaste de pe moşiile boierilor. Pentru faptele sale de vitejie fusese înaintat pînă la gradul de locotenent de rezervă. Luptase

la Austerlitz, la Friedland, căzuse prizonier la francezi, fugise din Franța în Spania, apărase Saragossa împotriva armatelor lui Napoleon. De la Kurgan și pînă la trecerea peste Volga, își tot evocase amintirile din vremurile de mult apuse.

— Povestește-ne, Timofei Ivanîci, despre Franța, îi spunea Odoevski.

Și bătrînul, plescăind din buze, povestea că în Champagne se găsea vinul cel mai ieftin, în Provence — rachiu bun, iar la Arles — struguri dulci.

— Cîntă-ne, Timofei Ivanîci, un cîntec spaniol, îl îmboldea Lorer.

Însoțitorul căsca gura cu plăcere și urla tiroleza: „Ach, vie wohl ist mir am Abend..." [1]

Cu flecăreala acestui palavragiu, foștii surghiuniți, instalați în trăsuri joase, pe perne de piele, nici nu-și dăduseră seama cînd trecuseră prin Tobolsk, Celeabinsk, Orenburg, Zlatoust și Ufa pînă la Volga.

— Ce mai fluviu! se entuziasmă Timofei Ivanîci. Împărat!...

Călătorii trecură în luntrea prevăzută cu bănci acoperite de covoare înflorate. La cîrmă stătea pilotul. Blond, cu ochi albaștri, purtînd un semicaftan ușor strîns la mijloc cu o centură de mătase, o pălărie cu boruri mici și pantaloni dungați, părea chipeș și îndemînatic.

— Dați-i drumul, băieți! porunci el vîslașilor.

Și luntrea porni legănîndu-se. Sufla un vînt răcoros. Soarele sclipea, jucîndu-se în unduirea fremătătoare. Depărtarea se frămînta și scînteia. Tăcerea părea mai deplină și mai liberă, după vuietul de pe mal.

Ridicară velele. Pînza, prinzînd un vînt prielnic, tresări și se învioră, salutîndu-și parcă fratele puternic. Sub pinten, clocoti apa.

— Pace, doamne ajută!

Cinci perechi de vîsle lungi loviră deodată apa.

— Aplecați-vă pe vîsle, vulturașilor!...

Valul clocotitor al vîrtejului se năpusti cu o năvală de stropi și de spumă albă împotriva luntrei.

— Mai tare, vulturașilor!...

Și deodată, vîrtejul dispăru. Pilotul se așeză. Vîslașii lăsară alene vîslele. Soarele străluci liniștit în valurile somnoroase. Susținut cu strigăte și fluierături, răsună cîn-

---

[1] „Vai ce bine mă simt seara", în limba germană, în text. (N. R.)

tecul, pornit din glasuri ușoare. La fiecare refren se auzea un acord mai lung, semn fără cuvinte că mai departe venea ceva atît de minunat, încît nu putea fi cuprins în vorbe.

Odoevski simțea cum freamătă și răsună tot mai puternic struna întinsă a sufletului. Nu, asta nu mai era Siberia. Și aproape, foarte aproape, îl așteaptă un tată duios. Dulce-i sentimentul dragostei și al devotamentului filial.

— Rusia-mamă! urlă Timofei Ivanîci, tropăind turbat pe fundul luntrei. Pe obrajii lui grași lunecau lacrimile.

Odoevski plîngea și el, acoperindu-și fața cu amîndouă mîinile. Narîșkin și Lorer își ștergeau ochii.

Siberia rămăsese în urmă. Și anii trăiți acolo păreau acum atît de străini. Nu mai existau acum criminali politici. Erau soldați ai armatei ruse. Și acești soldați așteptau cu o bucurie amară clipa cînd piciorul lor va păși pe pămîntul natal.

În strălucirea vie a soarelui se zăreau pe malul drept izlazuri cu cirezi, ogoare și crînguri de mesteacăn. Malul alerga în întîmpinarea lor și mireasma florilor nevăzute plutea deasupra marelui fluviu.

Pe dunga îngustă și murdară a țărmului era un adevărat haos. În jurul căruțelor cu butoaie și saci se ciorovăiau surugiii și tîrgoveții. Lîngă cîrciumi se îmbulzeau soldații lăsați la vatră, cu ochii tulburi, cu mantalele descheiate și șepcile date pe ceafă. Cerșetorii și schilozii se jeluiau, copiii țipau, caii nechezau, boii mugeau și tot felul de viețuitoare își încercau glasurile, mai mult sau mai puțin asurzitoare. Se zăreau tătari cu pălării albe, ciuvași în cămăși lungi, de pînză simplă, brodate cu fire de lînă colorată și țigănci ciufulite. Antreprenori rotofei încheiau tot felul de tîrguri, bătînd palma. Deasupra malului vuia un suspin necontenit, amestecat cu strigăte, cu plescăitul și susurul apei. De mai bine de zece ani, Odoevski nu văzuse și nu auzise ceva asemănător. Simțea cum amețește. Iar trăsura pornise să zboare peste nisipuri și prin cătune spre oraș. Despre acest oraș se pomenea și în vechile cîntece. Fusese clădit departe de fluviu, de ușcuinici [1], pe

---

[1] *Ușcuinic* — denumire dată în Rusia veche celor care intrau într-o bandă, în scopul de a jefui corăbiile. (N. R.)

cîmpia netedă. Iată Kazanul: pavajul de lemn ca o uriașă tablă de șah, liceul cu o cupolă verde, universitatea cu colonade, tipografia guberniei, librăria, hotelul...

Uneori s-ar părea că viața potrivește multe lucruri împotriva dorințelor omului. Dar dacă judeci mai bine, îți dai seama că ea face tocmai ceea ce ar fi dorit omul, dar în felul ei. „Noi trăim ca să rămînem teferi", se gîndea Odoevski.

Hotelul. Avea aproape aceeași înfățișare ca un hotel din Petersburg. Ușa de sticlă se deschise larg. Slugile ieșiră în fugă să ia în primire lucrurile. Portarul galonat îi salută respectuos. Scara, acoperită de un covor, se desfăcea în două brațe care duceau sus. In capul scării se afla un bătrînel cu obrajii gălbejiți, mic de statură, slab și cam gîrbovit. „Cine-o fi? Cine?... E cu putință..."

Bătrînelul dădu din mîini. Bastonul sculptat îi căzu cu zgomot din degetele desfăcute. Odoevski se repezi sus pe scară, dar pare-se, bătrînelul cu obrajii gălbejiți coborî și mai repede să-l întîmpine. Alexandr Ivanovici simți din nou cum îi vine amețeală. Scara, bătrînelul plutiră în ceață...

Și în clipa în care prințul Ivan Alexandrovici, plîngînd și rîzînd, își îmbrățișă fiul, amîndoi se rostogoliră pe treptele acoperite de covor.

. . . .

— Bine, Sașa dragă, parcă n-ai veni de la ocnă, spunea bătrînul prinț, sărutînd mîinile fiului său și cercetîndu-l cu o nemărginită duioșie, cu ochii săi căprui. Ai trandafiri în obraji!

Sosise cu două zile înainte la Kazan și trăsese la guvernator, un vechi prieten. Se mutase apoi la hotel pentru a nu pricinui vreo neplăcere dregătorului, și își întîmpinase aci fiul ieșit din ocnă.

— Nu te mira, Sașa, — repetă el, — că plîng... De cînd ne-am despărțit sînt atît de nefericit, încît acum pot să plîng numai de bucurie. Vai, dragul meu Sașa, cît mă simt de vinovat față de tine! Tu ai avut dreptate, nu eu! Asta-i de o mie de ori așa, pentru că întotdeauna are dreptate acela care-i mai sincer. Bătrînețea-i nenorocirea mea. La bătrînețe simți o jignire atît de dureroasă din pricina neputinței de a săvîrși ceva nou, demn, uluitor. Și vrei să fii cinstit față de ceea ce ai făcut în trecut. Dar

cui îi trebuie trecutul? Cine ţinea seama de el? Boierii huzureau, risipeau banii fără să se gîndească la faptul că bogăţia lor se întemeia pe sărăcia altora, credeau că totul e al lor şi pentru ei, nu ajutau pe nimeni, nu se uitau la ce se petrecea în jurul lor, la sărăcie, la boli şi mizerie. Nu-şi ocroteau decît copoii şi ogarii. De oameni însă nu se îngrijeau: „Parcă poţi să-i ajuţi pe toţi?" Nici toţi cîinii nu poţi să-i ajuţi, dar cîinii sînt ca nişte sclavi adevăraţi, se pricep să placă, şi afară de aceasta sînt mai mici şi au mai puţine nevoi decît omul... Hei, Saşa, dragul meu Saşa, eu am priceput totul, totul, deşi cam tîrziu! Un singur lucru nu pot înţelege: cum se face că un altul, tot atît de bătrîn ca şi mine, Alifanîci, s-a arătat mai deştept şi mai cinstit... De altminteri, nu-i adevărat. Înţeleg şi asta.

Prinţul Ivan Alexandrovici îşi lăsă capul în piept şi îşi lipi obrazul de mîinile fiului său.

Uşa se deschise larg. In odaie intră în fugă un bătrîn înalt, în surtuc verde de stofă.

— Prinţişorule! Şoimule!... strigă el cu faţa scăldată în lacrimi şi se prăbuşi în genunchi. Şoimul meu!... Te-a adus, la adică, domnul, ne-a fost dat să ne mai vedem!

— Alifànîci!...

La a treia staţie de poştă după Kazan se aflau două drumuri. Unul ducea spre Moscova, celălalt spre Caucaz.

In timp ce se schimbau caii, prinţul Ivan Alexandrovici şedea trist în cerdacul hanului. Şi el, şi fiul său, şi Alifanîci îşi împărtăşiseră de mult toate speranţele care ar fi putut să le facă despărţirea mai uşoară, chiar de nu le-ar mai fi fost dat să se vadă vreodată. Surugiul trebăluia lîngă trăsură, potrivind hamurile. Frămîntîndu-se, prinţul întrebă:

— Ia spune, prietene, e departe de aici răscrucea drumului spre Caucaz?

Surugiul îşi propti genunchiul în dugaua calului rotat, ca să strîngă mai tare cureaua. Apoi îşi dădu capul pe spate şi răspunse peste umăr:

— Păi nu-i de aici răscrucea, ci de la staţia viitoare. Boierii socotesc pe hărţi că parcă de aici ar fi. Iar noi mai mergem drept înainte vreo douăzeci şi două de verste şi abia acolo întoarcem.

Prinţul sări din cerdac:

— Saşa! Saşa! Vino încoace! Încă douăzeci şi două de verste împreună! O să te mai pot vedea! O să te mai îmbrăţişez!... Saşa, scumpul meu!...

Işi scoase stîngaci cu mîna tremurîndă punga de antilopă din buzunar şi dădu surugiului o hîrtie de douăzeci şi cinci de ruble:

— Ia, prietene! Bucuria pe care mi-ai făcut-o preţuieşte mult, mult mai mult...

CAPITOLUL II

Prin stepă, ca nişte vîrcolaci se învîrteau în goană rotocoale de scaieţi. In iarba înaltă răsuna un bîzîit care nu mai contenea, iar tropotul trăsurii şi sunetul argintiu al zurgălăilor acopereau strigătele prepeliţelor şi ale cristeilor.

— Ce minunăţie-i stepa! îi spuse Odoevski lui Narîşkin, care şedea lîngă el în trăsura poştei. Numai aici poţi răsufla în voie, din toată inima. Cît de aurită-i ziua! Şi ce aproape se aude ţîrîitul gîzelor pe lîngă care trecem în goană. Şi cît de îndemînatic se arată surugiul nostru! Priveşte, caii zboară îndemnaţi din hăţuri...

Mihailo Mihailovici îşi şterse sudoarea de pe faţă.

— Caii sînt de soi, e drept. Cai de Voronej, se vede după statură şi iuţeală. Da' şi hamul e bun: curele late, tăbăcite, cu ciucuri de piele, şleauri bune. Straşnic surugiu!

Alexandr Ivanovici nu răspunse. Iată, de două zile goneau spre miazăzi, prin stepă, doi tovarăşi de luptă. Şi de cîte ori încercau să stea de vorbă, despre orice, se opreau la mijloc.

Ajung seara într-o staniţă. Soarele a apus de mult. Pîcla se învolbureazǎ deasupra pămîntului. In ulicioară se aud rîsete şi cîntece... Iar mai departe, dincolo de marginea satului, se ridică pălălăi din resturile de paie aprinse după seceriş. Uneori răbufnesc atît de puternic, încît luminează departe jur-împrejur, alteori dispar sau aleargă în zare ca nişte văpăi.

— Frumos! spune Odoevski.

— Nici cînd eram copil nu-mi plăceau focurile astea din stepă, răspunde Narîşkin.

Ajung cu bine la han, dimineaţa pe răcoare, cînd soarele presară raze palide peste depărtările verzi ale cîmpiilor. După ce se înţelege cu bucătarul asupra gustării, Alifanîci vine şi le spune:

— Morun sărat, la o adică, cu hrean.

Odoevski strigă indignat, dar voios:

— Iar morun? D-apoi cît morun se sărează în Rusia?! Morunul e o mîncare bună, dar chiar de-ai trăi în rai şi tot te-ai sătura să asculţi mereu aceeaşi muzică!...

Narîşkin însă îşi cheamă bucătarul şi-i spune plescăind din limbă:

— Stepane, săvîrşeşte o minune şi, cu obişnuita-ţi măiestrie, transfomă morunul ăsta de aici de la han într-un nisetru de restaurant!

„De ce abia aici a ieşit la iveală această nepotrivire dintre noi? se gîndea cu ciudă Alexandr Ivanovici. Doar în Siberia n-a existat..."

În sfîrşit lăsară stepa în urmă. Lîngă Gheorghievsk se iviră în faţa călătorilor munţii, un şir de nori roşiatici, ridicaţi o dată cu zorile deasupra lumii. „O, cîtă bucurie să simţi că faci parte din această lume minunată!" fu cît pe-aci să strige Odoevski. Dar nu strigă, ci tăcu. Narîşkin tot nu l-ar fi înţeles. „Acestea sînt primele impresii în Caucaz. Vor mai veni şi altele, dar nu prinse din trăsurica poştei, nici de pe un falnic armăsar, ci de sub povara puştii soldăţeşti..."

— Ei, iată şi Caucazul! rosti cu plăcere Mihailo Mihailovici. Ce să-i faci? Mai rău decît a fost, nu va fi. Iar eu sînt încredinţat că nu vom trăi prost pe-aici. Saşa, salută Caucazul!

Departe, pe cer, cîrd după cîrd, ţipau cocorii. Treceau către munţii spre care se îndreptau Odoevski şi Narîşkin. Aceeaşi cale, dar cîtă deosebire în rest! Nu, Alexandr Ivanovici nu aştepta nici linişte, nici bucurii în Caucaz. Şi lacrimi tăcute se rostogoliră pe obrajii lui arşi de soare, cînd rosti strofele triste ale salutului său adresat Caucazului:

„Spre ce meleag zburaţi, înaripate sate?
Spre munţi cu lauri ce foşnesc pe stînci,
Unde hultanu-n zboru-i-nalt se-abate
Şi piere-n albăstrimi de zări-adînci?
Spre sud — şi noi! Acolo unde arde
Safirul cerului pe-al rozelor culcuş.

Ne cheamă drumul lung în greu urcuş !
Dar nu vor tresări a sufletului coarde,
Nici mirtul fruntea n-o va-ncununa,
Să vie moartea şi uitarea grea !
Dar oare fi-va moartea mai frumoasă
Aici, sub chiparoşi cu umbra deasă,
Decît sub pinul nordic, troienit ?
Că-n loc de giulgiu neted de argint
Străinilor le va săpa mormînt
Prin văgăuni vreo apă tumultuoasă ?"

CAPITOLUL III

La prima vedere, sala de primire a generalului Veleaminov, comandantul trupelor din Caucaz, aducea foarte mult cu un manej spaţios. Trebuia să priveşti cu luare-aminte pentru a desluşi într-un colţ îndepărtat o duzină de fotolii, iar pe pereţi vreo sută de lămpi care ardeau cu untdelemn de măsline. Generalul Veleaminov era vestit în tot Caucazul pentru slăbiciunea pe care o avea pentru tot ce era arătos şi în mari cantităţi. Se spunea despre el că şi şepcile nu şi le comanda decît cu duzina.

Cu mîinile la spate, trecea agale prin sală un bărbat roşcovan, nu prea înalt, în arhaluc negru de mătase, cu gulerul cămăşii albe răsfrînt. Era generalul Veleaminov. Crucea Sf. Gheorghe i se legăna pe piept. Ochii, tulburi şi lipsiţi de expresie, îi erau pe jumătate închişi. Apropiindu-se de cei care i se prezentau, îi cercetă repede şi, salutînd politicos, spuse în franţuzeşte :

— Care dintre dumneavoastră, domnilor, este Narîşkin ?

Mihailo Mihailovici ieşi înainte :

— Soţia dumitale este fiica contelui Piotr Petrovici Konovniţîn ? Am avut cinstea să slujesc sub comanda tatălui ei în anul o mie opt sute doisprezece şi am fost multă vreme pe lîngă el în convoi. Probabil că va sosi în curînd şi soţia dumitale aici. Te rog să mă înştiinţezi din timp, ca să-i pot trimite însoţitori şi să-i pregătesc o locuinţă.

Narîşkin deschise gura, uimit şi încîntat. Dar nu-şi găsi imediat cuvintele de mulţumire.

— Domnul Odoevski ?
— Eu, excelență.
— Așa.
Buzele vineții ale generalului se întinseră într-un zîmbet ușor, lăsînd să se vadă pentru o clipă dinții mici și ascuțiți. Pipernicit și slab, părea un copil pocit față de chipeșul voinic care stătea smirnă în fața lui.
— Așa. Din înaltă poruncă trebuie să te trimit, domnule Odoevski, ca soldat în regimentul de dragoni Nijegorodski, iar domnul Narîșkin va trece tot ca soldat în regimentul de infanterie Tenghinski. Dacă vor începe expedițiile la flancul drept, voi căuta să vă trimit acolo. Dacă vor porni la cel stîng, vă voi transfera în detașamentele de luptă din partea aceea. Pe urmă vom avea grijă să vă scoatem cît mai curînd din această situație neplăcută în care vă aflați amîndoi.
Veleaminov se înclină și, împreunîndu-și mîinile la spate, ieși agale din sală, tîrîndu-și pe parchet poalele arhalucului de mătase.
Narîșkin își întoarse repede spre Odoevski fața roșie, mulțumită, și șopti :
— Vezi, ți-am spus eu că totul o să fie bine !
Alexandr Ivanovici n-avu timp să răspundă. Două mîini albe, puternice, îl prinseră de gît pe la spate și niște buze groase, fierbinți, i se lipiră după ureche și de obraz — o dată, de două ori, de trei ori.
— Sașa, tu ești ?... Sașa, prietene, noroc !...
Era o voce de mult cunoscută, atît de bine cunoscută ! Dar de cînd ? De unde ? Doamne, nu cumva o fi Pușkin ?
— Leon ?!
Levușka stătea cu brațele deschise în fața lui Alexandr Ivanovici.
Blond, creț, cu nasul lat și ochii veseli, luminoși, era adevăratul Levușka, dar nu cel de odinioară. Paloarea feții, zbîrciturile adînci de lîngă gură și un fel de nesiguranță în mers erau urmele lăsate de ultimii doisprezece ani. Avea o curea peste umăr, de care-i atîrna nagaica, sabia la cingătoare și căciula căzăcească la subsuoară. Dar ce-i asta ?
— Sînt căpitan, Sașa, — spunea el, — în același regiment Nijegorodski în care ai fost numit și tu. Încă din anul o mie opt sute douăzeci și șase, fără știrea tatii și a mamei, am plecat de acasă și am fugit în Caucaz. Sînt

aghiotantul generalului Raevski la Kerci... M-am schimbat? Nu?... Lasă, frate, știu că m-am schimbat. Păi nici tu n-ai rămas același. Numai că tu arăți mai bine, semeni mai mult cu Hercule și cu Apolo. Pe cînd eu... Ehei!... Tot război, război... Mănînc puțin, beau mult. De altminteri, apă, ceai și cafea nu pun în gură.

— Levușka! strigă rîzînd Alexandr Ivanovici. Ai fost și ai rămas ca o ciocîrlie!

Și deodată se simți stînjenit la gîndul că atît el, cît și Levușka mai puteau să rîdă... Trecuseră abia cîteva luni de cînd gloriosul frate al lui Levușka, nemuritorul Pușkin, pierise. Odoevski aflase trista veste pe cînd mai era în colonie. Soarele poeziei ruse apusese. Pușkin nu mai era. Alexandr Ivanovici își lăsă capul în piept și spuse cu tristețe:

— Cîte pierderi!... Alexandr al meu, Alexandr al tău, Alexandr al nostru...

— Vorbești de Bestujev? Da, în vara acestui an, în timp ce trupele noastre ocupau Capul Adler, a fost ucis pe cînd înainta în lanțul de trăgători. L-au ciopîrțit atît de îngrozitor, încît nu i s-a putut recunoaște cadavrul.

Cineva atinse cu grijă mîneca lui Odoevski. Alexandr Ivanovici își întoarse capul. In spatele lui se afla însoțitorul lor, Timofei Ivanîci. După ce-i adusese cu bine la destinație, la Stavropol, pe „oamenii statului" care-i fuseseră încredințați, făcea acum formele de predare. Și venise la comandament ca să-și ia foaia de drum pentru a se întoarce la Kurgan. Fața rotundă a lui Timofei Ivanîci era serioasă, aproape aspră. Il arătă cu degetul pe Levușka și îl întrebă pe Odoevski:

— Îmi dați voie să întreb, nu cumva dumnealui e frățiorul vestitului făuritor de versuri al Rusiei, Alexandr Sergheici Pușkin?

— Da. Da' de unde-ai auzit, Timofei Ivanîci, de Pușkin? se miră Odoevski.

— Răposatul n-a avut un rang prea înalt, dar întreaga Rusie l-a cunoscut. Am avut prilejul să văd la spițerul nostru din Kurgan portretul vestitului Pușkin. Și mi-a citit spițerul cîteva poezii de-ale lui. Foarte tari. De pildă:

„Tirani ai lumii, tremurați,
Căci vi se clatină puterea!
Iar voi din lunga-ngenunchere
La luptă, robi, vă ridicați!"

— Pare-mi-se, aşa vine. Foarte tare! Acum mă uit la dumnealui şi văd o mare asemănare între ei. Acelaşi neam de harapi.

Levuşka rîse cu hohote.

— Ei, nu vă mai ascundeţi, cinstite domn căpitan, — urmă Timofei Ivanîci, — doar se zice că bunicul dumneavoastră a fost un negru?

— Ba nu; el n-a mai fost negru.

— Atunci poate străbunicul?

— Asta se poate.

Timofei Ivanîci deveni tare curios:

— Hm! Daţi-mi voie să vă mai pun o întrebare... Dacă străbunicul dumneavoastră a fost negru, atunci ce-a fost tatăl dumnealui?

— Crocodil, prietene! Ha-ha-ha!...

— Rîdeţi de mine, bombăni Timofei Ivanîci cu obidă în glas, dar nu se putu stăpîni şi iscodi mai departe: Ei, dar acum pe cine vor numi în locul frăţiorului dumneavoastră, ca să făurească versuri? Hai?

— Vor numi nişte sergenţi de stradă, fiecare pe strada lui, — glumi Levuşka, — iar comisarii de poliţie vor citi cu glas tare, în fiecare duminică, în faţa portarilor...

Dar pe faţa simplă şi cinstită a lui Timofei Ivanîci se citea o tristeţe din ce în ce mai mare. Îşi scărpină apoi ceafa şi rosti fără grabă:

— Nu-i bine, domnule căpitan! Eu v-am vorbit deschis, fără să mă gîndesc la glume. Dar parcă-i stă bine unui bătrîn soldat ca mine, care i-a atacat pe franţuzi, în marş forţat şi chiar în pas alergător, să facă pe prostu' cînd vorbeşte de lucruri serioase? Şi dumneavoastră vă bateţi joc de mine... Nu-i frumos! Şi se retrase demn la o parte.

Odoevski se duse repede după el, îi apucă mîna şi i-o strînse cu putere:

— Timofei Ivanîci, prietene, nu te supăra! Prietenul meu a făcut o prostie, asta-i tot. Se întîmplă oricui cînd vorbeşte... Uite, îţi cere iertare...

Şi într-adevăr, Levuşka îl sărută călduros pe bătrîn pe amîndoi obrajii.

Ploi torenţiale, piezişe, se prăvăliră asupra Stavropolului, pînă seara. Tot ceea ce înfrumuseţa oraşul însorit — grădinile şi crîngurile presărate printre casele albe —

se întunecă și se întină. Piețele și maidanele, bulevardele pustii, spitalul care semăna cu o închisoare și închisoarea care semăna cu un spital aveau în această urîtă zi de octombrie o înfățișare deosebit de jalnică.

În hotelul grecului Naitaki era mare larmă și mult popor. Ofițerii de administrație de pe la regimente și cei sosiți de la detașamente la Statul Major al frontului, aproape toți în cîrje, cu mîinile bandajate sau cu cicatrice proaspete și roșii pe obraji, datorite unor lovituri de sabie, forfoteau neîncetat pe scara care unea parterul stației de poștă, cu odăile locuite ale primului etaj. Însuflețirea domnea și în sala de biliard. Pe canapelele de piele rînduite de-a lungul pereților ședeau ofițerii superiori.

Tinerii ofițeri cu grade inferioare, în haine mînjite de cretă, pocneau sîrguitor bilele, trăgeau la sorți tacurile, se ciorovăiau cu cel care însemna punctele și se apucau să le numere din nou.

Levușka Pușkin și un alt ofițer în tunică fără epoleți, cu guler roșu răsfrînt, stăteau lîngă fereastră și se uitau spre piață. Pompierii rostogoleau pe caldarîm butoaie cu rășină, așezîndu-le în rînduri aliniate, și fixau ceva pe stîlpi și pe garduri. Ploaia își pierdea treptat tăria, prefăcîndu-se într-o burniță măruntă, plictisitoare. Și de aceea, piața, pompierii, butoaiele și gardurile păreau triste, cenușii ca niște pete de ceață.

Ofițerul cu gulerul răsfrînt căscă și îi spuse lui Levușka :

— Cred că iluminația va ieși prost. Sau chiar de loc. Ploaia va porni iar și va îneca totul... În mai, mă duceam la Kahetia, la regimentul Nijegorodski, dar pe drum am răcit și abia am ajuns pînă la Piatigorsk, bolnav de reumatism. M-au scos oamenii pe brațe din căruță. Dar băile și scumpul nostru doctor Mayer [1] m-au pus pe picioare într-o lună.

Căscă iar și își mișcă astfel capul brun, încît șuvița de păr mai deschis de pe frunte i se desprinse și deveni vizibilă.

— Așadar, cînd eram pe picioare, am vrut să organizăm și noi la Piatigorsk ceva asemănător...

---

[1] *Doctorul Mayer* — prieten apropiat al lui M. I. Lermontov și al decembriștilor exilați în Caucaz, înfățișat de Lermontov în romanul „Un erou al timpului nostru“, sub numele de Verner. (Nota red. ruse.)

Căscă pentru a treia oară, apoi încă o dată şi făcu un gest de deznădejde:

— Nu, nu pot să povestesc, e prea plictisitor!

Fața gălbuie a ofițerului din regimentul Nijegorodski era palidă. Privirea ochilor săi negri se adumbri. Se întoarse cu spatele spre fereastră şi atunci i se văzu limpede linia staturii sale scunde: avea umerii lați, fața lată, trupul osos — un om bine legat, în adevăratul înțeles al cuvîntului.

— De ce anul acesta n-ai pornit în expediție? întrebă Levuşka.

— Cu prilejul sosirii sale în Caucaz, suveranul a poruncit să nu se mai facă a doua expediție. Şi astfel am rămas la detaşament. Dar aici am venit cu încuviințarea comandantului de detaşament, nu te teme...

Levuşka rîse. Locotenentul-inginer care izbutise să tripleze lovitura cu bila la mijloc, stîrnind admirația spectatorilor, strigă:

— Domnilor, propun ca astăzi, cînd suveranul va intra în oraş, să-l întîmpinăm amestecîndu-ne în mulțime. Sfîrşim imediat partida şi pornim... E bine?

— Ce şiret e acest inginer! spuse apropiindu-se de Levuşka şi de prietenul acestuia medicul militar — un bărbat şchiop, cu un cap enorm, colțuros, şi cu părul tuns scurt. Joacă pe bani, a cîştigat şi acum nu mai vrea să rişte a doua partidă. O socoteală strict matematică. Cine va îndrăzni să se împotrivească propunerii sale de a-l întîmpina pe suveran?

— Eu! spuse ofițerul lat în umeri şi, scoțîndu-şi din buzunar batista, scăpă pe podea portțigaretul; se aplecă să-l ridice cu atîta uşurință de parcă n-ar fi avut oase.

Medicul îşi întoarse capul. In ochii săi albaştri sclipeau vioiciunea şi inteligența. Fruntea gînditoare, încrețită, se netezi. Săltă pe talpa sa de plută şi spuse repede:

— Vai, Lermontov! Intrebarea mea a fost numai o formă retorică şi deci nu cerea nici un răspuns. Şi dumneata, şi eu...

— Şi eu! rîse Levuşka. Ascultați, domnilor: să-l lăsăm pe locotenentul-inginer cu calculele lui matematice. Am eu un alt locotenent — pe Lermontov! „Hadji Abrec" al tău e minunat, „Borodino" de asemenea. „Bal mascat",

transcris cu grijă, îl păstrez în caseta mea[1]. Eşti un mare poet. Iţi voi prezenta astăzi un alt poet tot atît de mare... Doctore Mayer ! Cînd se va scrie peste o sută de ani biografia oamenilor celebri din vremea noastră, în multe din aceste biografii se va întîlni şi vrednicul dumitale nume. Iţi voi prezenta astăzi un om minunat...

— Da' cine-o fi ? întrebă deodată Lermontov şi Mayer.

Levuşka ridică degetul :

— Odoevski Alexandr Ivanovici. Acela... ştiţi ? A fost mutat ca soldat în Caucaz, la Stavropol, şi locuieşte aici, la hotelul grecului Naitaki.

Lermontov spuse hotărît :

— Să mergem, vreau să-l cunosc !

Mayer îl luă pe Levuşka de mînă :

— Du-ne, Lev Sergheici !

— Cu plăcere, domnilor !

Odaia lui Odoevski era veselă şi caldă. Lermontov i se adresă lui Mayer :

— Iată ce voiam să-ţi spun despre Voltaire al dumitale. Dacă ar fi apărut acum la noi, în gubernia Penza, în oraşul Cembar, n-ar fi găsit în nici o casă cumsecade, un loc de profesor la copii.

— Călătoream o dată cu un tînăr surugiu care pocnea din bici şi îşi îndemna caii strigîndu-le : „Hii, volterii mei !", îşi aminti Levuşka. Ce ziceţi de asta ?

— Ţi s-a întîmplat vreodată, doctore, să citeşti istoria lui Petru cel Mare de Voltaire ? E o adunătură banală de născociri şi absurdităţi care dovedeşte că o operă istorică nu poate fi scrisă numai din birou.

— Imi daţi voie ! se apără Mayer. Uneori o anecdotă neînsemnată, o bîrfeală din trecut este mai preţioasă decît sute de fapte, pentru că...

Un zîmbet sarcastic îi flutură pe buze. Uniforma părea o inepţie pe trupul său slab şi diform.

— Am constatat de multe ori un fapt interesant : i se taie unui om un picior care e aruncat la gunoi şi putrezeşte, dar în locul unde a fost înainte piciorul, omul simte mîncărimi. Medicina este o ştiinţă şi se ocupă cu fapte. Piciorul tăiat e un fapt. Senzaţia falsă e o anecdotă. Dar

[1] *„Hadji Abrec"* s-a publicat în 1835, iar *„Borodino"* în 1837. Multe opere ale lui Lermontov circulau din mînă în mînă în manuscris, ca de pildă, *„Bal mascat"* (aprilie 1836.) (Nota red. ruse.)

oare această anecdotă nu-mi spune mie, ca medic, mai mult decît un fapt? Istoria se ocupă nu numai cu strîngerea faptelor precise, ci și cu tălmăcirea lor. Iar pentru aceasta...

Lermontov își descheie tunica roașă și pe piept îi străluci cămașa de o albeață orbitoare. Își întinse cu o mișcare obișnuită mîna fină și îngrijită, ca să-și ia portțigaretul.

— Ceea ce spui dumneata, doctore, pare foarte subtil. N-ai vrea oare să explici tot atît de bine cuiva care va sosi peste o jumătate de oră la Stavropol că istoria este un veșnic război și nu o necontenită paradă?

— Nu va pricepe, răspunse Mayer. Cum poate s-o priceapă un om pentru care orice idee nouă înseamnă o rătăcire, francezii sînt niște ticăloși, filozofia un fleac, iar totul la un loc — liberalism? Ludovic al XIV-lea spunea: „Statul — sînt eu!" Iar al nostru zice: „Eu sînt statul!"

— Da... Se prea poate chiar ca „el" să iubească Rusia, adică pe sine...

— Dar asta înseamnă că și iubirea trebuie să aibă un rost, să se bizuie pe o idee.

— Ce idee! rîse răutăcios Mayer. Păi și baioneta este o idee, însă obiectivizată. Uitați-vă la ceea ce se petrece aici în Caucaz. Amintiți-vă ce era în anul 1825 la Petersburg și în sud. Întrebați-l pe Alexandr Ivanîci, el vă va povesti... Rareori se pornește o luptă fără o idee. Tocmai ea pregătește acțiunea și triumfă prin succesul acțiunii. Nu-i așa, Alexandr Ivanîci?

Odoevski îi asculta și tăcea. Nu mai era deprins cu vorbele îndrăznețe și crude. N-avea cui și pentru ce să le spună în Siberia. Tăcerea toropitoare și înăbușitoare, pe care „el" o impusese Rusiei, îl cuprinsese prea mult și prea adînc pe Odoevski, pentru ca acum să-și revină deodată în fața cîtorva glasuri cutezătoare. Se uita la oamenii aceștia inteligenți și buni care se adunaseră la el și se gîndea: „Noi toți sîntem condamnați... Griboedov, Pușkin, Bestujev au fost uciși pentru că n-au mai putut lupta împotriva ideii „lui" crude, sprijinită de milioane de baionete ascuțite și necruțătoare. Și Lermontov, și eu vom pieri fără să cunoaștem biruința. Și rostul pieirii noastre este ca pilda înfrîngerii să-i învețe pe cei care vor veni după noi cum să cucerească izbînda...

— Nu-i așa, Alexandr Ivanîci? îl întrebă Mayer.

Odoevski răspunse:

— S-ar putea să fie și așa. Eu nu mă tem de baionetă și sînt gata să mor. Dar nu vreau să-mi pierd viața din pricina medicinii.

Lermontov se ridică repede, se apropie de el și-i luă mîna. Privirea ochilor săi mari și negri era pătrunzătoare, așa cum o avea uneori răposatul Griboedov.

— Eu te-am înțeles, Odoevski. Vai, cît de multe am să-ți spun!

— Și eu!

Și amîndoi se îmbrățișară.

Alifanîci intră ținînd în mîinile sale rășchirate o tavă mare cu sticle de șampanie.

— Suveranul, la o adică, a și ajuns în oraș, spuse el. Poporul strigă „Ura".

Într-adevăr, dincolo de fereastră, în piață, ardeau cu flăcări portocalii, butoaiele cu rășină. Pe gardurile și acoperișurile caselor tremurau flăcăruile candelelor rînduite ca niște ghirlande. Și larma miilor de glasuri omenești lovea surd în geamurile ferestrelor și ale ușii balconului.

Lermontov se apucă să pună lumînări în sticlele golite. Levușka le potrivea pe pervazuri. Această agitație hazlie înveseli atmosfera.

Odoevski își turnă șampanie în pahar. Apoi izbi ușa balconului, cu piciorul, făcînd-o să se deschidă larg. Ieși cu paharul în balcon.

Ceea ce se petrecea în piață, amintea de un cortegiu funerar. Seara era neagră. Aerul umed și rece. Butoaiele trosneau și fumegau puternic. Printre două șiruri de torțe aprinse se mișcau încet cîteva calești. În urmă venea zburdînd convoiul.

Odoevski își ridică paharul și strigă:

— A v e, c a e s a r, m o r i t u r i t e s a l u t a n t![1]

Levușka și Mayer îl apucară de mîini.

— Nebunule! șopti Levușka. Ce faci? Vrei să ne distrugi pe toți?

Alexandr Ivanovici se întoarse rîzînd:

— Păi doar poliția rusească nu știe latinește...

Ciocni paharul cu Lermontov.

— Prieteni?

---

[1] „Salut, împărate, cei care pleacă la moarte te salută!" (exclamația gladiatorilor romani). (N. R.)

— Pe viaţă şi pe moarte! Vom merge împreună pînă la Vladicaucaz.

— De la domnul Ogarev!

— Cine-o fi acest Ogarev? Odoevski luă plicul din mîna celui care i-l adusese şi-l desfăcu. Ce-o mai fi însemnînd şi asta? Versuri... Un bileţel... „Nu mă cunoaşteţi, dar stau în faţa dumnevoastră, sînt omul care merge pe drumul dumneavoastră, care şi-a ales aceeaşi soartă... Acest simţămînt nu mă părăseşte nici o clipă. El mi-a inspirat versurile de faţă. Poate că sînt foarte proaste în ceea ce priveşte forma, dar de conţinut, vă implor, nu vă îndoiţi! Sînt sincere, pentru că altfel nu le-aş fi scris. Vi le trimit după îndelungate şovăiri şi după o luptă aprigă cu mîndria şi obişnuita-mi sfială. Citiţi-le. Sînteţi criticul meu... Iată:

„Adînc în pieptu-mi am aprins
Nestinsă flacără-a iubirii.
Cu ea voi trece neînvins
Prin mări de lacrimi ce s-au strîns
Pe-acest pămînt al ispăşirii.

. . . .

Şi tot ce poate mintea mea
Şi tot ce poate-a mea voinţă,
Intreaga-mi rîvnă, truda-mi grea,
Uitînd de toate, le voi da
Pe fraţi să-i scot din suferinţă.
Iar dacă cel puternic, crunt
Duşman al dragostei de frate,
Va cere viaţa mea, voi scoate
'Nainte pieptu-mi, să-l înfrunt,
Şi sînge va ţîşni..."

Odoevski rămase în mijlocul odăii, palid, recitind strofele poeziei lui Ogarev. Luciul ochilor săi albaştri era încețoşat de lacrimi, pieptul i se ridica des şi furtunos, buzele îi tresăreau într-un zîmbet fericit. Cine, cine mai scrisese astfel după Rîleev?

Ceva măreţ, nespus de însemnat şi de necesar trebuia să se fi întîmplat pentru ca un om tînăr, puternic, înflăcărat, îndrăzneţ şi sigur pe forţele sale, să scrie asemenea versuri. Cine era acest om? De unde se ridicau oameni ca el? Nu cumva prorocirea lui Odoevski se împlinea, şi din

negura nedesluşită a viitorului se iveau acei pe care el îi chemase cîndva în ajutor? Se iveau, şi se aprindea mai vie scînteia lui decembrie, ardea şi mai puternic scînteia de nestins?...

— Spune-i domnului Ogarev, — îi zise în grabă Odoevski celui care-i adusese scrisoarea, — că trebuie neapărat să-l văd, neapărat, auzi?

Vagmistrul îl aduse pe croitorul escadronului. Acesta, umplîndu-şi gura cu ace şi aşezîndu-se pe vine, se apucă nestingherit să-l sucească pe Odoevski ba la dreapta, ba la stînga. Se străduia să-i potrivească lui Alexandr Ivanovici cît mai bine uniforma de dragon şi mantaua, de curînd intrate în magazie, în urma decesului unui soldat, mort la spital.

Această operaţiune dezgustătoare îl plictisi curînd pe Alexandr Ivanovici. Îi porunci lui Alifanîci să dea vagmistrului şi croitorului cîte o rublă de argint.

— Duceţi-vă acasă, fraţilor.

— Vă mulţumim, domnule!

Cînd se închise uşa după ei, Odoevski se privi îndelung în oglindă. Apoi oftă şi-i spuse unchiaşului:

— Ia vezi, Alifanîci, în buzunarele hainelor mele civile n-a rămas ceva?...

Kuriţîn pipăi îndelung buzunarele, le întoarse pe dos, dar nu găsi nimic.

— Aha, — rosti el, în sfîrşit, — este, la o adică. O scrisorică.

Odoevski se uită la plicul mare, cenuşiu. Era scrisoarea lui Iakubovici către Loov.

— Arde-o la lumînare, Alifanîci, nu mai am nevoie de ea.

— Dar dacă, la o adică, îţi va trebui? Poate-ar fi mai bine să n-o ard, prinţişorule...

— Arde-o, îţi spun, n-o să mai am nevoie de ea!

— Voia ta, bombăni bătrînul, ascunzînd plicul sub hăinuţa de stofă. Mai tîrziu, la o adică vom vedea...

Într-adevăr, scrisoarea lui Iakubovici nu-i prea putea fi de folos lui Odoevski. Cînd Alexandr Ivanovici îl întrebase pe doctorul Mayer, care cunoştea în lung şi în lat tot Caucazul rusesc, unde ar putea fi găsit locotenentul Loov, care servise în Kuban pînă în anul 1825, acesta holbase mirat ochii:

— Pe Loov? De unde-l cunoşti? E una din legendele vii ale Caucazului?

Şi istorisi o poveste pe care, după spusele lui, o ştia tot Caucazul. Kabardin[1] de obîrşie, Loov se născuse în satul Şaluska, nu departe de Nalcik. Tatăl său, cunoscut prin acele meleaguri, se mutase nu se ştie pentru care pricină la Malka, de unde fiul său dispăru în împrejurări ciudate. Mult mai tîrziu, Loov apăru la Moscova ca elev al uneia din şcolile militare din Lefortova. Aici se rusifică, adică uită limba maternă, uită cu totul de Caucaz şi nu mai întrebă pe nimeni despre părinţii săi. Totuşi, cînd fu înaintat sublocotenent, ceru să fie trimis în Kuban, unde sluji cu sîrg pînă primi gradul de locotenent, legînd prietenie cu neamurile paşnice şi cu cele războinice de dincolo de Kuban. Poate aşa ar fi mers lucrurile şi mai departe. Dar cu vreo trei ani în urmă se duse într-o bună zi în vizită la un prieten din Zelenciuk. Şi aici soarta îl făcu să întîlnească un vlăjgan uriaş, roşcovan, cu pistrui galbeni ca floarea-soarelui şi capul de un roşu atît de aprins, încît de departe puteai să-l iei drept un lemn cuprins de flăcări. Era colonelul Bell, vestitul emisar englez, cunoscut în tot Caucazul, spion şi neobosit susţinător al războiului împotriva ruşilor. Cine ştie ce-o fi vorbit în ziua aceea fatală Loov, cu generalul-plijer[2]? Dar după această întîlnire, Loov dispăru deodată de pe linia frontului. Şi de atunci conduce răsculaţii din Ubînsk şi Şapsug pe litoralul Mării Negre. Garnizoanele forturilor ruseşti de pe ţărm se tem ca de dracu' de atacurile lui îndrăzneţe.

Aşadar, Loov nu mai era în Caucazul rusesc. Şi prin urmare nici scrisoarea lui Iakubovici nu mai putea fi de nici un folos.

— Om vedea, la o adică, bombănea Alifanîci învîrtindu-se vioi prin odaie şi strîngînd curelele pe baloturi.

Odoevski îşi încheie copcile mantalei şi-îşi puse căciula soldăţească. Noaptea ceţoasă şi neagră învăluia oraşul. La uşă răsunau zurgălăii trăsurilor. Peste o jumătate de ceas trebuia să plece.

— Dă-mi centura, Alifanîci, apoi îmbracă-te şi tu, spuse Odoevski. Mai avem foarte puţin timp.

---

[1] *Kabardini* — una din naţionalităţile din Caucazul de Nord. (N. R.)

[2] *Generalul-plijer* (generalul roşcovan) — aşa îi spuneau lui Bell cei din Caucaz. (Nota red. ruse.)

Abia acum înțelese unchiașul limpede că mantaua soldățească și căciula de oaie ale prințișorului nu erau o farsă. Ieri, cînd Alexandr Ivanovici primise de la comandament bani de drum și-i dăduse lui Alifanîci pentru plata surugiilor, bătrînul se bucurase:

— Vezi, la o adică, mergeam pe socoteala țarului!

Dar acum își dădea seama că acești bani afurisiți erau pentru prințișorul lui al doilea rînd de cătușe. Și aruncînd o privire lui Alexandr Ivanovici, care stătea în mijlocul odăii, echipat soldățește, Alifanîci izbucni într-un plîns surd și îndurerat....

Ușa scîrțîi.

In odaie intră grăbit un bărbat spătos, care părea cu vreo zece ani mai tînăr decît Odoevski, dar purta barbă, ceea ce era cu totul neobișnuit. Intrînd, se opri atît de brusc în mijlocul încăperii, încît părul des, blond, cu cîrlionți mărunți, i se ridică o clipă ca o perie. Odoevski își cercetă cu un deosebit interes oaspetele. Pe vremuri, trecuse prin furtuni de porniri irezistibile, dar acum se deprinsese să-și stăpînească simpatia firească față de oamenii prea înflăcărați. Ochii mari, cenușii ai lui Ogarev aveau însă lumini atît de neliniștite și totodată pline de bucurie, vorbeau atît de deslușit și de sincer despre ceea ce Ogarev nu avusese timpul să spună, încît Alexandr Ivanovici nu mai stătu pe gînduri. Ii arătă scaunul pe care se aflau versurile:

— Dumneata le-ai scris?

— Da!

Și Ogarev se repezi în brațele larg deschise ale lui Odoevski, plîngînd cu sughițuri, ca un copil. Lacrimi mărunte i se rostogoliră pe obrajii rumeni, rămînînd agățate de firișoarele subțiri ale bărbii sale crețe. Plîngea și spunea:

— Nu... Nu... Nu mi-e rușine! Nu... Astea nu-s lacrimi deșarte... Nu!...

Vorbind, făcea pauze între cuvinte de parcă s-ar fi străduit să le scoată de undeva și totodată ochii săi grăitori îl ajutau sîrguitor în această muncă încordată. Potolindu-se și desprinzîndu-se din îmbrățișarea lui Odoevski, urmă anevoie:

— Te iubesc atît de mult și... pe voi toți... Vreau să-mi închin viața cauzei noastre comune... Nici un alt simțămînt nu poate pătrunde în inima mea... Această clipă e atît de

curată, cum rar se întîmplă în viață. Esențialul nu se află în versurile mele... Ele, pesemne, sînt proaste, da... Ce-i mai însemnat e că avem față de voi... față de inițiatori, față de martiri...

— Cine voi? întrebă Odoevski încet. In numele cui vorbești?

— Cum? se miră Ogarev. Noi... Noi sîntem generația care am primit testamentul vostru, pentru a duce mai departe... Prietenul meu Herțen și cu mine, noi... Pe dealurile Vorobievî, noi am jurat că vom urma calea voastră. Ca în antichitate — goana făcliilor.

Era rîndul lui Odoevski să se mire.

— Cum?

— Da, goana făcliilor. Ai putea să-mi spui: „L a m p a d a c u r s u t i b i t r a d o!"[1] Și eu... noi o ținem sus, cu tărie, și o ducem mai departe spre același țel. Gîndul nostru încă nu s-a statornicit, noi n-avem încă măreața tărie a convingerilor voastre... sîntem încă tineri, plini de vigoarea bărbăției și a credinței, și forța noastră nu cunoaște margini. Dumneata, — se uită la mantaua soldățească a lui Odoevski, — dumneata porți cununa de martir, iar noi, noi sîntem însetați s-o primim!

. . . .

Sluga zise:

— M-a trimis Mihail Iurevici să vă întreb dacă sînteți gata de plecare.

— Sînt gata! răspunse vesel, cu glas tare Odoevski. Dar el?

— Și el! Vă așteaptă...

Sluga se încurcă și adăugă rușinată, neștiind cum trebuia să se poarte cu boierul-soldat:

— Vă așteaptă, domnule!

CAPITOLUL IV

Pe la începutul primăverii anului 1839, generalul Raevski, comandantul liniei de pe litoralul Mării Negre, concentră în apropiere de Taman un detașament de debarcare. Tabăra detașamentului aștepta în bivuac. Flota nu se

[1] „Iți încredințez din fugă făclia", în limba latină, în text. (N. T.)

vedea încă : pînă la sosirea ei mai erau cîteva zile. Muzica răsuna în tabără, în zilele de chef din săptămîna brînzei. Se auzeau cîteva cîntece vesele, cînd într-un capăt al bivuacului, cînd în celălalt, și uneori peste tot.

Nu departe de tabără se vedea un deal galben, de pe care se deschidea o priveliște minunată : La poale, Tamanul, mai la dreapta — fumurile taberei, ridicîndu-se printre liniile albe ale corturilor. Mai departe, unduia neagră-vineție Marea de Azov. Sute de pescăruși mari zburau lîngă țărm, pluteau pe apă, se ridicau cu țipete stridente și din nou se legănau pe valuri. În razele soarelui se zărea puternic luminat Kerciul. În radă și lîngă chei se înălța o întreagă pădure de catarge — erau vasele pregătite pentru transportul vitelor detașamentului, al cailor, al tunurilor și al alimentelor. Luntrile căzăcești de pază treceau cu ușurință spre Kerci și înapoi.

Soarele se cufundă în mare. Amurgul începu să se lase repede. Reflexele puternice dispărură. Zarea se întunecă. Valurile îngemănate se rostogoleau mereu spre țărm, sfărîmîndu-se cu zgomot de stînci. Dinspre mare se porni un vînt rece. În dosul bucătăriilor se adunară în cerc soldații tenghinezi și navaghinezi. Un glas puternic intona un cîntec vesel :

> „De n-ar fi frigul de baltă,
> Floare la ureche-ar fi...
> Că de glonț nu ne-om feri !
> Unde-i hora mai în toi,
> Acolo sîntem și noi !
> Hei, Bîstrov ce pumni mai are !..."

Unul dintre soldați îi arătă altuia, de sub manta, capul unui calcan.

— Cum ?

— Da ! Gustărica asta cere multă vodcă !

Cineva povestea cu însuflețire :

— Așadar Bîstrov și-a pierdut la cărți toți bănișorii. A deschis lădița companiei și i-a tocat și pe-ai noștri, ai soldaților, pînă la ultimul sfanț. Ce să facă ? Noaptea eram de serviciu la companie. Deodată a venit Bîstrov cu ochii bulbucați, cu gura strîmbă, de-abia mai răsufla. „Scoală-i pe soldați", zice... M-am dus. Ne-am adunat să-l ascultăm. Iar Bîstrov ne spune : „Băieți, dimineața mă duc și mă predau tribunalului. Dar vreau mai înainte să mă

spovedesc în fața voastră. Pentru numele lui dumnezeu, iertați-mă! Am împărțit întotdeauna cu voi și binele, și răul. Ce să fac? Cînd mă vor degrada pentru a treia oară, să mă primiți în rîndurile voastre, tovarăși. Iar eu îmi voi ispăși păcatul în fața voastră prin moarte cinstită..."

Povestitorul făcu o pauză.

— Ei?... Hai, dă-i drumul mai repede, se auzi din toate părțile.

— Și iată că am început să-ne luăm rămas bun de la el. Bîstrov plîngea, dar nici noi nu ne lăsam mai prejos. S-a dus Bîstrov să-și scrie raportul. Iar pe noi nu ne prindea somnul. Ne tot gîndeam cum să dregem lucrurile. Și deodată ce ne-a venit în minte? L-am trimis pe plotonier după Bîstrov. Plotonierul s-a dus și i-a spus: „Să trăiți, domnule locotenent, m-a trimis compania. Tare le pare rău după dumneavoastră. Am strîns aci banii pe care i-am avut. Duceți-vă din nou la joc, poate o să-i puneți la loc și pe cei pe care i-ați pierdut". Și i-a lăsat pe masă un săculeț cu monede de cinci și trei copeici, — uite atît!... Povestitorul arătă din mîini mărimea sacului. Dimineața, Bîstrov a venit la companie. „Tovarăși, — ne-a strigat el, — nu numai că m-am refăcut, dar am mai cîștigat și șapte sute de ruble, pe deasupra!" Și s-a apucat să ne îmbrățișeze pe toți. Am petrecut două zile. Ce chef am tras!...

Unul dintre ascultători își dădu șapca pe ceafă:

— Hei, ce-am mai petrecut!

Era beat. Ochii săi tulburi priveau într-un singur punct. Puteai crede că-i era teamă să nu-și verse conținutul fierbinte al stomacului.

— Ce-am mai petrecut!

— Hai, Prokopii, joacă!

Prokopii, amețit, refuză de cîteva ori, rușinat. Apoi ieși clătinîndu-se de parcă n-ar fi jucat niciodată. Picioarele i se tîrau ca niște hulube, spinarea i se ghebоșa ca un sac gol, mîinile îi atîrnau ca niște cîrpe. Ce să mai joace!

Deodată dansatorul își reveni. Își scutură pletele, strigă, fluieră și o porni într-o căzăcească îndrăcită, încît pînă și stepa Tamanului părea prea mică pentru el.

— Zi-i mai bine, blestematule!... Ih-h!...

Doi soldați nu luau parte la veselia tuturor. Ședeau la o parte pe vine, unul în fața celuilalt, și vorbeau în șoaptă.

Unul înalt, brun, cu mustăţi mari şi favoriţi în care se zăreau fire cărunte, îi spuse tovarăşului său:

— Hei, Prîtkov, cînd mă gîndesc, tristă mai e şi viaţa asta! Mă uit la mare şi mă ia un gînd: mare-măricică, cui trebuieşti tu spălător verzui pentru mîini. Inainte vreme se întîmpla de număram anii... Oamenii sărbătoreau ziua de Anul Nou pentru că venea un alt an. Dar mie îmi stătea pe suflet, ca o piatră, tot anul vechi. Visam şi eu cînd oi termina slujba să plec acasă în sat... Iar acum, frate, nici n-am la ce să mai visez... Uite, mi-a căzut tot părul. Işi scoase şapca, lăsînd să i se vadă chelia. Mult o să ne mai chinuim?

— Pînă la moarte, răspunse Prîtkov. Tu, Basnin, ia seama: ne-am întîlnit aici cu Odoevski. Minunea-minunilor! A fost prinţ şi boier de seamă, locotenent în garda călare. Avea toată puterea: Vreau — slujesc! Nu vreau, mă las şi trec în rezervă! Iar acum ce s-a ales din el? In loc să-şi poată da demisia, a ajuns fratele nostru, piele soldăţească. Şi...

Basnin zîmbi acru.

— Soldat da, dar frate cu noi, nu! O să se dea bine pe lîngă unul, pe lîngă altul, iar al treilea... o să ghicească el ce vrea. Da' pe noi nu ne priveşte treaba asta. Eu merg la ei ca să învăţ pe un iuncher mînuirile de armă, şi văd tot. Aghiotantul generalului, harapul ăla alb, vine în fiecare zi ca musafir la ei în bordei. Şi Bîstrov, şi Odoevski sînt buni prieteni... Iar nouă cine ne este prieten? Cazacul cu nagaica, vătaful cu bîta şi poliţaiul cu pumnul.

Soldaţii tăcură. Prîtkov întrebă:

— Ei, dar iuncherul, ce s-aude cu el?

— Cu iuncherul merge bine. A primit bani de la taică-su din Siberia. Ieri îmi spunea: „Sînt gata. Pregătiţi-vă şi voi. Flota va sosi în prima săptămînă a postului. Săptămîna brînzei o vom petrece aici, iar la sfîrşitul ei..." Ştie el ceva. A scos din haina unchiaşului Alifanîci o scrisoare. Spune că ne va fi de mare folos. Cică ar fi o scrisoare către Loov, din partea unor prieteni de-ai lui. Cu scrisoarea asta, nu-i greu să ajungi pînă la Loov. Totul, frate, e să ajungi. Iar acolo, pe loc, ne-om lămuri noi. L-om pune pe Loov în sac şi hai cu el la stăpînire, chipurile, primiţi vă rugăm... Te pomeneşti că punem mîna şi pe englezul roşcovan. Ş-apoi... să vezi cum om vorbi cu stăpînirea, că nici nu-ţi trebuie ceva mai bun pentru iertă-

ciune. Treaba-i cam grea, frățioare... Ori izbutim, ori ne frîngem gîtu', asta e! Și de la scrisoare putem trage folos. Iuncherul mi-a dat scrisoarea. „Citește-o, — mi-a zis, — dar numai tu și să mi-o dai înapoi..."

— E la tine?

— La mine. Iat-o...

Basnin scoase din sîn un plic mare, cenușiu.

— Dă-o încoace, — spuse Prîtkov, — s-o citim... și ascunse scrisoarea în buzunarul tunicii.

— Ai fost pe la pescarii din Tuzla? îl întrebă Basnin.

— M-oi duce mîine, să mă înțeleg cu ei pînă la capăt. Acum să mergem, prietene, să bem și să petrecem și noi, ce zici?

— Să mergem, răspunse oftînd Basnin și se ridică de jos.

Cîteva zeci de căsuțe, acoperite cu trestie, și două-trei ulițe pustii, împrejmuite cu garduri de nuiele, acesta era tot Tamanul.

Bordeiul în care locuia Odoevski împreună cu locotenentul Bistrom, din regimentul Tenghinski, și cu iuncherul Vasilii Cernigovțev, din același regiment, se afla pe malul înalt și stîncos ce înainta ca un cap în mare. Bordeiul era acoperit cu paie, ferestruicile scunde cătau spre mare, iar la intrare se afla o prăjină cu o colivie pentru grauri.

Odoevski ședea pe prispă și se uita drept înainte. Razele luminoase ale soarelui alunecau pe ape, aidoma unor solzi de aur. Țărmul Kerciului se întindea ca o dungă trandafirie și, decolorîndu-se treptat, dispărea în zarea violetă. Petele albe ale pînzelor piezișe se mișcau de-a lungul întregului țărm.

Odoevski se uita la mare și își amintea clipa cînd aceasta îi apăruse pentru prima dată, ca un nor întunecat, înaintea ochilor larg deschiși. Norul vuia, se ridica și cobora, respira adînc și din plin, învia și se lățea. Iată marea... Iar acum valurile năvăleau asupra țărmului, ducînd pietricele și scoicișoare, susurînd și foșnind printre ele, risipindu-le pe nisip. Valurile se repezeau în șuvoaie și se rostogoleau înapoi, în adînc.

Marea... Cerul... Și nimic altceva! Această priveliște trezea în sufletul lui Odoevski același ecou ca și gîndul veșniciei. Mai întîi simțea o bucurie înflăcărată, apoi un fel de amețeală. Și atunci îi venea să-și întoarcă privirea

de la mare, ca de la veşnicie, şi să se gîndească la ceva vremelnic, pămîntesc. Ascultînd vuietul valurilor, se încredința că universul e veşnic şi că viața oamenilor, a plantelor şi a soarelui sînt numai jocurile unui nesfîrşit ocean.

Aceste gînduri îi alinau durerea pricinuită de trista întîlnire cu Prîtkov şi Basnin. Soldații se țineau departe de el, înstrăinați, pentru că el era întruchiparea vie a nenorocirii lor. Ca să judeci altfel, ar fi trebuit să cunoşti şi să înțelegi multe, poate să pătrunzi chiar tîlcul filozofic al lucrurilor. Şi aceasta nu li se putea cere lui Prîtkov şi lui Basnin. „Are dreptate acela care-i mai sincer", spusese la Kazan prințul Ivan Alexandrovici. Prîtkov şi Basnin îl urmaseră pe Odoevski cu toată sinceritatea inimilor lor cinstite. Acum ei se fereau de el tot atît de cinstit. Nu le putea explica nimic. Şi totuşi trebuia. Trebuia să le explice. Cum? Odoevski căuta un mijloc şi nu-l găsea.

Dincolo de zidul de piatră, Basnin îl învăța pe iuncherul Cernigovțev mînuirile de armă.

— Un'-doi!... Un'-doi!... La picior! Un'-doi!...

Arma cea veche trosnea în mîinile viguroase ale tînărului.

— Un'-doi! Pentru onor!... Un'-doi!...

— Ne-am prostit destul, spuse tînărul. Ne-am distrat, şi basta!

— Cum porunciți, spuse posomorît Basnin.

— Du-te, frate, deocamdată la bucătărie. Ia acolo o gustare...

— Am înțeles!

Iuncherul Cernigovțev se ivi de după zidul de piatră. Ducea într-o mînă arma, iar cu cealaltă strîngea la subsuoară o legătură cu cărți. Era rumen, alb, roşcovan şi deşi purta veston semăna foarte mult cu un băieş.

— Iată, — spuse el, întinzînd pe prispă cărțile, — le-am citit în două nopți. Nici nu mai am ce citi. Nici la Taman, nici în tabără nu mai e de găsit o carte.

Alexandr Ivanovici aruncă o privire asupra titlurilor: „Extraordinarele aventuri ale cavalerului spaniol Rodrigo", „Valentin sau Cap fără griji", „Bătrîn pretutindeni şi nicăieri", „Walter sau Copilul cîmpului de luptă", „Cavalerul negru"... Ce fleacuri!

— Cum e cu putință, Vasiuk, să-ți placă asemenea cărți? întrebă Odoevski. Dacă aş fi vrut să pedepsesc pe cineva, l-aş fi silit să citească astfel de romane, aşa cum

pe vremuri te puneau să citești „Telemachida“ lui Trediakovski.[1]

Vasiuk rîse și își închise șiret, pe jumătate, ochiul alb ca al unui biban fiert.

— Ca să te facă să uiți, sînt minunate, spuse el. Altfel n-aș putea îndura. Ieri m-am dus în tabără, la companie. Plotonierul îi învăța pe soldați. Am ascultat cu luare-aminte. „Ce-i ostașul?“ „Ostașul este un nume comun, renumit“. „De ce e renumit?“ „Pentru că și un mare general și cea din urmă santinelă sînt tot ostași“. „Dar de ce este renumit numele ostășesc?“ „Pentru că în orice clipă ostașul trebuie să fie gata să dea ortul popii...“ Cred că recunoști, Alexandr Ivanovici, că o asemenea prostie poate să te facă să turbezi. De aceea citesc romane... Se uită țintă la Odoevski și adăugă: Mereu mi se năzare Loov din pricina dezordinei noastre de aici...

— De ce Loov?

— Îmi plac, Alexandr Ivanovici, aventurile romantice! Toată viața mi-am dorit ceva neobișnuit...

Din bordei ieși locotenentul Bistrom. Ca și odinioară. avea o nuanță portocalie în obraji și favoriții creți; ochii îi luceau vesel, însă umerii i se încovoiaseră, iar capul îi era atît de alb de parcă ar fi fost presărat cu zăpadă. De două ațe înnodate la ceafă era prinsă o bucată de stofă roșie, care acoperea nasul locotenentului.

— Unde te doare, — spuse el îndreptîndu-și cu grijă bucata de stofă, — acolo te tămăduiești... De dimineață mi s-a înroșit nasul. Ei, mă gîndii, să știi că-i brîncă! Uite, d-aia am legat bucățica de stofă frecată mai întîi pe dinăuntru cu cretă: cel mai sigur leac.

Din neuitatul an 1825 și pînă acum, Bistrom trecuse prin multe peripeții foarte neplăcute. La început, fusese mutat din regimentul imperial de grenadiri în regimentul mixt de gardă, alcătuit din gradele inferioare care luaseră parte la răscoală, și trimis împreună cu acest regiment în Caucaz. Purtarea îndoielnică a bravului locotenent la 14 decembrie în piață nu trecuse neobservată și de atunci i se lua în seamă orice trăsnaie. Un general venit odată în inspecție îi făcu observația că nu dă destul de tare co-

---

[1] *„Telemachida“* — tălmăcirea în versuri a celor 24 de cîntece ale romanului franțuzesc despre aventurile lui Telemac — model de lipsă de gust și prolixitate. Traducător — Trediakovski. (Nota red. ruse.)

manda de onor, amenințîndu-l că-i va lua compania. A doua oară, locotenentul urlă ca un taur:

— Companie, drepți! La dreapta, v-aliniați!...

Generalul se simți jignit și-i făcu o nouă observație. Lui Bistrom i se luă comanda companiei. El înaintă un raport cu rugămintea de a fi trecut la școala de cîntăreți „din pricina glasului neobișnuit de puternic". Pentru această năzbîtie fusese degradat și timp de trei ani silit să tragă mîța de coadă, ca soldat în garnizoana din fortăreață. Comandantul fortăreței se purta compătimitor cu el și-l prețuia. Zicea că Bistrom și el sînt „alexandriți" [1], iar tinerilor ofițeri cărora le dăduse porecla de „nicolaiți" le spunea:

— Voi, „nicolaiții", nu ne puteți judeca pe noi, „alexandriții".

— De ce, domnule colonel? îl întrebau aceștia.

— O să v-o dovedesc din punct de vedere logic, istoric, filozofic, geografic, matematic, politic...

— Vă credem, vă credem pe cuvînt!

— Ba nu, dați-mi voie! O să v-o dovedesc și din punct de vedere gramatic, dramatic, critic...

Originalul „alexandrit" obținu înaintarea lui Bistrom, mai întîi la gradul de subofițer, apoi la cel de sublocotenent. Peste vreo doi ani, cutezătorul Bistrom ajunse iar locotenent, dar i se întîmplă o nouă aventură neplăcută, aceea pe care o povestise un soldat tovarășilor săi. Bistrom pierduse la cărți banii soldaților, se refăcuse tot cu banii lor și apoi chefuise cîteva zile în șir, cu toată compania, pe seama cîștigului. Cînd se află acest lucru, Bistrom fu din nou degradat. Îl salvă eroismul arătat în expediția spre Avar din anul 1837. Și astfel, pentru a treia oară pusese epoleții de sublocotenent, iar acum comanda ca locotenent o companie din regimentul Tenghinski.

— Da, prieteni, — spuse el, așezîndu-se pe prispă și potrivindu-și pe nas stofa roșie, — cu cît slujesc mai mult în Caucaz, cu atît pricep mai puțin ce se petrece aici... Turcii cad ca nucile, iar ai noștri-s tari ca oțelul de flinte măcar că-s fără minte. Războiul merge mai departe, sîngele curge rîuri, viața-i o nimica. Dar cui îi folosesc toate astea? Pentru ce toate astea? Și cînd se vor sfîrși? Unde și cînd?

---

[1] Se considera pe sine și pe Bistrom ca aparținînd epocii lui Alexandru I. (Nota red. ruse.)

Pesemne că tulburătorul simţămînt al veşniciei se trezea şi în sufletul lui cînd se afla în faţa mării.

Prokopii, ordonanţa locotenentului Bistrom, lua o gustare în bucătărie împreună cu Basnin, cînd veni şi Prîtkov lîngă ei.

— Ce faci? îi spuse el lui Basnin. Ai isprăvit instrucţia cu iuncherul? Hai să mergem în oraş!

— Să mergem, răspunse Basnin, ridicîndu-se şi ştergîndu-se la gură.

— Prokopii Kuzmici, — îi spuse Prîtkov ordonanţei, — ce bucurie ne-ai pregătit?

— Adică, despre ce-i vorba? bombăni Prokopii, care după cheful de ieri avea capul buimac, iar mirosul de pelin împrăştiat pe jos, în bordei, îi gîdila plăcut pieptul. Vorbeşti de tunică?

— De ea.

— Uite ce-i... Am făcut rost de una veche, mototolită. Pentru o zi o poţi purta... Dar dacă Bîstrov o să bage de seamă?

— Ce să mai bage de seamă?

— Fără nici un „ce" tot o să vadă! Asta i se întîmplă destul de des. Să ştii că atunci dau de belea, îmi mută fălcile.

— Păi da' el aşa e!... surîse Basnin. Te bate şi apoi te îmbrăţişează. „Sînt vinovat. Iartă-mă, frate!"

— O fi el aşa, e drept... Dar la ocări nu-l întrece nimeni. Cînd te-o lua în primire, nu-ţi mai trebuie nimic!

Deşi se împotrivea, totuşi Prokopii în timp ce vorbea despături tunica veche ofiţerească cîrpită la coate şi pe la cusături.

— Asta e. O zi, o poţi purta. Dar mai mult, nici gînd!

Prîtkov împături tunica şi-o ascunse sub manta.

. . . .

— Prokopii, la o adică, — zise Alifanîci ieşind din bordei, — am pierdut ceva de parcă ar fi intrat în pămînt. La o adică, nu cumva ai văzut tu?

Faţa bătrînului era palidă şi speriată. Buza de jos îi tremura. Căta neputincios în jur şi îşi pipăia mereu buzunarele.

— Ce-ai pierdut, Ivan Alifanîci? întrebă Prokopii.

— Ce? Ce? Toate vrei să le ştii! Ce? S-a pierdut, la o adică, un lucru foarte de preţ... Nu cumva l-ai văzut?

— Poate l-oi fi văzut, Ivan Alifanîci, dar nu știu ce.

— L-ai văzut, la o adică, sau nu l-ai văzut! Hai, nu mai minți... Vrei să știi prea-multe!... S-a pierdut o hîrtie, la o adică... N-ai văzut-o?

— N-am văzut-o, răspunse posomorît ordonanța, întorcîndu-se spre sobă.

Îi părea rău că-i dăduse lui Prîtkov tunica boierului. „Ehei! se gîndea el. Oricum... Bătrînul are ochi mai ageri decît boierul meu!"

Alifanîci dispăru în odăiță, pipăindu-se mereu și repetînd nedumerit:

— Măi, ce păcate! Doamne, la o adică, ce năpastă! Și unde putea să dispară plicul?...

Basnin ciocăni la ușa unei căsuțe cu trei ferestre. Și cînd apăru în tindă scufia albă și mare a gazdei, o pensionară, fostă funcționară într-un minister, spuse cu voce de bas:

— Domnul locotenent a binevoit să poftească la înălțimea voastră, ca musafir, de săptămîna brînzei.

— Poftește-l, poftește-l! rosti bătrîna. Vă rog intrați! Bucuroși de oaspeți...

Basnin deschise larg ușa și Prîtkov, cu pipa între dinți și în tunica veche a lui Bistrom, trecu grav pragul.

În odaie luceau îmbietor carafele cu vodcă și sfîrîiau clătitele, de-ți lăsa gura apă. În cratiță, untul clocotea pe pirostri. Din farfuria întinsă și rotundă răsăreau cozile scrumbiilor, iar pe alta stăteau îngrămădite bucăți de porc afumat. Pe un fund de lemn — pește uscat, pîine și cîrnați. Cu toată modestia ospățului, masa avea un aspect foarte atrăgător.

Basnin luă poziția de drepți lîngă usciorul ușii. Prîtkov salută gazda.

— Cum să vă spun pe nume, măicuță?

— Avdotea Selivestrovna, răspunse bătrîna, mi se mai zice și Dogadiha. Poftiți la masă!

Prîtkov își vîrî pipa în buzunar, băgă după reverul tunicii șervețelul și aruncă o privire asupra bucatelor de pe masă.

— Noi sîntem ostași, — spuse el întinzînd mîna spre carafa cu vodcă, — și sîntem lacomi de băutură.

— Păi, asta așa-i, — încuviință bătrîna, — așa-i. Serviți-vă!

— Dimineața și seara, Avdotea Selivestrovna, iau numai băuturi fierbinți, spuse Prîtkov. Și toată ziua mă scutură frigurile. Ce să fac?

Păhărelele se răsturnau unul după altul sub mustățile sale.

— In Caucaz, — lămuri el, — un an de slujbă se socotește cît doi, iar două păhărele cît unul singur.

— O știm prea bine și pe-asta, zîmbi îndatoritoare Avdotea Selivestrovna. In fiecare an vin trupe aici, iar noi sîntem bucuroși să-i cunoaștem pe domnii ofițeri.

Intr-adevăr, se bucura de venirea neașteptatului musafir necunoscut — așa-i datina în săptămîna brînzei. O cam punea întrucîtva pe gînduri faptul că Prîtkov, după ce înghițise vreo șase păhărele și înfulecase vreo douăzeci de clătite, își umpluse pipa nu cu tabac, ci cu tutun soldățesc. Mai era ciudat și faptul că nu se folosea de loc de batistă. Dar ce nu se întîmplă în Caucaz!

— Serviți bragă!

Basnin stătea smirnă lîngă ușă, cu ochii bulbucați, așa cum se cuvine unui grad inferior în prezența ofițerului.

— Hei, tu, leat, — îi spuse în sfîrșit Prîtkov, — vino încoace!

Basnin se apropie.

— Bea un păhărel în sănătatea gospodinei!

— Vă mulțumesc!

— Incă unul!

— Am înțeles! Mulțumesc!

— Incă!

— Am înțeles!

— Stai aici lîngă mine!

— Vai de mine, se poate?...

— Așează-te, îți spun!

— Să îndrăznesc oare, în prezența înălțimii voastre?...

Prîtkov amețise:

— Așează-te, cînd îți poruncesc! Mănîncă și bea cît poți!

Cei doi prieteni se mai ospătară încă multă vreme.

— Vom mai trece și mîine la o gustărică, Avdotea Selivestrovna, zise Prîtkov.

— Cum ați spus? nu pricepu pensionara. Cum?

— Iertați-mă! Vom mai trece la o gustărică, Avdotea Selivestrovna... I-ic!...

O bătaie în ușa de-afară întrerupse discuția. Gazda se

repezi în tindă. Şi peste o clipă se întoarse în sufragerie însoţită de un sublocotenent înalt, mai vîrstnic, cu faţa brună şi favoriţi mari, negri.

— Sublocotenentul Vdovenko, se prezentă el şi salută, iar crucea de argint Sf. Gheorghe se clătină pe pieptu-i brav.

— Poftiţi! Poftiţi la masă!

Vdovenko păşi înainte şi se opri. Basnin sări în picioare şi rămase smirnă. Se ridică şi Prîtkov clătinîndu-se. Vdovenko îi cercetă cu luare-aminte pe musafirii pensionarei. Ochii săi negri fulgerau şi ardeau. De cînd fostul subofiţer al regimentului imperial de grenadieri îşi pusese epoleţii de ofiţer, devenise un alt om. Faima de „curelar" a lui Vdovenko se răspîndise prin tot Caucazul. Ridică mîna şi făcu să zboare pipa din gura lui Prîtkov.

— Cine eşti? A cui tunică ai îmbrăcat?

Prîtkov tăcea.

— E tunica locotenentului Bistrom... Iată cîrpelile... Îmi amintesc, ştiu... Hoţule! Impostorule! La arest cu tine! ...Ei, nu, stai, mai întîi descheie-te şi arată buzunarele...

Peste un minut, Vdovenko cerceta plicul mare, cenuşiu, adresat lui Loov.

— Ah, mizerabile! Fugarule!

Po-oc! Sub lovitura năprasnicului pumn, Prîtkov se clătină. Avdotea Selivestrovna alerga în jurul mesei, bombănind cu glas subţire. Basnin fugise de mult din sufragerie.

— Aţi auzit, prieteni, că aseară sublocotenentul Vdovenko a pus mîna pe un soldat care se dăduse drept ofiţer purtînd tunica mea cea veche? întrebă Bistrom, rotindu-şi privirea asupra oaspeţilor din bordei.

Oaspeţii erau Levuşka Puşkin, care venise să-l vadă pe Odoevski, şi maiorul Doroşenko, comandantul Tamanului, urmaşul mustăcios al gloriosului hatman.

— He-he! spuse Doroşenko şi răsturnă pe masă o legătură de covrigi albi. Astea-s de la nevastă-mea, pentru dumneata, Alexandr Ivanovici.... A pus mîna pe el! A pus mîna! Stă soldăţelul la arest în beznă. Şi ce-i mai uimitor e că s-a găsit asupra lui o scrisorică către Loov de la un oarecare Iakubovici care-i acum în Siberia. Iară soldatul povesteşte verzi şi uscate de nu-ţi vine să-l crezi.

— Dar ce spune ?

— Că n-a știut nimic și nici nu știe de unde vine scrisoarea, nici de văzut n-a văzut, nici de auzit n-a auzit. Zice că nu uneltea nimic și nu vrea să mărturisească nici de l-ai omorî în bătăi. Dar n-o să scape de bătaie !

Cuvintele lui Doroșenko stîrniră o puternică și felurită impresie asupra ascultătorilor. Iuncherul Cernigovțev roși și lăsă ochii în jos. Alifanîci strigă și își făcu cruce. Odoevski scăpă din mînă covrigul pe care-l dusese la gură. Fiecare privea pățania lui Prîtkov din punctul său de vedere.

Vasiuk se simți rușinat, atît de rușinat cum nu mai fusese niciodată în viață. Iată unde-l poate duce pe un tînăr plictiseala și vechile romane prostești ! În prima clipă, Vasiuk se gîndi să recunoască totul.

„Am vrut să săvîrșesc o faptă glorioasă, neobișnuită, să plec din tabără, să ajung ca fugar la Loov și apoi, fie prinzîndu-l de viu pe trădător, să mă întorc cu el pe linia frontului, fie să aduc generalului Raevski capul acestui criminal. Eu am pus totul la cale, pe mine trebuie să mă luați și să mă judecați ! De aceea am și furat scrisoarea către Loov de la bătrînul Alifanîci, dar temîndu-mă s-o țin asupra mea, am dat-o soldaților. Iar soldații n-au altă vină decît că m-au ascultat și au primit să ia parte la expediția pe care o puneam la cale.“ Rușinea îl îndemna pe Vasiuk să mărturisească totul. Dar această rușine pieri în fața temerii : dacă nu-l vor crede, dacă îl vor învinui de dezertare, ce se va întîmpla ? Doar Loov nu era un simplu Loov, în spatele lui se afla generalul-plijer. Păi asta-i... Dar ce-i asta ?... Încremenind la acest gînd înspăimîntător, Vasiuk ședea tăcut la masă, cuprins de o amețitoare deznădejde.

Alifanîci pricepu un singur lucru : scrisoarea pe care o păstra în buzunarul dinăuntru al hainei sale de postav verde trecuse în chip misterios în posesia soldatului Prîtkov împreună cu tunica lui Bistrom. Unchiașul se simțea zdruncinat, ofta și se închina.

Bistrom își clătina capul cărunt și tușea nemulțumit. Nu-i plăcea de loc această poveste. Și faptul că de tunica sa veche era legată, pesemne, și problema dezertării soldaților, îi provoca o deosebită neplăcere. „Nu cumva mă vor degrada iar, pentru a treia oară ?... Vai, cît e de greu ! Nu mai sînt anișorii aceia...“

Deschise ușa de la bucătărie, unde își luau ceaiul Basnin și Prokopii, și strigă:

— Hei!...

Prokopii apăru în prag. Își ținea ochii în pămînt și figura-i schimonosită amintea de un gîscan curățat de măruntaie.

— Aprinde-mi pipa! strigă Bistrom. Ce stai ca o gotcă somnoroasă?... Auzi?

— Aul, — răspunse ordonanța, — da' stau așa pentru că am obosit. D-aia stau. Și după o scurtă șovăire adăugă: Stau, înălțimea voastră.

Bistrom se plimbă de cîteva ori prin bordei. Apoi se repezi la Prokopii și ridică pumnul:

— Spune, ce s-a întîmplat cu tunica mea? Haide! Cum a ajuns la Prîtkov? Hai?

Prokopii păli și spuse hotărît:

— N-am de unde să știu, măcar de m-ați omorî!

Bistrom lăsă pumnul jos. Se uită la ordonanța sa și întrebă blînd:

— Dar tu ai mîncat?

— Da, — răspunse soldatul vrînd-nevrînd, — asta-i în ordine, înălțimea voastră.

Grija locotenentului îl mișca întotdeauna pe Prokopii. De aceea, după ce-i servi pipa, se întoarse la bucătărie, oftă prelung și-i șopti lui Basnin, clătinînd din cap, foarte tulburat:

— Mare trăsnaie am mai făcut, măi!... Și lui îi mai e milă de mine. E tare grijuliu, drace! și-și șterse o lacrimă.

Basnin nu răspunse nimic.

— Eu știu să păzesc avutul altora, — le spunea Bistrom oaspeților săi, — dar de-al meu n-am grijă. Soldații, însă, ce oameni! Am fost și eu soldat și știu. Au un suflet! Pacoste, nu suflet! Acela care în luptă nu se teme de nimic, șterpelește pe unde apucă, să te ferească sfîntul! Prîtkov ăsta e un hoț ordinar. Iar pe Prokopii al meu îl cred. Așadar, Prîtkov e hoțul. Asta-i tot. Cît despre dezertare, nu poate fi vorba.

Levușka rîse.

— Oamenii se împart în două categorii: cei care dau și cei care iau. Să zicem că Prîtkov al vostru e dintre cei

care iau. Numai că, scumpul meu locotenent, asta nu-i totul. Cum rămîne cu scrisoarea către Loov?

În mînia sa, Bistrom uitase de scrisoare şi făcu un gest de nedumerire.

— Hei, nu-mi merge! strigă el cu amărăciune. Ce înseamnă gloria militară? Am tot cucerit-o, am tot cucerit această glorie, da' uite, te pomeneşti că iar va trebui... — se roşi şi se aşeză într-un colţ, trăgînd cu vîrful degetelor de epolet, — va trebui să pierd aceste insigne de onoare!

Cernigovţev sări de la masă, se apropie repede de laviţă şi se culcă pe ea cu spatele la ceilalţi. De altfel, nimeni nu-l luă în seamă.

— Naiba ştie! spuse trist Levuşka. Parcă-i un făcut ca tocmai astăzi să sosească la Taman generalul Raevski. L-am întîlnit în rada portului. Samovar-paşa![1] Îşi are el socotelile lui. Prin această acţiune de debarcare vrea să-şi arate vrednicia în faţa suveranului. Asta-i singurul lui gînd. Şi deodată i se va raporta: soldaţi dezertori, o scrisoare către Loov de la Iakubovici, tunica lui Bistrom, şi Odoevski în acelaşi bordei... Ştiţi, domnilor, nu-i bine de loc! De loc nu-i bine!

Laviţa trosni sub Cernigovţev. Odoevski se sprijini cu amîndouă mîinile de masă. Degetele îi trosniră.

— Levuşka! spuse el deodată. Trebuie să-l salvezi pe Prîtkov!

Puşkin se uită uimit la el şi îşi strînse buzele groase şi roşii, şuierînd:

— Fiu-u!...

— Trebuie să-l salvezi! Prîtkov a fost alături de noi, atunci, în decembrie. El nu poate fi nici hoţ, nici trădător. Da, nu poate, aşa cum nu pot fi nici eu hoţ, sau trădător. Trebuie să-l salvăm pe Prîtkov!

— Dar cum? Spune cum?! strigă Levuşka, desfăcîndu-şi repede eşarfa şi aruncînd-o pe duşumea. Sînt gata. Dar cum?

Odoevski îşi muşca buza, chibzuind. Apoi se uită cu căldură la Puşkin, cu ochii săi adînci şi albaştri.

— Ascultă! Nu mint niciodată, dar sînt anumite împrejurări cînd adevărul pare minciună. Iată cum stau lucrurile şi cum trebuie să le arăţi şi generalului: i-am dăruit

---

[1] *Generalul N. N. Raevski (junior)* a fost arestat cu prilejul răscoalei decembriştilor şi eliberat în anul 1826. Pentru firea sa iute fusese poreclit „Samovar paşa". (Nota red. ruse.)

lui Prîtkov o haină veche și din nebăgare de seamă am lăsat în această haină scrisoarea către Loov pe care mi-a dat-o Iakubovici în Siberia.

Bistrom izbi cu pumnul în masă.

— Iar eu i-am dat tunica mea! Asta-i tot! Ce poate fi mai simplu?

Levușka tuși:

— Vai, domnilor, vi se pare că este foarte simplu! Trebuie să-l cunoașteți pe Raevski cum îl cunosc eu, ca să vă dați seama ce impresie îi va face această versiune. El știe să ierte și minciuna, e un om fin. Dar această minciună este primejdioasă pentru tine, Sașa! Raevski nu uită nici o clipă că în Caucaz sînt mulți care te urmăresc nu numai pe tine, ci și pe el.

Odoevski scutură mîndru din cap:

— Ceea ce am spus nu-i o minciună, ci adevărul curat și n-are ce să-i strice lui Raevski. Cît despre mine, nu mă tem cîtuși de puțin. Nu caut să fiu în siguranță. Îmi stă mie bine să fiu în siguranță, cum îi stă chelului tichia de mărgăritar. Nu mi-e teamă de nimic! Hai, du-te, Leon!

În odaie intră Basnin. Fața îi era albă ca hîrtia. Luă poziția de drepți și zise:

— Vreau să-mi spun și eu cuvîntul...

Toate fețele se întoarseră spre el. Cernigovțev se ridică în capul oaselor pe laviță.

— Înălțimile voastre, — glăsui Basnin, schimbîndu-se de pe un picior pe altul, — milostivi boieri! Pentru a doua oară în chinuita-mi viață îl văd pe Alexandr Ivanovici. Și pentru a doua oară mă îndreaptă pe calea cea bună. Prima oară a fost în douăzeci și cinci. Acuma iară... Atunci știam noi singuri pentru ce mergem. Ne-au dat la cap, iar noi aici ne-am sălbăticit cu totul. Unde ne pune, acolo stăm. Ostașul nu poate trăi și sluji fără un vis. Da' de unde să iei aici visul? Ne-am sălbăticit. Ei, și asta-i de vină... arătă la sticla de vodcă dreasă cu piper. Și apoi domnul Cernigovțev, iuncherul, a început să ne vorbească în timpul instrucției. Din vorbă se naște treaba. Copacul uscat, înălțimile voastre, tot de vînt se îndoaie. Am pus la cale va să zică...

Basnin dezvălui planul lui Vasiuk și în bordei se făcu liniște. Numai Vasiuk, pe laviță, sughița uneori de plîns.

— Tot el ne-a adus și scrisoarea. Iar Prokopii, tunica. Iară că ne-am dus ca oaspeți, asta-i o șotie, și atît. Acum să vă spun tot adevărul, nu ne-am gîndit să fugim, ci să-l vînăm pe Loov, dar știu, n-o să ne credeți. De la scrisoare la vorbă nu poate fi crezare. Domnul iuncher tace, se frămîntă, pentru că el a pus totul la cale și o dată cu scrisoarea a adus asupră-i și asupra noastră cuvîntul rușinos de dezertori. Ce mai cuvînt! Ți se frînge și limba rostindu-l. Și apoi, oricît ați chibzui, înălțimile voastre, soarta noastră nu poate fi mai amară. Dacă azi Alexandr Ivanîci n-ar fi întors totul înapoi...

— Cum? întrebă Levușka.

— Asta nu-s eu în stare s-o lămuresc înălțimilor voastre. Dar e așa cum a zis el, că soldatul din acel decembrie nu poate să fie nici hoț, nici trădător. Și pentru a scăpa pe alții, nevinovatul ia vina asupră-și... Iată pentru ce inima mea a tresărit ca în acea zi mare. Și lacrima de bucurie m-a podidit...

Bistrom păși repede spre Basnin și, smulgîndu-și de pe nas stofa roșie, îl îmbrățișă pe soldat.

— Nu. Nu-i pacoste, — șopti el, — nu-i pacoste, ci suflet!

— Ce mai popor! tună Doroșenko. Cu simțăminte atît de curate, că nu le poți cuprinde.

Odoevski ședea la masă cu capul în mîini. „Totul s-a lămurit, totul... Și cît de simplu!" se gîndea el.

Așadar, chiar și acest din urmă sacrificiu pe care voise azi să-l aducă în amintirea trecutului s-a dovedit zadarnic. Da, țelul vieții lui Odoevski se împlinea: el nu mai putea lua parte la goana făcliilor; alții alergau ducîndu-le mai departe, și mîinile care purtau făclia erau sigure și credincioase...

Cernigovțev sări de pe laviță și trecu în fugă prin bordei spre ieșire. Nimeni nu-l întrebă nimic, ar fi fost de prisos. Uneori tăcerea e mai grăitoare decît cuvintele. Levușka Pușkin își luă eșarfa și, punîndu-și chipiul pe ceafa numai cîrlionți, spuse:

— Mă duc la Raevski și vă asigur că povestea asta se va încheia chiar azi. Cum? E treaba mea. Pe curînd, domnilor!

...Luna rotundă și caldă lumina Tamanul. În dreapta, o steluță strălucitoare licărea singuratică pe bolta cerului. Și fîșiile lungi ale norilor se zăreau mai bine sub sclipirea ei.

Ivan Alifanîci Kuriţîn stătea în genunchi lîngă intrarea în bordei şi se ruga: Mai întîi îi mulţumea fierbinte lui dumnezeu pentru sfîrşitul fericit al povestei cu scrisoarea, care ar fi putut să-l distrugă pe prinţişor. Puşkin împăcase de minune lucrurile, iar Alifanîci cususe scrisoarea în căptuşeala vestei. Şi soldatul Prîtkov era liber. Minune! Cum să nu-i mulţumeşti creatorului tuturor minunilor?

Sfîrşind cu mulţumirile, Alifanîci trecu la rugăminţi. De fapt avea o singură rugăminte către dumnezeu, ca şi acea steluţă care sclipea singuratică în dreapta, pe cer. Şi repeta această rugăminte în rugăciunile sale de fiecare seară.

— Stăpîne atotputernic, spunea Alifanîci atît de încet, încît abia putea fi auzit. Ţie totul îţi stă în putinţă, la o adică. Apleacă-ţi urechiuşa la smerita-mi rugăciune. Fereşte-l pe robul tău Alexandr de orice fier, sabie, baionetă, piatră, de tot felul de arme şi de glonţ turcesc, de orice lovitură: rusească, nemţească, tătărească. Ca iutele lui căpşor să nu se prăvale, la o adică, de pe umeri, ca trupul alb să nu sîngereze şi sufletul lui să nu se prăpădească. Ca duşmanii lui, prin puterea ta, doamne, să devină neputincioşi, iar gurile lor scîrnave, la o adică, să se închidă. Dă-le minte blestemaţilor, la o adică, să-l facă mai repede ofiţer şi să-l lase acasă, la taică-su. Fie mila ta, doamne, cu robul tău Alexandr. Amin!

CAPITOLUL V

Intr-o zi de iulie, în zori, escadra de vase care aducea trupele de debarcare ale generalului Raevski se apropie de gurile rîului de munte Psezuape şi se opri la distanţă de două ancabluri [1] de la ţărm, în semicerc, cu două fregate la extremităţile semicercului. Escadra părăsise Tamanul cu vreo lună în urmă. Intre timp, debarcase de două ori trupe. La Psezuape era plănuită a treia debarcare.

Pe cer se stingea încet secera lunei în declin. Marea se revărsa uşor pe ţărm. Valurile albe se prăvăleau şi luminau ca rachetele. Soarele nu se arătase încă de după

[1] *Ancablură* — 185 m. de la ţărm. (N. R.)

munţi, dar razele sale se răsfrîngeau de mult pe vîrfurile piscurilor şi, coborînd încet, se revărsau în dîre trandafirii peste verdeaţa povîrnişurilor. Nori lăptoşi se ridicau din văi şi somnoroşi, parcă, se legănau sub giulgiul auriu al luminii... Pescăruşii zburau ţipînd tînguitor.

Pe duneta vasului amiral „Silistria" stătea un general înalt, cu eşarfă şi spadă. Părul negru îi cădea peste gulerul roşu. Purta ochelari albaştri. Avea tunica descheiată şi prin gulerul cămăşii deschise i se vedea pieptul păros, ars de soare. Se încovoia uşor şi din cînd în cînd îşi îndrepta spinarea. Şi atunci apărea nu numai înalt, ci uriaş cît o clopotniţă. Era comandantul litoralului Mării Negre, generalul-locotenent Nikolai Nikolaevici Raevski-junior, cum i se mai zicea în armată, pentru a-l deosebi de tatăl său, Nikolai Nikolaevici Raevski-senior, vestitul erou din războiul pentru apărarea patriei din anul 1812.

Raevski spuse:

— Tacit, descriind războiul dus de Farzaman, regele Iberiei [1], împotriva lui Artaban, regele parţilor, amintea şi de şapsugi [2] printre trupele iberice auxiliare. Aceştia sînt şapsugii de astăzi, cu care o să avem noi de furcă acum.

Amiralul care stătea lîngă el, voinic, cu părul cărunt, tuns scurt, îşi duse binoclul la ochi:

— O să aveţi de furcă cu ei, zău aşa! O să vă aduceţi aminte de bătrînul Lazarev! În treburi de astea, mirosul nu mă înşeală... E timpul?

— Da!

Amiralul făcu semn cu binoclul. Bubuitul tunului de semnalizare sparse tăcerea. Sute de luntre uşoare fură coborîte de pe vase pe apă. Soldaţii săreau grămadă de pe punţile corăbiilor, cîte doisprezece în fiecare luntre.

— Debarcarea este un lucru dificil, îi spuse Raevski lui Lazarev, pentru că de îndată ce trupele vor coborî pe uscat, vor stînjeni acţiunea artileriei de pe vase. Şi fiindcă artileria nu poate fi debarcată o dată cu oamenii, se vor trezi rămaşi în voia soartei. Aceasta este clipa cea mai critică a oricărei debarcări...

Dar Lazarev nu-l mai asculta. Două sute cincizeci de tunuri bubuiau bombardînd ţărmul unde se vedea cum sub loviturile ghiulelelor, se răreau crîngurile de copaci

---

[1] *Iberia* — vechea denumire a Georgiei răsăritene. (N. R.)

[2] *Şapsugi* — puternic trib circazian; a preferat păcii cu Rusia trecerea la supuşenia turcă. În anul 1863-1864 au părăsit pămîntul natal şi s-au stabilit în Turcia, unde au pierit aproape toţi. (Nota red. ruse.)

tineri, iar în vîlcelele apropiate se prăvăleau stejarii de parcă ar fi fost cosiţi. Bubuiturile şi trosnetele pluteau deasupra mării.

Odoevski sări în luntre fără a se mai uita. Şi, din avîntul săriturii, căzu călare pe mortieră.

Marinarii de pe vas se urcau pe sarturi.

— Ura !...

Luntrele alergau spre ţărm ca la un concurs. Se trăgea de pe toate corăbiile. Curînd, fumul acoperi şi marea, şi ţărmul.

Raevski stătea în prima barcă. Alături de el se afla Levuşka Puşkin. Săriră cei dintîi pe ţărm. Pe toată linia de debarcare schimbul de focuri se înteţea. În dosul fiecărei pietre, în dosul fiecărui copac, se ascundea cîte un şapsug.

Alexandr Ivanovici alerga împiedicîndu-se. Auzea şuierînd ceva în jurul lui şi frunzele tufelor cădeau la pămînt...

Soarele luminos al dimineţii se ridica deasupra fîşiei negre a munţilor. Odoevski vedea străvechii pini uriaşi care urmăreau de sus, mîndri şi posomorîţi, clocotitorul măcel de jos. Îşi aminti că puşca îi rămăsese neîncărcată şi zîmbi. Lanţul de trăgători se împrăştiase înaintînd. Pesemne, totul se petrecea aşa cum fusese prevăzut. Odoevski desluşi pe neaşteptate între tufe chipul vesel şi roşu al lui Bistrom. Locotenentul îşi conducea undeva compania de tenghinezi şi cînd soldaţii răniţi se prăbuşeau rostogolindu-se, îşi spunea :

— Vezi cît e de bine ! Uite, sînt şi răniţi !

Dar îndată ce Bistrom şi compania lui se depărtară, situaţia se schimbă. Din pădurea deasă şi neagră, din faţă, ieşi un detaşament de şapsugi. Cîţi erau, e greu de spus. Să fi fost poate vreo trei mii. Veneau în pas alergător de-a dreptul spre mijlocul lanţului de trăgători fără să tragă, cu săbiile ridicate deasupra capetelor, gata să izbească. Comandantul Statului Major al detaşamentului, colonelul Filipson, un omuleţ cu faţa blîndă şi voce cuviincioasă, bun prieten cu doctorul Mayer, ordonă să se încarce tunurile. Bubui o salvă de mitralii, încă una, apoi a treia... Şi deodată, focul se mută spre dreapta, unde pădurea era deosebit de deasă şi împletită cu viţă de vie. Flancul liniei de atac a şapsugilor se sprijinea tocmai pe această pădure. Şi chiar din această pădure Bistrom şi

compania sa porniră atacul la baionetă. Intr-o clipă, totul se învălmăşi. Şapsugii se retrăgeau. Nu se ştie de unde, apărură două companii navaghineze şi îi urmăriră pe şapsugi, sprijinindu-i pe trăgătorii împrăştiaţi. Şapsugii luptau cu sabia. Navaghinezii atacau la baionetă. In ajutorul lor, veniră două tunuri de munte şi mitraliile se porniră din nou să şuiere.

Odoevski îl vedea pe general, sus, pe dealul de calcar, între fagi, fumîndu-şi pipa şi slobozind fumul. Levuşka Puşkin îi vorbea înfocat. Raevski zîmbea. Cînd navaghinezii respinşi în atacul lor se retraseră pînă la poalele dealului, Raevski coborî repede, uriaş, negru şi vesel şi, desfăcîndu-şi larg braţele, strigă soldaţilor în retragere:

— Incotro, nătîngilor? Aşezaţi-vă în spatele meu! Oare nu ştiţi că pe mine nu mă ating gloanţele?

Soldaţii îşi încetiniră pasul. Generalul îl prinse pe unul dintre ei de mînecă:

— Culcă-te la picioarele mele şi trage! Apoi îl prinse pe un altul: Trage de la subsuoara mea!

Nu trecu nici o clipă şi navaghinezii îşi întoarseră baionetele şi se repeziră din nou în pădure.

Odoevski privi spre cer. Norii şerpuiau şi se încolăceau în jurul piscurilor muntoase, aidoma unor capete de uriaşi înaripaţi, răsturnaţi pe spate. Soarele alungase ceaţa şi razele fierbinţi de lumină răzbăteau pretutindeni prin verdeaţa străvezie a copacilor.

Alexandr Ivanovici cătă înapoi. Depărtarea verde a mării se topea în argint şi numai ţărmul arunca asupra ei o umbră liliachie. Nouraşi creţi ardeau la orizont. In flancul drept veneau în şiruri lungi răniţii, sprijinindu-se în puşti. Unii erau duşi de subsuori, mulţi căraţi cu targa. Da, o adevărată bătălie! Cineva îl apucă de umăr.

— Uf! strigă Lorer. Mi se pare că ne aflăm sub focul propriilor noastre mitralii! Să ne ducem puţin mai încolo, unde-i frunzişul mai des.

Abia atunci Odoevski desluşi un zgomot ciudat, pricinuit într-adevăr de mitralii, cînd se lovesc de copaci, rupînd cioturi şi crengi. Era un zgomot ca acela al unui mare stol de păsări ce zboară deasupra capului, fîlfîind din aripi. Dar de unde puteau veni aici păsările?

Sub copaci stătea Narîşkin. Bucătarul Stepan îi încărca arma, iar Mihailo Mihailovici îşi ştergea cu batista mustăţile şi faţa înnegrită de fumul prafului de puşcă.

— Ei, cum merge? întrebă el cu un aer mulțumit.

Odoevski dădu din umeri și își sprijini de copac arma încărcată.

Pădurea devenea tot mai deasă, drumul se îngusta. Povîrnișuri repezi, năpădite de copaci, se întindeau de o parte și de alta a drumului. Vîlceaua trecea în pantă și acolo se zăreau desluşit întăriturile de înălțimea omului, întocmite din copaci uriași. Trunchiurile erau împletite cu tufe și întărite cu pămînt și pietre. Căciulile șapsugilor răsăreau de după frunze. Țevile puștilor luceau puternic printre cioturi.

Bistrom căzu pe gînduri. Întăriturile trebuiau cucerite. Cu ce? Cu o companie din care nu mai rămăsese decît jumătate?

— Iuncherul Cernigovțev, — strigă locotenentul, — la mine!

Vasiuk veni în fugă. Fața îi ardea. Iată, astăzi avea prilejul să săvîrșească o faptă nemaipomenită și după aceea va lăsa la o parte romanele, își va părăsi planurile prostești și mai cu seamă nimeni nu va îndrăzni măcar să-și amintească de boroboața de la Taman.

— Ordonați!

— Iuncher, ia-ți plotonul și pornește la atac la baionetă pentru a cuceri întăritura.

Vasiuk rămase cu gura căscată. Să atace o asemenea întăritură cu plotonul!

— Păi cum e cu putință? bolborosi el.

Bistrom bătu din picior:

— Foarte simplu! Și-apoi, n-avem încotro! Nu știi ce-i războiul, țingăule!... Iartă-mă! Vei ataca întăritura, cu plotonul, ei își vor descărca armele asupra voastră... Nu face nimic dacă vei cădea! Dar pînă își vor încărca iar armele, noi vom trece fără nici o pierdere. Plotonul dumitale va fi jertfit pentru treaba asta. Marș!...

Vasiuk făcu stînga împrejur și strigă:

— Ploton, după mine!

Totul se petrecu așa după cum prevăzuse Bistrom. Plotonul lui Cernigovțev căzu aproape în întregime la atacul întăriturii. Vasiuk rămase agățat cu capul în jos pe un gard, cu craniul sfărîmat pînă la grumaz. În schimb, Bistrom își duse în pas alergător resturile companiei și cuceri întăritura printr-o luptă corp la corp.

Într-o jumătate de ceas fură cucerite patru întărituri. Pentru atacarea celei din urmă, se oferiră Basnin şi Prîtkov împreună cu zece voluntari. Compania lui Bistrom se destrămase. Nici plotoane nu mai existau. Basnin şi Prîtkov conduceau grupuleţele de oameni care scăpaseră teferi din ultima încăierare.

— Bravo! îi lăudă Bistrom, pe care nu-l puteai uimi prea uşor cu un gest de bravură. Acum, băieţaşi, n-o să vă uit pentru vitejia voastră.

Debarcarea se sfîrşise de mult. Pădurea fusese ocupată şi topoarele pionierilor răsunau zgomotos prin desişurile ei. Generalul Raevski cu statul său major trecea în revistă frontul, felicita trupele şi, rupînd în drum flori rare, le adăuga buchetului prins la centiron. Botanica era una din pasiunile sale.

— Cine s-a distins astăzi printre gradele inferioare? îi întreba el pe comandanţii de unităţi.

I se spuneau nume. El scotea din buzunar crucea Sf. Gheorghe, o agăţa pe pieptul soldaţilor şi trecea mai departe. Levuşka Puşkin însemna numele fiecărui ostaş pentru a le trece în ordinul de zi.

Cînd ajunse la capătul flancului drept, unde mai continua încă un schimb de focuri destul de viu, Raevski îi puse aceeaşi întrebare şi lui Bistrom.

— Soldaţii Basnin şi Prîtkov, excelenţă! răspunse Bistrom.

Levuşka făcu un gest, cu caietul:

— Ieşiţi în faţă!...

Soldaţii păşiră înainte. Generalul scoase din buzunar două cruciuliţe albe cu panglicuţe în dungi galbene şi negre şi prinse una din ele pe pieptul lui Prîtkov. Apoi întinse mîna spre Basnin. Cînd să prindă medalia şi pe cămaşa albă, stropită de sînge, a soldatului, îşi retrase deodată mîna, crezînd că Basnin voia să i-o sărute. Într-adevăr, soldatul îşi strîngea buzele de parcă ar fi vrut să sărute. Era palid la faţă şi tremura tot de mîndrie şi bucurie. Dar Raevski se înşelase — Basnin nici nu se gîndise să-i sărute mîna. Primind crucea, o duse la buze şi, cu vocea întretăiată de emoţie, spuse:

— Te salut, prietene! În sfîrşit, te-am dobîndit!

Generalul îi mulţumi lui Bistrom pentru strălucitul atac de flanc şi eroicul asalt al întăriturilor.

— Te aşteaptă, locotenente, o sarcină grea şi însem-

nată. Nu degeaba s-a obișnuit Corpul de Armată din Caucaz să se mîndrească cu vitejia dumitale. Ce-ai dori?

Bistrom se îngîndură pentru o clipă. Îi trecură prin minte destule lucruri serioase, necesare și foarte potrivite pe care ar fi putut să i le ceară lui Raevski. Deschise gura vrînd să le spună, cînd îl înțepă parcă ceva și de pe buze i se desprinse o frază goală, șugubeață și batjocoritoare ca de obicei:

— Dăruiți-mi o floricică, excelență!

...Tabăra de pe țărm era presărată cu sute de corturi albe. Cînta muzica. Și bravii luptători din toate companiile cîntau și ei.

Bucătarul Stepan stătea lîngă cortul lui Mihailo Mihailovici Narîșkin și îi poftea pe cunoscuții boierului său:

— Poftiți, samovarul e gata!

Din cort răbufnea ba rîsul tumultuos al lui Levușka Pușkin, ba glasul ascuțit de tenor al lui Lorer, și mai puternic decît toate, zgomotul paharelor.

Chiar în preajma mării, pe șomoioage de paie, zăceau răniții. Gemetele lor prelungi erau acoperite de țipete repezi, deznădăjduite. Medicii trebăluiau de zor, alergînd de la un șomoiog de paie la altul, pipăind în mers ascuțișul bisturiilor. Bistrom venise să-și panseze degetul mic, atins de un glonte. Trebui să aștepte mult. Sîngele și chiar gemetele altora sînt greu de îndurat. Locotenentul așteptă cît așteptă, pînă ce-și pierdu răbdarea: își scoase din buzunarul pantalonilor largi de nanchin cărțile de joc și propuse unui sublocotenent ușor rănit o partidă. Curînd li se alăturară încă doi și apoi alții. Se încinse un joc strașnic. Bistrom ținea banca. Jucătorii și chibiții se îmbulzeau în jurul lui. Sublocotenentul care făcea cărțile pierdea și îl treceau toate sudorile. Deodată el spuse:

— Domnilor! Ia priviți...

De alături, se auzi un oftat, scos de un om care zăcea, ca o matahală rece și udă. Era un ofițer uriaș, cu mustăți negre, cu mîna retezată și coloana vertebrală fracturată la gît.

— Doamne! strigă Bistrom. Vdovenko!... Lăsați-l, domnilor, pe Vdovenko să moară liniștit. A fost un ostaș viteaz și un bun ofițer. Văd după ochii lui că se prăpădește.

Jocul se opri. Sublocotenentul care pierdea, cîntă cu voce de bas:

— „Din pămînt te-ai născut, în pămînt te vei duce... Tînguire de mormînt, născătoare de cînt..."

Dar se opri, neştiind cum vine mai departe. Vdovenko oftă încă o dată. Apoi sughiţă şi se întinse. Toţi îşi făcură cucernic semnul crucii. Bistrom îşi şterse ochii cu pumnul şi îl sărută pe umăr pe cel care-şi dăduse sfîrşitul

CAPITOLUL VI

Soarele cobora, pierzîndu-se în norii care năpădiseră cu pulbere de foc şi cerul, şi văzduhul, şi pămîntul, şi marea. Faţa mării era luminoasă şi nemişcată ca o oglindă. Fărîme de nori cîrlionţaţi se reflectau în ea, în fîşii întunecate. Curcubeie largi alergau peste ape. Razele luminau capricios şi neaşteptat cînd ţărmul, cînd poiana verde, cînd capul depărtat. In ultima clipă a amurgului, o rază de soare lovi ţărmul şi cascada de foc a luminii se revărsă pe pămînt. Şi pe mare bîntuia pîrjolul, marea era în flăcări. Zăpada de pe munţi se împurpură, stîncile din preajma coastei păreau liliachii, iar verdeaţa — vineţie.

Bivuacul detaşamentului de debarcare se întinse în voie lîngă rîul Psezuape, în mijlocul pădurii rărite. Toată ziua şapsugii traseră asupra taberei, cu tunurile aşezate pe promontoriile muntoase. Ocheau corturile, pe alese, şi de aceea Raevski porunci tunarilor detaşamentului să le răspundă. Şi astfel, duelul de artilerie bubui pînă seara, cînd şapsugii încetară focul, nemaiavînd, pesemne, pulbere.

In tabără domnea veselia — navaghinezii îşi ţineau sărbătoarea regimentului. In corturile soldaţilor, în larmă şi cîntece, plescăia în ceşti cihirul[1]. In corturile ofiţerilor curgea şampania. La cină, cazanele cu vodcă fură aduse de la bucătării. Furierii companiilor stăteau lîngă cazane, cu listele în mînă, şi îi chemau pe soldaţi. Şi polonicul cu care se împărţea vodca dănţuia cu voioşie. Goarnele de semnalizare ale posturilor din tabără răsunau, chemînd pichetele. Cu toate că era sărbătoare, sau poate tocmai de aceea, măsurile de pază fuseseră întărite. Două companii se aflau în dosul baricadelor întocmite din crengi rupte. Ofiţerii de serviciu inspectau mereu lanţul de trăgători.

[1] *Cihir* — denumirea rachiului de tescovină pe ţărmul Crimeei şi al Caucazului. (Nota red. ruse.)

Cortul lui Odoevski era instalat în spatele companiei de pază, înconjurat de verdeaţa îngălbenită a crîngului de migdal. Copacii, aidoma unor pagode, sclipeau cu argintul mat al florilor. Plopii piramidali şi înalţi, încolăciţi de iederă, semănau cu nişte minarete. Plopii şi platanii răsăreau dintre tufe. Focurile taberei luminau de departe crîngul, tremurînd şi dînd impresia că pomii se mişcă.

Alexandr Ivanovici îşi avea cortul său propriu şi Lorer locuia cu el. Încă din timpul zilei, cînd bubuia canonada artileriei, Nikolai Ivanovici spuse:

— Ce-ar fi să punem la cale un ospăţ pe deseară?

Alifanîci se duse în grabă la marchitan[1]. Carnea de berbec, brînza şi şampania apărură cu o repeziciune miraculoasă, ca de sub mîna unui scamator. Aduseră mai aproape şi cortul lui Narîşkin şi din două corturi ridicară unul mare. Întocmiră şi o listă de invitaţi cu nu mai puţin de douăzeci de persoane. Împrumutară de la vecini tacîmurile. Lorer şi Alifanîci trebăluiră din răsputeri.

Odoevski era chemat din zece în zece minute la Raevski. Generalul îi dicta cu glas tare lui Levuşka Puşkin raportul asupra bătăliei.

— Citeşte-l şi corectează-l din punct de vedere literar, îi spunea el lui Alexandr Ivanovici, întinzîndu-i coala scrisă.

— Nikolai Nikolaici, — rîdea Levuşka, — eu sînt fratele unui poet... N-aţi vrea să facem un raport în versuri?

Lîngă cortul generalului, se îmbulzeau ofiţerii, ascultînd cu nesaţ ştirile. Zvonurile despre decoraţii se împrăştiau cu iuţeala fulgerului. Şi Odoevski află cu bucurie că locotenentul Bistrom fusese propus pentru decorare cu ordinul ofiţeresc Sf. Gheorghe. Dar mai era încă o noutate cu privire la Bistrom, care-l mîhni mult pe Alexandr Ivanovici: Raevski voia să-l numească pe bravul locotenent comandant al fortului ce urma să rămînă pe rîul Psezuape după plecarea detaşamentului de debarcare. Încă din tinereţe, lui Odoevski nu-i plăcuse să se despartă de cei pe care îi iubea şi acum acest lucru îi venea şi mai greu. De aceea, nici sunetul farfuriilor, nici glumele lui Lorer, nici pălăvrăgeala veselă a musafirilor nu-l putură înveseli. Se aşeză la masă palid şi trist.

Bistrom însă era mai vesel decît toţi.

---

[1] *Marchitan* — negustor pe lîngă o armată. (Nota red. ruse.)

— Piară tot ce-i necurat şi scîrnav, — spunea el legîndu-şi şervețelul şi umplîndu-şi paharul cu vin, — rămînă numai ce-i amețitor şi îmbătător!... Vă voi împărtăşi, domnilor, o taină: m-am hotărît să mă însor. Mi-am găsit şi mireasa, la Tiflis, cînd am fost ultima dată pe-acolo. Fiica unui general. Deocamdată nu-i prea frumoasă, dar simt că va deveni cu timpul o adevărată cucoană, cu o înfățişare foarte atrăgătoare. Am şi întocmit o scrisoare pentru a-i cere mîna şi inima... Saşa, tu chiar şi lui Raevski îi ticluieşti rapoartele. Acum eu o să citesc cu glas tare, iar tu o să mă îndrepți, dacă o fi ceva care nu merge.

— Citeşte, citeşte, locotenente! strigară din toate părțile oaspeții.

Bistrom îşi puse ochelarii. Alifanîci ținea lumînarea.

— Ascultați, prieteni, ascultați! „Comandantul companiei a treia din regimentul de infanterie Tenghinski, locotenent şi cavaler Bistrom, mărturisindu-şi respectul față de excelența sa, şi de excelența sa, soția domniei sale, cere smerit mîna fiicei lor Liza. Dacă răspunsul va fi favorabil, rog să fie trimis la fortul Lazarevski, unde de la această dată mă aflu în calitate de comandant şi şef militar". Iată! Ce zici?

Hohote de rîs răsunară zgomotos în cort. Levuşka se repezi la Bistrom şi, sărutîndu-l pe amîndoi obrajii, strigă:

— Fiu al naturii, îmbrățişează-mă!

Levuşka nu se îmbăta niciodată. In schimb, locotenentul se cherchelea foarte repede. Ochii i se holbaseră, mustățile îi se zburliseră.

— Ce fel de ostaş eşti dumneata, — îi spunea el unui iuncher trandafiriu şi spîn, — dacă nu bei decît apă!

„Doar spre pedeapsă, dumnezeu
Cu apă-acoperi pămîntul.
Şi ne-nvăță de-atunci preasfîntul
Că apa e un mare rău.
Deci, n-om bea apă niciodată:
Că apa-i pacoste curată!..."

— Am avut şi eu un iuncher în companie, unul Cernigovțev Vasiuk. Bea numai apă de-asta blestemată. Şi s-a îmbolnăvit de hidropizie la creier, i s-a năzărit să pună mîna pe Loov. Dar cu toate că n-a izbutit, a murit astăzi ca un adevărat erou... Ehei, tare-i bine să trăieşti pe lumea asta...

— Ce te împiedică, locotenente, — îl întrebă curios Odoevski, — să fii pe deplin fericit?

Bistrom îşi holbă ochii mari şi rotunzi:

— Ţînţarii! Altceva nimic... Dar nu ţînţarii care înţeapă, ci aceia cărora sînt silit să le fac clizme în serviciu. Pentru ce-am fost retrogradat de două ori? Pentru ce? Hai? Oare cînd eram ofiţer m-a învinuit cineva vreodată că n-aş fi vrednic de acest titlu ostăşesc, că aş fi avut o purtare laşă şi ruşinoasă? Niciodată nu s-a întîmplat aşa ceva!

Puse sub nasul unui cîine pripăşit paharul cu şampanie. Cîinele refuză cu îndărătnicie să bea.

— Ian te uită, Seneca[1], dar cu mintea seacă. Poate că te gîndeşti: proşti îs oamenii, nu mănîncă nici lături, nici oase! Hei, te înşeli! Adevăraţii viermi nu-s aceia pe care îi mîncăm noi. Vai, cît de viteji ar fi oamenii de n-ar şti că pot fi ucişi în război!

Işi ridica la lumină paharul şi, admirînd băşicuţele jucăuşe din spuma aurie, exclama:

— Astea-s lumi, lumi!...

Il culcară pe locotenent într-un colţ pe covor. Era beat şi ochii i se închideau mereu.

— Bine de Bistrom, spuse Levuşka. Cel puţin ştie că mai devreme sau mai tîrziu va fi ucis. Dar eu ce să fac ca aghiotant? Stau şi aştept ca să se sfîrşească odată ceea ce numim noi, aici, război.

— Dacă războiul justifică totul, atunci ce justifică războiul? întrebă Odoevski.

Levuşka făcu un gest. Nu-i plăceau întrebările complicate. Vinul şi brînza de Limburg erau în faţa lui. Declamă cu glas tare o strofă dintr-o poezie a fratelui său:

„Daţi cupele! Şi nu cruţaţi
A mele vinuri parfumate.
Cununi avem. Haide, turnaţi!
N-om ţine seama de măsură,
Ca un sălbatic scit voi bea;
Licoare cere-a mea făptură
Sărbătorind venirea ta!"

---

[1] *Seneca* — filozof roman care a trăit între anii 3 î.e.n. — 65. (Nota red. ruse.)

— Bistrom nu mai este al nostru, rămîne să moară aici, în fortul Lazarevski... Să bem, Saşa, pînă ce viaţa nu ne va despărţi!

Odoevski luă paharul.

— Viaţa ne va împrăştia, Leon, asta-i adevărat, — spuse el, — dar moartea ne va strînge iar la un loc.

Alifanîci intră în cort, cu felinarul în mînă, şi-i întinse lui Odoevski un plic mare, pătrat.

— Poşta, la o adică, a fost adusă astăzi de un ostaş, cu barcazul, — rosti el, — au trimis-o chiar acum de la Statul Major. Ia vezi, prinţişorule, nu cumva, la o adică, o fi de-acasă...

Plicul foşnea ca o jucărie de copil, deoarece scrisoarea era plină de nisip. Alexandr Ivanovici cercetă în pripă etichetele şi peceţile poştei. Din Nikolaevskoe. Dar adresa nu era scrisă de mîna tatii. Cum aşa? De ce?

Nu se cuvine să citeşti o scrisoare faţă de musafiri. Odoevski se ridică şi, făcîndu-i semn lui Alifanîci, ieşi din cort.

Luna se ridicase de mult, aproape plină. Şi cerul, şi marea erau învăluite într-o blîndă strălucire albăstrie. Numai la asfinţit, zarea, stingîndu-se, revărsa o lumină minunată, gingaşă, trandafirie.

Alifanîci ridică felinarul. Doamne! Ce litere mărunte, cît de strîmbe se rostogolesc rîndurile! Aceste mărgele neîngrijite sînt scrise de mîna prinţesei Mary.

„...Tata a murit strîngînd la piept portretul tău, Saşa. Logodnicul meu şi cu mine nu ne putem reveni. Saşa, unde eşti? De ce nu eşti cu noi? Saşa..."

Odoevski suspină şi-şi duse mîna la piept. Alifanîci lăsă încet felinarul jos.

CAPITOLUL VII

Fortul Lazarevski se înfiripa văzînd cu ochii. Unităţile construiau, săpau, dădeau la rindea, tăiau. Fîşia netedă a ţărmului pe care se înălţa fortul îngăduia să i se dea acestuia o formă exactă cu patru bastioane. Mai întîi fură ridicate metereze din pămînt care-şi îndreptau spre munţi gurile negre ale tunurilor. Apoi în interiorul întăriturii, corpul de gardă, cazărmile şi depozitul fură clădite din cărămidă şi cherestea.

Era o vară călduroasă şi furtunile nu izbuteau să răcorească aerul încins. Cînd trăsnetul cădea în vîlceaua taberei, se simţea foarte desluşit un miros de fosfor. Santinela aflată în apropierea cortului lui Odoevski uită să lase în jos baioneta. Cînd veni schimbul, imprudentul soldat zăcea mort, cu o pată neagră la tîmplă.

Bistrom alerga val-vîrtej pe şantier, sărind peste bîrne, căzînd în gropi şi înjurîndu-i pe toţi, oriunde s-ar fi nimerit.

— Ţistar prăpădit! Nu vezi, neghiobule, unde trebuie să pui stîlpul? Pfui, doamne iartă-mă, golani mai sînteţi!

Întîlnindu-l pe Basnin şi văzînd pe obrazul lui un ţînţar strivit, îi şterse repede cu mîneca sîngele de pe faţă şi-i strigă:

— L-ai ucis?

— Da, l-am ucis, răspunse Basnin.

— Ei, atunci zi slavă domnului!

Şi alergă mai departe.

— Ia te uită, Bistrom, ogar bătrîn, nici el n-are astîmpăr, nici pe alţii nu-i lasă în pace, spuneau soldaţii.

Locotenentul îşi justifica astfel graba:

— Succesul rapid este cea mai bună economie!

În pădure înfloriseră nucii. Mireasma lor era atît de puternică, încît pricinuia dureri de cap. Pe ţărm, bîntuia malaria. A treia parte din gradele inferioare zăcea la spitalul de campanie. Boala se desfăşura fără leac: după două-trei crize, dezinteria fulgerătoare sau catalepsia nimicea oamenii.

La fiecare două zile, grupe de soldaţi erau trimise în pădure după lemne şi fîn. Fiecare tăiere a pădurii, fiecare cosit de fîn se sfîrşea cu pierderi şi vărsare de sînge. Grupele porneau de obicei sub acoperirea a patru baterii cu opt tunuri şi a o sută de cazaci călări.

Odoevski nu voia să scape niciuna din aceste misiuni periculoase. După moartea tatălui său, Alexandr Ivanovici îşi simţea sufletul zdruncinat. Pînă atunci, nici ocna, nici viaţa dusă în colonia din Siberia nu izbutiseră să frîngă în el dragostea de viaţă. Acolo unde se sfîrşea nădejdea, începeau amintirile, şi viaţa îi stătea în faţă, fericită în trecut, neînţeleasă în viitor. Dar moartea lui Ivan Alexandrovici întunecase parcă trecutul şi aruncase o umbră amenințătoare asupra viitorului.

— Domnule colonel, — spuse Odoevski, intrînd în cortul şefului de Stat Major al detaşamentului, — mîine se face aprovizionarea cu furaje. Merge batalionul patru din regimentul Tenghinski. Vă rog respectuos să nu mă trimiteţi în altă parte, aşa cum aţi făcut rîndul trecut.

— Vrei să mergi la furaje?

— Da.

Colonelul Filipson se ridică, se apropie de Alexandr Ivanovici şi-i luă mîinile. „Iar acelaşi lucru!" Trăsăturile fine ale feţei colonelului se înseninară într-un zîmbet:

— Doctorul Mayer, prietenul nostru comun, nu-mi va ierta niciodată, dacă nu voi avea grijă de dumneata. Nu vei pleca mîine la furaje.

Odoevski se cutremură de mînie:

— Cum! Cred că n-aveţi de gînd, domnule colonel, să mă puneţi în lanţ? Mă îndoiesc că aţi avea acest drept, deşi nu-s decît un ostaş de rînd.

— Sst!... spuse Filipson. Nu ridica glasul. S-ar putea să fim auziţi şi să se creadă că strigi la mine. Şi amîndoi vom fi puşi într-o situaţie penibilă. De ce s-o facem?

— Iertaţi-mă, domnule colonel! Dar vă implor, nu vă mai îngrijiţi de mine! Vă spun cinstit, n-am nevoie!

— Atunci, ce vrei? întrebă Filipson. Să pieri tot atît de stupid cum a pierit acum trei ani Alexandr Bestujev? Era un scriitor înzestrat, dumneata eşti un mare poet. Eu îmi iubesc patria şi-i iubesc pe cei mai buni copii ai ei. Rusia are nevoie de dumneata! Mayer o să mă mănînce de viu... Adică ce Mayer! Conştiinţa mă va roade.

Odoevski stătea cu ochii în pămînt. Plictiseala şi nerăbdarea îi erau întipărite pe faţă. Poate că nici nu auzise mişcătoarele cuvinte ale lui Filipson.

— Domnule colonel, daţi-mi cuvîntul că nu mă veţi lua mîine din batalionul patru, pentru a mă trimite în altă parte. Daţi-mi cuvîntul!

Filipson îşi umplu fără grabă pipa şi şi-o aprinse în tăcere. Apoi se înclină, făcîndu-l astfel pe Odoevski să înţeleagă că poate pleca, şi spuse rece şi hotărît:

— Iţi dau cuvîntul că nu vei fi luat mîine din batalionul patru.

Cînd Odoevski ieşi, colonelul chemă furierul:

— Stai jos, Karasev, şi scrie un adaus la ordinul de mîine: „In ordinul dat astăzi cu privire la aprovizionarea cu furaje, dincolo de rîul Psezuape, intervine o schimbare:

în locul batalionului patru, va pleca batalionul trei cu bateria nr. 1, iar restul rămîn neschimbat. Batalionul patru rămîne în tabără şi va prelua serviciul de pază. Comandanţii de unităţi n-au voie să admită nici un fel de delegări de ofiţeri sau grade inferioare dintr-o unitate în alta, în vederea participării la expediţie. Pentru călcarea acestei dispoziţii, vor fi traşi la răspundere."

Filipson citi cele scrise, dădu din cap şi, rupînd fila din caiet, aşternu pe ea cîteva rînduri.

— Acum, Karasev, du toate acestea domnului căpitan Puşkin, ca să fie imediat semnate de generalul Raevski. Marş !

Rămas singur, colonelul se plimbă de cîteva ori dintr-un capăt în celălalt al cortului. Apoi se opri şi spuse în şoaptă :

— Cînd îţi dai cuvîntul, trebuie să ţi-l ţii. Da, prinţule Alexandr Ivanovici ! Dar la expediţie nu va lua parte nici batalionul patru, nici dumneata !

CAPITOLUL VIII

La sfîrşitul lui august, fortul Lazarevski era gata construit şi înarmat. Bistrom fu numit comandant, iar compania lui trecută în garnizoana noii întărituri.

Detaşamentul de debarcare se pregătea să părăsească malurile Psezuape-ului. Sosirea escadrei cu pînze care urma să transporte detaşamentul la Anapa era aşteptată de la o zi la alta. Astfel urmau să ia sfîrşit operaţiile de debarcare prevăzute pentru anul 1839. Vasul „Sîsoi" stătea de două zile sub presiune, gata să-l ia la bord pe comandantul litoralului. O dată cu Raevski pleca la Taman şi Levuşka Puşkin. Iar împreună cu Levuşka, Narîşkin şi Lorer.

Soarele se rostogolea încet spre asfinţit, scăldînd în lumina roşie corturile albe ale taberei. Razele sale jucau pe ţevile lustruite ale puştilor aşezate în piramidă. Fanioanele distinctive ale unităţilor şi giruietele se mişcau în adierea vîntului slab. Vorbele, nechezatul cailor şi muzica se contopeau într-o larmă ameţitoare. In corturile ofiţerilor aveau loc discuţii gălăgioase şi nesfîrşite.

Şi în cortul lui Odoevski se strînseseră cîţiva prieteni. Unii se aşezaseră pe lada de alimente, alţii pe lada de campanie, şi nu încetau să slobozească fumul din pipe. Alifanîci servea şampanie.

— Tu, Saşa, nu vrei să înţelegi, spunea Levuşka. A rămîne în fort, înseamnă moarte sigură. Nu vorbesc de primejdia bătăliilor, să le lăsăm în plata domnului. Dar ţine seamă de cifre, numai de cifre. Pentru completarea efectivului din forturile de pe linia litoralului Mării Negre intră în fiecare an şaisprezece la sută din efectivul gradelor inferioare. Şi la ce rezultat ajungem?

— Viaţa medie a omului în forturi este de şase ani, îl ajută Lorer. La ce bun această moarte?

— Şi de vină este malaria, fierbinţeala, tifosul, febra tifoidă, rosti posomorît Narîşkin, slab şi palid. Uite cum m-a întors pe dos...

Odoevski dădu îndărătnic din umeri. Acum, cînd tîlcul celor ce i se întîmplaseră în viaţă era atît de limpede, nu putea să nu vadă uriaşa lor însemnătate socială: saltul istoriei înainte, cotitura Rusiei spre revoluţie. Dar privind conştient trecutul, pierdea în mod hotărît orice interes pentru propria-i soartă, pentru ceea ce i-ar fi adus ziua de mîine. Nu voia decît un singur lucru: ca viitorul să nu aştearnă o pată asupra trecutului. Iar pentru aceasta, trebuia să ducă pînă la capăt povara istoriei, să bea pînă la fund cupa încercărilor. Libertatea personală nu-i mai era necesară în acest scop.

Odoevski gîndise la fel şi în Siberia, dar fără seninătatea şi plinătatea de acum. Totuşi, în Siberia el îndepărtase de două ori de la sine ispita libertăţii — o dată cu Iakubovici, apoi cu Filat. Iar aici, în Caucaz...

— Toate acestea, prieteni, nu mă sperie cîtuşi de puţin, — spuse el hotărît, — eu rămîn în fortul Lazarevski. Întotdeauna ai pentru ce să mori, cînd trebuie. Şi de va trebui, sînt gata să mă jertfesc. Dar de ce trebuie neapărat să mă îmbolnăvesc? Există leac şi împotriva malariei. Raevski i-a dat dispoziţii lui Bistrom să organizeze tîrguri în fort. Şapsugii vor aduce lapte acru în burdufuri şi boala va da înapoi... Zău, degeaba vă alarmaţi în privinţa mea şi zadarnic încercaţi să mă convingeţi. Sînt ferm hotărît să rămîn.

— Nici un fel de lapte acru nu-ţi va fi de folos, spuse Levuşka. Ştii cum a murit astăzi colonelul Vîlaskov, gră-

sunul acela care nu mînca decît iaurt? Raevski a trimis să-l cheme la masa de prînz. Ordonanța s-a întors. „Ei, vine?" „Nicidecum, excelență, mi s-a spus să vă dau salutări". „Cum așa, salutări? Ce te-a apucat, frățioare?" „Da, chiar așa, excelență, dumnealui odihnește gata în sicriu..." Sașa, Sașa, nu te încăpățîna, vino cu noi!

— Rămîn aci, răspunse Odoevski.

Pe cerul albastru, curat, străluceau stelele de argint. În corturi se aprindeau luminile. Dincolo de ultima linie și lîngă căruțe, focurile străluceau fumegînd. În văpaia lor roșie se îmbulzeau ca niște stafii ordonanțele și bucătarii.

Bubui semnalul de stingere. Zgomotul, izbindu-se de munți, se răsfrînse rostogolindu-se deasupra mării și se pierdu undeva în depărtări... În văzduh luciră rachetele, lăsînd în urma lor dîre de foc, spărgîndu-se și împrăștiindu-se în scîntei de diamant. Goarnele vuiră, tobele bubuiră la început tare, apoi mai încet, din ce în ce mai încet...

Luna, din înaltul cerului, revărsa asupra taberei raze de un galben-deschis și arginta ceața serii. Luminile se stinseră, corturile începură deodată să semene cu tainicele obeliscuri egiptene. Chemările rare ale santinelelor, sforăitul cailor care înfulecau cu poftă fînul și al oamenilor care dormeau, umpleau liniștea nopții.

...Levușka Pușkin, Lorer și Narîșkin se pregăteau să părăsească tabăra plecînd cu vaporul. Ei și cei care îi petreceau se agitau veseli în piața taberei. Dopurile pocneau, șampania curgea, spumegînd din sticle.

Cineva plescăi din buze:

— De mult n-am mai băut... Unde naiba să găsești așa ceva, aici, la păgîni!... Da, domnii mei, ne-au înghițit munții abrupți!

Levușka îl cuprinse pe Odoevski după umăr:

— Hai, Sașa, vino cu noi!

Alexandr Ivanovici tăcea. Mîna-i căzuse de mult în jos și vinul se vărsase pe pămînt, dar el tăcea.

Viața se desfășura firesc în fortul Lazarevski, care încetul cu încetul se gospodări. Prin curte începură să alerge cîini — Priblud, Polkan, Belka și Zveozdocika. Erau cîinii de pază, îndrăzneți și neprietenoși, răi cu străinii dar cre-

dincioşi celor pe care îi socoteau stăpînii lor. Mai ales pe soldaţii cu care umblau noaptea pe la posturi îi socoteau astfel.

Dimineaţa, Bistrom îl întrebă pe Basnin :

— Ţi-o fi povestit Polkan totul, prietene, despre cele ce-a văzut ?

— Mi-a povestit el multe, dar nu-i uşor să-l pricepi.

Un cazac intră în curtea fortului. Priblud îşi ciuli urechile. Cazacul îşi duse calul la stănog. Priblud — după el. Cazacul puse mîna pe stilet şi-l lovi la îmbucătura cozii, scurtîndu-i-o. La urletele lui Priblud, săriră din cazarmă soldaţii. Cazacul, însîngerat, abia izbuti să scape de sub pumnii lor.

Cu cît urmărea mai mult viaţa din fort, cu atît Odoevski îşi dădea mai bine seama că e foarte greu să trăieşti în acest loc îngrozitor, unde moartea te pîndeşte la fiecare pas.

Prîtkov căzu bolnav de malarie.

Alexandr Ivanovici se duse să-l vadă.

— Ce-i frate, cam prost, hai ?

Ochii lui Prîtkov luceau, dar obrajii scofîlciţi îi erau negri şi buzele parcă-i erau acoperite de un mucegai.

— Mă simt bine. Aş fi fost teafăr, — răspunse el clănţănind din dinţi, — da' uite, blestemata asta mă chinuieşte. Cînd mă uit la ea, mă apucă şi pe mine tremuriciul.

Prîtkov arătă spre uşă. In dosul ei, o găină tremura, prinsă de friguri, cu aripile lăsate şi ciocul căscat.

Ingrozitor loc ! Tarantulele priveau din crăpături în curtea fortului. Păianjeni veninoşi mişunau prin cazarmă. Şerpii încercau să se ghemuiască sub mantalele soldăţeşti. La fiecare înghiţitură, muştele căutau cu zecile să-ţi intre în gură. Şi de la nevinovata caşă cu carne burţile soldaţilor se umflau ca nişte perne.

Bistrom se întrista că n-are în fort varză acră, castraveţi muraţi şi cvas.

— Sînt lucruri nespus de folositoare soldatului rus. Şi îl feresc de toate bolile...

Arşiţa de neîndurat de la amiază îl făcea uneori pe locotenent să turbeze. Ieşea numai în cămaşă în curte şi striga cu neznădejde :

— Na, roşule, arde-o, na, arde-o !...

Cu toate acestea, Odoevski se hotărî să rămînă în fort. Il întrebase odată pe Bistrom :

— După părerea dumitale, ce-ar trebui să cer eu vieţii de aici?

Locotenentul răspunse iritat:

— Eu nu-s arhitect, nu mă pricep să povestesc, dar de îndurat, pot să îndur orice! Asta-i, tătucule, răspunsul meu.

Şi totuşi Odoevski rămase în fort.

In zori, vasul îi luă pe punte pe cei care plecau. Marea era liniştită. Valurile largi. Bătea un vînt cald. Norii zăceau pe munţi, ca vîlvătaia unui incendiu. Piscurile îşi pierdeau conturul într-un fel de văl trandafiriu. Lumina orbitoare a soarelui dăuna ochilor şi totuşi nu te puteai împotrivi ispitei de a o privi. Scînteile răbufneau ca un snop uriaş din coşul vaporului şi zburau în jos, oglindindu-se în apă. Părea că cerul, văzduhul, marea şi lanţul munţilor depărtaţi s-au contopit într-o strălucitoare nemărginire. De ce sufletul nu se însenina în faţa acestei surprinzătoare frumuseţi?

Odoevski stătea într-o barcă şi îşi flutura şapca albă. Levuşka Puşkin, Lorer şi Narîşkin îi răspundeau cu batistele, de pe puntea vasului.

— Mai e timp să ţi se aducă lucrurile, — strigă Lorer, — să mergem împreună... Generalul ar fi gata chiar să oprească vasul...

Odoevski zîmbi aproape vesel:

— Nu, nu, dragi prieteni, rămîn!

Levuşka îşi întinse mîinile:

— Saşa!...

Pufăind şi aruncînd rotocoale dese de fum negru, vasul trecu în huruitul roţilor dincolo de ultimul promontoriu.

— Saşa!...

CAPITOLUL IX

Ubîhii[1] şi şapsugii care trăiau pe malul mării, între rîurile Şahe şi Soci, alcătuiau triburile Hize, Uordine, Şmitcuadj şi Ziust. Cei care făceau parte din aceste triburi îşi spuneau „Ardon". Triburile ardoneze aflară cele

[1] *Ubîhi* — trib circazian care a emigrat în Turcia, parte împreună cu şapsugii, parte în 1878. (Nota red. ruse.)

dintîi că autoritățile rusești luaseră hotărîrea de a ține în fiecare vineri tîrguri în fortul Lazarevski. Zvonurile arătau că la aceste tîrguri putea veni oricine. În munți, sarea lipsea. La tîrg se putea cumpăra. Citul, pînza, secerile, plugurile, topoarele și bidoanele, toate acestea vor fi puse în vînzare la cele mai ieftine prețuri, de la cinci pînă la douăzeci de copeici bucata. Și erau atît de multe mărfuri, încît nici zece mii de ruble n-ar fi fost de ajuns ca să le cumperi pe toate.

Aceste zvonuri avură un puternic răsunet în mijlocul șapsugilor, printre care se aflau mulți negutători și meseriași. În schimb ubîhii, care se mîndreau că niciodată nu se îndeletniciseră cu negoțul — ei muncind pămîntul sau îndeletnicindu-se cu războiul — erau încredințați că rușii împrăștiau ca de obicei aceste zvonuri, greu de crezut, pentru a-i amăgi pe cei creduli.

După ce problema fu pe larg dezbătută la adunările ținute în crînguri sfinte, se luă hotărîrea de a se proceda pe două căi. În vinerea următoare, cîțiva șapsugi trebuiau să meargă la tîrgul din fort, cu bani pentru cumpărături și cu arme străvechi, spade și buzdugane, pentru schimb. Se pregătiră să meargă și cîțiva ubîhi, dar desigur nu pentru cumpărături. Pătrunzînd ca negutători în fort, ei voiau să cerceteze părțile mai slabe ale întăriturii, să-și însemne înălțimea meterezelor de pămînt, amplasamentul tunurilor pe bastioane și poate chiar și altceva.

— Hei, prietene, — își spuneau ei unul altuia, pregătindu-se de plecare, — uite că a început să urle cîinele rusesc. Acum trebuie să se găsească cineva să-i frîngă spinarea.

Vreo douăzeci de munteni intrară pe poarta fortului, uitîndu-se în jur și mijindu-și ochii sub pleoapele roșii. Locotenentul Bistrom stătea în curtea fortului, în mijlocul mărfurilor rînduite, atrăgător, pe pămînt, și îi întîmpina pe oaspeți. Primul lucru neobișnuit pe care-l desluși în înfățișarea negutătorilor sosiți, fu roșeața pleoapelor.

— Aha! bombăni locotenentul. Se vede treaba că au venit de departe.

De mult știa el prea bine ce însemnau la un muntean pleoapele roșii. Cînd trebuie să urce sau să coboare un povîrniș înzăpezit, omul de la munte își freacă pleoapele

cu o soluţie de praf de puşcă, pentru a nu fi orbit de razele soarelui, căci ochiul nu le poate îndura strălucirea pe învelişurile de zăpadă ale povîrnişurilor.

— Oaspeţi de departe, de departe...

Dar locotenentul era liniştit. Soldaţii cu puştile încărcate şedeau după fiecare colţ, urmărind cu luare-aminte cele ce se petreceau în tîrg. Basnin era şeful caraulei la postul de gardă de la poartă, iar comandantul se bizuia pe el.

Muntenii erau şi ei cu ochii în patru şi se uitau ca nişte lupi.

— Să mă spînzuri de copac ca pe o pisică şi să tragi în mine cît vrei, — şopti un şapsug bogat vecinului său, — dacă vinerea asta n-o să se sfîrşească printr-o straşnică încăierare.

— Ţi-e teamă de gologanii tăi? îl întrebă un ubîh tinerel.

După ce schimbară saluturile cuvenite, muntenii se apucară să cerceteze mărfurile. Curînd începură să sune arginţii. Bogatul şapsug aruncă pe şeaua calului său doi saci cu sare şi îşi vîrî sub haina de cerchez cîţiva arşini de mătase ieftină, tătărască.

Lui Bistrom nu-i plăcu de loc unul dintre cumpărători — un bărbat înalt, blond, bine făcut, cu un nas drept şi fin şi cu o privire ageră în ochii mari şi cenuşii. Purta papucii roşii de marochin, cusuţi cu galon de argint pe margine, care-i cuprindeau bine tălpile, lăsînd să se vadă atît de limpede mărimea piciorului, neobişnuit pentru un muntean, încît nu încăpea nici o îndoială că omul acesta crescuse la şes. Mîna stîngă îi juca nervos pe mînerul bogat al spadei. De învelitoarea puştii atîrnau crăcane din lemn de dîrmoz tare şi flexibil. In mîna dreaptă ţinea o biciuşcă subţire, cu o bucăţică de piele lată la capăt. Călăreţul plesnea zgomotos din biciuşcă, speriindu-şi calul cînd îl pocnea peste crupă.

Bistrom urmări mult timp fiecare mişcare a acestui străin şi îşi dădu seama că mărfurile din curte nu-l interesau cîtuşi de puţin. Privirea lui rătăcea fără încetare pe construcţiile interioare ale fortului. Se întorcea vioi cînd într-o parte, cînd în cealaltă, şi încercă chiar să măsoare cu paşii — după cum i se păru lui Bistrom — lungimea zidului dintre două bastioane. Aceste constatări îl scoaseră din sărite pe locotenent. Bănuia scopul ascuns care-i

făcuse pe munteni să vină la tîrg și se miră de lipsa de prevedere a lui Raevski și a sa. Sîngele îi clocoti. Nu se putu stăpîni și, uitîndu-se drept în ochii spionului blond, strigă mînios :

— Hei, mă scîrnăvie a lui Berzec[1] !

Aceste cuvinte n-avură un efect prea mare, dar ceea ce urmă fu deosebit de important. Bistrom văzu limpede cum pe fața munteanului se ivi o schimbare ciudată, cum buzele îi tresăriră palide de parcă ar fi fost gata să scape un răspuns îndrăzneț, cum ochii reci, cenușii, îi luciră. Pricepuse ocara lui Bistrom, așadar știa rusește ! Și picioarele acestea mari... „Loov !" îi trecu fulgerător prin mintea locotenentului.

— Garda ! Afară ! strigă el.

Loov își scoase pușca și trase în Bistrom, și-o petrecu apoi pe umăr, își smulse spada din teacă, dădu o lovitură locotenentului și sări în șa. Impușcăturile răsunară prin toată curtea fortului.

— Grupă, încărcați !... ordonă lîngă poartă Basnin.

Zece puști fură duse la ochi. Loov ajunse la poartă, se întoarse din galop, încărcă pușca și trase încă o dată asupra gărzii. Basnin căzu pe burtă, se ridică, se prăbuși și se tîrî întorcîndu-se încet pe o coastă și plecîndu-și tot mai mult capul pleșuv spre pămînt.

Calul lui Loov alerga fără călăreț. Stăpînul lui atîrna nemișcat de o tufă de saxaul, cu brațele larg desfăcute.

CAPITOLUL X

Munții, norii, marea, totul era albastru. Lumina și azurul se amestecau. Ceața care se ridica spre cerul de chihlimbar părea o vîlvătaie întunecată. Marea, uimitor de limpede, clipocea lîngă țărm, învolburînd spuma albă ca argintul.

In fortul Lazarevski, Odoevski ședea lîngă patul locotenentului Bistrom, care zăcea rănit. Se uita pe fereastră și admira amurgul. Tot ce-i măreț și uimitor îți provoacă un sentiment dureros. De ce ? Poate pentru că omul ar dori să se contopească cu această minunăție, ar

[1] *Hadji Berzec* — șeful tribului ubîhilor. (Nota red. ruse.)

dori imposibilul. Şi parcă cei trei nori luminaţi de ultimele raze ale soarelui în amurg, ce se ridicau ca flăcările unui uriaş pîrjol, şi această măreaţă linişte atît de adîncă, arareori tulburată de împuşcăturile surde ale santinelelor, parcă toate acestea nu erau de o mie de ori mai minunate decît tot ceea ce a fost, este şi va fi în sărmana viaţă a unui muritor de rînd?

Bistrom stătea întins pe laviţă, cu braţul şi umărul bandajate.

— Straşnic pui de lup, acest Loov, spunea el. Ştii, şi eu sînt o fiară şi am văzut multe fiare, dar aşa ceva nu mi s-a întîmplat. Şi îmi vine să turbez cînd mă gîndesc că era lîngă mine, că era de ajuns să întind mîna ca să-l prind, şi totuşi l-am lăsat să-mi scape şi nu l-am prins de viu... Bistrom scuipă înciudat: Cholera morbus [1]!

Îşi mută grijuliu cu mîna teafără mîna rănită şi oftînd îngîndurat bombăni:

— Holera încă n-ar fi nimic, dar morbus ăsta-i mai afurisit!

După păţania cu Loov, care alarmase nu numai fortul, ci întreaga tabără, locotenentul devenise foarte bănuitor şi temător.

Alexandr Ivanovici se ridică şi-i spuse rănitului noapte bună.

Liniştea şi întunericul domneau în curtea fortului ca într-o subterană. Numai fluturii fosforescenţi dădeau o tainică însufleţire nopţii. Pluteau prin curte ca nişte briliante zburătoare, luminînd bezna cu o tremurătoare strălucire. Oare frumosul nu poate fi găsit şi aici? Dar cît de multă închipuire intră în acest frumos!...

Iată şi tabăra. Ca într-o lanternă magică, se zărea cînd într-un loc, cînd într-altul cîte un cort alb, sau se desprindea din întuneric un grup de ostaşi strînşi laolaltă. Tabăra se ridica. Mîine trebuia să sosească escadra, care va lua oamenii, corturile, caii, tunurile, şi pe ţărm nu va mai rămîne nimic altceva decît urmele murdare ale unei îndelungate aşezări omeneşti şi sărăcăciosul fort Lazarevski.

Alifanîci îl aştepta pe prinţişorul său în pragul cortului.

— Domnul colonel Filipson, — spuse el, — a trecut, la o adică, să-şi ia rămas bun. Ţi-a lăsat un răvaş...

---

[1] *Cholera morbus* — holeră, în limba latină. (N. R.)

Alexandr Ivanovici citi bilețelul. Firește, i se vorbea de același lucru:

„Dragă Odoevski, — scria șeful Statului Major al detașamentului, — mîine ne îmbarcăm, escadra își va ridica ancora și ne va lua pe toți. Vei rămîne în fortul a cărui soartă — nu ți-o voi ascunde — îmi inspiră cele mai triste temeri. Ce-i voi spune prietenului meu, doctorul Mayer, dacă vei pieri în această capcană? Lasă himerele care te-au prins în mrejele lor, privește mai simplu lucrurile și vino cu noi. Îmi pare foarte rău că nu te-am găsit. Distruge acest bilețel..."

Odoevski aruncă pe masă răvașul colonelului, se desbrăcă și se culcă pe laviță, învelindu-se cu mantaua.

— Alifanîci, strigă el, apropie lumînarea și dă-mi cartea de-acolo.

Alifanîci apropie lumînarea și-i dădu cartea. Era „Hoții" de Schiller.

— Alifanîci, nu știu de ce mi-e atît de cald, ridică poalele cortului.

Unchiașul îndeplini porunca. Apoi se opri lîngă prințișor, își scoase ochelarii și își șterse ochii. Mîinile îi tremurau. O crudă neliniște îl frămînta.

— Prințișorule, la o adică, — începu el cu o voce înceată și tînguitoare, — nu te supăra pe mine, că-s bătrîn... Poruncește să ne strîngem lucrușoarele, scumpule. Inima îmi spune că îndărătnicia ta nu-i a bine. Ne vom prăpădi pe negîndite. Prințișorul meu scump, vulturașule, ascultă-mă...

Bătrînul căzu în genunchi. Glasu-i surd din născare devenise ascuțit ca un țipăt răsunător:

— Te roagă, la o adică, toți oamenii, te iubesc... Și tatăl tău de pe lumea cealaltă te roagă. Și măicuța de asemenea. Și bunii tăi prieteni te-au rugat. Și Filipson, domnul colonel, e îngrijorat... Cît despre mine, poruncește, și mă duc la moarte!... Nu te chinui singur în zadar, prințișorule. Poruncește să împachetăm!...

Alexandr Ivanovici se aplecă de pe laviță, luă în mîini capul cărunt al unchiașului și îl duse la buze.

— Oare nu vezi, Alifanîci, că noi nu mai avem unde să ne ducem?

Nopțile de toamnă se răcoreau. Vîntul sufla de pe mare și intrînd pe sub poalele ridicate ale cortului, arunca asupra lui Odoevski răbufniri de aer rece și umed. Pesemne pe

mare se pornea furtuna. Flacăra lumînării se agita, ba aprinzîndu-se mai tare, ba aproape stingîndu-se. Alifanîci se ridică din genunchi și suflîndu-și nasul se retrase într-un ungher.

Alexandr Ivanovici întinse mîna să-și ia cartea. „Cît de greu e să cuprinzi esența vieții! E torentul de care ne apropiem buzele. Dar cine și cînd și-a astîmpărat vreodată setea sorbindu-l? se gîndea Odoevski. Fie ca generațiile viitoare să afle adevărata fericire! Și aflînd-o, se vor întreba în numele cărui ideal au trăit înaintașii lor și de dragul cui s-au chinuit atîta..."

Deodată, Alexandr Ivanovici își aminti limpede, foarte limpede, de tatăl său. Tată! Tăticule!... Ce cuvînt ciudat e acest „tată"!

„Cine-i, cine-i tată?"

„Ei, tată este, pur și simplu, tată".

„A-a-a... așa... Al cui tată?"

„Al tău... Tatăl tău".

„Al meu? Bine. Dar eu cine sînt?..."

Grangurul începe să cînte. Nu-i de mirare: în iulie, grangurul cîntă toată dimineața. E ciudat că în iulie vîntul suflă atît de puternic și dimineața... Iată malurile abrupte ale rîului. Pe toată lățimea lui s-au așternut copacii seculari, pe care se încolăcesc ghirlande verzi de mușchi. Apa se prăvale cu zgomot în defileu. Furtuna clatină pădurea și o face să pară mai înspăimîntătoare. Din cer cad săgeți de foc. Șuierăturile, gemetele și fulgerele umplu văzduhul. Tunetele și trăsnetele se rostogolesc peste munți și ecoul le repetă sunetul. Nu s-a sfîrșit o bubuitură și răsună alta nouă, și apoi altele ca salvele de focuri ale unui batalion. Norii, unul mai întunecat decît celălalt, se tîrăsc jos. Marea urlă: „U-u-u!..."

Odoevski deschise ochii îngrozit. Lumînarea mai ardea. Pe masă fierbea samovarul. Alifanîci ședea pe un scaun și se uita țintă prin ochelari.

— De ce nu dormi, prietene?

— Dormi tu. Eu, la o adică, mai am vreme. Nu vezi ce fierbințeală ai?! Te simți mai bine?

Lacrimile se rostogoleau pe obrajii lui Alifanîci. Odoevski avu impresia că o povară uriașă îl apăsa. Încercă să-și miște mîna dreaptă. Dar în locul ei se mișcă piciorul stîng. Iată de unde vine apăsarea: mantaua, plapuma, o

scurtă, un suman... Vai, de unde o fi slăbiciunea asta?! Şi cămaşa e udă de sudoare.

— Bea ceai, prinţişorule! Samovarul a fiert, la o adică.

— O fi, răspunse Odoevski. Dar dacă mi s-a furat ceasul, ce mă fac? Nu mă opri, moşule, mă duc...

— Unde?! strigă deznădăjduit Alifanîci şi sări în picioare.

— Unde? Nu-i tot una?... Vreau să plec de-aici... Tată, porunceşte te rog să mi se trimită trăsura cu patru cai suri... Iartă-mă, tată, că nu mă ridic, dar am cătuşe la picioare... Sau nu, ce tot spun? Reumatismul, îngrozitorul reumatism m-a istovit... Dar nimeni nu doreşte niciodată să ajungă ultimul...

Tăcu, suflînd greu, şi apoi urmă:

— Dă fuga, moşule, adu caii, altfel Bistrom nu se va mai însura niciodată... Aşa nu se poate! E bătrîn şi cărunt ca şi tine, tăticule... Ce-o fi asta? Unde-s caii? Hei!... Tăticule, mi-e greu să mă uit la dumneata, ochii mi-s atît de mici. Dar iată-l pe Gavrila Nikitici!... Bună ziua, scumpul meu! Odoevski strînse repede în mîinile-i reci plapuma: Aşadar, mă duc! Totu-i gata! Ajută-mă, moşule... Aşează-te lîngă mine. Mitea se va sui pe capră. Uite-aşa!... Mergem, mergem!...

Răsufla din ce în ce mai greu...

Dis-de-dimineaţă toată tabăra aflase de boala lui Odoevski. Escadra aştepta cu ancorele lăsate. Tunurile şi caii erau îmbarcaţi pe vase. Trupele trebuiau să se îmbrace după-amiază.

Colonelul Filipson luă măsuri pentru transportarea lui Alexandr Ivanovici în fortul Lazarevski. In cazarma încă neterminată erau două încăperi goale; una fu repede prefăcută în cameră de spital. Pe pervaz se afla o căldare cu o mixtură, cunoscută sub numele de „rubaneţ", şi alături de ea — sticla de oţet pentru frecţii, săculeţe cu chinină, calomel şi cantaride.

Medicul detaşamentului, un om tînăr, palid şi pe jumătate beat, îi luă bolnavului de două ori sînge. Nu cruţă nici „rubaneţul", nici prafurile.

Ofiţerii intrau în cameră şi întrebau în şoaptă:

— Cum îi mai merge?

Doctorul dădea din mînă:

— Friguri galbene, neobişnuit de puternice! Trece dintr-o criză în alta. Am folosit toate mijloacele ştiinţei. Dar la drept vorbind, nu ne putem aştepta decît la o catalepsie sau pur şi simplu la o comoţie...

Alifanîci stătea în genunchi şi se ruga. Adăuga obişnuitelor cuvinte, curate şi mişcătoare, ale rugăciunilor adresate lui dumnezeu, alte vorbe noi, spăimîntătoare. Cerea să se îndrepte asupra lui toate cele douăsprezece boli ale fiicelor împăratului Irod, le lua toate asupra sa numai ca să scape prinţişorul. Şi, bănuind zădărnicia acestei ultime rugăminţi, îl blestema pe dumnezeu şi, în mînia sa neputincioasă, îl ameninţa cu ura şi cu răzbunarea sa.

Intre timp, Odoevski simţea cum viaţa i se scurge din trup, ca un şuvoi sonor. Trecutul i se ridica înainte în trăsături nelămurite, tulburate de boală. Amănuntele dispăruseră, dar tot ce avea de lăsat cu limbă de moarte, tot ce era ascuns în adîncul sufletului său ieşea la iveală. Şi era vădit că un om nu se putea despărţi nici în ultimele sale clipe, de ceea ce fusese pentru el rostul şi scopul vieţii sale. Adunîndu-şi toate puterile, mişcă buzele ca să spună ceva.

Doctorul ascultă atent. Alifanîci îşi lipi lacom urechea de buzele învineţite. Dar nici doctorul, nici Alifanîci nu putură prinde ultimele cuvinte ale lui Odoevski. Iar Odoevski nu mai fu în stare să le repete.

— A murit! spuse doctorul şi se închină.

CAPITOLUL XI

Cazarma în care zăcea trupul neînsufleţit al lui Alexandr Ivanovici era plină de lume — soldaţi şi ofiţeri. Murise de friguri un simplu soldat şi ofiţerii veneau în uniformă de gală şi chiar cu eşarfe pentru a-i da ultimul salut. Cel dintîi sosi Filipson. Şi pilda sa fu urmată. Peste un ceas trebuia să i se taie braţul lui Bistrom, atins de cangrenă. Bistrom veni cu tunica descheiată şi cu chivăra sub braţ.

Toţi se închinară. Lumînările ardeau cu flăcări slabe, fumul şerpuia în dîre albastre din cădelniţa popii şi uria-

șele vase de lîngă țărm se legănau greoi. Deodată, pe fruntea netedă și curată a celui răposat apărură și luciră broboane mari de sudoare. Alifanîci îi pipăi trupul și cutremurîndu-se de bucurie strigă :

— Trăiește, trăiește prințișorul meu!

Se stîrni panică. Cineva se repezi după medici. Aceștia sosiră vreo șase-șapte deodată.

— Trăiește!... suspină Alifanîci.

Bătrînul era încredințat că prințișorul său nu putea pleca atît de simplu, fără a le spune limpede și deslușit ceea ce voise să rostească în ultima clipă.

— Știa el, la o adică, — susținea înecîndu-se Alifanîci, — știa ceea ce nimeni n-a aflat. In ceea ce privește dreptatea omenească, la o adică, știa el... Trăiește! Va spune!...

Nu, inima lui Odoevski tăcea, trupul îi era neînsuflețit. Și sudoarea, și căldura cadaverică erau numai niște fenomene stranii ale morții. Totul se sfîrșise.

Sicriul fu scos din fort și îngropat la țărmul mării, lîngă rîpă. Deasupra mormîntului fu ridicată o cruce mare de lemn roșie.

După-amiază, trupele detașamentului se îmbarcară pe vase și tabăra rămase pustie. Escadra ieși repede în larg. Delfinii săreau în jurul vaselor, arătîndu-și spinările negre cu aripile date spre spate, și se răsturnau apoi în bezna albastră.

— Strașnici mai sînt! spuneau soldații.

Delfinii se zbenguiau și marea zăcea fără cea mai mică unduire, ca o oglindă bine lustruită. Apoi începu să se încrețească, străduindu-se să-și împingă valurile subțiri pînă la cununa ierburilor marine care împrejmuiau ca un brîu țărmul. Cobora întunericul. In depărtare se zăreau creste albe înspumate. Talazurile se repezeau tot mai impetuos asupra țărmului și înșfăcau fără milă nisipul, ducîndu-l cu ele. Incepea furtuna.

Deasupra capului lui Alifanîci bubui și se rostogoli tunetul. Deodată mirosi a fîn. De unde? Picături mari se scurseră de pe copaci. Frunzele și pietrele luciră ude. Iarba deveni lunecoasă. Bătrînul zăcea pe mormîntul lui Odoevski, îmbrățișînd crucea.

Valurile mugeau sălbatic, spărgîndu-se la țărm și împrăștiindu-se în jerbe de spumă albă. Vîntul sfîșia și spulbera în stropi crestele valurilor uriașe. Hăinuța verde a lui Alifanîci se udase și devenise grea ca o piele de bivol. Meterezele din fortul Lazarevski se surpau după fiecare ploaie.

— Gîndacii, la o adică, au fugit, — mugi bătrînul, amintindu-și cu plăcere de acest lucru, — o să ardă casa...

POSTFAŢA[1]

Odoevski a trăit cu o înflăcărată şi senină puritate toată gama lăuntrică a unei nefericite vieţi: avînturile şi prăbuşirile spiritului, dragostea şi prietenia, mînia şi deznădejdea. Ca şi el, imaginile din poeziile sale sînt sincere şi înflăcărate, curate şi neprihănite. În sfîrşit, participarea lui Odoevski la mişcarea decembriştilor e o dovadă a deplinei armonii dintre caracterul său şi faptele sale.

Odoevski este un romantic revoluţionar, un decembrist tipic din gloriosul cerc de prieteni al căror nume va rămîne pentru totdeauna în amintirea poporului rus. Rîleev, Wilhelm Küchelbeker, fraţii Bestujev şi Odoevski reprezintă o verigă însemnată în marele lanţ al mişcării revoluţionare.

Acum o sută douăzeci şi cinci de ani, aceşti oameni au văzut calea spre înflorirea şi propăşirea patriei noastre. Nici iobăgia, nici autocraţia nu se aflau pe această cale. Rusia era încătuşată de suferinţa istoriei sale, iar jugul unei grele asupriri sugruma poporul.

Decembriştii au ocupat cu trupele lor una din pieţele capitalei ruseşti, punînd mîna pe arme pentru a cuceri libertatea, pentru a desfiinţa jugul şi lanţurile. Răscoala n-a izbutit. Deşi pornită pentru binele poporului, complotul militarilor şi al nobililor s-a izolat de popor, s-a depărtat de principala forţă a luptei revoluţionare şi s-a sprijinit numai pe armată.

[1] Postfaţa ediţiei sovietice. (N. R.)

Deşi răscoala n-a izbutit, totuşi ea a avut urmări. Mişcarea pornită de decembrişti a fost dusă mai departe: desfiinţarea iobăgiei şi înlăturarea autocraţiei au devenit elementul esenţial al avîntului politic, economic şi cultural al Rusiei. Dar cine s-a alăturat mişcării pornite în decembrie?

Bubuitul tunurilor din acea zi de neuitat a trezit tînăra generaţie în fruntea căreia se aflau Herţen şi Ogarev. „Visul copilăresc" al sufletului lor s-a întrerupt în îngrozitoarea epocă de execuţii şi deportări din vara anului 1826. De la decembrişti, Herţen şi Ogarev au preluat de timpuriu pasiunea lor revoluţionară şi, purificîndu-se prin ea, au sfărîmat tăcerea de sclavi a veacului. Semnalul dat de ziarul „Kolokol" [1] s-a răspîndit din depărtata Londră şi a vuit deasupra Rusiei. Chipurile lui Pestel, Rîleev, Kahovski, Muraviov-Apostol şi Bestujev-Riumin împodobeau coperta revistei „Poliarnaia Zvezda" [2], transformînd această foaie într-un steag al bărbăţiei revoluţionare, într-o chemare la luptă şi la răscoală.

Scînteia aprinsă de curajul decembriştilor s-a înteţit. Revista satirică de luptă, publicată de oamenii cei mai înaintaţi din Petersburg, la jumătatea veacului trecut, şi-a ales titlul cel mai potrivit, anume „Iskra". Dar talentul, inspiraţia, curajul, cunoştinţele şi munca unor oameni izolaţi, oricît de fierbinte ar fi visat ei o răscoală armată, nu puteau fi de ajuns pentru organizarea şi înfăptuirea unei revoluţii. Herţen, Ogarev, Cernîşevski, Dobroliubov au adus un aport considerabil, însă lor nu le-a fost dat să vadă adevărata revoluţie populară.

Nu le-a fost dat... Dar scînteia se înteţea. In pragul veacului nostru ea a izbucnit ca o flacără nemaipomenit de puternică. V. I. Lenin a ales ca motto pentru „Iskra" bolşevică vestitul vers profetic al lui Odoevski: „Din scîntei va izbucni flacăra!" Iar în anul 1905, măreaţa furtună a revoluţiei poporului s-a dezlănţuit într-o răscoală armată şi a zguduit din temelii structura autocratismului rus. Această revoluţie n-a fost înfăptuită însă nici de ofiţeri sau de soldaţi, nici de scriitori sau de poeţi, nici de studenţii care iubeau poporul, ci de însuşi poporul. Şi la asaltul

---

[1] *„Kolokol"* — ziar scos de Herţen şi Ogarev. (Nota red. ruse.)

[2] *„Poliarnaia Zvezda"* — revista scrisă de Herţen şi Ogarev. (Nota red. ruse.)

citadelei țarismului, proletariatul a fost acela care a condus poporul.

Vladimir Ilici Lenin scria: „...distingem limpede trei generații, trei clase, care au acționat în revoluția rusă. Mai întîi nobilii și moșierii, decembriștii și Herțen. Cercul acestor revoluționari este restrîns. Ei sînt foarte departe de popor. Dar opera lor nu s-a irosit în zadar. Decembriștii l-au trezit pe Herțen, iar Herțen a desfășurat o agitație revoluționară.

Aceasta a fost reluată, extinsă, întărită, călită de revoluționarii-raznocinți, începînd cu Cernîșevski și terminînd cu eroii de la „Narodnaia Volia". Cercul de luptători s-a lărgit, legăturile lor cu poporul au devenit mai strînse. Herțen i-a numit „tinerii cîrmaci ai furtunii viitoare". Dar aceasta n-a fost încă furtuna propriu-zisă.

Furtuna este mișcarea maselor înseși. Proletariatul, singura clasă revoluționară pînă la capăt, s-a situat în fruntea acestora, ridicînd pentru prima oară milioane de țărani la luptă revoluționară fățișă. Primul val al furtunii s-a dezlănțuit în 1905."[1]

In focul revoluției a renăscut patria noastră. Lumina Marelui Octombrie luminează întreaga lume. S-a împlinit cuvîntul pe care istoria l-a șoptit cîndva poetului: „Din scînteie va izbucni flacăra!"

---

[1] *V. I. Lenin, Opere alese în două volume,* vol. I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 639—640. (N. R.)

CUPRINS

Către cititori,

Vă rugăm să ne scrieţi impresiile dvs. despre această carte, despre calitatea traducerii şi prezentarea artistico-grafică a volumului. Deasemeni, ne interesează să aflăm ce lucrări doriţi să edităm.

Rugăm pe tovarăşii bibliotecari să organizeze o consfătuire cu cititorii pe marginea acestei cărţi şi să ne comunice impresiile acestora.

Adresa noastră este: Editura Tineretului, str. Nikos Beloiannis nr. 25, Raionul I. V. Stalin, Bucureşti.

Nr. 1881
Redactor de carte : A. Poterașu
Tehnoredactor : Riza Adrian
Corector : Maior A.

Dat la cules 5.I.955. Bun de tipar 21.III.955. Tiraj 8000+100 ex. Hîrtie Edițiuni tip B. de 60 gr./m.p. Coli de tipar 23,75. Coli de editură 22,05. Format 32/84×108. Com. editurii 1353. Ediția I. Prețul per exemplar lei 7,25. A. 06113. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare (8 S).

Tiparul executat sub com. nr. 1131 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I V. STALIN", București — R.P.R.

lei 7,25